

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра кримінального права

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Матеріали
X Всеукраїнської науково-теоретичної конференції
(Київ, 22 листопада 2019 року)

Присвячено пам'яті професора П. П. Михайленка

Київ
2019

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра кримінального права

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Матеріали
X Всеукраїнської науково-теоретичної конференції
(Київ, 22 листопада 2019 року)

Присвячено пам'яті професора П. П. Михайленка

Київ
2019

Редакційна колегія:

Черней В. В., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Гусарєв С. Д., перший проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Шакун В. І., голова Координаційного бюро з проблем кримінології НАПрН України, дійсний член (академік) НАПрН України, віце-президент Академії наук вищої освіти, голова Київського міського осередку ВГО «Асоціація кримінального права України», доктор юридичних наук, професор;

Вартилицька І. А., професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Корольчук В. В., провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Паламарчук К. В., науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 18 листопада 2019 року (протокол № 3)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

Актуальні проблеми кримінального права [Текст]:
A437 тези доп. X Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (м. Київ, 22 листоп. 2019 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – 390 с.

ЗМІСТ

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Чернєй В. В.

КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ ЯК НОВИЙ ІНСТИТУТ
КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
(АНАЛІЗ ЗАПЛАНОВАНИХ ЗМІН ДО КК УКРАЇНИ).....14

Акімов М. О.

ПРАВИЛО ЯМАСІТИ І КОМАНДНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ18

Бабаніна В. В.

АСПЕКТИ МЕХАНІЗМУ СТВОРЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ
КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА21

Багатенко І. П.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ОКРЕМІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ
ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ МАЛОЛІТНІХ
І НЕПОВНОЛІТНІХ.....24

Беспаль О. Л.

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ
ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ27

Безпала Л. І.

ВІДМЕЖУВАННЯ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ
ВІД ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ ЗАПОДІЮЮТЬ ШКОДУ
ЗДОРОВ'Ю ОСОБИ.....30

Біленко П. С.

ЕКОНОМІЧНЕ НАСИЛЬСТВО
ЯК ФОРМА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА32

Бурак М. В., Чеботар О. С.

ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ ФІКТИВНОГО
ПІДПРИЄМНИЦТВА: НОВІ ЗАКОНОДАВЧІ ЗМІНИ35

Вартилицька І. А., Микитчик О. В.

ВІДМЕЖУВАННЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА
ВІД СПРИЧИНЕННЯ УМИСНИХ ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ,
ЯКІ ПРИЗВЕЛИ ДО СМЕРТІ
ПОТЕРПІЛОГО: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ.....38

Джужа О. М., Тичина Д. М.

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ АКСІОЛОГІЧНОГО ВИМІРУ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВА УКРАЇНИ42

Вознюк А. А.

ФАКУЛЬТАТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ: МІЖГАЛУЗЕВИЙ
ВИМІР45

Гусєва К. А., Квітка Я. М. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ПОЛІТИЧНОЇ НЕЙТРАЛЬНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ.....	48
Денисов С. Ф., Павлов В. Г. ПРАВИЛА ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ.....	51
Денисова Т. А. САНКЦІЇ ТА ПОКАРАННЯ В НОВОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ: ПРОГРАМНІ НАСТАНОВИ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ	54
Женунтій В. І. ВИКОРИСТАННЯ/ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ ПІД ЧАС УЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЯК КРИТЕРІЙ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ.....	58
Задніченко С. І. МІЖНАРОДНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО	61
Запорожець Р. А. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ ЯК ШЛЯХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	65
Іващенко В. О. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ: АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ	69
Катеринчук К. В. ПРОБЛЕМИ ДЕФІНІЦІЇ ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ	72
Кісілюк Е. М. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ СЕКСУАЛЬНИМ ДОМАГАННЯМ.....	74
Крижна В. В. ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ФАЛЬСИФІКАЦІЮ ДОКАЗІВ	78
Кришевич О. В. ШАХРАЙСТВО У СФЕРІ ОБІГУ БАНКІВСЬКИХ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	81
Крутевич М. М.	

АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВИМАГАННЯ ЗА СТ. 189 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	84
Корольчук В. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ СТІЙКОСТІ.....	86
Кузнецов В. В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ: НОВІ ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ	89
Кулакова Н. В. ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ	93
Кучменко С. В. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ	97
Левченко Ю. О. ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОТИДІЯ КІБЕРБУЛІНГУ В УКРАЇНІ.....	98
Леонов Б. Д., Серьогін В. С. ПОНЯТТЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ: ДИСКУСІЯ ТРИВАЄ.....	102
Лубенець І. Г., Толочко Г. В. ОСОБЛИВОСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ІНОЗЕМНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА.....	107
Марков М. М. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ДОСВІДУ ІНОЗЕМНИХ КРАЇН	109
Мартиненко В. О. ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЮ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ДЕРЖАВНІ СЛУЖБОВЦІ.....	112
Матюшенко О. І. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ В ПРАВОЗАСТОСОВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	116
Миронюк Т. В. ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	118
Опалінський Ю. В. ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	121
Осадчий В. І. ПРОБЛЕМА ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ	123

Павлишин О. В., Дурдинець М. Ю. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ	125
Павленко Н. Г., Казміренко В. О. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОСТАНОВЛЕННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВОСУДНОГО СУДОВОГО РІШЕННЯ.....	128
Політова А. С. ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА РЕЙДЕРСТВО.....	131
Процюк О. В., Хабчук О. О. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЕЯКИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ (НА ПРИКЛАДІ СТ. 246 КК УКРАЇНИ).....	134
Рощина І. О. ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТ. 13 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....	136
Савченко А. В. КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ: МОДЕЛЮВАННЯ ПОНЯТТЯ.....	139
Симоненко Н. О. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМ УЧИНЕННЯ ДІЯННЯ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВОЇ ОЗНАКИ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ ЗА СТ. 153 КК УКРАЇНИ	142
Стрільців О. М. НЕОБХІДНІСТЬ І НАПРЯМИ ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДІЯНЬ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИКІВ.....	145
Тимошенко В. І. ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ І ЗЛОЧИННІСТЬ	147
Чабанюк В. Д., Авраменко О. Л. КВАЛІФІКАЦІЯ СУЧАСНИХ ВИЯВІВ ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА.....	151
Шакун В. І. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУЧАСНОЇ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	153
Шармар О. М. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ РІВНОПРАВНОСТІ ГРОМАДЯН ЗАЛЕЖНО ВІД ЇХ РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРИНАЛЕЖНОСТІ,	

РЕЛІГІЙНИХ ПЕРЕКОНАНЬ, ІНВАЛІДНОСТІ ТА ЗА ІНШИМИ ОЗНАКАМИ	156
Федоренко О. А. ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ.....	158
Філь І. М. АНАЛІЗ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА СТ. 301 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	161
Ярмиш Н. М. ЧЕРГОВА ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ: ЗАКІНЧЕНА ПРОПОЗИЦІЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ ЧИ ЗАМАХ НА ЇЇ НАДАННЯ?	164

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Андрійшин Т. В. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО ВІДБУВАННЯ	169
Олещук Я. В. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КАТУВАННЯ.....	172
Бакал А. А. ВІРТУАЛЬНЕ ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА ЯК НОВА ЗАГРОЗА КІБЕРБЕЗПЕЦІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	174
Малиш Д. Г. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОБРОВІЛЬНОЇ ЗГОДИ НА СТАТЕВИЙ АКТ.....	176
Михлич О. О. ПРОБЛЕМА ПРОТИДІЇ ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ	178

Вовк А. Є. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КАЛІЦТВО СТАТЕВИХ ОРГАНІВ ЯК ОЗНАКИ ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ.....	179
Підопригора К. О. ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО КРИВДНИКІВ	182
Демчук О. В. АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВИПУСК В ЕКСПЛУАТАЦІЮ ЗАВІДОМО ТЕХНІЧНО НЕСПРАВНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ АБО ІНШЕ ПОРУШЕННЯ ЇХ ЕКСПЛУАТАЦІЇ	184

Гончарова Д.	
ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЩО ВЧИНИЛА ЗЛОЧИН, ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ	186
Бабій Н. Р.	
ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ПОТЕРПІЛИМ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	189
Бастриков В. О.	
ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ОСІБ, ЯКІ СПРИЯЮТЬ ЗДІЙСНЕННЮ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА КОНФІДЕНЦІЙНІЙ ОСНОВІ	192
Бідюкова А. О.	
ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ПРОСТИТУЦІЇ: НОВЕЛИ СЬОГОДЕННЯ.....	194
Боневич А. С.	
ПРОБЛЕМА ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ.....	198
Бошняк О. Ф.	
ВИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	200
Віщун А. В.	
СТИСЛИЙ НАРИС РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ПОКАРАННЯ В УКРАЇНІ	203
Глотова О. Д.	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОБАЦІЙНИХ ПРОГРАМ	206
Гетьман А. Д.	
СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ПАСПОРТОМ АБО ІНШИМ ОСОБИСТИМ ВАЖЛИВИМ ДОКУМЕНТОМ	208
Григорова Є. В.	
ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПІДКУП ВИБОРЦЯ, УЧАСНИКА РЕФЕРЕНДУМУ	211
Гриценко О. І.	
ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА МАСОВІ ЗАВОРУШЕННЯ	214
Гулий В. В.	
ВИКОНАВЕЦЬ ЯК СПІВУЧАСНИК ЗЛОЧИНУ	217
Зеленяк П. А.	
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ.....	219
Золотих О. О.	
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КАТУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ КРАЇНАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ	223

Зубцов О. О.	
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА БАНКРУТСТВО В ЗАКОНОДАВСТВІ ІНОЗЕМНИХ КРАЇН	225
Качковський В. Б.	
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ	228
Кідіна Н. В.	
ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРОБАЦІЇ В ІНОЗЕМНИХ КРАЇНАХ	229
Кітнік В. М.	
ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ НОРМ І ПРАВИЛ З ОХОРОНИ ПРАЦІ	234
Козачина А. М.	
ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	237
Кирейчук Т. В.	
ДИТЯЧА ЗЛОЧИННІСТЬ: ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	241
Константинов О. О.	
ОБ'ЄКТ ТА ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ВИДАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО ЗМЕНШУЮТЬ НАДХОДЖЕННЯ ДО БЮДЖЕТУ АБО ЗБІЛЬШУЮТЬ ВИТРАТИ БЮДЖЕТУ ВСУПЕРЕЧ ЗАКОНУ	243
Корніцька С. Ю.	
ВИБОРЧА ДОКУМЕНТАЦІЯ ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 158 ² КК УКРАЇНИ	245
Куца Р. Ю.	
ФОРМИ СПІВУЧАСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ ТА ІНОЗЕМНИХ КРАЇН.....	247
Лемеха Ю. В.	
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ У ВИГЛЯДІ ГРУБОГО ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ: ПОРУШЕННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ	250
Лобода Ю. В.	
ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ДІЯНЬ ЖУРНАЛІСТІВ У ЗЛОЧИНАХ, УЧИНЕНИХ З МОТИВІВ РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ЧИ РЕЛІГІЙНОЇ НЕТЕРПИМОСТІ.....	252
Лук'янович Я. О.	
АКТУАЛЬНІСТЬ УВЕДЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	255
Мельник Б. С.	
ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ОКРЕМИХ КРАЇН ЄВРОПИ.....	257

Мельник М. С. КОНТРАБАНДА ЯК ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ	260
Мельничук І. В. ОСОБЛИВОСТІ ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ УХИЛЕННЮ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ	264
Миронюк Р. В. ЕВТАНАЗІЯ: ЗА ЧИ ПРОТИ	266
Митник У. М. ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	269
Озірна М. В. ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ В КК УКРАЇНИ	271
Петриченко О. П. ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВИЇЗД ЗА КОРДОН З ТЕРОРИСТИЧНОЮ МЕТОЮ	275
Печора К. В. АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....	278
Пономаренко О. В. КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО СТРУКТУРИ ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 350 КК УКРАЇНИ.....	280
Посудевський І. В. ПОНЯТТЯ ТА МЕТА ПОКАРАННЯ	283
Прокопенко В. В. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ	285
Ріміханов Е. В. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АКТИ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ.....	287
Сарібекян Ю. А. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРОВЕДЕННЯ НЕЗАКОННОГО АБОРТУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	290
Смаглюк О. А. АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ СТАТЕВИХ ЗНОСИН З ОСОБОЮ, ЯКА НЕ ДОСЯГЛА ВІКУ ШІСТНАДЦЯТИ РОКІВ, ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ІНОЗЕМНИХ КРАЇН.....	293

Степанова Д. Р. ПРОБЛЕМАТИКА КЛАСИФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ	295
Стеценко І. М. ОСОБЛИВОСТІ ВІДМЕЖУВАННЯ ПРИДБАННЯ, ОТРИМАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ ЧИ ЗБУТУ МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ВІД ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ	298
Ступницький В. П. БУЛІНГ В УКРАЇНІ	301
Суховій М. В. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ	304
Топольник В. В. ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБ'ЄКТА КРАДІЖКИ	307
Ципишук К. В. ПОНЯТТЯ «КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....	310
Єрмак В. В. ПІДЛІТКОВА ЗЛОЧИННІСТЬ: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ	313
Шопіна Ю. О. РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МЕДИЧНОГО ПРАЦІВНИКА В ПЕРІОД ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗІВСТВА, ЛИТОВСЬКО- РУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ТА ПЕРЕБУВАННЯ УКРАЇНИ ПІД ВЛАДОЮ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ	316
Гетьман А. Д. СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ПАСПОРТОМ АБО ІНШИМ ОСОБИСТИМ ВАЖЛИВИМ ДОКУМЕНТОМ	318
Компанець Є. М. ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ПОДІЛУ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ НА РОЗДІЛИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ПІДСТАВІ УГОД.....	319
Заярна А. О. ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ РОДОВОГО ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 188-1 КК УКРАЇНИ.....	323

Мостепанюк Л. О. ВІК, З ЯКОГО МОЖЕ НАСТАВАТИ КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, У ЗАКОНОДАВСТВІ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ (1921-1991 р.р.).....	326
Князєв С. М. ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ НЕГЛАСНОЇ РОБОТИ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	328
Швець А.В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ З РАДІОАКТИВНИМИ МАТЕРІАЛАМИ (СТАТТЯ 265 КК УКРАЇНИ).....	332
Шумейко Д. О., МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	336
Саміленко В. В. ОКРЕМІ НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ	340
Копитова О. С., ПЕРМАНЕНТНЕ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ЯК ФАКТОР ПОСЛАБЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІ ПІД ЧАС СУДОВОГО ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ.....	342
Бігунець І. М. ЗМІСТ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХИСНИКА ЗІ ВСТАНОВЛЕННЯ ОБСТАВИН КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	345
Холоденко Н. О. ПРИНЦИП НАУКОВОСТІ ЯК ВИХІДНА ЗАСАДА НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ.....	349
Жук А. А. СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ, ЯК МЕХАНІЗМ ОХОРОНИ ПРАВ, СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПІДОЗРЮВАНОГО ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ.....	351
Кушнерьов В. М. ВИДИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	354
Василик В. В. ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ.....	356
Богайчук А. С. ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	359
Монастирська В. Ю. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	362

Зелькіна Т. Є.	
ПРОБЛЕМА ОБМЕЖЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ ОСОБИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МОНИТОРИНГУ БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ.....	366
Тихомиров Д. О.,	
ЩОДО РОЗУМІННЯ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ.....	371
Савицький О. А.	
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПОРЯДКУ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІВ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ.....	374
Антощук А. О.	
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ.....	379
Мешковой К. О., Стрельченко О. Г.	
ПРАВОВИЙ АСПЕКТ СТВОРЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДІЗНАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	382
Василик Ю.С.	
ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНИХ ТА НЕДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ІЗ СУБ'ЕКТАМИ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	385
Гуріч О. В.	
ГАРАНТІЇ ЗАСАДИ ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	387

Чернєй В. В.,

ректор Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор

КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ ЯК НОВИЙ ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА (АНАЛІЗ ЗАПЛАНОВАНИХ ЗМІН ДО КК УКРАЇНИ)

Підписання Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII (набирає чинності з 1 січня 2020 року) – це непересічне правове рішення, що передбачатиме запровадження в законодавстві нашої країни інституту кримінальних проступків.

Безперечно, введення цього інституту створить передумови для істотного спрощення процесу як кваліфікації кримінальних правопорушень, так і досудового їх розслідування. Зазначені зміни будуть стосуватися 120 частин 99 статей КК України. Суттєво скоротиться час між виявленням кримінального проступку, притягненням порушника до кримінальної відповідальності та його покаранням. Отже, держава підтвердить регламентований у Конституції України принцип невідворотності покарання.

Світова правова спільнота вже має приклади успішної реалізації інституту кримінального проступку в законодавстві більшості європейських країн, а також американського континенту. Спрощене провадження застосовують у кримінальному процесі Великої Британії, США, Франції, ФРН. Запровадження інституту кримінального проступку безпосередньо сприятиме дієвості реалізації норм КК України шляхом трансформації «дріб'язкових злочинів» у кримінальні проступки.

Науковці впродовж тривалого часу розглядали ознаки та сутність кримінального проступку, проте єдиної позиції щодо місця цього виду діяння в кримінальному праві України, терміна, яким доцільно його позначати, властивостей і правового змісту наразі не дійшли. Водночас дослідження видів кримінальних діянь в історії кримінально-правової доктрини засвідчує наявність історичних передумов для поділу кримінального правопорушення в чинному КК України на проступки та злочини [1].

Відповідно до згаданого вище Закону, кримінальним проступком будуть вважати передбачене КК України діяння (дію чи бездіяльність), за вчинення якого визначено основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше ніж три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [2].

Також Кодекс буде оперувати терміном «кримінальне правопорушення». Зокрема, це передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), учинене суб'єктом кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 11 КК України).

Не буде кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка, хоча формально й містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого КК України, однак через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла й не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі (ч. 2 ст. 11 КК України) [2].

До кримінальних проступків належатимуть передбачені Особливою частиною КК України суспільно небезпечні діяння, у санкціях яких встановлено:

1) основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше ніж три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (якщо ж санкція статті передбачає максимальну межу основного покарання у виді штрафу в розмірі, який дорівнює три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, то таке діяння ще вважають кримінальним проступком, а якщо понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – зазначене діяння належить уже до категорії злочинів);

2) інше основне покарання, не пов'язане з позбавленням волі (такими покараннями можуть бути: позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські роботи, виправні роботи, службові обмеження для військовослужбовців, арешт, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців).

Якщо в санкції статті Особливої частини КК України передбачено позбавлення волі, зокрема як альтернативне іншим основним покаранням, не пов'язаним із позбавленням волі, то це діяння належить до категорії злочинів.

Таким чином, до кримінальних проступків законодавець відніс некваліфіковані крадіжки, шахрайства, незаконні дії з наркотичними засобами без мети збуту, хуліганство й інші правопорушення, які становлять майже половину всіх зареєстрованих на цей час злочинів.

Слід зауважити, що внаслідок запровадження кримінальних проступків зміниться і класифікація злочинів. Їх будуть поділяти на нетяжкі, тяжкі й особливо тяжкі [3, с. 7].

Нетяжким злочином є визначене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше ніж десять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше ніж п'ять років.

Тяжким злочином є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого визначено основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше ніж двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше ніж десять років.

Особливо тяжким злочином є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого встановлено основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі [2].

Ступінь тяжкості злочину, за вчинення якого передбачено одночасно основне покарання у виді штрафу та позбавлення волі, визначають залежно від строку покарання у виді позбавлення волі, передбаченого за відповідний злочин.

Не слід ототожнювати кримінальний проступок зі злочином невеликої тяжкості (за нині чинним законодавством, до злочинів невеликої тяжкості належать злочини, за які передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше ніж два роки. Відповідно до запланованих змін, такі суспільно небезпечні діяння будуть належати до нетяжких злочинів), який було передбачено до запровадження кримінального проступку. Відтепер частину злочинів невеликої тяжкості буде віднесено до кримінальних проступків, решту – до нетяжких злочинів [3, с. 8].

Ще однією принциповою новелою, яка пов'язана з набранням чинності аналізованим Законом, буде створення інституту дізнавачів.

Такий організаційно-правовий крок розвантажить слідчих від низки кримінальних проваджень і надасть можливість зосередити основні ресурси правоохоронних органів на розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів.

Органами, що вповноважені в межах своєї компетенції, передбаченої кримінальним процесуальним законодавством, здійснювати дізнання та досудове слідство в кримінальному провадженні, є органи досудового розслідування (ч. 1 ст. 38 КПК України).

Відповідно до ч. 3 ст. 38 КПК України, під час досудового розслідування кримінальних проступків (у формі дізнання) повноваження органу досудового розслідування можуть здійснювати співробітники інших підрозділів органів Національної поліції, що сприятиме зменшенню навантаження на слідство [3, с. 9].

Статус дізнавача визначено в п. 4-1 ч. 1 ст. 3 КПК України: дізнавач – службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, у випадках, установлених цим Кодексом, – уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків [2].

Дізнавачі здійснюватимуть розслідування кримінальних проступків за скороченою процедурою, тривалість якої не має перевищувати двадцяти діб або одного місяця – у разі повідомлення особі про підозру в учиненні

кримінального проступку, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому ч. 2 ст. 298-4 КПК України [2].

Водночас слід зазначити, що запровадження інституту кримінального проступку, дізнавача, а отже, і спрощеного досудового розслідування може бути відтерміновано до 1 січня 2021 року.

Ця ситуація пов'язана з тим, що не всі органи кримінальної юстиції, до компетенції яких, згідно з чинним кримінальним процесуальним законодавством (ст. 216 КПК України), належить здійснення досудового розслідування стосовно діянь, що входять до категорії кримінальних проступків, готові до здійснення цієї діяльності (не створено відповідні підрозділи, не підготовлено виконавців тощо), що може спричинити складнощі в правозастосуванні.

На думку фахівців-кримінологів, запроваджені зміни не забезпечать реалізації одного з головних завдань сучасної кримінально-правової політики – обмеження обсягів кримінально-правової репресії. Чинний КК України не виправдано розширений і не спроможний цілком виконувати завдання, які на нього покладено.

Дослідники в галузі кримінального права обстоюють позицію, згідно з якою недоцільним є регулювання інституту кримінального проступку в межах чинного КК. Вони пропонують сконцентрувати його в окремому нормативному акті – Кодексі кримінальних проступків.

Обраний нині шлях не розв'язує і проблеми адміністративних деліктів, що мають судову юрисдикцію, які, на думку науковців, більше наближені до категорії кримінальних проступків.

Члени робочої групи з реформування кримінального законодавства, що утворена в складі комісії з правової реформи (Ю. В. Баулін, Н. О. Гуторова, В. О. Навроцький та інші), під час конференції «Становлення та перспективи розвитку державної системи захисту критичної інфраструктури в Україні» (м. Яремче, 12–14 вересня 2019 року) у своїх виступах зазначили, що набрання чинності Законом України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII фактично має привести до створення проміжного нормативного акта (між чинним КК України й тим, який буде розроблено та запропоновано до прийняття комісією), що ускладнить праворегулювання та правозастосування [4].

З огляду на викладене вище, можна констатувати, що як у науці, так і в практиці застосування кримінального та кримінального процесуального законодавства з приводу питання впровадження інституту кримінального проступку триває активна дискусія. З одного боку, ця новела спростить процес кваліфікації кримінальних правопорушень, забезпечить організаційні та процесуальні спрощення під час реалізації матеріалів кримінальних проваджень. З іншого – аргументи науковців і практиків, що критично ставляться до таких змін, також обґрунтовані та видаються цілком слушними.

Ми переконані, що запровадження в законодавстві нашої країни інституту кримінальних проступків є кроком прогресивним і своєчасним. Звісно, зміна теоретичних засад розуміння злочину та критеріїв його оцінки – шлях непростий, однак в умовах сьогодення запровадження інституту кримінальних проступків є безальтернативним кроком, оскільки жодні наукові розробки й дискусії, на жаль, не здатні розв'язати наявні проблеми правозастосування.

Список використаних джерел

1. Дмитрук М. М. Кримінальний проступок: правова природа та ознаки : монографія. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8595/Dmitruk%20mon.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листоп. 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.
3. Досудове розслідування кримінальних проступків : метод. рек. / [С. С. Чернявський, М. С. Цуцкірідзе, Р. М. Дударець та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 160 с.
4. Проект Закону про внесення змін до Розділу II «Перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листоп. 2018 р. № 2617-VIII (щодо відтермінування часу вступу в дію). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66893.

Акімов М. О.,

доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВИЛО ЯМАСІТИ І КОМАНДНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

Збройний конфлікт на Південному Сході України, що триває вже шостий рік, обумовив істотні зміни у криміногенній ситуації в нашій державі. Зокрема, вперше в її сучасній історії були застосовані норми про вчинення воєнних злочинів, передбачених розділом XX Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України.

Природно, що крім належної кваліфікації діянь винних осіб, потребують кримінально-правової оцінки дії їх командирів. Недарма відповідні положення Конституції, КК України та загальновійськових статутів докладно регламентують поняття наказу, ознаки його законності, а так само і відповідальність за невиконання законного, віддання та виконання

незаконного, а також за відмову від виконання наказу. Оскільки повноваження щодо віддання наказів та забезпечення їх виконання можуть бути покладені виключно на вищий та старший командний склад збройних сил (їх видів), об'єднань та з'єднань, обов'язок командирів звітувати за дії підлеглих отримав назву командної відповідальності.

Таким чином, у разі вчинення певних воєнних злочинів відповідальність повинна нести не тільки безпосередньо особа-виконавець, а і його командир (прямий чи безпосередній начальник) такого виконавця – за те, що або віддав наказ, або не запобіг вчиненню конкретного діяння, або не спромігся забезпечити належний контроль за поведінкою підлеглих (не виконав або неналежним чином виконав покладені на нього за посадою обов'язки у частині запобігання суспільно небезпечним діянням, їх припинення, забезпечення розслідування та притягнення винних до відповідальності).

Слід зауважити, що така доктрина командної відповідальності існувала не завжди. Навпаки, доволі довго вважалося, що у разі, коли протиправне діяння було наслідком виконання наказу вищого командира, його не слід розглядати як злочинне, оскільки виконання наказу – це обов'язок будь-якого підлеглого, і альтернативою цьому може бути лише покарання за невиконання (у воєнний час – здебільшого смертна кара). Більше того, навіть самі командири (аж до найвищих), будучи притягнутими до відповідальності (як це сталося під час Міжнародних воєнних трибуналів у Нюрнберзі та Токіо), у свою чергу посилялися на те, що виконували накази керівників держави, роблячи це – як і належить справжнім військовим – «беззаперечно, точно і у встановлений термін»; подібні заяви отримав назву «нюрнберзького захисту». Проте чи має такий захист під собою якесь підґрунтя?

Встановлення обов'язку командирів нести відповідальність за дії підлеглих має тривалу історію. Приклади цього можна знайти і у Давньому Китаї, і у Давній Греції, і у середньовічній Франції. Першим сучасним нормативно-правовим актом, що серед інших законів війни закріплював командну відповідальність, прийнято вважати «Кодекс Лібера». Під час Громадянської війни у США 1861-1865 рр. на доручення президента Авраама Лінкольна професор Колумбійського університету Франц Лібер підготував «Загальний наказ № 100» від 24 квітня 1863 року, або «Інструкцію командуванню польових військ Сполучених Штатів». У ст. 71 цього документа, зокрема, зазначалося: «Хто навмисно спричиняє зайві поранення ворогу, який вже виведений з ладу, або вбиває такого ворога, або віддає наказ чи заохочує солдатів робити це, підлягає смертній карі, якщо його вину буде доведено у встановленому порядку, незалежно від того, належить він до Армії Сполучених Штатів або є ворогом, якого взято в полон після вчинення цього злочину» [1]. Пізніше положення «Кодексу Лібера» були відтворені у чинному дотепер «праві Гааги»: у визначенні комбатантів (ч. 1 ст. 1 Гаазької конвенції 1907 р.) серед іншого йшлося про те, що закони та звичаї війни (і обов'язок їх дотримуватись) розповсюджуються на всіх, хто «перебуває під командуванням особи, яка несе відповідальність за дії підлеглих» [2].

Першою прикладом практичного застосування норм міжнародного права про покарання за порушення законів та звичаїв війни у частині командної відповідальності став Манільський процес 1945 р., на якому генерал Томоюкі Ямасіта, колишній командувач японською 14-ю армією був обвинувачений у «злочинній недбалості та неспроможності виконати свої обов'язки як командувача у частині належного контролю за підлеглими військами, що уможливило вчинення ними воєнних злочинів». Під час бойових дій на Філіппінських островах у 1944-1945 рр. японські військові вчиняли масові вбивства цивільного населення та військовополонених, а також неодноразово намагалися використати близькість заселених районів як прикриття від американської авіації та артилерії. Хоч під час процесу і було встановлено, що подібні випадки неодноразово були наслідком свідомого невиконання наказів Ямасіти, а сам підсудний в апеляційній скарзі стверджував, що не був обізнаний про масштабний характер подібних злочинів, Верховний Суд США затвердив обвинувальний вирок, і генерал Ямасіта був повішений [3]. За результатами цього судового рішення був встановлений прецедент, згідно з яким сама лише обізнаність (а не детальна поінформованість) командувача про злочинні дії підлеглих із подальшим невжиттям належних заходів для припинення таких дій є підставою для притягнення його до відповідальності. На ньому будувалися, зокрема, вирoki наступних Нюрнберзьких трибуналів (як-от у справах про заручників та про Верховне командування).

Принцип командної відповідальності частково реалізований у чинному КК України: ст. 438 передбачає в якості однієї з форм вчинення порушення законів та звичаїв війни віддання наказу про вчинення відповідних дій (жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, використання засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, тощо). Однак командна відповідальність, як вже зазначалося, може становити собою не лише дію (віддання наказу), а і бездіяльність (невжиття заходів для припинення злочинів). Як відомо, п. 2 ст. 86 Додаткового Протоколу I 1977 р. до Женевських конвенцій 1949 р. встановлює: «той факт, що порушення Конвенцій або цього Протоколу було вчинене підлеглими, не звільняє їх командирів ... від відповідальності... якщо вони знали, чи мали відомості, які б дозволили за обставин, що склалися, дійти висновку, що підлеглі вчиняють або намагаються вчинити таке порушення, і вони не вжили усіх можливих заходів у межах своїх повноважень, щоб запобігти такому порушенню чи припинити його» [4].

З огляду на те, що Україна є учасницею «права Женеви», а чинний закон про кримінальну відповідальність повинен відповідати положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України (ч. 5 ст. 3 КК України), убачається за доцільне внести відповідні зміни до ст. 438 КК України, більш повно передбачивши у ній положення щодо командної відповідальності (а саме змінивши формулювання у ній за прикладом ст. 426 КК України у частині

визначення діяння, що становить бездіяльність військової влади). Це не тільки забезпечить повноцінну імплементацію міжнародно-правових норм у вітчизняне кримінальне законодавство, а й уможливить притягнення до відповідальності осіб, винних у злочинній бездіяльності або недбалості, які становлять воєнні злочини.

Список використаних джерел

1. Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field (Lieber Code) : dated April 24th, 1863. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/110>.

2. Convention on Laws and Customs of War on Land : adopted on October 18th, 1907. URL: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague04.asp.

3. Command Responsibility and Superior Orders in the Twentieth Century: a Century of Evolution. URL: http://www.murdoch.edu.au/elaw/issues/v10n1/hendin101_text.html.

4. Женевские конвенции и протоколы к ним. URL: <http://www.un.org/ru/humanitarian/law/geneva.shtml>.

Бабаніна В. В.,

професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

АСПЕКТИ МЕХАНІЗМУ СТВОРЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Охорона конституційних прав та законних інтересів громадян від злочинних посягань є одним із першочергових завдань держави. Важливе значення при реалізації цього має ґрунтовне розроблення актуальних проблем кримінально-правової науки, в першу чергу підготовка рекомендацій з удосконалення кримінального законодавства та правозастосовної практики. Однією з найбільш актуальних проблем науки кримінального права, що потребують особливої уваги, є визначення сутності та удосконалення ефективності механізму кримінально-правового регулювання. Механізм кримінально-правового регулювання пов'язує в єдине ціле основні категорії кримінального права: норми, об'єкт регулювання, правовідносини, поведінка, відповідальність та ін. Всі зазначені категорії та інститути функціонують у рамках механізму кримінально-правового регулювання, тому в окреслених межах можна визначити і ефективність їх роботи, що дозволить не тільки сформулювати методологічне підґрунтя зазначеного механізму для науки кримінального права, але й встановити основні, найбільш раціональні напрямки боротьби зі злочинністю. В межах кримінально-правового регулювання суспільних відносин функціонує і механізм створення та реалізації кримінального законодавства. Співвідношення цих явищ та їх взаємозв'язок дає можливість з'ясувати місце процесів створення та реалізації

кримінального законодавства у кримінально-правовому регулюванні суспільних відносин. Цей факт надає можливість використати вчення про механізм кримінально-правового регулювання для розвитку теорії механізму створення та реалізації кримінального законодавства.

Кримінально-правове регулювання – це процес, який охоплює як створення кримінального законодавства, так і його реалізацію. Водночас, у вузькому розумінні кримінально-правове регулювання можна звести до реалізації кримінального законодавства у формі дотримання, виконання, використання та застосування кримінально-правових норм. На основі цього, предметом кримінально-правового регулювання є сукупність урегульованих кримінально-правовими нормами суспільних відносин, які виникають у зв'язку із вчиненням злочину чи іншого суспільно-небезпечного діяння, передбаченого КК України. Його утворюють чотири групи суспільних відносин, які виникають у зв'язку з: 1) утриманням особи від вчинення суспільно небезпечних діянь, передбачених Особливою частиною КК України (в межах позитивної кримінальної відповідальності); 2) вчиненням особою суспільно небезпечних діянь, передбачених Особливою частиною КК України, які не визнаються злочинами; 3) заподіянням шкоди в межах обставин, що виключають злочинність діяння; 4) вчиненням особою злочину.

Кримінальне законодавство створюється саме для врегулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку із вчиненням злочину чи іншого суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України. Правила регулювання цих суспільних відносин закріплюються у відповідних кримінально-правових нормах, які є основою реалізації кримінального законодавства.

Створення та реалізацію кримінального законодавства слід розглядати як окремі, хоча й взаємопов'язані, однак самостійні стадії чи рівні кримінально-правового регулювання. Початковою стадією механізму кримінально-правового регулювання суспільних відносин є створення кримінального законодавства, а кінцевою – його реалізація.

Створення та реалізація кримінального законодавства визнають певними компонентами не лише кримінально-правового регулювання, але й формами реалізації кримінально-правової політики, елементами механізму дії кримінального права, складовими кримінально-правової практики тощо.

Реалізація кримінального законодавства полягає у втіленні у життя визначених кримінально-правовими нормами, правил поведінки у формі правомірних діянь суб'єктів кримінально-правових відносин. Реалізація кримінального законодавства є по-перше, структурним елементом кримінально-правового регулювання, по-друге, завершальною стадією кримінально-правового регулювання.

За результатами семантичного аналізу терміну «механізм реалізації кримінального законодавства» встановлено, що його слід розкривати принаймні у трьох аспектах: 1) як певну систему; 2) як певний метод чи спосіб; 3) як сукупність певних процесів. Тому, механізм реалізації кримінального

законодавства слід розглядати у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні цей механізм охоплює усі вищезазначені аспекти, а у вузькому – лише один з них. Наприклад, під механізмом реалізації кримінального законодавства можна розуміти систему форм його реалізації.

На підставі з'ясування семантичного значення відповідних термінів слід також зауважити, що механізм реалізації можна розглядати як певний процес та результат.

Механізм реалізації кримінального законодавства слід розглядати на декількох рівнях: загальному, спеціальному та індивідуальному.

Загальний рівень стосується реалізації усього кримінального законодавства. На цьому рівні можна виявити та пізнати певні тенденції чи закономірності в реалізації кримінального законодавства, спрогнозувати перспективи його розвитку, зокрема удосконалення.

Спеціальний рівень стосується реалізації певної кримінально-правової норми або декількох таких норм як в межах одного, так і декількох кримінально-правових інститутів. Наприклад, реалізація заохочувальних кримінально-правових норм звільнення від кримінальної відповідальності та від покарання і його відбування.

Індивідуальний рівень стосується реалізації кримінально-правових норм у певній життєвій ситуації. Він обмежується індивідуально визначеними суб'єктами і пов'язаний з конкретними юридичними фактами (наприклад, вчиненням злочину певним суб'єктом злочину або звільненням його від покарання тощо).

Механізм реалізації кримінального законодавства України – це сукупність процесів (система або метод чи спосіб) втілення у життя закріплених у кримінально-правових нормах прав і обов'язків суб'єктів кримінально-правових відносин у формі дотримання, виконання, використання та застосування.

Кримінально-правові норми є юридичною основою механізму реалізації кримінального законодавства, а юридичні факти та акти реалізації кримінально-правових норм – фактичною основою цього механізму.

Безумовно, механізм реалізації кримінального законодавства відбувається в межах кримінально-правових відносин, тому останні є невід'ємним його елементом.

Виходячи із зазначених елементів, механізм реалізації кримінального законодавства можна розглянути у формі такого процесу: суб'єкти кримінально-правових відносин на підставі кримінально-правових норм здійснюють передбачені законом про кримінальну відповідальність акти реалізації кримінального законодавства в межах однієї з чотирьох форм: дотримання, виконання, використання чи застосування.

В межах структури механізму реалізації кримінального законодавства можна виокремити нормативний, інструментальний, суб'єктивний та функціональний склад такого механізму.

Нормативна складова включає, насамперед, положення закону про кримінальну відповідальність, які визначають поведінку суб'єктів реалізації кримінального законодавства. Вона також охоплює положення й інших нормативно-правових актів, зокрема КПК України, норми якого визначають порядок реалізації кримінально-правових норм.

Інструментальний склад механізму реалізації кримінального законодавства охоплює сукупність кримінально-правових засобів, методів і способів, за допомогою яких відбувається реалізація кримінального законодавства.

До суб'єктивного складу механізму реалізації кримінального законодавства відносяться суб'єкти, які беруть участь у різних формах реалізації кримінально-правових норм. Суб'єктами реалізації кримінального законодавства слід визнавати такі категорії осіб: 1) суб'єкт злочину; 2) особа, яка не вчиняє злочин; 3) особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння і визнана такою, що не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність; 4) особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння і визнана неосудною; 5) особа, яка діяла в межах обставин, що виключають злочинність діяння; 6) суд.

Функціональний склад механізму реалізації кримінального законодавства характеризує його в динаміці, відображає взаємозв'язок і взаємодію його елементів.

Багатенко І. П.,

провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності Державного науково-дослідного інституту МВС України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ОКРЕМІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ МАЛОЛІТНІХ І НЕПОВНОЛІТНІХ

Чинне законодавство України у сфері відповідальності за вчинення злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх наразі передбачає:

позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років за вчинення зґвалтування (дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи) неповнолітньої особи (ч. 3 ст. 152 ККУ);

позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років за вчинення згвалтування особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди (ч. 4 ст. 152 ККУ);

позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років за вчинення дій, передбачених ч. 3, 4 ст. 152 ККУ, що спричинили тяжкі наслідки (ч. 5 ст. 152 ККУ);

позбавлення волі на строк від п'яти до семи років за вчинення сексуального насильства (будь-які насильницькі дії сексуального характеру, не пов'язані із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи) щодо неповнолітньої особи (ч. 3 ст. 153 ККУ);

позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років за вчинення сексуального насильства щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди (ч. 4 ст. 153 ККУ);

позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років за вчинення дій, передбачених ч. 3, 4 ст. 153 ККУ, що спричинили тяжкі наслідки (ч. 5 ст. 153 ККУ);

обмеження волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк за статеві зносини (природні або неприродні) з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ч. 1 ст. 155 ККУ);

позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого за статеві зносини, вчинені близькими родичами або членами сім'ї, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього, або якщо вони спричинили безплідність чи інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 155 ККУ);

обмеження волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк за розбещення неповнолітніх (вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку) (ч. 1 ст. 156 ККУ);

позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого за розбещення малолітньої особи або розбещення неповнолітнього, вчинені членами сім'ї чи близькими родичами, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього (ч. 2 ст. 156 ККУ).

При цьому, підвищення санкцій за окремі види злочинів указаної категорії відбулось завдяки Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 [1].

В той же час, невідома вітчизняна судова практика на фоні позитивного досвіду окремих зарубіжних країн засвідчують неефективність кримінальної відповідальності осіб, які вчиняють так звані сексуальні злочини відносно неповнолітніх. Нерідкими фактами є випадки вчинення

зазначеної категорії злочинів особами, які вже відбували покарання за подібні злочини.

Черговим поштовхом до удосконалення кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх стало підписання петиції про довічне ув'язнення та хімічну кастрацію для педофілів на тлі резонансного вбивства зі спробою зґвалтування неповнолітньої Дарини Лук'яненко в Одеській області [2].

У зв'язку з чим, 11 липня 2019 року на позачерговому пленарному засіданні Верховної Ради України прийнято за основу законопроект № 6449 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за злочини, вчинені щодо малолітньої чи малолітнього, неповнолітньої чи неповнолітнього та особи, яка не досягла статевої зрілості» [3].

Зазначеним законопроектом пропонується комплексний підхід щодо вдосконалення законодавства у сфері протидії сексуальним зловживанням щодо дітей. Зокрема, пропонується посилити відповідальність за зґвалтування та розбещення неповнолітніх осіб шляхом внесення змін до Кримінального кодексу України. Так, статтею 152 запропоновано посилити покарання із застосуванням примусової хімічної кастрації, у зв'язку з чим законопроектом доповнено новою статтею 59-1 «Примусова хімічна кастрація». Також пропонується внести зміни до Кримінально-виконавчого кодексу України та Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі», зокрема доповнивши їх категорією осіб засуджених до позбавлення волі за зґвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього, насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинене щодо неповнолітньої чи неповнолітнього, статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, розбещення неповнолітніх та встановивши за цими особами адміністративний нагляд. Крім цього, законопроектом передбачено створення публічного реєстру осіб, які були засуджені до позбавлення волі відповідно до статей 152, 153, 155, 156 Кримінального кодексу України за зґвалтування малолітньої чи малолітнього, неповнолітньої чи неповнолітнього, насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинене щодо неповнолітньої чи неповнолітнього, статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, розбещення неповнолітніх. Окрім цього, в законопроекті внесені техніко-юридичні правки у зв'язку з чисельними помилками, допущеними при попередніх внесеннях змін.

Прийнятий законопроект у липні поточного року було направлено на підпис Президенту України. У вересні поточного року Президент ветоував даний законопроект, посилаючись на суперечність принципам, сформульованим Європейським судом з прав людини стосовно доречності та ненадмірності втручання держави у приватне життя, а також суперечність вимогам Основ законодавства України про охорону здоров'я у частині

застосування примусових медичних заходів до осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння, чи мають небезпечну для здоров'я інших хворобу та ін. [4].

Таким чином, станом на сьогодні перспективи даного закону є неочевидними, як і перспективи вирішення проблем відповідальності за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітніх та неповнолітніх у цілому.

Список використаних джерел

1. Закон України від 06.12.2017 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#n63>.

2. Вбивство Дарини Лук'яненко. URL: <https://tsn.ua/keywords/vbivstvo-darini-luk-yanenko>.

3. Проект Закону від 16.05.2017 № 6449 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за злочини, вчинені щодо малолітньої чи малолітнього, неповнолітньої чи неповнолітнього та особи, яка не досягла статевої зрілості. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61790.

4. Зеленський пояснив, чому не підписав закон про хімічну кастрацію педофілів. URL: https://dt.ua/UKRAINE/zelenskiy-poyasniv-chomu-ne-idpisav-zakon-pro-himichnu-kastraciyu-pedofiliv-322649_.html.

Беспаль О. Л.,

старший викладач кафедри кримінального права та процесу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ

Конституція України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю (ст. 3) [1]. Обравши курс на євроінтеграцію, Україна, як держава-учасник міжнародних договорів, взяла на себе зобов'язання щодо дотримання та захисту прав людини. Невід'ємною складовою таких прав є заборона будь-яких форм насильства, у тому числі такого, яке вчиняється на ґрунті сімейних відносин [2, с. 7].

Важливим кроком у цьому напрямі є прийняття 06 грудня 2017 р. Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому

насильству та боротьбу з цими явищами» [3], у зв'язку із чим до КК України внесено суттєві зміни й доповнення.

Так, у випадку вчинення умисного систематичного фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи – настає кримінальна відповідальність за ст. 126-1 «Домашнє насильство» [4]. Аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень показав, що станом на 10.05.2019 в реєстрі вже міститься 8 вироків (з 01.03.2019 р. по 08.05.2019 р.) з даної категорії справ. Однак, в «Єдиному звіті про кримінальні правопорушення» Генеральної прокуратури України (далі – ГПУ) немає жодних показників облікованих кримінальних правопорушень, окремо передбачених ст. 126-1 КК України. Тобто фактично кримінальні провадження наявні, є вирoki, проте вони не відображені в офіційних статистичних даних.

Разом з тим, за даними «Єдиного звіту про кримінальні правопорушення» у період 2014 – січень-квітень 2019 рр. [5] кількість кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством в сім'ї щороку збільшується в середньому на 12 %.

Таблиця 1

Кількість осіб, які перебували на обліку за вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством у сім'ї, у період 2014 – січень-квітень 2019 рр.

Показники	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	Січень-квітень 2019
Обліковано кримінальних правопорушень	918	998	1292	1341	1586	152

Однак не з'ясованим залишається питання: які саме злочини охоплені рубрикою «кримінальні правопорушення, пов'язані з насильством в сім'ї», що містяться в Єдиному звіті про кримінальні правопорушення по державі на офіційному веб-сайті ГПУ. На наші запити до Національної поліції та ГПУ про надання інформації з цього питання, ми отримали «відписку» про те, що «облік даних про кримінальні правопорушення, пов'язані з насильством у сім'ї здійснюється відповідно до п. 6 глави 4 розділу II Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затвердженого наказом ГПУ № 139 від 06 квітня 2016 р. з урахуванням норм

Кримінального, Сімейного, Житлового кодексів України та законодавства з цих питань» [6].

Зауважимо, що норми Сімейного та Житлового кодексів України не передбачають злочинів, за вчинення яких винних осіб притягують до кримінальної відповідальності. Лише КК України містить вичерпний перелік злочинів (кримінальних правопорушень), з яких має формуватись рубрика «пов'язаних з насильством в сім'ї», проте уповноважені органи не можуть дати чіткої відповіді, які саме злочини до неї входять. Вважаємо це суттєвим недоліком у роботі вказаних державних органів, оскільки неможливо вживати ефективних та дієвих заходів щодо запобігання та протидії злочинам, не знаючи конкретно, щодо яких саме їх необхідно застосовувати, та й узагалі, враховуючи цю обставину, не зрозумілими й не обґрунтованими залишаються показники «кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством в сім'ї», які оприлюднені на офіційному сайті ГПУ [2, с. 191].

Отже, вітчизняне законодавство зазнало суттєвих змін, в тому числі в частині криміналізації відповідальності за вчинення домашнього насильства, однак в офіційній статистиці не всі показники відображені або зазначені без належного обґрунтування. Крім того, уповноважені органи (зокрема ГПУ та судові органи) мають синхронізувати статистичні дані, які мають відображати реальні показники.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Беспаль О. Л. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти життя та здоров'я дітей, що вчиняються в сім'ї : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2019. 294 с.
3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06 грудня 2018 р. № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19>.
4. Кримінальний кодекс України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: Статистична інформація 2014 – січень-квітень 2019 pp. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820.
6. Лист від Генеральної прокуратури України від 11 трав. 2018 р. № 27/1-242вих-18.

Безпала Л. І.,

юрист-консультант голови Комітету з питань
правоохоронної діяльності Верховної Ради України

ВІДМЕЖУВАННЯ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ ВІД ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ ЗАПОДІЮЮТЬ ШКОДУ ЗДОРОВ'Ю ОСОБИ

До суміжних злочинів потрібно відносити склади злочинів, які мають всі загальні ознаки, крім однієї [1, с.127]. Суміжними є склади злочинів, які мають схожі ознаки у різних комбінаціях. При цьому роль критеріїв розмежування відіграють відмінні ознаки.

Суміжними порівняно з тілесними ушкодженнями, які посягають на здоров'я особи є склади таких окремих злочинів як: погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК), погроза або насильство щодо журналіста (ст. 345-1 КК); погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча (ст. 346 КК), погроза або насильство щодо службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 350 КК) та інші злочини.

Як вказував ще В. М. Кудрявцев, по суті весь процес кваліфікації полягає в послідовному відмежуванні кожної ознаки вчиненого діяння від ознак інших, суміжних злочинів. Можна сказати, що відмежування злочинів є зворотною стороною кваліфікації [1, с.146]. Загальні рекомендації розмежування суміжних злочинів розроблені головним чином у працях В. М. Кудрявцева та С. А. Тарарухіна. Зокрема, ними пропонується здійснювати таке розмежування за об'єктивними та суб'єктивними ознаками, властивими їх складу [2, с. 90].

Насамперед потрібно з'ясувати структуру і зміст тих суспільних відносин, проти яких спрямовані діяння та яким вони спричиняють чи можуть заподіяти шкоду. Так, родовим ба основним безпосереднім об'єктом тілесних ушкоджень, є здоров'я окремої особи. У той же час кримінально-правовий захист норм, передбачених статтями 345, 345-1, 346, 350 КК спрямований на охорону здоров'я не всіх громадян, а лише певного кола осіб. У складі цих злочинів здоров'я виступає лише як додатковий об'єкт.

Має розмежувальне значення і характеристика потерпілого від злочину. Потерпілими від злочинів, передбачених статтями 121, 122, 125 КК можуть бути будь-які особи, а потерпілими від злочинів, передбачених статтями 345, 345-1, 346, 350 КК злочинів – лише певне коло осіб. При заподіянні тілесних ушкоджень працівникові правоохоронного органу, журналісту, державному чи громадському діячеві, службовій особі чи особі, яка виконує громадський обов'язок потерпілими можуть бути саме вказані особи, також їх близькі родичі.

До того ж, здоров'я зазначеної категорії осіб охороняється не само по собі, а лише у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків. Причому, кримінально-правовий захист у цьому випадку поширюється лише на певне

коло осіб та їхніх близьких родичів за умови, що діяльність цих працівників є законною. У той же час кримінально-правовий захист, передбачений статтями 121, 122, 125 КК поширюється на всіх громадян незалежно від їхньої професійної чи громадської діяльності [3, с. 24].

Щодо відмінності об'єктивної сторони цих складів злочинів потрібно зазначити, що по-перше, передбачені статтями 345,345-1, 346, 350 КК злочини можуть бути вчинені шляхом нанесення побоїв, інших насильницьких дій. Зазначені дії виступають способом вчинення цих злочинів. Злочини, передбачені статтями 121, 122, 125 КК можуть бути вчинені як шляхом дії, так і шляхом бездіяльності, причому із застосуванням як фізичного, так і психічного насильства. Способи вчинення цих злочинів можуть бути різні.

По-друге, в диспозиціях статей 345,345-1, 346, 350 КК не передбачена відповідальність за тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, на відміну від диспозиції ч. 2 ст. 121 КК.

По-третє, заподіяння тілесних ушкоджень особам, які зазначені в статтях 345,345-1, 346, 350 КК кваліфікується за цими статтями, лише у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків, тоді як вчинення злочинів, передбачених статтями 121, 122, 125 КК, цього не потребує.

Тому відмежування заподіяння тілесних ушкоджень від суміжних злочинів за об'єктивною стороною їхніх складів полягає в характері злочинних дій; у віднесенні осіб, які виконують службові обов'язки, до певної категорії; не передбачена відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, внаслідок чого повинна наступати кваліфікація за сукупністю злочинів.

За суб'єктивною стороною заподіяння тілесних ушкоджень, передбачених статтями 345,345-1, 346, 350 КК та злочинів, передбачених статтями 121, 122, 125 КК відрізняються як за характером вини, так і за мотивом і метою. Насамперед відзначимо, що вина в першій групі злочинів виступає лише як прямий умисел, а в другій може виявлятися як з прямим, так і з непрямым умислом. Виняток складає лише факт заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, щодо якої вина є необережною.

Вчинення злочинів, передбачених статтями 345, 345-1, 346, 350 КК відбувається лише у зв'язку з виконанням цими особами службових обов'язків, що усвідомлюється винною особою.

Вчиняючи передбачені статтями 345, 345-1, 346, 350 КК злочини, винний діє з мотивів невдоволення виконанням особами, які зазначені в цих статтях, службових обов'язків. Якщо мотиви невдоволення виконанням цими особами обов'язків відсутні, вчинене потрібно кваліфікувати як злочин проти особи, тобто за статтями 121 або 122, або 125 КК.

Винний заподіюючи тілесні ушкодження потерпілому при вчиненні злочинів, передбачених статтями 345, 345-1, 346, 350 КК і виходячи з мотивів невдоволення виконанням зазначеними особами службових обов'язків, ставить

за мету запобігання, припинення, зміну характеру їх діяльності чи заподіяння тілесних ушкоджень із помсти за неї. Така мета при вчиненні злочинів, передбачених статтями 121, 122, 125 КК не ставиться [4, с. 90].

Заподіяння тілесних ушкоджень, передбачених статтями 121, 122 КК та статтями 345,345-1, 346, 350 КК згідно з ч. 2 ст. 22 КК, може бути вчинено особою, яка досягла 14-річного віку. Тобто в наявності загальний суб'єкт із зниженим віком кримінальної відповідальності. За легке тілесне ушкодження відповідальність настає з 16-річного віку, тобто загальний суб'єкт злочину. Суб'єкт злочину повинен мати всі загальні ознаки: фізична особа, осудність, вік з якого настає кримінальна відповідальність. Відсутність хоча б однієї з цих ознак виключає суб'єкт як елемент складу, а, отже, виключає склад злочину та кримінальну відповідальність.

Отже, відмежування тілесних ушкоджень від суміжних злочинів важливий процес, який передує правильній кваліфікації злочинів та призначенню покарання за вчинене діяння. Кожна із ознак складу злочину має значення для правильного та точного розмежування суміжних злочинів. Встановлюючи властиві заподіяння тілесних ушкоджень ознаки, потрібно виключати ті з них, які їм не належать, постійно поглиблюючи аналіз норм на підставі дослідження фактичних обставин вчиненого.

Список використаних джерел

1. Тарарухин С. А. Квалификация преступлений в судебной и следственной практике. Київ : Юринком Интер, 2000. 246 с.
2. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Юрист, 2004. 304 с.
3. Осадчий В. Відмежування тілесних ушкоджень працівника правоохоронних органів від суміжних злочинів. *Право України*. 1994. № 3–4. С. 20–24.
4. Осадчий В. І. Кримінальна відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень працівникові правоохоронних органів. Київ : Атіка, 2003. 156 с.

Біленко П. С.,

фахівець відділу організації служби Донецького
юридичного інституту МВС України

ЕКОНОМІЧНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК ФОРМА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

1. Законом України від 06.12.2017 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» КК України було доповнено статтю 126-1 «Домашнє насильство» (набула чинності 11 січня 2019 р.), що передбачає кримінальну відповідальність за умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного

насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

Однією із форм домашнього насильства є економічне насильство. У Законі України від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначається поняття *економічного насильства* під яким слід розуміти *форму домашнього насильства*, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

2. Проведений нами аналіз вироків Єдиного реєстру судових рішень (<http://reyestr.court.gov.ua/>) дозволяє констатувати, що у жодному кримінальному провадженні за ст. 126-1 КК України до потерпілих не було застосовано економічне насильство (наведені нами дані станом на 01.10.2019). Основними формами насильства є психологічне та фізичне насильство.

3. Аналізуючи погляди вчених на поняття «економічне насильство», можна відзначити, що вони лише перелічують дії, зазначені в Законі України від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Але, на наш погляд, це поняття має глибший зміст.

У Законі України про кримінальну відповідальність ознаки економічного насильства містяться у деяких статтях Особливої частини. Так, зокрема, до таких кримінальних правопорушень можна віднести такі статті:

- ст. 150 КК України «Експлуатація дітей» (експлуатація дитини, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування, шляхом використання її праці);

- ст. 150-1 КК України «Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом»;

- ст. 303 КК України «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією» (втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану цієї особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, або сутенерство);

- ст. 304 КК України «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність».

Також можна відзначити, що протиправні посягання одного члена сім'ї на власність іншого члена, предметом яких виступає майно, що належить потерпілому члену сім'ї на праві особистої приватної власності або є сумісною (спільною) власністю, але в ньому немає частки винної особи, тягне за собою кримінальну відповідальність при вчиненні таких злочинів

(ст.ст. 185-190 КК України), а також умисного знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах (ст. 194 КК України).

Крім того, злочинні діяння одного члена сім'ї стосовно майна, що належить йому та іншому члену сім'ї на праві сумісної (спільної) власності, за наявності необхідних підстав, можуть кваліфікуватися як самоправство (ст. 356 КК України); а зловживання опікунськими правами (ст. 167 КК) як форма економічного насильства полягає у використанні опіки чи піклування з корисливою метою на шкоду підопічному (зайняття житлової площі, використанні майна тощо).

Наведені нами кримінально-правові норми відображають лише деякі ознаки економічного насильства.

4. Досліджуючи особливості економічного насильства, У. Лукач відзначає, що про економічне насильство йдеться у випадках, коли жінка хоче працювати чи займатися чимось, але фактично не може реалізувати свої бажання через заборону чоловіка чи інших членів сім'ї. Іншими словами, це система поведінки для збереження влади й контролю над близькою людиною. Звичайно, у кожного своє бачення ідеальної родини. Однак, відповідно до чинного законодавства і дружина, і чоловік, які перебувають у шлюбі, – вільні та мають абсолютно однаковий об'єм прав і можливостей для реалізації. Тому фінансова чи інша залежність однієї особи від іншої неминує призводити до конфліктів. Щоб запобігти появі таких ситуацій, необхідно зрозуміти мотивацію чоловіка. Найпоширенішими причинами заборони чоловіком працювати дружині є: по-перше, сприйняття єдиної моделі родинних стосунків, де дружина займається лише хатніми справами; по-друге, небажання виконувати домашні обов'язки та обов'язки по догляду за дитиною. В даному випадку має місце гендерно зумовлене розуміння розподілу сімейних обов'язків з моральної, етичної і правової точки зору. Ще однією типовою причиною заборони працювати є страх, що дружина зароблятиме більше, ніж чоловік, і це призведе до втрати контролю і панівного статусу над нею. Виходячи з цього, необхідно чітко розмежовувати турботу і насильницьке обмеження свободи [1, с. 217].

5. Виходячи із вищевикладеного, можна відзначити, що основними ознаками економічного насильства є:

- контроль над фінансами іншої людини;
- обмеження доступу іншої людини до користування спільною власністю, маніпуляція правом власності як перевагою одного члена сім'ї над іншим;
- погрози жертві втратити кошти, власність чи особисті речі у разі непослуху;
- обмеження права іншої людини навчатися чи працювати;
- примушування до заняття проституцією, жебрацтвом, крадіжками;
- відбирання у жертви коштів чи документів;
- примушування передати право власності на рухоме та нерухоме майно жертви;

– припинення жертви та психологічний тиск через перевагу у матеріальній власності;

– маніпулювання думками та бажаннями жертви способом відбирання у неї матеріальних ресурсів та їжі.

Також на підставі зазначеного слід припустити, що економічне насильство завжди буде поєднуватися із психологічним, а в деяких випадках переростати у фізичне. На нашу думку, це поняття потребує більш чіткого тлумачення у Законі України від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Проте, на наш погляд, було б корисно для правозастосовчої практики вивчення зарубіжного досвіду щодо протидії саме економічному насильству. Дослідженню цього питання нами буде приділена увага у наших подальших публікаціях.

Список використаних джерел

1. Лукач У. Теоретичні аспекти проблеми економічного насильства над жінками. *Теоретичні, методичні та практичні проблеми соціальної роботи* : тези доп. II Всеукр. з міжнародною участю наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 6 квіт. 2017 р.). Івано-Франківськ : НАІР, 2017. С. 216–218.

Бурак М. В.,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Чеботар О. С.,

науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат економічних наук

ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ ФІКТИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: НОВІ ЗАКОНОДАВЧІ ЗМІНИ

25 вересня 2019 року набрали чинності положення Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес» від 18 вересня 2019 року № 101-IX [1]. Вказаним законом із Кримінального кодексу України виключена ст. 205 «Фіктивне підприємництво», особливості побудови складу злочину якої, дали підстави для використання аналізованої статті в якості інструменту для зловживань під час притягнення осіб до відповідальності.

З огляду на інтерес суспільства щодо зменшення тиску на бізнес, розглянемо деякі позиції декриміналізації фіктивного підприємства.

Так, аналізуючи проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес» [1], його автори зазначили, що наявність кримінальної відповідальності за фіктивне підприємництво вже давно є одним із способів тиску на бізнес в Україні. Окрім самого факту наявності кримінальної відповідальності за вказане діяння, контролюючі органи використовували вироки і матеріали досудового розслідування (протоколи допиту директора суб'єкта підприємницької діяльності) у якості доказової бази під час притягнення до кримінальної відповідальності за порушення норм податкового законодавства. Наприклад, щоб донарахувати податки підприємству, яке працювало з «фіктивним підприємцем», контролюючі органи ставили під сумнів реальність угод між контрагентами. При цьому вони посилалися на факт фіктивного підприємництва, що, на їхню думку, повністю усуває законність всіх господарських операцій.

Разом з тим, кримінальна відповідальність за фіктивне підприємництво дозволяла окремим правоохоронним органом отримувати в суді дозволи на проведення обшуку, а також вилучати і заарештовувати майно. В результаті таких вилучень документів відбувалася подальша перекваліфікація» фіктивного підприємництва» у більш тяжкі злочини: «ухилення від сплати податків», або «привласнення, розтрата майна чи заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем». Багато кримінальних проваджень, відкритих за фактом «фіктивного підприємництва», нічим не завершилися.

Тому обґрунтовуючи доцільність декриміналізації фіктивного підприємництва, автори вказаного проекту акцентували увагу на неспроможності при застосуванні статті 205 КК України досягнення мети кримінальної відповідальності та проблемі застосування даної статті, що полягає, зокрема у використанні у якості доказової бази фактів та обставин, встановлених вироком суду за статтею 205 КК України, та матеріалів досудового розслідування під час притягнення до фінансової відповідальності за порушення норм податкового законодавства [1].

Варто також вказати, що кримінальні провадження за ст. 205 КК України декларувалися як один із інструментів боротьби з конвертаційними центрами і фіктивними поставками з метою незаконної податкової мінімізації, а на практиці повсякчасно застосовувалися не для притягнення до кримінальної відповідальності власне за фіктивне підприємництво, а швидше для створення свого роду «преюдиції» невизнання податкових наслідків операцій із підприємствами з «ознаками фіктивності» і чинення таким шляхом тиску на нормальних платників податків, яким «пощастило» мати справу із зазначеними підприємствами.

Так, з одного боку кваліфікація «фіктивного підприємництва» за ст. 205 КК України здійснювалась із урахуванням подальшої діяльності як показника намірів, однак власне склад злочину «фіктивне підприємництво»

завершений на момент створення/придбання суб'єкт а підприємницької діяльності, тобто сама подальша діяльність такою статтею не охоплювалась, а підлягала оцінці з інших підстав.

Що стосується змін до ст. 212 КК України щодо ухилення від сплати податків, то слід зазначити, що за статистикою Генеральної прокуратури України щодо розпочатих кримінальних проваджень за перше півріччя 2019 року зареєстровано 653 кримінальні правопорушення за ухилення від сплати податків. При цьому динаміка завершень досудових розслідувань підтверджує тенденцію щодо використання статті 212 КК України як інструменту тиску на бізнес. Так, за перше півріччя 2019 року завершено розслідування у 376 кримінальних провадженнях щодо ухилення від сплати податків. Водночас з них – 241 провадження закрито у зв'язку з відсутністю складу злочину та 118 – у зв'язку із переданням клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності (тобто загалом 84 % із завершених) [2].

Відповідно гуманізація кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, відмова від карального характеру контролю за ухиленням від сплати податків дозволить створити сприятливіше середовище для функціонування бізнесу в Україні.

На разі, погляди правознавців, експертів, аналітиків з приводу декриміналізації фіктивного підприємства різняться. Адже багато хто не вірить, що внесені зміни зменшать тиск на бізнес, а навпаки, дозволять нечесним підприємцям розробляти і впроваджувати нові схеми зловживань. Експерти не виключають, що скасуванням криміналізації за фіктивне підприємництво, можуть скористатися шахраї, оскільки вони завжди шукають якісь прогалини у законодавстві задля вирішення власних питань і проблем, і від них неможливо захиститися законами на 100 %.

Резюмуючи викладене вище, варто сказати, що у зв'язку з набранням чинності положення Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес» також очікуємо на вплив відповідних змін на кримінальні провадження за ст. 205 та ст. 212 КК України.

Більш того, у зв'язку зі збільшенням кваліфікаційних порогів для притягнення до кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків, також очікується вплив на поточні кримінальні провадження за ст. 212 КК України. Так, у частині кримінальних проваджень можливі зміни кримінально-правової кваліфікації (перегляд відповідної частини ст. 212 КК України, яка інкримінується особі в рамках відповідного кримінального провадження) у порядку, передбаченому ст. 284 КК України. При цьому, в кримінальних провадженнях за ст. 212 КК України, де розмір ухилення є меншим за піднятий мінімальний поріг для ухилення від сплати податків, можна говорити про наявність підстав для закриття з огляду на відсутність

події кримінального правопорушення, тобто підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Хочеться сподіватися, що набрання чинності відповідним Законом матиме вплив на розгляд податкових спорів, де матеріали кримінальних проваджень за ст. 205 та ст. 212 ККУ України використовувалися для обґрунтування податкових донарахувань. Зокрема, у зв'язку з відповідними обставинами, матеріали кримінальних проваджень слід оцінювати як неналежні докази, які не можуть обґрунтувати здійснені податковими органами до рахування.

Відтак, переконані, що внесені зміни до законодавства дозволять українському бізнесу більш активно розвиватися.

Список використаних джерел

1. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес» від 29.08.2019 № 1080. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66310.

2. Декриміналізація ст. 205 ККУ і зміни до ст. 212 ККУ – збільшення порогів несплати податків, за яких можливе притягнення до кримінальної відповідальності. Які практичні наслідки по поточних справах. URL: <http://kmp.ua/uk/analytics/infoletters/decriminalization-of-art-205-of-the-criminal-code-of-ukraine-and-changes-to-art-212-of-the-criminal-code-of-ukraine-increasing-of-taxes-non-payment-thresholds-that-may-lead-to-criminal-prosecution/>.

Вартилицька І. А.,

професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;

Микитчик О. В.,

професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ВІДМЕЖУВАННЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА ВІД СПРИЧИНЕННЯ УМИСНИХ ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ, ЯКІ ПРИЗВЕЛИ ДО СМЕРТІ ПОТЕРПІЛОГО: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Питання відмежування умисного вбивства від заподіяння умисних тяжких тілесних ушкоджень, які призвели до смерті потерпілого є одним із проблемних питань як у слідчій та судовій практиці так і у наукових дослідженнях.

Прикладом одного із можливих варіантів розв'язання цього завдання можуть слугувати судові рішення прийняті у справі К.

Апеляційний суд м. Києва вироком від 12 лютого 2004 року визнав К. винним за ч. 1 ст. 115 КК України у тому, що він, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, у під'їзді житлового будинку на ґрунті неприязних стосунків умисно завдав потерпілій Н. велику кількість ударів кулаком в обличчя та ногами у різні частини тіла потерпілої. Коли потерпіла втратила свідомість К., розбивши об її голову пляшку осколками скла розрізав їй шию. За висновком судово-медичної експертизи смерть потерпілої Н. настала внаслідок закритої травми грудей та живота з пошкодженням внутрішніх органів.

Верховний Суд України ухвалою від 6 травня 2004 року вказаний вирок залишив без зміни.

Засуджений К. звернувся до Верховного Суду України із клопотанням про скасування постановлених щодо нього судових рішень та перекваліфікацію вчиненого ним діяння з ч. 1 ст. 115 на ч. 2 ст. 121 КК.

Обґрунтовуючи своє звернення К. посилався на п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК та вказав на неоднакове правозастосування у подібних правовідносинах, додавши до заяви ухвалу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 28 вересня 2017 року, в якій касаційний суд не погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанцій та перекваліфікував дії ОСОБА_7 з ч. 1 ст. 115 на ч. 2 ст. 121 КК, врахувавши, що на досудовому слідстві та в суді ОСОБА_7 стверджував, що умислу на вбивство ОСОБА_9 він не мав, а за місцем свого мешкання, на ґрунті раптово виниклих неприязних відносин завдав останньому два удари кулаком в область голови. При цьому, завдаючи удари кулаком в голову потерпілого, засуджених ОСОБА_7, хоча і діяв умисно, проте не бажав настання смерті потерпілому ОСОБА_9.

Як вбачається з положень п. 22 постанови Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» для відмежування умисного вбивства від умисного заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК), слід ретельно досліджувати докази, що мають значення для з'ясування змісту і спрямованості умислу винного. Питання про умисел необхідно вирішувати виходячи із сукупності всіх обставин вчиненого діяння, зокрема враховувати спосіб, знаряддя злочину, кількість, характер і локалізацію поранень та інших тілесних ушкоджень, причини припинення злочинних дій, поведінку винного і потерпілого, що передувала події, їх стосунки. Визначальним при цьому є суб'єктивне ставлення винного до наслідків своїх дій: (при умисному вбивстві настання смерті охоплюється умислом винного, а в разі заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, яке спричинило смерть потерпілого, ставлення винного до її настання характеризується необережністю.

Допитаний в судовому засідання К. пояснив, що після декількох ударів кулаком в обличчя, кола потерпіла впала на підлогу, він завдав ногами більше десяти ударів по тулубу а також перерізав їй горло розбитою пляшкою. Після заподіяного К. залишив потерпілу на підлозі, а сам пішов додому, де переодягнувся, а закривавлений одяг викинув на смітник.

Необхідно звернути увагу на висновок судово-медичної експертизи від 29 серпня 2003 року у якому зазначено, що від моменту спричинення тілесних ушкоджень до моменту смерті пройшов проміжок часу, який дорівнював близько одній годині. Смерть Н. настала внаслідок закритої травми грудей і живота з пошкодженням внутрішніх органів і розвитком крововтрати.

Які ж з наведених вище обставин засвідчують про наявність умислу на позбавлення життя потерпілої. Такими можна вважати характер та інтенсивність ударів, які були все більш жорстокими, завдавались К. з великою силою і їх небезпечність для життя і здоров'я потерпілої особи зростала в процесі побиття Н. Засуджений К. завдав численні (більше десяти) удари ногами по тулубу та голові потерпілої. Локалізація та кількість заподіяних тілесних ушкоджень, зокрема, численні переломи ребер, розрив печінки, крововиливи в м'які тканини голови, крововиливи оболонки мозку, набряк-набухання головного мозку, підтверджують реальну небезпечність, невідворотність шкоди, яку усвідомлював К. Окрім цього, після втрати свідомості потерпілою, К. розбив на її голові порожню пляшку з-під горілки, тримаючи Н. руками за голову, загостреним краєм розбитої пляшки порізав потерпілій горло, підтвердивши такими діями, що він усвідомлював, що такі дії можуть мати наслідком смерть людини, однак не зупинився і не припинив насильство.

Наступним фактором, який засвідчує, що громадянин К. допускав можливість настання смерті Н., а значить, його дії є умисними, являється те, що після завдання великої кількості ударів та порізу горла, ніякої допомоги потерпілій не надав, швидку медичну допомогу не викликав, залишив лежати її на підлозі, а сам пішов додому, де переодягнувся, одяг, в якому був, викинув на смітник, намагаючись приховати вчинене ним суспільно небезпечне діяння.

На відміну від наведених вище обставин спричинення смерті потерпілій Н., у використаному засудженим К. для аргументації своєї позиції захисту документі - ухвалі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 28 вересня 2017 року засвідчено, що Особа_7 завдала потерпілому Особа_9 кулаком два удари в голову, обмежившись таким насильством. Характер цього насильства (удари були завдані кулаком і їх було лише два) вказує на наявність у Особа_7 умислу на заподіяння тілесних ушкоджень, а не на заподіяння смерті.

На відміну від поведінки Особа_7, всі дії підсудного К. вказують на умисне позбавлення життя потерпілої Н.: нанесені численні удари в зону розташування життєво важливих органів людини (тулуб та голову), їх інтенсивність, кількість, характер і локалізація завданих Н. тілесних ушкоджень, які є небезпечними для життя, в достатній мірі засвідчують, що К. передбачав можливість смерті Н. від його дій і допускав настання такого наслідку.

На заперечення твердження К., яке було зазначене у заяві про перегляд судового рішення щодо не з'ясування судом можливості потерпілої Н. вижити в той проміжок часу, якби їй була надана кваліфікована медична допомога слід зазначити, що сам засуджений К. ніякої допомоги потерпілій не надав, не викликав невідкладну медичну допомогу, що позбавило потерпілу будь яких шансів залишитися живою.

Усвідомлення суб'єктом суспільно небезпечного характеру свого діяння означає: по-перше, що суб'єкт оцінює всі фактичні обставини вчиненого діяння, які відповідають ознакам складу інкримінованого злочину; по-друге, він розуміє, що вчинене ним діяння є соціально-осуджуваним, шкідливим для суспільства.

Обсяг фактичних обставин вчинення злочину, що охоплюються свідомістю суб'єкта при умислі, відповідає ознакам, які характеризують склад злочину. При умисному вчиненні злочинів з матеріальними складами свідомістю винного охоплюється не тільки розуміння суспільно небезпечного характеру свого діяння, але й передбачення настання суспільно небезпечних наслідків.

Передбачення особою суспільно небезпечних наслідків своєї дії або бездіяльності характерно як для прямого, так і непрямого умислу. Особа передбачає наслідки своєї поведінки, коли достовірно знає про неминучість їх настання і коли передбачає лише можливість їх настання.

Все вищевикладене дозволяє констатувати наступне.

1. Кваліфікація вчинених К. діянь за ч.1 ст. 115; ч. 2 п. 13 ст. 115 КК України є обґрунтованою і повністю відповідає об'єктивним та суб'єктивним ознакам зазначених складів злочинів.

2. Наведені фактичні обставини вчинення злочину К. та фактичні обставини вчинення злочину Особа_7 не можна вважати «подібними правовідносинами» у розумінні п.1 ч.1 ст. 445 КПК (в редакції Закону України від 12 лютого 2015 року №192-VIII).

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.] ; за ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2018. С. 82 с.

Джужа О. М.,

головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Тичина Д. М.,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ АКСІОЛОГІЧНОГО ВИМІРУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Сучасний розвиток ключових галузей вітчизняного публічного права гальмується через недостатнє вивчення засобами філософії окремих елементів права та його інституцій у суспільному бутті. З огляду на це, перед кримінальним правом постають реальні перспективи еволюції як галузі публічного права, що неминуче буде сприяти подальшому збагаченню змісту його аксіологічної сутності та елементів прояву. Відомо, що аксіологія в 20 столітті зайняла особливе місце в структурі філософського знання, виконуючи відносно пізнання економічної, політичної та правової сфер буття суспільства надійні методологічні функції. Це означає, що сутність цих функцій відносно права та його галузей полягає в тому, що воно (право) розглядається як ціннісний феномен буття за своєю природою, змістом, структурою й тому може бути адекватно відображений тільки у відповідному знанні про нього в межах аксіології як логіки пізнання [1, с. 9].

Безперечно, аксіологічне дослідження права має важливе наукове, практичне та моральне значення, оскільки дозволяє звернути увагу не тільки на соціокультурні засади та детермінанти права, зв'язок із державою, але й на його духовні аспекти, ідеали, рівень свідомості суспільства. Без ціннісного підходу до права неможливо виявити його призначення в загальнолюдському, соціальному та культурному розвитку, досягнути його специфічну природу. До того ж, аксіологічне дослідження правової реальності, права загалом або окремої його галузі надає можливість зазначати про дотримання або недотримання загальновизнаних людських цінностей, ідеалів та стандартів у тій або іншій державі. Це, передусім, стосується аксіологічного дослідження кримінального права, норми якого мають застосовуватися як крайній, останній засіб, коли засоби регулювання суспільних відносин інших галузей права залишаються безсилими та недієвими.

Проблему суспільної цінності сучасного кримінального права України можна розглядати з двох визначальних позицій. Перша пов'язана з місцем і роллю кримінального права у вітчизняній правовій системі, друга позиція

характеризується змістом основних завдань, покладених на цю правову галузь як на один із головних правових інструментаріїв регулювання суспільних відносин.

Порядок розгляду питань про місце кримінального права у правовій системі України варто будувати за схемою, основними елементами якої постають поняття: фундаментальна галузь права; галузь публічного права; галузь права, нормами якої визначені питання про злочин та покарання. Кримінальне право – це класичний зразок фундаментальної галузі так званого публічного права.

Фундаментальність кримінального права означає, що воно є невід’ємною складовою підвалин вітчизняної правової системи разом із іншими профілюючими галузями права, такими як конституційне право, цивільне право, адміністративне право, а також процесуальними галузями, і утворює провідну ланку розвинутої правової системи, її непорушне осердя [2, с. 247].

Структурно фундаментальні галузі української системи права складаються з трьох функціональних поясів (в основу поділу системи фундаментальних галузей права на функціональні пояси покладене функціональне призначення цих галузей, воно може бути регулятивним, охоронним або змішаним) [3, с. 8].

Перший пояс утворює конституційне право, норми якого є відправними у формуванні змісту інших фундаментальних правових галузей. Первинність конституційного права відносно інших фундаментальних галузей права не потребує додаткових доказів і роз’яснень. Згадаймо лише те, що його норми мають вищу юридичну силу та відіграють роль своєрідних першооснов, за допомогою яких будуються інші фундаментальні галузі права, визначається їх функціональне призначення та орієнтири стратегічного розвитку. Другий функціональний пояс утворюють норми адміністративного і цивільного права, за допомогою яких найчастіше втілюються в життя базові конституційні принципи, що стосуються таких важливих питань як: правовий статус людини і громадянина, власність, організація та функціонування виконавчих і розпорядчих органів влади тощо. Третій функціональний пояс системи фундаментальних галузей права утворює кримінальне право, функціональне призначення якого має яскраво виражену охоронну спрямованість: захист суспільства від найбільш небезпечних правопорушень – злочинів.

Наступним аспектом, який характеризує місце кримінального права в правовій системі України, є його публічність. Немає принципового значення, коли в кримінально-правовому регулюванні використовуватимуться імперативний та диспозитивний методи, позаяк характер регулювання цих відносин і його остаточна мета спрямовані на відстоювання загальних (публічних) потреб.

Посідаючи ключове місце в базисі правової системи України, кримінальне право України відіграє провідну роль у процесах регулювання

суспільних відносин. Фундаментальна галузь публічного права забезпечує виконання всього комплексу правових функцій (регулювання, охорони та виховання). Останнім часом кримінальне право є динамічним і в нормативному плані, певною мірою, нестабільним правовим інструментарієм регулювання суспільних відносин. Це пояснюється як його багатофункціональністю, так і швидкоплинним змінням тактичних завдань певних кримінально-правових норм, коригованих поточними суспільними інтересами в конкретних соціальних сферах [4, с. 49].

Зміни, що почалися в українському суспільстві у 90-х роках минулого століття, не могли не зумовити процеси трансформації теорії та практики вітчизняного кримінального права. Потреба в побудові нової незалежної країни, становлення її основних інституцій, фактичне змінення суспільно-економічної формації, проблеми впровадження елементів ринкової економіки в народне господарство, перегляд і підвищення правового статусу людини та громадянина, заходи щодо практичного втілення задекларованих намірів побудови демократичного суспільства – ось неповний перелік факторів, що радикальним чином вплинули на процес подальшого розвитку кримінального права в Україні.

Досліджуючи загальні питання аксіології кримінального права, необхідно виходити з таких положень: 1) норми кримінального права повинні забезпечувати належне правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам (ст. 3 Конституції України). Вони, безумовно, є вирішальними у визначенні високого правового статусу людини і громадянина в нашій країні, але не менш вирішальними щодо цього правового статусу є норми ст. 23, 68 Основного Закону України, які покладають на кожну людину й загальні обов'язки мати зобов'язання перед суспільством і неухильно додержуватися Конституції України та Законів України, не посягаючи на права і свободи, честь і гідність інших людей); 2) кримінальне право – це важлива складова публічного права, покликана відстоювати рівною мірою як публічні потреби, так і потреби конкретної людини, якщо вони кореспондуються із загальними інтересами і не протиставляються їм; 3) формою, у рамках якої реалізуються норми кримінального права, є кримінально-правові відносини, тобто відносини, пов'язані з визначенням того, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили.

Таким чином, якщо правове забезпечення охорони цінностей, зазначених у ст. 1 КК України [5], можна розглядати як загальні ознаки суспільної цінності кримінального права, то публічність – це безпосередньо родова ознака цієї галузі.

Стратегічної мети кримінального права вдається досягти шляхом виконання його головних завдань, формування яких відбувається згідно з двома основними функціями цієї галузі права і відповідно до двох родових

ознак, що характеризують його суспільну цінність. Першим таким завданням можна вважати визначення того, які суспільно небезпечні діяння є злочинами. Другим головним завданням кримінального права є визначення того, які покарання застосовуються до осіб, що вчинили злочин.

Вчинення більшості злочинів можна локалізувати і згодом усунути тільки за умов умілого й оптимального розроблення кримінально-правових норм, за допомогою яких можна належним чином протидіяти злочинності та розробляти стратегію запобігання злочинам.

Список використаних джерел

1. Гребеньков Г. В. Очерки по философии права : монографія. Донецьк: ДЮИ ЛГУВД им. Э. А. Дидоренко, 2009. 216 с.
2. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2-х т. Т. I. М. : Юрид. лит., 1981. 361 с.
3. Дудченко В. В. Метод розв'язання антиномій у праві. *Юридичний вісник*. 2008. № 4. С. 8–10.
4. Сердюк П. П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права : монографія. Запоріжжя : Акцент Інвест-Трейд, 2012. 800 с.
5. Кримінальний кодекс України : Закон від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Вознюк А. А.,

завідувач наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

ФАКУЛЬТАТИВНІ ОЗНАКИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ: МІЖГАЛУЗЕВИЙ ВИМІР

Під час розслідування злочинів важливе значення мають різні об'єктивні та суб'єкти ознаки злочину (складу злочину): їх відносять до обов'язкових елементів кримінально-правової, криміналістичної, кримінологічної та оперативно-розшукової характеристик злочинів, а також до обов'язкових складових предмета доказування у кримінальному провадженні.

Загальноприйнятою нині можна вважати концепцію відповідно до якої факультативними ознаками складу злочину є:

- у межах об'єкта – предмет злочину та потерпілий від злочину;
- у межах об'єктивної сторони – суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням і наслідками, що настали, місце, час, спосіб, обстановка, знаряддя та засоби вчинення злочину;
- у межах суб'єкта – ознаки спеціального суб'єкта (службове становище, родинні відносини, громадянство тощо);

у межах суб'єктивної сторони – мотив, мета, емоційний стан у формі сильного душевного хвилювання.

Кримінально-правове значення факультативних ознак складу злочину насамперед полягає в тому, що вони мають *значення для кваліфікації злочину* у тих випадках, коли про них прямо зазначено у КК України (в диспозиції статті його Особливої частини) або коли вони однозначно впливають зі змісту певної заборонної кримінально-правової норми. Для таких складів злочинів факультативні ознаки є обов'язковими, хоча в цілому для складу злочину вони – факультативні через те, що не стосуються усіх злочинів.

Водночас цим не вичерпуються кримінально-правове значення факультативних ознак складу злочину – вони повинні враховуватися під час призначення покарання в межах загальних засад призначення покарання, оскільки в певних випадках беруть участь у врахуванні ступеня тяжкості вчиненого злочину, особи винного, обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Окремі факультативні ознаки складу злочину мають кримінально-правове значення і для інших кримінально-правових норм та інститутів, зокрема спеціальної конфіскації, чинності закону про кримінальну відповідальність у просторі та часі тощо. Наприклад, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 96-2 КК України спеціальна конфіскація поширюється на засоби та знаряддя вчинення злочину, під якими очевидно слід розуміти будь-які знаряддя і засоби, а не лише ті, що є обов'язковими для певного складу злочину.

Варто говорити також про універсальне або міжгалузеве значення досліджуваних ознак. Адже під час розслідування будь-якого злочину слідчий зобов'язаний встановити час і місце його вчинення, знаряддя та засоби, суспільно небезпечні наслідки, мотив тощо. Такий обов'язок впливає насамперед з положень кримінального процесуального закону, оскільки ці та інші ознаки входять до події кримінального правопорушення та інших обов'язкових елементів предмета доказування (п. 1 ч. 1 ст. 91 КПК України). Без встановлення часу та місця вчинення злочину неможливо забезпечити і правильну кваліфікацію злочину, а отже притягнути особу до кримінальної відповідальності. Досліджувані ознаки мають важливе і криміналістичне, кримінологічне та оперативно-розшукове значення, оскільки входять до криміналістичної, кримінологічної та оперативно-розшукової характеристики злочинів.

Таким чином можна стверджувати про те, що ті ознаки, які нині зазвичай відносять до факультативних ознак складу злочину (предмет злочину, потерпілий від злочину, суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між дією (бездіяльністю) і наслідками, що настали, місце, час, спосіб, обстановка, знаряддя та засоби вчинення злочину, ознаки спеціального суб'єкта (службове становище, родинні відносини, громадянство тощо),

мотив, мета, емоційний стан у формі сильного душевного хвилювання) доцільно розглядати у вузькому та широкому значенні.

У *вузькому розмінні* ці ознаки слід розглядати виключно як *факультативні ознаки складу злочину*, тобто такі, що мають значення для кваліфікації не усіх, а лише окремих злочинів (лише тоді, коли вони безпосередньо зазначаються в диспозиції заборонної кримінально-правової норми або логічно випливають з її змісту).

У *широкому розумінні* досліджувані ознаки мають різне не лише кримінально-правове, але й кримінально-процесуальне, криміналістичне, кримінологічне та оперативно-розшукове значення. Це так зване універсальне, міжгалузеве або загальне значення зазначених ознак.

У широкому розумінні досліджувані ознаки мають різне значення, зокрема:

1. Кримінально-правове – для кримінально-правової характеристики злочину, його кваліфікації, призначення покарання, спеціальної конфіскації.

2. Кримінальне процесуальне – для доказування у кримінальному провадженні (є обов'язковими складовими окремих елементів предмета доказування).

3. Криміналістичне – для криміналістичної характеристики злочинів (є елементами такої характеристики).

4. Кримінологічне – для кримінологічної характеристики злочинів (є елементами такої характеристики).

5. Оперативно-розшукове – для оперативно-розшукової характеристики злочинів (є елементами такої характеристики).

Водночас кожна із досліджуваних факультативних ознак є *індивідуальною*, що безпосередньо впливає на її потенційні можливості в межах певної галузі правозастосування. Наприклад, час вчинення злочину є важливою категорією кримінального права, оскільки необхідний для: 1) встановлення злочинності, караності та інших кримінально-правових наслідків діяння; 2) визначення моменту закінчення злочину; 3) кваліфікації злочинів, оскільки є обов'язковою ознакою окремих складів злочину; 4) призначення покарання, тому що впливає на ступінь суспільної небезпеки злочину; 5) визначення меж дії закону про кримінальну відповідальність у часі; 6) визначення злочину, вчиненого на території України; 7) встановлення осудності, неосудності та обмеженої осудності особи; 8) звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності; 9) встановлення віку, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність тощо.

Таким чином у кожному кримінальному провадженні необхідно встановлювати факультативні ознаки складу злочину так як вони мають значення не лише для кваліфікації злочину, але й призначення покарання, застосування інших норм та інститутів кримінального права, виявлення, повного та об'єктивного розслідування злочину, доказування у відповідному кримінальному провадженні, а також запобігання вчиненню злочинів.

Гусєва К. А.,

доцент кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник;

Квітка Я. М.,

професор кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ПОЛІТИЧНОЇ НЕЙТРАЛЬНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Забезпечення принципу політичної нейтральності у діяльності працівників поліції потребує комплексного підходу, що передбачає здійснення перетворень у правовому статусі поліцейських, компонентах етичної поведінки поліцейських, у змісті професійного навчання і тактиці реалізації цих змін.

Згідно статті 10 Закону України «Про Національну поліцію» політична нейтральність є принципом діяльності поліції, відповідно до якого поліція забезпечує захист прав та свобод людини незалежно від політичних переконань та партійної належності, а у своїй діяльності є незалежною від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань [3].

Питання політичної нейтральності державної служби аналізувались у багатьох працях науковців-адміністративістів, а саме В. Аверьянова, Ю. Битяка, С. Ківалова, І. Б. Коліушка, В. Мельниченко, Т. Мотренко, Н. Нижник, А. Панасевич, О. Рацюк, С. Федчишин тощо.

Принцип політичного нейтралітету поліції означає, з одного боку – заборону відбору кадрів для поліції за їх політичними поглядами, а з іншого – обов'язок поліції при виконанні службових повноважень залишатися політично нейтральними.

Стаття 36 Конституції України визначає, що політичні партії в Україні сприяють формуванню і виявленню політичної волі громадян, беруть участь у виборах. Членами політичних партій можуть бути лише громадяни України. Обмеження щодо членства у політичних партіях встановлюються виключно цією Конституцією і законами України. Заборона створення і діяльності організаційних структур політичних партій в органах виконавчої та судової влади і виконавчих органах місцевого самоврядування, військових формуваннях закріплено у частині третій статті 37 Конституції України [1].

В статті 6 Закону України від 5 квітня 2001 року «Про політичні партії в Україні» чітко встановлено, що членами політичних партій не можуть бути поліцейські [4].

В статті 40 Закону України «Про запобігання корупції» зазначено, що особи, зазначені у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 3

цього Закону, зобов'язані при виконанні своїх службових повноважень дотримуватися політичної нейтральності, уникати демонстрації у будь-якому вигляді власних політичних переконань або поглядів, не використовувати службові повноваження в інтересах політичних партій чи їх осередків або окремих політиків. До зазначених осіб відносяться і поліцейські [2].

В статті 61 Закону України «Про Національну поліцію» серед обмежень, пов'язань, пов'язаних зі службою в поліції міститься заборона бути членом політичної партії [3].

Усі дії працівників поліції мають бути вмотивовані тільки законом, а не диктуватися політичними партіями чи громадськими об'єднаннями. Це положення чітко відображає і ст. 62 Закону України «Про Національну поліцію», яка закріплює, що ніхто не має права покласти на поліцейського виконання обов'язків, не визначених законом. Ніхто, крім безпосереднього і прямого керівника (за винятком випадків, прямо передбачених законом), не може надавати будь-які письмові чи усні вказівки, вимоги, доручення поліцейському або в інший спосіб втручатися в законну діяльність поліцейського, у тому числі діяльність, пов'язану з кримінальним провадженням або провадженням у справах про адміністративні правопорушення [6, с. 42].

Правилами етичної поведінки поліцейських визначено, що під час виконання службових обов'язків поліцейському заборонено:

допускати будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань;

використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність, висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження в політичних або особистих цілях [5].

Підсумовуючи викладене, у підрозділах поліції не допускається діяльність політичних партій, рухів та інших громадських об'єднань, що мають політичну мету. Під час виконання службових обов'язків працівники поліції незалежні від впливу будь-яких політичних чи громадських об'єднань.

Тобто, політична нейтральність поліції полягає в тому, що співробітник поліції під час виконання службових обов'язків повинен об'єктивно і неупереджено виконувати законні накази (розпорядження) осіб, яким він підпорядкований та своїх особистих переконань; поліцейський не може демонструвати свої політичні погляди та вчиняти інші дії, що будь-яким способом можуть засвідчувати його особливе ставлення до певних політичних сил, партій чи блоків; не має права утворювати політичні партії, блоки та бути їх членом, брати участь у страйках та акціях громадської непокори. Крім того, поліцейському забороняється брати участь у передвиборній агітації. В органах і підрозділах поліції заборонено

використовувати будь-які предмети, що мають символіку політичних партій [7, с. 29].

Як слушно зазначає Д. С. Денисюк, враховуючи особливості реалізації принципу політичної нейтральності, доречним вбачається більш деталізувати цей принцип, тому що неякісне його застосування призведе до погіршення загальної ефективності роботи. Потрібно розробити системи менеджменту та механізми виконавчого контролю (розмежування компетенції, усунення дублювання повноважень), які зведуть до мінімуму можливість прийняття керівництвом рішень безпосередньо під впливом політичних сил або ж під впливом власних політичних уподобань [8, с. 68].

Доцільно було б передбачити дієву систему контролю за додержанням принципу політичної нейтральності в професійній діяльності працівників поліції.

Список використаних джерел

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ : Преса України, 1997. 80 с.
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. Ст. 2056.
3. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40–41.
4. Про політичні партії в Україні : Закон України від 05.04.2001 № 2365-III.
5. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських : наказ МВС 09.11.2016 № 1179.
6. Про Національну поліцію : наук.-практ. коментар ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; [О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін. ; передм. В. В. Сокурєнка]. Харків, 2016. 408 с.
7. Про Національну поліцію : наук.-практ. коментар станом на 1 січня 2016 р. : наук.-практ. посіб. / [Черней В. В., Лошицький М. В., Білик В. М. та ін.]. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 400 с.
8. Денисюк Д. С. Принципи діяльності національної поліції України : теорія та практика реалізації. Митна справа. 2015. №5(101). С. 63–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2015_5_13.
9. Рацюк О. Зміст принципу політичної нейтральності: аналіз сучасних підходів. *Актуальні проблеми державного управління*. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2008. Вип. 3 (35). С. 55–61.
10. Рацюк О. О., Свірін М. Г. Принцип політичної нейтральності державних службовців: сутність і засоби його забезпечення. Херсон, 2009. 22 с.

Денисов С. Ф.,

професор кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Павлов В. Г.,

суддя Прилуцького міськрайонного суду Чернігівської області, кандидат юридичних наук

ПРАВИЛА ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ

З перших років незалежності одним з пріоритетів реформи кримінальної юстиції в Україні вважається послідовна демократизація, лібералізація кримінального та кримінального процесуального законодавства, спрямована на забезпечення верховенства закону, надійний захист прав і свобод особи.

Складовою процесу державотворення в Україні є впорядкування суспільних відносин за допомогою права і правових засобів. Забезпечення правового регулювання в державі безпосередньо пов'язане з правильним застосуванням та чітким визначенням часових рамок – строків. Важливу роль час відіграє, насамперед, у процесуальних галузях права, призначенням яких є чіткий, своєчасний та швидкий розгляд справи. Кримінальне законодавство України неодноразово вказує на тривалість кримінально-правових відносин, їх визначеність часовими рамками, обумовлює настання наслідків перебігом проміжку в часі [1].

У кримінально-правовій доктрині відсутнє легальне визначення строку, не досліджені притаманні йому юридичні ознаки, відсутні правила обчислення кримінально-правових строків, їх класифікація. Існування зазначених проблем перешкоджає правильному застосуванню кримінально-правових норм та інколи унеможливорює здійснення справедливого правосуддя.

При закріпленні будь-якого строку в кримінальному праві виникає питання з приводу правильності визначення його тривалості. Усім часовим межам повинно бути логічне пояснення, аби не виникали питання: чому встановлена КК України тривалість (строк) для певного правового явища, стану, процесу, дії (бездіяльності) чи події саме така, а не інша?

Однією з новацій нового КПК України є суттєве розширення функцій суду щодо контролю за дотриманням прав і свобод сторін кримінального провадження під час досудового розслідування, а також запровадження з цією метою інституту слідчого судді, як особи, яка спеціально уповноважується на здійснення такого контролю.

Конституційний Суд України у Рішенні від 23 травня 2001 року у справі щодо конституційності статті 248³ ЦПК України зазначив, що право

на судовий захист належить до основних, невідчужуваних прав і свобод людини і громадянина та відповідно до ч. 2 ст. 64 Конституції України не може бути обмежене навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану, а недосконалість інституту судового контролю за досудовим слідством не може бути перепорою для оскарження актів, дій чи бездіяльності посадових осіб органів державної влади.

Системний аналіз положень КПК України, зокрема таких, які визначають його завдання та унормовують порядок оскарження рішень чи дій суб'єктів владних кримінально-процесуальних повноважень, дає підстави для висновку про можливість оскарження до суду не тільки рішень і дій прокурора, слідчого, органу дізнання, але й їх бездіяльності [1].

Під час досудового розслідування кримінальних проваджень досить часто виникає потреба в оскарженні бездіяльності органів слідства. Так, п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України закріплено можливість оскарження до слідчого судді на стадії досудового провадження бездіяльності органів слідства, яка полягає, зокрема, у неповненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст.169 КПК України. При цьому ч. 1 ст. 304 КПК України закріплено, що вказана скарга на бездіяльність може бути подана «протягом 10-ти днів з моменту вчинення бездіяльності». Відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 304 КПК України, у разі пропущення вказаного строку скарга на бездіяльність підлягає поверненню. Однак коли саме настає «момент вчинення» бездіяльності, від якого необхідно відраховувати 10-ти денний строк для подачі скарги?»

З огляду на позицію науковців та судову практику, яка узгоджується між собою, можна зазначити, що «бездіяльність» – це тривала пасивна поведінка суб'єкта, що виражається у формі не вчинення дії (дій), яку він зобов'язаний був і міг вчинити». Тобто, «бездіяльність» має невизначено тривалий характер і вона може здійснюватися як завгодно довго з моменту не вчинення певної дії, обов'язок зі вчинення якої був у суб'єкта [2].

Відповідно, злочини, які вчиняються у формі бездіяльності, є триваючими злочинами. При цьому до злочинної бездіяльності, за яку передбачена відповідальність відповідно до КК України, застосовуються строки давності, визначені ст.49 КК України як до триваючих злочинів, які починають відраховуватися з часу припинення бездіяльності, за волею або всупереч волі винного (добровільне виконання обов'язку, виконання обов'язку під загрозою покарання).

Тобто щодо початку обчислення строків давності для притягнення до відповідальності за триваючий злочин, в тому числі вчинений у формі бездіяльності, сформована одностайна позиція про те, що вказані строки повинні починати обчислюватися з дати його припинення, адже в разі визначення початковим моментом перебігу строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за триваючий злочин час вчинення первісної дії чи бездіяльності, то реалізація такого підходу зумовить безкарність злочинних посягань.

Таким чином, для захисту людини, суспільства та держави від злочинних посягань та уникнення безкарності злочинів (протиправних діянь), які можуть тривати роками, строки давності для притягнення до відповідальності за такі злочини відраховують від дня їх закінчення (припинення бездіяльності/дії).

На жаль, незважаючи на усталений підхід з даного питання, судова практика при відрахуванні строків на звернення зі скаргами на бездіяльність органів слідства є неоднозначною, що підтверджується аналізом судових рішень.

З буквального тлумачення вимог ч. 1 ст. 304 КПК України вбачається, що скарга на бездіяльність слідчого чи прокурора може бути подана протягом десяти днів з моменту їх бездіяльності. Як нами вже зазначалось, бездіяльність має триваючий характер і очевидно, що право на оскарження бездіяльності повинно зберігатися протягом усього періоду не вчинення дії чи не прийняття рішення. Таким чином, 10-денний строк, встановлений ч. 1 ст. 304 КПК України, не може застосовуватися до відрахування строків оскарження бездіяльності.

Причиною неправильного тлумачення вважаємо нечіткість юридичної техніки, оскільки саме формулювання «момент вчинення бездіяльності» у ч. 1 ст. 304 КПК України не відповідає законам логіки. Бездіяльність не може характеризуватися поняттям «момент вчинення», оскільки це явище, яке триває протягом певного проміжку часу [2]. При цьому вважаємо, що саме використання вказаного терміну наразі має наслідком неправильне тлумачення норми й порушення права на оскарження бездіяльності на досудовому слідстві. Окремо зазначимо, якщо законотворець дійсно мав на увазі, що строки на оскарження відраховуються з першого дня бездіяльності, то вказана обставина взагалі порушує право на доступ до правосуддя.

З цього приводу Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) вже розглядав питання правомірності встановлення строків оскарження та їх пропуску. Зокрема, у справі «Мушта проти України» від 18.11.2010 ЄСПЛ звернув увагу на загальні орієнтири правомірності встановлення строку звернення до суду: «37. Суд нагадує, що право на суд, одним з аспектів якого є право на доступ до суду, не є абсолютним, воно за своїм змістом може підлягати обмеженням, особливо щодо умов прийнятності скарги на рішення. Однак такі обмеження не можуть звужувати реалізацію цього права у такий спосіб або до такої міри, щоб саму суть права було порушено. Ці обмеження повинні переслідувати легітимну мету. Має бути розумний ступінь пропорційності між використаними засобами та поставленими цілями». Іншими словами, обмеження можливості звернення до суду строками в цілому є прийнятним, втім лише за умови пропорційності обмеження (щоб сама суть права не була порушена таким обмеженням) та наявності легітимної мети встановлення строку.

У справі «Мельник проти України» від 28.03.2006 р. ЄСПЛ зазначає, що норми, які регламентують строки звернення до суду, повинні відповідати

принципу юридичної визначеності. Цей принцип обумовлює необхідність перевірки судами доцільності формулювання процесуальних вимог щодо строку звернення до суду: «23. Правила регулювання строків для подання скарги, безумовно, має на меті забезпечення належного відправлення правосуддя і дотримання принципу юридичної визначеності. Зацікавлені особи повинні розраховувати на те, що ці правила будуть застосовані. У той же час такі норми або їх застосування мають відповідати принципу юридичної визначеності та не перешкоджати сторонам використовувати наявні засоби. Суд підкреслює, що оскільки питання стосується принципу юридичної визначеності, це піднімає не лише проблему трактування правових норм у звичайному сенсі, а також і проблему недоцільного формулювання процесуальних вимог, яке може перешкоджати розгляду позову щодо суті, тим самим спричиняючи порушення права на ефективний судовий захист».

За умов, коли виходячи з ч. 1 ст. 304 КПК України неможливо зрозуміти, як відраховувати строк звернення до суду для оскарження бездіяльності, яка є триваючою, а не одноразовою дією, вважаємо, що таке положення вже в цьому аспекті не відповідає принципу юридичної визначеності.

У зв'язку з наведеним, вважаємо, що ч. 1 ст. 304 КПК України в частині визначення строків для оскарження бездіяльності органів досудового слідства потребує внесення відповідних змін, якими буде закріплено, що бездіяльність може бути оскаржена впродовж усього часу, поки вона триває.

Список використаних джерел

1. Нікітіна А. О. Строки в кримінальному праві та їх значення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ. 2018. 21 с.
2. Бездіяльність слідства. Як відраховувати строки для оскарження? URL: http://kmp.ua/wp-content/uploads/2016/09/09-27-2016_-39_Inactivity_of_the_investigation.pdf.

Денисова Т. А.,
член Президії ВГО «Асоціація кримінального права», доктор юридичних наук, професор

САНКЦІЇ ТА ПОКАРАННЯ В НОВОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ: ПРОГРАМНІ НАСТАНОВИ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ

Осмислення санкцій та покарання для теорії кримінального права, насамперед, пов'язується з дослідженням їх значення у вираженні, правовому закріпленні та реалізації політики держави. Теорія не знайшла остаточної адекватної відповіді на виклики сьогодення, що стосуються встановлення співрозмірності між тяжкістю вчиненого злочину, особою злочинця і призначеним покаранням, обмеженням кримінальної репресії, яка

не повинна мати зрівняльного характеру, стримуванням негативного впливу покарання як на самого злочинця так і на суспільство в цілому.

Немає чіткої визначеності щодо правової доктрини, яка була б покладена в основу вирішення відповідних питань. Більш того, має місце еkleктика стосовно застосування ідей природного права, догматичних підходів тощо. Такий попередній висновок можна зробити навіть із дискусій, котрі відбувалися в період проведення потужної Міжнародної науково-практичної конференції «Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України» 17–19 жовтень 2019 р., організаторами якої виступили Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, громадська організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права» та Консультативна місія Європейського Союзу в Україні [1]. Зокрема, не було єдності навіть з приводу назви: що будемо «нову редакцію КК» чи «новий кодекс»? Проте, цікаві, іноді запеклі дискусії велись щодо систематизації заходів кримінально-правового характеру, оптимізації й ефективності застосування окремих санкцій, а також щодо перспектив запровадження нових видів покарання або, навпаки, скорочення системи покарань до трьох видів: штраф; позбавлення волі, довічне позбавлення волі. Учасники конференції не оминули увагою і таке важливе питання як проблеми реалізації покарань, у тому числі окрему увагу зосереджено на пробації в Україні.

З проблем, котрі пов'язані з реалізацією покарань, що існують, однозначно визначився Д. Л. Малюська. Міністром юстиції констатується, що зараз пенітенціарна система абсолютно анархічна, регіони зовсім не контрольовані з центру. Вона потребує радикальних змін. Таку ситуацію він назвав жакливою й визначився з необхідністю скорочення таких видів покарання як позбавлення волі на певний строк й довічного позбавлення волі на користь пробації. Зокрема, Д. Л. Малюська вказує: «ми маємо змістити фокус на покарання, не пов'язані із позбавленням волі. Зараз половина людей, які в тюрмах, могли б туди не потрапити, якби з ними працювали поза межами тюрми. Це було б набагато дешевше для держави і корисніше для суспільства» [2].

Як відомо, вже кілька місяців над проектом нового КК України активно працює Комісія з питань правової реформи при Президентові України, а тому саме цей та інші заходи й гострі дискусії дають можливість розробки загальної концепції побудови (а не модернізації) нового кримінального законодавства [3; 4].

Звісно, що програмні настанови, котрі розробляються Комісією, а також окремими урядовцями, представниками науки й практичними працівниками, можливо будуть покладені в основу відповідної концепції, а в подальшому – у новий КК України (як відомо, за планом новий КК України буде підготовлено протягом 2020 р.). У цьому зв'язку хотілося б звернути

увагу фахівців на окремі питання, що пов'язані із подальшою реалізацією КК України.

Як відомо, тисячоліття існують різні підходи до того, які санкції треба вважати розумними, необхідними, достатніми й адекватними, але запропонувати узагальнену, універсальну формулу таких заходів кримінального впливу на все життя і для всіх членів суспільства не вдається, та й мабуть цього неможливо зробити, виходячи з політичних, економічних, соціальних реалій, культурних, моральних традицій та звичаїв. На підтримку цієї тези можна називати нескінченний ланцюг прізвищ видатних науковців, які внесли неоціненний вклад в пошук відповідей на ці питання: Сократ, Платон, Аристотель, Ч. Беккарія, І. Бентам, Г. Гегель, О. Кістяківський, О. Лейст, Ф. Ліст, Ш.-Л. Монтеск'є, Л. Фейербах, Ад. Франк, М. Абрашкевич, М. Гернет, Г. Тард, М. Таганцев, М. Чубинський, І. Фойницький, М. Бажанов, Л. Багрія-Шахматов, А. Зелінський, О. Міхлін, П. Михайленко, П. Матишевський, А. Піонтковський, М. Стручков, В. Сташис, М. Шаргородський, І. Шмаров та багато інших. Вивчаючи сучасний досвід зарубіжних країн, варто ретельно попрацювати й не цуратися минулих напрацювань задля уникнення можливих помилок.

«Не скоро совершается суд над худыми делами, – говорится у Священному Письмі, – от этого и не страшится сердце сынов человеческих делать зло» (Еккл. 8, 11). Таким чином, не можна забути, що розробка навіть ідеальної санкції й покарань – це не самоціль, а тому при реалізації кримінального законодавства поряд повинна «крокувати» невідворотність покарань за вчинення злочину чи кримінального проступку.

Свого часу М. С. Таганцев, зазначав, що немає кінця боротьбі людства з таким непереможним явищем, як злочинність [5, с. 196]. Але як пізніше наголошував О. Е. Лейст, санкція – це загроза для правопорушника і, одночасно, – правило поведінки відповідних державних органів [6, с. 18–19]. Розглядаючи покарання як соціальний феномен, треба виходити з широкого філософсько-правового розуміння цього поняття, яке поряд з карою, примусом, відплатою несе у собі прагнення відновити соціально занедбану особистість, скорегувати її поведінку в бік правослухняної, зменшити рівень рецидиву. Сьогодні верховенство права, складовою якого є справедливість і законність, повинно піднятися на вищий щабель свого розвитку. Саме справедливість і законність повинні відображати зміст покарання і характеризувати його цілісність. До того ж, як відомо, законність забезпечує стабільність рівня справедливості. За рахунок цього законодавець домагається вигідної для суспільства поведінки тих, хто потрапив у сферу дії кримінального закону.

Спрямування держави покарати злочинця, виправити його або коригувати поведінку, а також запобігти вчиненню нових злочинів потребує чимало зусиль. Але цілі покарання повинні бути продуманими й досяжними завдяки певному виду покарання. Як вказував А. С. Гольденвейзер: «Все дело в том, что люди думают, что есть положения, в которых можно

обращаться с человеком без любви, а таких положений нет. С вещами можно обращаться без любви: можно рубить деревья, делать кирпичи, ковать железо без любви; а с людьми нельзя обращаться без любви... И это не может быть иначе, потому что взаимная любовь между людьми есть основной закон жизни человеческой» [7, с. 7]. Тому варто наголосити, що прагнення підвищити ефективність протидії злочинам лише за допомогою кримінально-правових репресій є помилковим підходом у здійсненні запобіжної діяльності держави, оскільки жодні заходи не призведуть до бажаного результату без суттєвої гармонізації суспільних відносин. Доведено, що стимулювання позитивної поведінки можливе лише за допомогою не тільки покарання, а й заохочення, а також їх гармонійного поєднання (мова повинна йти про заохочувальні норми у КК України та їх реалізацію). В свою чергу, застосування пробації також потребує регулювання й відповіді: чи зможе пробація одночасно задовольнити потерпілого, злочинця, суспільство і державу? І якщо відповідь позитивна, не зволікати із застосуванням пробаційних заходів.

Реалії сьогодення показують живучість кримінальної репресії, позаяк постійно нагнітається обстановка страху перед злочинністю у переважної більшості населення, що спонукає вживати більш жорсткі заходи. Проте, коли суспільство зрозуміє сутність штрафних санкцій, значення й позитивність відшкодування шкоди не тільки державі, а в першу чергу, потерпій особі, покарання у виді штрафу займатиме домінуюче місце у системі покарань.

Наостанок, треба правильно визначитися із колом кримінально-караних діянь; встановлювати вид і розмір найбільш оптимальних санкцій, які б відповідали ступеню суспільної небезпеки вчиненого злочину та особі злочинця; обґрунтовувати підходи до диференціації й індивідуалізації покарань; реалізовувати повною мірою принцип економії репресії.

Список використаних джерел

1. Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України : Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 17–19 жовт. 2019 р.). Харків, 2019. 4 с.

2. Бодня Т. Міністр юстиції Денис Малюська: «Якщо у державних суддів буде ефективний конкурент – приватні суди, вони автоматом почнуть працювати краще». ЦЕНЗОР. НЕТ. 12.09.19. URL: <https://censor.net.ua/r3147992>.

3. Українцям готують новий Кримінальний кодекс. Дебет-Кредит. ЮРЛИГА. 27 сентября 2019 г. URL: <https://news.dtki.ua/state/laws-and-regulations/57972>.

4. Мамченко Н. Чи треба в новій редакції Кримінального кодексу визначати поняття злочину. Судебно-юридическая газета. 24 сент. 2019 р. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/150934-chi-treba-v-noviy-redaktsiyi-kriminalnogo-kodeksu-viznachati-ponyattya-zlochinu>.

5. Таганцев Н. С. Русское уголовное право : в 2 т. М. : Наука, 1994. Т. 2. 393 с.

6. Лейст О. Э. Санкции и ответственность по советскому уголовному праву (теоретические проблемы). М. : Изд-во МГУ, 1981. 240 с.

7. Гольденвейзер А. С. Преступление – как наказание, а наказание – как преступление. Этюды, лекции и речи на уголовные темы. К. : Типография Р. К. Лубковского. Б.-Владимирская, 46. 1911. 75 с.

Женунтій В. І.,

провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ВИКОРИСТАННЯ/ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ ПІД ЧАС УЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЯК КРИТЕРІЙ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Серед засобів і знарядь, використовуваних/застосовуваних представниками злочинного світу з метою полегшення і одночасно забезпечення досягнення бажаного злочинного результату особливе місце займає зброя, ефективність злочинного використання якої (з урахуванням її призначення, вражаючих властивостей і спричинених шкідливих наслідків) помітно перевищує результативність застосування при вчиненні кримінальних правопорушень інших засобів і знарядь.

Зазначені негативні переваги зброї перед іншими засобами і знаряддями при їх використанні із злочинною метою помітно підвищують ступінь суспільної небезпеки кримінальних правопорушень, вчинених з її застосуванням і виступають підставами диференціації заходів кримінально-правового реагування на факти використання/застосування із злочинною метою тих чи інших засобів і знарядь.

Разом з тим результати системного аналізу вітчизняного кримінального законодавства дають підстави для виділення в якості самостійної підсистему диференціації кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень з використанням/застосуванням зброї. Такій підсистемі притаманний і специфічний критерій диференціації кримінальної відповідальності, а саме з урахуванням ролі і ступеня впливу факту протиправного використання/застосування зброї на визнання діяння злочинним, що є підставою для наступних двох споріднених диференціацій кримінальної відповідальності за вчинення аналізованих кримінальних правопорушень. Першою такою підставою для диференціації кримінальної

відповідальності, що має два нормативних прояви, є визнання використання/застосування зброї обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочинного діяння. У свою чергу першим проявом цієї підстави виступає визнання факту використання/застосування зброї обов'язковою та єдиною, а отже, і достатньою ознакою об'єктивної сторони діяння, одним із способів його вчинення, що забезпечує досягнення злочинної мети. Наприклад, згідно з ч. 1 ст. 258 КК терористичним актом визнається використання/застосування зброї (як один з безлічі альтернативних способів його вчинення), що створює небезпеку для життя і здоров'я людини чи спричиняє інші наслідки, та вчинене з метою порушення громадської безпеки, залякування населення тощо[1, с.136]. Другим таким проявом ролі і значення зброї для диференціації кримінальної відповідальності визнається ситуація, при якій використання /застосування зброї, як обов'язкова ознака об'єктивної сторони, впливає на визнання діяння злочинним лише у сукупності з іншою такою ж обов'язковою ознакою складу кримінального правопорушення. Так, згідно ст. 257 КК бандитизмом визнається в першу чергу організація озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, тобто для визнання наявності бандитизму однієї озброєності недостатньо, а потрібна ще й наявність злочинного угруповання, що об'єднує не менше трьох осіб [1, с. 136]

Разом з тим використання/застосування зброї при вчиненні кримінального правопорушення визнається й ознакою злочинного діяння, що впливає на його кваліфікацію. Наприклад, згідно ч. 4 ст. 296 КК особливо кваліфікованим визнається і хуліганство, вчинене із застосуванням вогнепальної або холодної зброї [1, с. 157–158]

Виокремлена нами підсистема диференціації кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень з використанням/застосуванням зброї включає і кримінально-правове реагування на факти незаконного поводження зі зброєю, яке фактично виконує роль спеціально-кримінологічного заходу запобігання злочинному використанню/застосуванню зброї. Так, ст. 263 КК передбачає відповідальність за носіння, зберігання, придбання, передачу чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської) (ч. 1 ст. 263 КК), а також носіння, виготовлення, ремонт або збут кинджалів, фінських ножів, кастетів чи іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу (ч. 2 ст. 263 КК), а ч. 1 ст. 263-1 КК – за незаконне виготовлення, переробку чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікацію, незаконне видалення чи зміну її маркування [1, с. 141–142]

На жаль, вимушені констатувати, що виокремлена нами підсистема диференціації кримінальної відповідальності за використання/застосування зброї при вчиненні кримінальних правопорушень знаходиться лише в стадії нормативного упорядкування, що, відповідно, негативно відображається на результатах правозастосовної діяльності. Труднощі в практиці застосування відповідних кримінально-правових норм виникають через їх недосконалість,

у тому числі внаслідок підміни окремих кримінально-правових категорій, яка не супроводжується нормативним тлумаченням.

На підтвердження зазначеного наведемо такий приклад, а саме про включення факту злочинного використання/застосування зброї в якості одного з можливих варіантів загального поняття способу вчинення кримінального правопорушення. Так, згідно п. 12 ч. 1 ст. 67 КК при призначенні покарання обставиною, яка його обтяжує, визнається вчинення злочину загально небезпечним способом [1, с. 31–32], а згідно п. 5 ч. 2 ст. 115 КК кваліфікованим визнається умисне вбивство, вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб [1, с. 66]. В кримінальному законодавстві України використання/застосування зброї із злочинною метою охоплюється і такою кримінально-правовою категорією, як насильство, небезпечне для життя чи здоров'я особи, що піддалась корисливому посяганню. Так, ч. 1 ст. 187 КК передбачена відповідальність за розбій, тобто напад з метою заволодіння чужим майном, поєднаний з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу або з погрозою застосування такого насильства [1, с. 99]. У свою чергу, вимагання, тобто вимога передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру, поєднане з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, підлягає кваліфікації за ч. 3 ст. 189 КК [1, с. 100–101]. Разом з тим, як вже підкреслювалося, наведені раніше тлумачення правових категорій «вчинення злочину загально небезпечним способом» і «насильство, небезпечне для життя чи здоров'я особи» являються не нормативними, а науковими, тобто носять суб'єктивний характер. Уявляється, що усунення відмічених недоліків щодо тлумачення правових категорій «вчинення злочину загально небезпечним способом» та «насильство, небезпечне для життя чи здоров'я особи» можливе, принаймні, шляхом запозичення позитивного зарубіжного досвіду у вирішенні цих питань. Наприклад, за ст. 166 КК Республіки Молдови кваліфікованими визнаються незаконне позбавлення волі, поєднане із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи (п. е) та незаконне позбавлення волі, вчинене із застосуванням зброї або інших предметів, які використовуються у якості зброї (п. ф) [2, с. 52]. Або такий приклад, у відповідності із п. 13 ст. 4 («Роз'яснювання окремих термінів Кримінального кодексу») Кримінального кодексу Республіки Білорусь під загально небезпечним способом розуміється спосіб вчинення злочину, який характеризується значною руйнівною силою або іншим способом створює небезпеку загибелі людей, спричинення тілесних ушкоджень, настання інших тяжких наслідків (вибух, підпал, затоплення тощо) [3, с. 47].

Формами ж усунення зазначених недоліків у самому КК, на нашу думку, можуть бути:

а) перерахування найбільш розповсюджених можливих варіантів, охоплених такими загальними поняттями – при визначенні конструктивних ознак конкретного складу злочину (за прикладом визначення поняття терористичного акту);

б) визначення поняття тієї чи іншої правової категорії у примітці (примітках) до конкретної кримінально-правової норми.

У рівній мірі вказані кримінально-правові категорії мають бути передбачені/включені у якості обов'язкових ознак умисного тяжкого тілесного ушкодження (ст. 121 КК), катування (ст. 127 КК), погрози вбивством (ст. 129 КК), захоплення заручників (ст. 147 КК) тощо.

Одночасно вважаємо, що диспозиція ч. 4 ст. 296 КК повинні включати і скоєння хуліганських дій із застосуванням, пневматичної, газової, травматичної та іншої зброї, призначеної для ураження цілі.

Стосовно ж статей КК, що передбачають відповідальність за незаконний обіг зброї, то вважаємо, що критеріями диференціації кримінальної відповідальності за такі діяння повинні бути визнані, насамперед, вид зброї (з урахуванням її вражаючої властивості), її кількість, вчинення такого злочину у співучасті тощо.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 2 серпня 2018 року (офіц. текст). Київ : ПАЛИВОДА А. В., 2018, 264 с. (Кодекси України).

2. Уголовный кодекс Республики Молдова (с последними изменениями и дополнениями по состоянию на 14.04.2009). Кишинев, «Lavilat Info» YRL, 2009, 143 с.

3. Уголовный кодекс Республики Беларусь : вступ. ст. А. И. Лукашова, Э. А. Саркисовой, 2-е изд. испр. и доп. Мн. : Тесей, 2001, 312 с.

Задніченко С. І.,

заступник начальника Департаменту документального забезпечення – начальник управління організаційного забезпечення та контролю Національної поліції України

МІЖНАРОДНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Останнім часом Україна докладає значних зусиль щодо реалізації своїх прагнень стати повноправним членом міжнародного та європейського співтовариства, але вимоги до претендентів на членство у Євросоюзі висуваються досить вагомими, одним з основних – це ефективність боротьби з корупцією у державі повинна бути на належному рівні і Україна повинна орієнтуватися на міжнародний досвід. Основними міжнародними організаціями, що мають значення для України у питаннях боротьби з корупцією, є Організація Об'єднаних Націй (ООН), Рада Європи (РЄ), Група держав по боротьбі з корупцією (GRECO) та Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР). При цьому перші дві організації визначають міжнародні антикорупційні стандарти, а наступні дві здійснюють

моніторинг стану корупції та контроль за приведенням національних антикорупційних норм у відповідність з міжнародними антикорупційними стандартами.

15 грудня 1975 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила один з перших антикорупційних документів – резолюцію A/RES/3514 (XXX) «Заходи проти корупції, що практикуються транснаціональними та іншими корпораціями, їх посередниками й іншими причетними до цього сторонами»[1]. Цим документом засуджувалися всі види корупції, що практикувалися транснаціональними та іншими корпораціями, їх посередниками й іншими причетними до цього сторонами, та пропонувалося урядам всіх зацікавленим країн прийняті всі необхідні заходи з попередження такої корупції. Наступна антикорупційна резолюція A/RES/34/169 Генеральної Асамблеї ООН, яка була ухвалена 17 грудня 1979 р., вже була спрямована суто на державний сектор[2]. Цим документом був затверджений кодекс поведінки службових осіб з підтримання правопорядку, у ст. 7 встановлювалася заборона для вказаних службових осіб вчинювати будь-які акти корупції. У 1996 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла відразу декілька документів антикорупційного характеру.

Так, 12 грудня 1996 р. була прийнята резолюція A/RES/51/59 «Боротьба з корупцією», додатком до якої став міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб[3], у якому сформульовані основні правила виконання такими особами своїх функцій та обов'язків. У цій резолюції також визнається, що корупція уявляє собою явище, яке виходить за межі національних кордонів і зачіпає всі суспільства й економічні системи. 16 грудня 1996 р., резолюцією A/RES/51/191 була прийнята Декларація Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях[4].

Крім суто декларативних положень, цей документ містить і низку конкретних приписів. По-перше, держави-члени відповідно до п. 2 Декларації взяли на себе обов'язок встановити на ефективній і погоджувальній основі кримінальну відповідальність за дачу хабарів іноземним державним посадовим особам, тобто особливу увагу звернено на активний корупційний підкуп. По-друге, у п. 3 Декларації наведені окремі елементи, які можуть охоплюватися поняттями активного та пасивного корупційного підкупу, а у підп. «а» п. 3 Декларації під активним корупційним підкупом розуміється пропозиція, обіцянка або передача будь-яких виплат, подарунків або інших благ, прямо або побічно, будь-якою приватною або державною корпорацією, в тому числі транснаціональної корпорацією, окремою особою якої-небудь держави будь-якій державній посадовій особі або обраному представникові іншої країни як неправомірної винагороди за виконання або утримання від виконання цією посадовою особою або представником своїх обов'язків у зв'язку з тією чи іншою міжнародною комерційною операцією. Таким чином, відповідно до Декларації активний корупційний підкуп може мати три форми:

1) пропозиція, 2) обіцянка або 3) передача неправомірної винагороди. 6 листопада 1997 р. Комітет міністрів РЄ прийняв резолюцію (97) 24 «Про двадцять керівних принципів боротьби з корупцією» [5] і цим документом були затверджені основні положення, яких повинні дотримуватися держави у боротьбі з корупцією. Контроль за виконанням цих принципів було покладено на Групу держав по боротьбі з корупцією (GRECO).

У названій резолюції немає конкретних положень щодо боротьби з корупцією у приватному секторі, утім найголовніше значення цього документу полягає у запровадженні спільних для держав-членів РЄ механізмів боротьби з корупцією та одним з названих принципів є обов'язок держав забезпечити скоординовану криміналізацію національної та міжнародної корупції і це означає, що законодавство держав-членів РЄ повинно бути взаємоузгодженим та відповідати міжнародним нормам. 27 грудня 1999 р. у Страсбурзі була підписана Кримінальна конвенція РЄ про боротьбу з корупцією (ETS 173) [6], а Законом України від 18 жовтня 2006 р. ця конвенція була ратифікована нашою державою і набрала чинності для України 1 березня 2010 р., оскільки Кримінальна конвенція РЄ про боротьбу з корупцією є широкомасштабним документом, спрямованим на координацію діяльності держав-членів РЄ в сфері кримінальної відповідальності за вчинення великої кількості діянь корупційного характеру. Контроль за виконанням цієї Конвенції відповідно до ст. 24 здійснює Група держав проти корупції (GRECO).

Цей документ передбачає норми для активного та пасивного корупційного підкупу, при цьому існують окремі статті щодо корупції у публічному та приватному секторах. Так, у ст. 7 «Дача хабара у приватному секторі» зазначено: «Кожна Сторона вживатиме таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для встановлення у своєму національному законодавстві кримінальної відповідальності за умисне надання під час здійснення підприємницької діяльності обіцянки, пропонування чи дачі прямо чи опосередковано будь-якої неправомірної переваги будь-яким особам, які обіймають керівні посади у приватних підприємствах або працюють на них у будь-якій якості, для них особисто чи для інших осіб, з метою заохочення їх до виконання чи невиконання наданих їм повноважень на порушення їхніх обов'язків». У цих приписах надається характеристика активному корупційному підкупу у приватному секторі і встановлюється, що такий підкуп може мати три форми: 1) надання обіцянки, 2) пропонування і 3) дача прямо чи опосередковано будь-якої неправомірної переваги.

Приписи ст. 7 Конвенції передбачені главою II «Заходи, яких необхідно вжити на національному рівні», що свідчить про необхідність їх імплементації до національних законодавств країн-підписантів Конвенції. Крім того у Конвенції ООН проти корупції державам-учасникам пропонується розглянути «...можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочинами...»

відповідних діянь, що передбачені ст. 21 Конвенції, а у ст. 7 Кримінальної конвенції РЄ про боротьбу з корупцією передбачені імперативні приписи: «Кожна Сторона вживатиме таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для встановлення у своєму національному законодавстві кримінальної відповідальності за...» вчинення зазначених у статті діянь.

15 листопада 2000 р. резолюцією A/RES/55/25 Генеральної Асамблеї ООН була прийнята Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності, де містилися і антикорупційні норми [7]. У п. «а» ч. 1 ст. 8 Конвенції було передбачено визначення активного корупційного підкупу: обіцянка, пропозиція або надання публічній посадовій особі, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи або іншої фізичної чи юридичної особи для того, щоб ця посадова особа вчинила будь-яку дію або бездіяльність при виконанні своїх службових обов'язків. Ці приписи розраховані на боротьбу з корупцією у публічній сфері.

Основні риси активного корупційного підкупу відповідають розумінню цього діяння у Декларації ООН про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях. У Раді Європи вирішили запроваджувати антикорупційні заходи на всіх рівнях. Зокрема, цивільне право також обов'язково має сприяти боротьбі із корупцією шляхом надання особам, яким заподіяно шкоду, можливості отримати справедливую компенсацію. З цією метою 4 листопада 1999 р. у тому ж Страсбурзі було підписано Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією, яка в Україні була ратифікована Законом від 16 березня 2005 р. і набула чинності 01 січня 2006 р. [8] Під *корупцією* розуміє – прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи. Розглядаючи дані визначення хабарництва і корупції, можна дійти висновку, що міжнародне законодавство до корупційних правопорушень відносить певні діяння, які за національним законодавством визнаються кримінально караними діяннями – злочинами, зокрема, як шахрайство та хабарництво.

13 травня 2014 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» № 1261-VII, у якому український законодавець постарався максимально врахувати висловлені GRECO зауваження. Зокрема, цим Законом були виконані рекомендації щодо приведення у відповідність з міжнародними нормами об'єктивної сторони активного корупційного підкупу у приватному секторі.

Список використаних джерел

1. Меры против коррупции, практикуемой транснациональными и другими корпорациями, их посредниками и другими причастными к этому сторонами. URL: <https://documents-dds-y.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/789/27/IMG/NR078927.pdf?OpenElement>.
2. Кодекс поведения должностных лиц по поддержанию правопорядка. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/382/64/IMG/NR038264.pdf?OpenElement>. Борьба с коррупцией. URL: <http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=A/RES/51/59>.
3. Декларация Организации Объединенных Наций о борьбе с коррупцией и взяточничеством в международных коммерческих операциях. URL: <http://www.un.org/Docs/asp/ws.asp?m=A/RES/51/191>.
4. Про двадцять керівних принципів боротьби з корупцією. URL: http://crimecor.rada.gov.ua/komzloch/control/uk/publish/printable_article.jsessionid=4573245C3C9DE5B72595FD924EFDEDC6?art_id=48068.
5. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_101/print1479538203412785.
6. Конвенция Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности. URL: <http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=A/RES/55/25>.
7. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_102/print1479538203412785.

Запорожець Р. А.,

інспектор відділення навчально-методичної роботи Київського центру первинної професійної підготовки «Академія поліції» Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ ЯК ШЛЯХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Проблема кредитування¹ стоїть надзвичайно гостро в Україні, адже незважаючи на стабілізацію економіки країни та банківського сектору і поступового зниження облікової ставки, ставки за кредитами залишаються

¹ Кредитування (від лат. «creditum» - «позика») означає надання в борг на певний строк грошових коштів (за умови їх повернення) або товарів та послуг (з поверненням або відстрочкою оплати) зі сплатою відсотків.

досить високими, в той же час невисокі доходи населення підштовхують громадян до запозичень. Будується кредитна система на тих же принципах, що і в державах з розвинутою ринковою економікою, тобто пристосовується до проведення реформ, і все більшою мірою ілюструє потреби ринкового господарства, проте багато галузей її ще потребують значного вдосконалення.

Кредитну систему України очолює Національний банк України, який здійснює систему заходів у кредитній сфері для регулювання грошового обігу. Відповідно до Конституції України основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України. Кредитну систему України, крім НБУ, складає банківський сектор, до нього належать: комерційні, ощадні, розрахункові (банки, з якими депозитарій¹ уклав договір про грошові розрахунки за угодами щодо цінних паперів), інвестиційні, іпотечні та спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи, тобто страхові компанії, благодійні фонди, недержавні пенсійні фонди, кредитні спілки, а також банки, філії, представництва іноземних банків і фінансово-кредитних установ. Найбільш активними і потужними у системі кредитно-фінансових інститутів України є комерційні банки, як первинна і вихідна ланка кредитної системи.

Взаємодія банків між собою не є досконалою. Насамперед вона полягає у трансформації² грошового капіталу на ринку грошей, тобто під час трансформації змінюються форми грошового капіталу. Наприклад, мобілізовані Ощадним банком депозитні кошти, можуть бути використані як кредитні ресурси іншими банками. Дана операція відбувається при активній участі Національного банку України, що здійснює трансформаційні процеси на міжбанківському рівні у вигляді рефінансування³ (кредитні аукціони

¹ Депозитарна установа - юридична особа, що утворюється та функціонує у формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю і яка в установленому порядку отримала ліцензію на провадження депозитарної діяльності

² Трансформація - це загальна форма розвитку банківських систем, пов'язана з еволюційними та революційними змінами, постійними переходами системи із стійкого в нестійкий стан і навпаки.

³ Рефінансування - це операції з надання кредитів Національним банком іншим банкам у встановленому ним порядку з метою підтримання ліквідності банків.

тощо). В даному випадку трансформація диференціюється в залежності від строків, розмірів, ризиків і в масштабах значно більших, ніж це в змозі зробити окремий банк.

Сучасні банки постійно вдосконалюються та розвиваються, змінюються форми операцій, методи конкуренції, системи менеджменту, поширюється сфера діяльності, яка сьогодні охоплює весь світ завдяки формуванню міжнародних фінансових ринків¹.

Безпека банківського сектору є частиною фінансової безпеки країни, так як банківська система є найважливішою складовою фінансово-кредитної сфери держави. Саме стан банківського сектору і визначає рівень фінансово-кредитної безпеки, а отже, і рівень фінансової безпеки держави в цілому. Разом з тим змушені визнати ряд недоліків у діяльності системи кредитування України: по-перше збільшена кількість банків, що не в змозі повноцінно виконувати свої основні функції, такі як залучення депозитів, надання кредитів, акумуляція грошових коштів, регулювання грошового обігу; по-друге недосконалість чинного законодавства, що в свою чергу зменшує ефективність роботи банківського сектору, наприклад дисбаланс відсоткових ставок за строковими гривневими депозитами; по-третє жорстка позиція НБУ по відношенню до інших банків, що призводить до узурпації всієї повноти влади; по-четверте кредитування інсайдерів, мається на увазі ситуація, коли власник банку через фінансову установу кредитує юридично незалежне підприємство, де він є кінцевим власником.

Задля вдосконалення та ефективного розвитку системи кредитування ми пропонуємо: в першу чергу скоротити чисельність банків, таким чином ми відсіємо дрібні каси, що іменують себе «банками» та сформуємо міцну банківську систему; по-друге розробити пропозиції щодо внесення змін до постанови Правління НБУ «Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами» задля зниження коливань відсоткових ставок у національній валюті та контролю банківських операцій та вдосконалити правові акти з регулювання відсоткових ставок за депозитами, як джерел формування кредитних ресурсів і відсоткових ставок за кредитами; по-третє має відбутися реформа судової системи та системи виконання судових рішень, що в свою чергу могла б значно знизити вартість споживчих кредитів для населення. Технічно банки здатні кредитувати під ставку, що менша за облікову ставку НБУ, але проблема не у вартості банківських

¹ Міжнародний фінансовий ринок - це система економічних відносин, що забезпечує акумуляцію та перерозподіл фінансових ресурсів між країнами, регіонами, галузями та окремими суб'єктами бізнесу.

ресурсів та не в тому, яку вартість складають ці ресурси в НБУ, а проблема полягає в тому, що кредитний ризик стає головною статтею видатків банків при формуванні ціни на кредит. Кредитний ризик є одним із основних ризиків, притаманних банківській діяльності. Своєчасне виявлення ознак, які можуть свідчити про зростання кредитного ризику, сприяє прийняттю банками вчасних та ефективних рішень щодо його мінімізації. По-четверте, зменшення всіх наявних обмежень НБУ щодо діяльності інших банків та перехід до вільного руху капіталу, що призведе до збільшення частки іноземного капіталу в банківській системі, економічного зростання держави в цілому та полегшення ведення бізнесу в Україні.

Отже, можемо дійти висновку, що значного вдосконалення потребує не тільки діяльність Національного банку України, а й інших банків, що створюють кредитну систему в Україні. Ефективна співпраця між банками є шляхом забезпечення фінансової безпеки держави загалом. Істотне зниження в останні роки економічного рівня життя населення України призвело до актуального питання щодо надання кредитів, адже лише на нього може сподіватися громадянин у скрутному фінансову становищі. Проте великі фінансові ризики, що супроводжують банки під час проведення операцій по кредитуванню фізичних осіб, спонукають експертів до впровадження нових вимог до кредитування, нових підходів та законів. Одним із підходів до регулювання операцій в іноземній валюті може стати також запровадження лімітів на проведення банками валютних операцій. Наразі є чинним рішення Правління НБУ «Про встановлення лімітів відкритої валютної позиції банку». Враховуючи зміни у кредитній політиці банків у бік кредитування населення, потрібно задіяти максимальну співпрацю між банками та забезпечити позитивний вектор до змін на користь кредитування інвестицій.

Список використаних джерел

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 груд. 2000 р. № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функціонування фінансового сектору в Україні: Закон України від 5 лип. 2018 р. №2491-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-19>.
3. Про споживче кредитування : Закон України від 15 листоп. 2016 р. № 1734-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19>.
4. Про встановлення лімітів відкритої валютної позиції банку: Рішення Правління Національного банку України від 7 лют. 2019 р. № vr184500-18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vr184500-18>.
5. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua>.

Іващенко В. О.,

професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ: АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Одним із небезпечних злочинів проти волі, честі та гідності особи є торгівля людьми. Непоодинокі факти продажу за кордон українських жінок та дітей в 90-х роках минулого століття обумовили встановлення кримінальної відповідальності за цей злочин ще в 1998 році. Згодом була прийнята спеціальна нормативно-правова база щодо протидії торгівлі людьми. Також Україна є учасником універсальних міжнародних та європейських документів, спрямованих на боротьбу з цим злочином. Тому важливим залишається питання встановлення відповідності законодавства України, в тому числі кримінального, міжнародним стандартам.

Звернемо увагу, що заборонена торгівля людьми багатьма міжнародними документами. Серед них: Загальна декларація прав людини (1948 р.), Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами (1949 р.), Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, подібних до рабства (1956 р.), Конвенція про права дитини (1989 р.) та ін.

Базове визначення торгівлі людьми міститься в Протоколі про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності [1], яка ратифікована Україною в 2004 р.

Відповідно до п. а ст. 3 згаданого Протоколу «торгівля людьми» означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів. Зауважимо, що торгівля людьми не обмежується лише вказаними сферами експлуатації.

Документ зобов'язав держав-учасниць криміналізувати торгівлю людьми, передбачив процедуру надання допомоги жертвам злочину та їх захисту.

На виконання зазначених зобов'язань, зокрема, 20 вересня 2011 р. прийнято Закон України «Про протидію торгівлі людьми» [2]. Закон

визначив організаційно-правові засади протидії торгівлі людьми, гарантуючи гендерну рівність, основні напрями державної політики та засади міжнародного співробітництва у цій сфері, повноваження органів виконавчої влади, порядок встановлення статусу осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та порядок надання допомоги таким особам.

Торгівля людьми визначена як здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України (далі – КК) визнаються злочином.

Відповідальність за торгівлю людьми передбачена ст. 149 КК [3]. Диспозиція, що міститься в частині першій зазначеної статті, встановила відповідальність за торгівлю людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію.

Отже, крім обов'язкових елементів складу злочину, для встановлення вини особи потрібно доводити наявність суспільно небезпечного діяння, способу його вчинення та спеціальної мети.

Суспільно небезпечне діяння можливе у формах торгівлі людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передачі або одержання людини. Протокол, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, закріпив «торгівлю людьми» як здійснювані вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей. Як бачимо, діяння, передбачені КК та Протоколом, переважно співпадають. Переміщення людини можливе і шляхом її перевезення.

Способами вчинення злочину є використання примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію. У частинах 2 та 3 ст. 149 КК передбачені дії, поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, та, відповідно, поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства. Протокол передбачив вчинення торгівлі людьми шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи,

яка контролює іншу особу. Звернемо увагу, що відповідальність за вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання малолітнього чи неповнолітнього настає незалежно від наявності способів його вчинення.

Метою торгівлі людьми є експлуатація. Відповідно до п. 1 примітки до ст. 149 КК під експлуатацією людини слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність або примусове переривання вагітності, примусове одруження, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо. Повного переліку можливих сфер експлуатації закон про кримінальну відповідальність України не визначає, так само, як і Протокол.

Крім розглянутого, в ч. 2 ст. 149 КК передбачено відповідальність за вчинення злочину щодо неповнолітнього або щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища. Ч. 3 ст. 149 КК встановлено відповідальність за дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього його батьками, усиновителями, опікунами чи піклувальниками, або вчинені щодо малолітнього, або організованою групою, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки.

Отже, можна зробити висновок, що в Україні створена спеціальна правова база з протидії торгівлі людьми, а кримінальне законодавство приведено у відповідність до основних положень міжнародних документів. Тому судові та правоохоронні органи мають забезпечити притягнення винних у торгівлі людьми до кримінальної відповідальності, а також призначення справедливого покарання за цей злочин.

Список використаних джерел

1. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: резолюція 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 лист. 2000 р. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791.

2. Про протидію торгівлі людьми: Закон від 20 верес. 2011 р. № 3739-VI. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>.

3. Кримінальний кодекс України: Закон від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Катеринчук К. В.,
професор кафедри спеціально-правових
дисциплін Навчально-наукового гуманітарного

ПРОБЛЕМИ ДЕФІНІЦІЇ ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Основний закон нашої держави визначає життя та здоров'я особи пріоритетними блага поміж усіх інших (ст. 3). Саме тому, правове забезпечення охорони прав та свобод людини і громадянина є першочерговим завданням (ч. 1 ст. 1) Кримінального кодексу України (далі – КК України). В розділі II «Злочини проти життя та здоров'я особи» Особливої частини КК України визначено відповідальність за злочини з підвищеною суспільною небезпечністю – проти життя та здоров'я особи. Даний розділ КК України має оціночну термінологію, яка є дискусійною та викликає ускладнення, особливо це стосується злочинів проти здоров'я особи.

Спірні питання щодо особливостей кваліфікації злочинів проти здоров'я особи роз'яснено в Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2. Щодо визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень діють «Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень», затверджені наказом МОЗ України від 17 січня 1995 р. № 6 (далі – Правила). Ці два документи мають суперечливу термінологію та потребують негайного оновлення [1].

Отже, при порівнянні ознак тяжкого тілесного ушкодження (ст. 121 КК України), що містяться в КК України, ми виявили певні неточності у Правилах. Так однією з ознак тяжкого тілесного ушкодження є небезпека для життя (п. 2.1.1.а). Це трактування не відповідає ст. 121 КК України, оскільки небезпека для життя має бути саме в момент заподіяння, про що в подальшому в п. 2.1.2 визначається, що небезпечними для життя є ушкодження, які в момент заподіяння (завдання) чи в клінічному перебігу через різні проміжки часу спричиняють загрозливі для життя явища (п. 2.1.3.о) і без надання медичної допомоги, за звичайним своїм перебігом, закінчуються чи можуть закінчитися смертю.

Наступною ознакою тяжкого тілесного ушкодження є *психічна хвороба* як результат спричинення шкоди здоров'ю від заподіяння тяжких тілесних ушкоджень належить до компетенції судово-медичних, судово-психіатричних експертів. Правила містять дещо інший термін – душевна хвороба, що є пережитком минулого, оскільки попередній КК 1960 р. встановлював одну з ознак тяжкого тілесного ушкодження – душевну хворобу. З прийняттям КК України 2001 р. відбулися стилістичні зміни, тому його замінили на термін «психічна хвороба». На нашу думку, законодавство України повинно мати єдину термінологію для недопущення неправильного розуміння і трактування даних термінів, а саме «психічні розлади», оскільки

в національному законодавстві та МКХ-10 вживається саме така назва хвороб головного мозку [2].

Розлад здоров'я, пов'язаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину інша ознака тяжкого тілесного ушкодження. КК України, на відміну від Правил, не конкретизує вид працездатності (загальна, професійна), що також є дискусійним та потребує негайного уточнення.

Новелою КК України в ст. 121 є одна із ознак *«каліцтво статевих органів»*. У зауваженнях Головного юридичного управління (10 березня 2017 р.) ще до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [3] зазначено, що «диспозицією частини першої статті 121 КК України уже передбачено заподіяння ушкоджень, що спричинили втрату будь-якого органу або його функцій тощо, що також охоплює і репродуктивну сферу». Крім того, запропонована ознака тяжкого тілесного ушкодження повністю охоплюється іншою ознакою – «стійка втрата працездатності», яка може бути наслідком тілесного ушкодження (тяжкого, середньої тяжкості чи легкого). Дана ознака є соціальною. Виникає питання: хто буде визначати, встановлювати це «каліцтво», суд чи експерт? Тому виокремлення даної ознаки в ст. 121 КК України вважаємо недоцільним.

Однією з ознак тяжкого тілесного ушкодження є *непоправне знівечення обличчя*. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень встановлюють, що судово-медичний експерт визначає, чи є ушкодження виправним або не виправним (п. 2.1.8). Тим самим, знову прослідковується тенденція до підміни термінології, яка хоч і є синонімічною.

Як висновок, є пропозиція уніфікувати термінологію, що міститься в законодавстві, шляхом прийняття нових, адаптованих Правил, Постанови та змін до КК України. тим самим викласти частину 1 статті 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження», тобто небезпечне для життя в момент спричинення, чи таке, що призвело до втрати будь-якого органу, у тому числі одного з парних органів, або його функцій, психічних розладів або іншого розладу здоров'я, поєданого зі стійким пониженням загальної працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправного знівечення обличчя

Список використаних джерел

1. Катеринчук К. В., Юхимець І. О. «Тілесні ушкодження» чи «шкода здоров'ю»: юридичний та судово-медичний погляди. *Інформація і право*. 2017. № 2 (21). С. 133–143.
2. Завальнюк А. Х. Про необхідність внесення корективів у правила кваліфікації тяжкості тілесних ушкоджень. *Український судово-медичний вісник*. 2004. № 2 (16). С. 32–34.

3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.2017 р. № 2227-19 (набрав чинності 11.01.2019 р.). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2227-viii/>.

Кісілюк Е. М.,

головний спеціаліст Департаменту персоналу, організації освітньої та наукової діяльності Міністерства внутрішніх справ України, кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНО-ПРОВАВА ПРОТИДІЯ СЕКСУАЛЬНИМ ДОМАГАННЯМ

Сексуальні домагання – дії, виражені словесно або фізично, що принижують чи ображають осіб, які перебувають у певних трудових чи службових відносинах [1]. Сексуальні домагання найбільш розповсюджені у вертикальних трудових відносинах (керівник - підлеглий), однак домагання в горизонтальних стосунках (між колегами) також трапляються. Сексуальні домагання є видом гендерного насильства. Головною відмінною рисою сексуальних домагань є перебування в публічному просторі.

Прикладами поведінки, що може трактуватися як сексуальні домагання є пропозиції сексуального характеру, неприємні й небажані дотики, обмацування, жарти, пов'язані із сексуальністю жертви, натяки тощо від осіб, від яких жертва перебуває в залежності [2].

Міжнародне законодавство оминає визначення конкретних дій, які охоплює поняття «сексуальні домагання», натомість визначає його як вид гендерного насильства.

У багатьох країнах світу сексуальні домагання визнаються злочинами, а жертви підлягають захисту і мають право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди. Зокрема, кримінально-правова протидія сексуальним домаганням передбачена в законодавстві США, країн Європи, Африки та Азії. Наприклад, такі норми містяться в кримінальному законодавстві Іспанії, Угорщини, Литовської республіки, Алжирської народної демократичної республіки, Китайської народної республіки, Кенії, Багамських островів, республіки Філіппіни і т.д. [3].

У цих країнах сексуальні домагання визнаються злочином і особа, яка зазнала такого домагання має право на правовий захист. У цьому випадку особа може ініціювати відкриття кримінального провадження щодо винного. Надалі, залежно від того, чи винний є керівником або колегою по роботі потерпілої особи, застосовуються різні правила відповідальності.

Національне право у Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» визначає сексуальні домагання як дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (доторкання, поплескування), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування. Таке визначення є недосконалим, адже воно не охоплює всіх можливих варіацій сексуальних домагань, зокрема, випускаючи домагання між колегами по роботі.

Кримінальне законодавство протидіє сексуальним домаганням шляхом встановлення у ст. 154 КК України відповідальності за примушування до вступу в статевий зв'язок. Проте, у законодавчому означенні сексуальні домагання – ширше поняття, ніж примушування до вступу у статевий зв'язок: перше поняття охоплює друге. Тобто примушування до вступу у статевий зв'язок завжди буде сексуальним домаганням, але не кожне сексуальне домагання виражається лише в примушуванні до вступу у статевий зв'язок.

Таким чином, примушування до вступу в статевий зв'язок є одним з проявів сексуальних домагань. Між тим, ст. 40 Стамбульської конвенції вказує, що країни-учасниці Конвенції вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб будь-яка форма небажаної вербальної, невербальної або фізичної поведінки сексуального характеру, метою або наслідком якої є порушення гідності особи, зокрема шляхом створення залякувального, ворожого, принизливого або образливого середовища, підлягала кримінальній або іншій юридичній санкції.

Потерпілим від злочину, передбаченого ст. 154 КК України, може бути особа як жіночої, так і чоловічої статі. У разі, коли до здійснення акту сексуального характеру примушувалася особа, яка не досягла 14 років, дії винного, потрібно кваліфікувати як замах на злочин, передбачений ст. 152, 153 КК України.

Згідно ч. 1 ст. 477 КПК України примушування до вступу в статевий зв'язок належить до числа злочинів, кримінальне провадження щодо яких здійснюється у формі приватного обвинувачення. Тобто, законодавство передбачає притягнення особи, винної у вчиненні злочину, до кримінальної відповідальності не інакше як за скаргою потерпілої особи, на яку й покладається обов'язок підтримувати обвинувачення у суді.

При вчиненні примушування до вступу в статевий зв'язок, передбаченого ч. 3 ст. 154 потерпілими від злочину виступають також близькі родичі жінки чи чоловіка, які зазнали примусу. При визначенні близьких родичів як потерпілих в кримінальному праві взагалі і від злочину, передбаченого ст. 154 зокрема, потрібно виходити з визначення, закріпленого в ст. 3 КПК України.

Склад цього злочину може мати місце лише за умови доведеності, що на потерпілу особу здійснювався вплив з метою примусити її до здійснення акту сексуального характеру всупереч її волі. При цьому під здійсненням акту сексуального характеру потрібно розуміти будь-яку дію сексуального

характеру – як пов’язану з проникненням в один із природних отворів іншої людини, так і не пов’язану з таким проникненням. Це може бути природний статевий акт, акт мужолозтва або лесбійства чи інша дія сексуального характеру, на який відповідно до умислу винної особи, має погодитись потерпіла особа внаслідок її примушування.

Під примушуванням потрібно розуміти протиправний психічний вплив на свідомість потерпілої особи, спрямований на приведення її у стан, за якого вона внутрішньо готова підкоритись вимогам суб’єкта примушування, в результаті потерпіла особа обмежується у можливості діяти за своєю волею (остання при цьому повністю не придушується), будучи вимушеною обрати той варіант поведінки, який суперечить її бажанням [4, с. 482].

Між тим, у теорії кримінального права та в Загальній частині КК України законодавець використовує аналог терміну «примушування» – поняття «примус» [5, с. 458]. Сутність примусу в найбільш загальних рисах можна визначити як вимогу вчинити певні дії або відмовитись від їх вчинення, поєднану із психічним або фізичним впливом на особу [6, с. 191].

Характер примушування у диспозиції ч. 1 ст. 154 не конкретизовано. Однак, це не означає, що примушування в контексті цього злочину може набувати будь-якого вигляду. Адже примушування до вчинення акту сексуального характеру з іншою особою з використанням елементів матеріальної або службової залежності підлягає кваліфікації за ч. 2 ст. 154, а примушування, поєднане з погрозою знищення, пошкодження або вилучення майна потерпілої особи чи її близьких родичів, а так само погрозою розголошення відомостей, що ганьблять потерпілу особу чи її близьких родичів, – за ч. 3 ст. 154.

Однак, таке примушування може бути здійснене у будь-якій формі (усно, письмово і т.д.), може адресуватись безпосередньо потерпілій особі, а також може бути здійснене через третіх осіб. Водночас, дії, які підпадають під ознаки примушування до здійснення акту сексуального характеру з іншою особою, в окремих випадках, за наявності для цього підстав, потребують додаткової кваліфікації за відповідними нормами КК.

Жінка або чоловік може примушуватись до вступу в статевий зв’язок як з винною, так і з іншими особами (знайомі, родичі, керівництво тощо). При цьому для кваліфікації за ст. 154 КК не має значення те, чи знала про вчинене примушування особа, статева пристрасть якої задовольняється потерпілою жінкою або чоловіком. Таким чином, під іншою особою у цьому злочині потрібно розуміти як того, хто вчиняє примушування, так і будь-яку іншу особу.

Статевий зв’язок охоплює як одноразові, так і неодноразові статеві контакти незалежно від їх гетеро- або гомосексуальної спрямованості. Якщо потерпіла особа добровільно погоджується на одні форми сексуальних контактів, але заперечує проти інших, її примушування до них за наявності до цього підстав утворює об’єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 154 КК.

Таким чином, примушування за цим злочином включає відкриту або завуальовану погрозу настання для потерпілої особи небажаних для неї

наслідків будь-якого характеру. Дана погроза відрізняється за своїм змістом і характером від погрози при зґвалтуванні та сексуальному насильстві тим, що у разі вчинення злочину, передбаченого ст. 154 КК воля жінки або чоловіка не придушується і повністю не ігнорується, хоч на неї і чиниться протиправний тиск. Крім цього, негайна реалізація погрози, притаманної аналізованому складу злочину, неможлива, бо вона спрямовується у майбутнє. Тобто, іноді потерпілий має вибір, погоджуватися чи ні на статевий зв'язок.

Сама лише пропозиція особі щодо вступу у статевий зв'язок за відсутності примушування не утворює складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 154 КК.

Не є кримінально караними обіцянки створити жінці або чоловіку кращі умови, наприклад, надання подарунків і пільг з тим, щоб схилити особу до сексуальних контактів. У подібних випадках відсутнє примушування до статевого зв'язку – йдеться про вигідність вступу у такий зв'язок.

У випадку якщо потерпіла особа примушувалась до акту сексуального характеру з третьою особою і погодилась на вчинення щодо неї дій сексуального характеру або, навпаки, відхилила такі домагання, моментом закінчення злочину потрібно вважати момент початку примушування незалежно від наслідку. При цьому досягнення чи не досягнення бажаного наслідку не впливає на кваліфікацію вчиненого за ст. 154, але може бути враховано при призначенні покарання. Між тим, примушування, вчинене особою, яка має умисел на здійснення акту сексуального характеру з потерпілою особою, одночасно утворює і склад закінченого злочину, передбаченого ст. 154, і склад іншого незакінченого злочину проти статевої свободи та статевої недоторканості особи – замаху на зґвалтування або сексуальне насильство. Вчинене у такому випадку з урахуванням спрямованості умислу на вчинення більш тяжкого злочину пропонується кваліфікувати лише за відповідними частинами ст. 15 та ст. 152 (153), оскільки у розглядуваній ситуації відсутня ідеальна сукупність злочинів, бо посягання відбувається на один і той саме безпосередній об'єкт і, зокрема, на одного і того ж потерпілого [7, с. 62].

Список використаних джерел

1. Шевченко З. В. Словник гендерних термінів. URL: <http://a-z-gender.net/ua/seksualni-domagannya.html>.
2. Вітер Катерина. Що таке сексуальні домагання? *Гендер в деталях*. URL: <https://genderindetail.org.ua>.
3. Чундак Маріанна. Як захиститись від сексуальних домагань в Україні. URL: <https://zib.com.ua>.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
5. Рунов В. Ю. Способи кримінально-караного примушування. Держава і право. 2012. Вип. 57. С. 456–461.

6. Кваша О. О., Бабанли Р. Ш. Примус психічний. *Мала енциклопедія кримінального права* / за заг. ред. Ю. Л. Бошицького; З. А. Тростюк. Київ : Кондор-Видавництво, 2012. С. 191.

7. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практ. посібник. Сєвєродонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018. С. 92.

Крижна В. В.,

старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ФАЛЬСИФІКАЦІЮ ДОКАЗІВ

Одним із основних завдань сучасного суспільства є продовження розбудови України як демократичної, правової держави, утвердження принципів справедливості й верховенства права, спрямованих на забезпечення захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також створення ефективної системи національного правосуддя, орієнтованого на європейські стандарти.

У Кримінальному уложенні 1903 року норми, що передбачали відповідальність за фальсифікацію доказів, були зосереджені у Главі 7 «Про протидію правосуддю». Караними визнавалися наступні діяння: 1) завідомо неправдива заява органам влади (ст. 156); 2) завідомо неправдивий донос, поєднаний з завідомо неправдивим обвинуваченням (ст. 157); 3) давання неправдивих показань (ст. 158, 160–161, 169); 4) підроблення або перероблення письмового або речового доказу з метою накликати підозру на певну особу у вчиненні злочинного діяння або службового проступку, якщо такий хибний доказ став предметом дізнання або став приводом для порушення кримінального переслідування або для дисциплінарної відповідальності (ст. 159); 5) пошкодження, приховування або захоплення речового чи письмового доказу (ст. 166).

Службовому підробленню присвячено Главу 21 «Про підроблення» (ст. 437–452), в якій були виділені об'єкт і суб'єкт цього злочину. Так, винний притягувався до кримінальної відповідальності за: 1) пошкодження, приховування, захоплення, підроблення та переробку доказів цивільного стану іншої особи з метою замовчування чи зміни його стану (ст. 438); 2) використання завідомо неналежного йому акту стану для заволодіння (привласнення) чужого цивільного стану (майна) (ст. 439).

Глава 37 «Про злочинні діяння по службі державній та громадській» містила ряд норм, що встановлювали відповідальність службовців, до яких також належали слідчі та судді, за окремі діяння, пов'язані із штучним створенням доказів обвинувачення. Зокрема, злочинами визнавалися: 1) приховання у доносі істотної обставини вчинення злочину (ст. 644); 2) примушування внаслідок зловживання службовими повноваженнями або заходами, не сумісними з правосуддям обвинуваченого, до визнання, а свідка до давання показань при провадженні цивільних справ або справ про кримінальну чи дисциплінарну відповідальність (ст. 676) [1].

Таким чином, у Кримінальному уложенні 1903 року містилися норми, що передбачали відповідальність за різноманітні форми фальсифікації доказів, зокрема за підроблення речових доказів, а не тільки документів, а також пред'явлення до суду завідомо неправдивого доказу. До відповідальності за ці злочини притягувалися як службовці – спеціальний суб'єкт, так і будь-яка особа – загальний суб'єкт. Норми цієї правової пам'ятки були покладені в основу наступних кримінальних законодавств.

Подальша систематизація норм кримінального законодавства була викладена у Кримінальному кодексі (далі – КК) УРСР 1922 року та пов'язана із утворенням Радянського Союзу. З метою встановлення єдності кримінального законодавства за основу даного кодексу був взятий КК РСФРР.

У КК УРСР 1922 року норми, які передбачали відповідальність за фальсифікацію доказів, містилися у різних розділах та главах. Так, відповідно до глави 2 ««Посадові (службові) злочини» Розділу «Про контрреволюційні злочини» караним визнавалися такі діяння: 1) зловживання владою або службовим становищем (ст. 109); 2) перевищення влади або службових повноважень (ст. 110); 3) примушування до давання показань при допиті шляхом незаконних дій з боку особи, яка проводить слідство або дізнання (ст. 112); 4) службове підроблення (ст. 116). У Розділі III «Злочини проти життя, здоров'я та гідності особистості» встановлювалася відповідальність за: 1) завідомо неправдивий донос органу судової або слідчої влади, або службовій особі, яка має право починати провадження про вчинення певною особою злочинного діяння (ст. 177); 2) завідомо неправдиві показання, дане свідком, експертом, перекладачем при проведенні дізнання, слідства або судового розгляду (ст. 178); 3) завідомо неправдиві донос та показання, поєднанні із штучним створенням доказів обвинувачення (ст. 179) [2].

У зв'язку із викладеним, можна констатувати, що вперше у КК УРСР 1922 року міститься посилання на словосполучення «штучне створення доказів обвинувачення» як форму фальсифікації доказів.

Практично схожа ситуація у сфері протидії фальсифікації доказів спостерігалася за КК УРСР 1927 року. На відміну від КК УРСР 1922 року, у даному кодексі містилася стаття 78 глави 2 «Інші злочини проти порядку управління», якою встановлювалася відповідальність за викрадення,

пошкодження, приховування або знищення офіційних чи приватних документів із державних установ з метою перешкоджання правильному розгляду справ або, взагалі, діяльності установ [3].

Норми КК УРСР 1960 року (вступив в дію з 1 квітня 1961 року), якими передбачалася відповідальність за фальсифікацію доказів, законодавець розмістив у двох різних главах. Відповідно до глави VII «Посадові злочини» кримінально караними визнавалися такі діяння посадових осіб: 1) зловживання владою або посадовим становищем (ст. 165); 2) перевищення влади або службових повноважень (ст. 166); 3) посадовий підлог (ст. 172). У главі VIII «Злочини проти правосуддя» передбачалася відповідальність за: 1) примушування при допиті шляхом незаконних дій з боку особи, яка провадить дізнання або попереднє слідство (ст. 175); 2) завідомо неправдивий донос (ч. 1 ст. 176); 3) завідомо неправдиве показання (ч. 1 ст. 177); 4) примушування свідка (експерта) до дачі завідомо неправдивих показань (висновку) (ст. 180). КК УРСР 1960 року не містив поняття «фальсифікація доказів». Однак у таких злочинах, як ч. 2 ст. 176, ч. 2 ст. 177, а також ч. 2 ст. 174 («Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності») передбачалася відповідальність за діяння, поєднанні із штучним створенням доказів обвинувачення як кваліфікуючою ознакою, що, по суті, є способом фальсифікації доказів [4].

У чинному КК України, який діє з 1 вересня 2001 року, у контексті ч. 2 ст. 372 КК України «Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності» уперше згадується про «штучне створення доказів обвинувачення або інша фальсифікація» як кваліфікуюча ознака. Оскільки у КК України відсутня спеціальна стаття, що встановлює відповідальність за фальсифікацію доказів, виникає необхідність кваліфікації цих діянь за іншими статтями, які розміщені у трьох розділах Особливої частини даного кодексу [5].

Так, до Розділу XV «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів» включено ст. 357 та ст. 358 КК. Розділ XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» містить ст. 364–366 КК. У Розділ XVIII «Злочини проти правосуддя» законодавець об'єднав такі злочини, пов'язані із фальсифікацією доказів, як: 1) примушування давати показання при допиті шляхом незаконних дій з боку прокурора, слідчого або працівника підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність (ст. 373 КК); 2) завідомо неправдиве повідомлення суду, прокурору, слідчому або органу досудового розслідування про вчинення злочину, а також ті самі дії, поєднані із штучним створенням доказів обвинувачення (ст. 383 КК); 3) завідомо неправдиве показання свідка чи потерпілого або завідомо неправдивий висновок експерта та завідомо неправдивий переклад, а також ті самі дії, поєднані із штучним створенням доказів обвинувачення чи захисту (ст. 384

КК); 4) за примушування свідка, потерпілого, експерта до давання завідомо неправдивих показань чи висновку шляхом погроз або їх підкуп з тією самою метою (ст. 386 КК).

Слід відзначити, що за діючим КК криміналізовано низку діянь із офіційними документами та їх підроблення, вчиненні загальним суб'єктом злочину (ст.ст. 357, 358 КК), на відміну від КК УРСР 1960 року. Також законодавцем у ч. 2 ст. 384 КК уперше вжито термін «штучне створення доказів захисту» як вид фальсифікації доказів.

Список використаних джерел

1. Уголовное уложение от 22 марта 1903 г. СПб.: Изд. В. П. Анисимова, 1903. 250 с.
2. Уголовный кодекс РСФСР 1922 г. URL: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241523>.
3. Уголовный кодекс УССР : в ред.. 1927 г. [2-е оф. изд.]. Х. : Юриздат, 1927. 110 с.
4. Уголовный кодекс Украины (ВС УССР) от 28 декабря 1960 г. URL: search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0006.html.
5. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page>.

Кришевич О. В.,

професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ШАХРАЙСТВО У СФЕРІ ОБІГУ БАНКІВСЬКИХ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Розвиток ринку платіжних карток в Україні відбувається досить стрімко, на даний час в обігу в Україні налічується понад 50 млн карток, тобто майже кожна доросла людина має одну і більше платіжних карток. Банківська картка є простим і прогресивним засобом організації безготівкових розрахунків – базовий елемент електронних банківських систем, оскільки на картці є певна інформація, необхідна для доступу до рахунку в банку, проведення розрахунків за товари та послуги, а також зняття готівкових коштів. Банківська картка надає цілодобовий доступ до банківського рахунку та у держателя з'являється чимало переваг, проте активна трансформація грошей у безготівкову форму не гарантує громадянам її убезпечення від злочинних посягань. Найпоширенішим в Україні є Інтернет-шахрайство з використанням банківських платіжних карток. Кримінальні правопорушення, що вчиняють у сфері банківської діяльності, стали досить поширеними і становлять суттєву небезпеку для суспільства й держави і одним із виявів таких суспільно небезпечних діянь є шахрайство з використанням банківських платіжних карток, оскільки суспільна

небезпечність таких злочинів полягає в тому, що, поряд із посяганням на власність громадян, їхні грошові кошти, які перебувають на банківських рахунках, цей злочин спричиняє шкоду злагодженому функціонуванню банківської системи. Шахрайство є корисливим злочином проти власності, передбаченим ст. 190 Кримінального кодексу України, і полягає в заволодінні чужим майном або придбанні права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Предметом шахрайства з банківськими платіжними картками є грошові кошти, що знаходяться на банківських рахунках. З об'єктивної сторони цей злочин полягає в заволодінні грошовими коштами громадян, які знаходяться на банківських рахунках, шляхом обману чи зловживання довірою. Шахрайство, вчинене з використанням платіжних карток або їх реквізитів, має розцінюватись як шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки. Шахрайство, вчинене *шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки*, має місце тоді, коли така операція є способом вчинення цього злочину (унаслідок вішингу (телефонне шахрайство з виманюванням реквізитів банківських карток і переказом коштів на карту злодіїв) з рахунків українців, а внаслідок фішингу (виманювання конфіденційних даних – паролів, номерів банківських карток, PIN-кодів), шахрайства з використанням банкоматів: компрометації даних (скімінг і Івс-дроппінг), захоплення готівки (кеш-треппінг). Способи вчинення злочину можна диференціювати на три основні групи: 1) способи незаконного доступу до банківських рахунків, пов'язані з використанням розрахунків платіжними дорученнями; 2) способи вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним доступом до банківських рахунків, пов'язані з використанням операцій у сфері обігу банківських платіжних карток; 3) способи вчинення злочинів, пов'язані з використанням інших засобів доступу до банківських рахунків. Йдеться, наприклад, про: внесення неправдивих відомостей до автоматизованої системи банківської установи; розміщення фіктивного повідомлення на електронній дошці оголошень або інтернет-аукціоні; несанкціоноване втручання в роботу бортового комп'ютера транспортного засобу з метою ввести в оману щодо показників.

Різновиди *шахрайства* мають такі *особливості*: направляючи несанкціонований законним держателем картки запит на здійснення платежу та використовуючи існуючу платіжну систему і встановлені в ній правила автоматизованої обробки запитів законних держателів карток, зловмисник обманює банківську установу (банк-емітент) щодо необхідності виконання останнім зобов'язань, обумовлених договором, укладеним між банком і законним держателем картки; внаслідок такого введення в оману банк-емітент здійснює необґрунтоване списання безготівкових коштів з рахунку законного держателя картки, що призводить до заподіяння останньому збитків у вигляді зменшення кількості безготівкових грошових коштів, втрачених на картрахунок; діяння винного у вигляді ініціювання переказу

безготівкових грошових коштів і вказані суспільно небезпечні наслідки знаходяться у причиновому зв'язку.

Уведення в оману є тією визначальною обставиною, яка дає змогу відмежувати шахрайство від інших корисливих злочинів проти власності. Суспільно небезпечні посягання на власність, які вчиняють з ст. 185 КК України використанням платіжних карток або реквізитів і які, зрештою, призводять до несанкціонованого переказу коштів з рахунків, є підставою кваліфікувати не як крадіжку, а за ст. 190 КК України як шахрайство. Проте вважаємо, що всі інші види таких посягань (з використанням банкомату, платіжного терміналу, Інтернету) недоцільно розглядати як злочин проти власності одного виду (шахрайство). При цьому незаконні операції з використанням електронно-обчислювальної техніки слід відрізняти від випадків використання такої техніки як засобу вчинення звичайного (некваліфікованого) шахрайства. Наприклад, використання при шахрайстві фіктивного документа, виготовленого з використанням спеціалізованого програмного забезпечення, не слід розцінювати як шахрайство, вчинене шляхом незаконної операції з використанням електронно-обчислювальної техніки. Інакше кажучи, якщо за допомогою такої техніки уможливорюються операції, які цілком можуть здійснюватись за допомогою іншої техніки (набір тексту, виготовлення документа тощо), то розглядувана особливо кваліфікуюча ознака шахрайства відсутня. Цей вид шахрайства може потребувати додаткової кваліфікації за статтями 361-363-1 КК. Зокрема, додаткової кваліфікації за ст. 361 КК вимагає шахрайство, вчинене шляхом ініціювання незаконної транзакції в платіжній системі від імені потерпілої особи, у тих випадках, коли необхідні для транзакції реквізити були отримані за допомогою несанкціонованого втручання в роботу комп'ютерної мережі (наприклад, шляхом «зламу» електронної поштової скриньки). Проте, ознаки складів злочинів, передбачених статтями 361-363-1 КК, відсутні, якщо винний, не здійснюючи незаконного перекручення або знищення комп'ютерної інформації, не завдаючи іншої шкоди функціонуванню комп'ютерних засобів, використовує їх у штатному режимі. Прикладами таких дій є: шахрайство, вчинене з використанням інформаційної системи інтернет-аукціону або електронної дошки оголошень, отримання готівкових грошей у банкоматі за допомогою вкраденої платіжної картки тощо. Таким чином, незаконний доступ до банківських рахунків технологічно поєднує пов'язані між собою кримінально карані діяння проти власності (ст. 185, 190, 191 Кримінального кодексу (КК) України), у сфері господарської діяльності (ст. 200, 205, 209, 231 КК України), використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем і комп'ютерних мереж (ст. 361, 361-1, 362 КК України), службової діяльності.

Слід зауважити, що з 1 серпня 2016 року платіжна система Visa запровадила в Україні принцип нульової відповідальності клієнта за дії шахраїв (банки повертатимуть власникам карток Visa вкрадені шахраями гроші). Заходи, яких уживають українські банки для запобігання шахрайству,

передбачають моніторинг, смс-інформування, заборону Інтернет-оплати картою без телефонного дзвінка до банку, встановлення лімітів на отримання готівки та на розрахунки (зокрема, в мережі Інтернет). Най захищенішою є банківська картка з комп'ютерним чипом, оскільки це значно прогресивніші, ніж картки з магнітною смугою, адже їх неможливо підробити, а дані такої картки не можуть бути скопійовані шахраями. Банки здійснюють моніторинг безпеки банкоматів на предмет встановлення шахраями додаткових пристроїв зчитування, обладнують банкомати антискімінговими накладками на карткоприймач, відео спостереженням тощо. Загальні правила та рекомендації користувачів зводяться до: обов'язковості підключення послуги 3D Secure, смс- та мобільного банкінгу; зберігання окремо карток і паролів; уникнення розрахунків у мережі Інтернет картою, на якій знаходяться основні кошти; нерозголошення реквізитів картки стороннім особам, періодична (раз на місяць) зміна пароля; встановлення лімітів платежів у торговій мережі та Інтернеті; повне блокування платежів за картками в Інтернеті; не розголошення кодів безпеки CVV2/CVC2; отримання картки із чипом. Для врахування окремих положень, які стосуються незаконних дій із платіжними засобами, такими як банківські платіжні картки, доцільно акцентувати увагу на Рамковому рішенні Ради Європи «Про боротьбу з шахрайством та підробкою безготівкових платіжних засобів». Відповідно до 187 положень цього документа, виокремлюють такі злочини, пов'язані з платіжними засобами: 1) крадіжка або інше протиправне привласнення платіжного засобу; 2) підроблення або фальсифікація платіжного засобу з метою використання в шахрайстві; 3) прийняття, отримання, переміщення, продаж або передання будь-якій особі чи володіння вкраденим, або в інший спосіб привласненим, або підробленим чи сфальсифікованим платіжним засобом з метою його використання в шахрайстві; 4) шахрайське використання викраденого, чи в інший спосіб протиправно привласненого, або підробленого чи сфальсифікованого платіжного засобу. Суттєво вплинула на регламентацію діяльності із запобігання злочинним посяганням, що вчиняють з використанням банківських платіжних карток, імплементація норм директиви ЄС 2007/64.

Крутевич М. М.,

старший викладач кафедри кримінального
права Національної академії внутрішніх справ

АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ ВИМАГАННЯ ЗА СТ. 189 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Злочинні діяння у сфері власності були, є і будуть актуальними протягом всього часу існування людства, тому їм потрібно приділяти

достатньо уваги, особливо щодо кваліфікації та відмежування їх від суміжних складів.

Одним із таких злочинних проявів є вимагання, що передбачене ст. 189 Кримінального кодексу України (далі – КК). У диспозиції статті визначається вимагання як протиправна вимога передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці. У статті 189 КК України також зазначено кваліфікуючі ознаки, які передбачені відповідними частинами (ч. 2–4).

Окрему частку уваги у цій статті варто приділити такій категорії потерпілих як близькі родичі. У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі КПК) зазначено у п.1 ч.1 ст. 3, що близькі родичі та члени сім'ї – це чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Себто, можна стверджувати, що в разі вчинення суспільно небезпечних дій, передбачених ст. 189 КК України, зловмисник підлягатиме кримінальній відповідальності якщо їх адресатом виступатимуть особи зазначені лише у п. 1 ч. 1 ст. 3 КПК України. Як тоді бути, якщо особа при вчиненні даного злочину спрямовує свої погрози чи реалізовує їх відносно осіб, які за чинним КПК України не відносяться до близьких родичів потерпілого, але є йому небайдужими?

До таких осіб можна віднести, зокрема, двоюрідних братів та сестер, рідних тітку чи дядька, племінниць, племінників тощо.

З цього випливає, що існуючу прогалину в законодавстві варто виправити шляхом узгодження позиції цивільного, кримінального та кримінального процесуального законодавства, а саме: а) розширити поняття у п.1 ч.1 ст. 3 КПК України близьких родичів, та членів сім'ї, або б) внести відповідні зміни до ст. 189 КК України, що буде більш дієвим.

Ще одним актуальним аспектом щодо кваліфікації складу злочину, передбаченого ст. 189 КК України – відсутність такого способу вчинення даного злочину як застосування фізичного насильства, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого. Так, ч. 1 ст. 189 окремим способом вчинення вимагання визначає, зокрема, погрозу такого насильства. Реалізація ж насильницьких погроз знаходить своє відображення вже у ч. 3 вищезазначеної норми, але у вигляді насильства що є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого. До нього відноситься насильство, починаючи від легкого тілесного ушкодження з короткочасним розладом здоров'я.

А тому, коли при вимаганні, як спосіб примусу реалізувати свій злочинний намір, зловмисник заподіює потерпілому удар, побої чи легке тілесне ушкодження без короточасного розладу здоров'я, ми бачимо, що через прогалину в законодавстві, буде проблематичним кваліфікувати його дії за ст. 189 КК України. Дана проблема, на наш погляд також потребує невідкладного законодавчого врегулювання.

Корольчук В. В.,

провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ СТІЙКОСТІ

Питання вдосконалення державної політики захисту критичної інфраструктури та підвищення її стійкості розглядається як на внутрішньодержавному, так і міждержавному рівнях. Воно є предметом обговорення державних і громадських організацій, наукових установ. Основним напрямом вирішення проблем, що виникають у відповідній сфері, є розробка систем підтримки прийняття рішень у сфері критичної інфраструктури. Разом з тим різноплановий характер цих процесів потребує і нормативно-правового врегулювання питань державного управління відповідними процесами.

Одним із кроків у цьому напрямі є розробка проекту Закону України «Про засади державної політики у сфері захисту об'єктів критичної інфраструктури».

Відповідний Закон має визначити правові, організаційні та інші засади формування і реалізації державної політики у сфері захисту об'єктів критичної інфраструктури України, основні принципи та методи державного регулювання у зазначеній сфері, порядок взаємодії суб'єктів критичної інфраструктури з органами державної влади, повноваження органів державної влади України, а також права, обов'язки та відповідальність суб'єктів критичної інфраструктури України.

На законодавчому рівні повинно бути визначено мету та завдання державної політики у сфері захисту об'єктів критичної інфраструктури України, так:

1. Метою державної політики у сфері захисту об'єктів критичної інфраструктури України є безперебійне та стає функціонування об'єктів критичної інфраструктури України, уникнення інцидентів на них,

прогнозування та запобігання кризових ситуацій, які створюють інциденти на об'єктах критичної інфраструктури України, а також підвищення рівня захисту, удосконалення заходів безпеки та стійкості цих об'єктів щодо усього спектру існуючих загроз і ризиків.

2. До завдань державної політики у сфері захисту об'єктів критичної інфраструктури України належать наступні:

- забезпечення безпеки на об'єктах критичної інфраструктури України;

- попередження кризових ситуацій;

- створення та організація системи державного управління об'єктами критичної інфраструктури України шляхом визначення центральних органів виконавчої влади, які здійснюють заходи з забезпечення безпеки на об'єктах критичної інфраструктури України, а також контрольних органів, які здійснюють контроль за додержанням законодавства у цій сфері;

- створення та підтримка функціонування Національного центру з управління в кризових ситуаціях та захисту критичної інфраструктури при Кабінеті Міністрів України як центрального органу виконавчої влади, який спрямовує та координує діяльність всіх центральних органів виконавчої влади, які вживають передбачені законодавством України заходи із забезпечення безпеки на об'єктах критичної інфраструктури України;

- створення та забезпечення функціонування державної системи виявлення, запобігання та ліквідації наслідків інцидентів на об'єктах критичної інфраструктури України;

- чітке визначення компетенції між органами державної влади під час формування та реалізації державної політики у сфері захисту об'єктів критичної інфраструктури та уникнення дублювання між ними завдань і функцій;

- розробка нормативно-правової бази з питань правового регулювання безпеки на об'єктах;

- розробка та реалізація державних цільових програм забезпечення безпеки на об'єктах критичної інфраструктури України;

- встановлення обов'язкових вимог із забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктури, їхньої технічної захищеності, в тому числі під час створення, введення в експлуатацію, модернізації (на всіх етапах життєвого циклу);

- аналіз чинників і загроз, які впливають на стійкість критичної інфраструктури, формування культури управління ризиками, яка має складати основу політики у сфері захисту об'єктів критичної інфраструктури, оцінку стану захищеності таких об'єктів;

- встановлення науково-обґрунтованих підходів аналізу результативності державної політики у сфері захисту об'єктів критичної інфраструктури;

- формування державно-приватного партнерства у сфері захисту об'єктів критичної інфраструктури України;

– активне міжнародне співробітництво щодо захисту об’єктів критичної інфраструктури.

Також мають бути визначені принципи державної політики у сфері захисту об’єктів критичної інфраструктури України. Так, принципами державної політики у сфері захисту об’єктів критичної інфраструктури України є наступні:

- верховенство права;
- дотримання балансу інтересів людини, суспільства та держави;
- взаємна відповідальність людини та держави у галузі забезпечення безпеки на об’єктах критичної інфраструктури України;
- безперервність і комплексність забезпечення безпеки об’єктів критичної інфраструктури України;
- пріоритет попередження інцидентів на об’єктах критичної інфраструктури України;
- координованість у плануванні безпеки об’єктів критичної інфраструктури України між центральними органами виконавчої влади, власниками об’єктів критичної інфраструктури;
- єдність методологічних засад захисту критичної інфраструктури, у т.ч. єдність методології ідентифікації об’єктів критичної інфраструктури (визначення переліку);
- урахування необхідності забезпечення захищеності критичної інфраструктури при плануванні, визначенні пріоритетів та оцінці соціально-економічного розвитку країни, ураховуючи загрози національній безпеці України;
- функціонування єдиного центру оцінки стану захищеності критичної інфраструктури;
- прогнозування загроз та оцінки ризиків для об’єктів критичної інфраструктури;
- негайне реагування на загрози об’єктам критичної інфраструктури України та ліквідація наслідків інцидентів;
- декларування безпеки власником об’єкта критичної інфраструктури, паспортизація об’єктів критичної інфраструктури;
- партнерський розподіл і чітке розмежування відповідальності за забезпечення захищеності, безпеки та стійкості критичної інфраструктури між власником і державою;
- створення податкових стимулів для інвестування у безпеку критичної інфраструктури;
- створення спрощених правових та управлінських умов для забезпечення конкурентоспроможності бізнесу, що робить належні інвестиції в безпеку об’єктів критичної інфраструктури;
- залучення громадськості та експертного співтовариства, використання консультаційних (дорадчих) рад при визначенні вимог до захищеності, безпеки та стійкості критичної інфраструктури.

При вирішенні питань удосконалення державної політики захисту критичної інфраструктури необхідно враховувати те, що відповідно до статті 85 Конституції України Верховна Рада України як єдиний законодавчий орган влади України повинна визначати засади державної політики у сфері захисту об'єктів критичної інфраструктури України.

Кузнецов В. В.,

професор кафедри організації державної охоронної діяльності та безпеки Інституту Управління державної охорони України Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ: НОВІ ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Наявність як легального обігу вогнепальної зброї (за інформацією МВС України, громадяни легально володіють вогнепальною зброєю у загальній кількості близько 1,3 млн одиниць), так і тіньового ринку зброї (на думку окремих експертів він становить приблизно 4,5 млн одиниць, зокрема внаслідок війни на сході України із зони бойових дій на підконтрольну територію потрапило, за деякими оцінками, від 700 до 800 тисяч одиниць зброї), неоднозначність у тлумаченні положень ст. 263 Кримінального кодексу України (КК) (а саме, словосполучення «без передбаченого законом дозволу»), відсутність Закону України, який би належним чином врегулював ці суспільні відносини призвели до появи чергового законопроекту «Про обіг зброї» (реєстр. № 1222 від 02.09.2019). Слід згадати, що метою законопроекту є посилення дотримання режиму законності в питаннях визначення правового режиму власності на зброю, закріплення основних прав та обов'язків громадян і юридичних осіб щодо обігу зброї та боєприпасів, врегулювання інших суспільних відносин, що безпосередньо з цим пов'язані [1].

Даний законопроект, безумовно є важливим та необхідним для нашого суспільства. Однак окремі положення законопроекту та процедури його запровадження потребують громадського обговорення та можливого доопрацювання.

По-перше, даний законопроект дозволяє продаж цивільному населенню короткоствольної нарізної вогнепальної зброї. Ця ідея неоднозначно сприймається суспільством, керівництвом правоохоронних органів та Президентом України. Пригадаймо, що 22 травня 2019 року на вебсайті офіційного інтернет-представництва Президента України Г. М. Учайкіним була зареєстрована петиція з вимогою врегулювати обіг

зброї, яка набрала необхідні для розгляду главою держави 25 тисяч підписів. Автори петиції вимагали запровадити вільний обіг зброї для самозахисту. 6 вересня 2019 року було опубліковано негативна відповідь керівника держави: *«Зважаючи на визначену Конституцією України найвищу соціальну цінність – людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку, усвідомлюючи відповідальність держави перед людиною за свою діяльність та ураховуючи необхідність удосконалення правової політики і встановлення миру в суспільстві, легалізація обігу в державі зброї вбачається передчасною, а тому не може бути підтримана»* [2]. На нашу думку єдиним вирішенням цієї складної суспільної проблеми є проведення загальнонаціонального референдуму, з результатами якого парламент та Президент України, очевидно, будуть рахуватися.

По-друге, назви законопроекту слідує, що проект спрямований на регулювання обігу будь-якої зброї, однак питання обігу холодної зброї в ньому не передбачено. Отже слід уточнити назву законопроекту або розширити види зброї, передбачені у законопроекті.

По-третє, створення та ведення передбаченого законопроектом Єдиного державного реєстру цивільної зброї, на нашу думку, потребує виділення значних бюджетних коштів, а отже обґрунтування авторів у пояснювальній записці до проекту щодо фінансово-економічного обґрунтування (*«ухвалення та реалізація цього Закону потребують виділення незначних коштів з Державного бюджету України виключно для створення Єдиного державного реєстру вогнепальної зброї, якого нині не існує»*) є формальним та потребує належного доопрацювання та визначення приблизних розрахунків відповідних витрат.

По-четверте, формулювання змісту п. 5 Прикінцевих положень потребує удосконалення (*«Обмін дозволу з позначкою «Нагородна» здійснюється за умови отримання довідки про проходження курсів підготовки власників зброї, крім осіб, які на момент отримання дозволу з позначкою «Нагородна» перебували в складі Збройних Сил України, інших військових формувань або в штаті відомства, яке здійснювало нагороду»*). На нашу думку, всі вимоги до власників такої нагородної зброї повинні бути ідентичними до вимог інших громадян.

По-п'яте, не можна погодитись з положеннями частини 6 статті 35 проекту, де сказано, що у разі, якщо *«не забезпечені умови щодо наявності озброєної охорони у місцях, визначених у частинах першій та другій цієї статті, та/або якщо відсутнє охоронюване озброєним охоронцем місце для тимчасового відповідального зберігання зброї, яка належить відвідувачам (працівникам, тощо), така будівля, споруда, приміщення чи територія не є зоною, вільною від зброї, незважаючи на будь-які позначення чи рішення уповноважених органів державної влади чи місцевого самоврядування»*. На наш погляд, неприйнятним є те, що відповідно до положень законопроекту

особа зі зброєю може вільно пересуватись, наприклад, по дошкільних і шкільних закладах у разі відсутності в них спеціальних місць для зберігання зброї (зокрема, важко уявити такі місця для зберігання зброї в дитячому садочку). Тому дошкільні або шкільні заклади, учбові заклади, заклади культури, харчування, супермаркети, місця масового скупчення людей безумовно мають бути місцями вільними від зброї незалежно від наявності тим місць для її зберігання.

По-шосте, запропонована у проекті стаття 174-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) надто громіздка і підлягає розділенню на декілька окремих статей. Санкції, передбачені вказаною статтею, є надмірними, вони не узгоджуються із санкціями за інші правопорушення, що мають, на нашу думку, не меншу суспільну шкідливість. Так у запропонованій проектом частині 4 статті 174-1 КУпАП носіння вогнепальної зброї в нетверезому стані тягне за собою накладення штрафу *від п'ятисот до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та призупинення дії дозвілних документів строком від 1 (одного) до 3 (трьох) років з тимчасовим вилученням зброї на той же строк*. Для порівняння, відповідно до статті 286-1 КК керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, як кримінальний проступок (з 01.01.2020), карається *штрафом від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк до трьох років*. Оцінюючи адекватність запропонованих розмірів штрафу, слід брати до уваги, що метою адміністративного стягнення не може бути різке погіршення матеріального становища особи і створення їй матеріальних труднощів. Нагадаємо, що відповідно до статті 23 КУпАП адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується *з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами*.

До того ж, звертаємо увагу, що чинний КУпАП не містить такого виду стягнення, як *позбавлення (хоча й тимчасового) права володіти зброєю*. А отже, відповідних змін потребує стаття 30 вказаного Кодексу «Позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю».

По-сьоме, пропозиція передбачити у ч. 4 ст. 263 КК відповідальність за «використання зброї, вибухових речовин або вибухових пристроїв, набутих без передбаченого законом дозволу, як знаряддя чи засіб вчинення злочину, відповідальність за який передбачена статтями 110, 112, 113, 121, 122, 129, 146, 147, 187, 189, 194, 261, 294, 342, 345, 345-1, 346, 347, 347-1, 348, 348-1, 349, 349-1, 350, 352, 377, 378, 379, 398, 399, 400 цього КК», на нашу думку, є

сумнівною. Оскільки криміналізація саме використання зброї при вчиненні окремих злочинів є не зовсім обґрунтована. До речі, автори законопроекту не згадують ч. 4 ст. 296 КК, в якій за хуліганство, яке вчинене із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень, передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до семи років. На нашу думку, використання зброї слід визнавати обставиною, що обтяжує покарання (з відповідними змінами у ст. 67 КК).

Список використаних джерел

1. Про зброю : проект Закону № 1222 від 02.09.2019. Фріс І. П., Матусевич О. Б. та ін. Верховна Рада України 1994–2019. 2019. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66594.

2. Навести порядок з обігом зброї, а порядок – це Закон : електронна петиція № 22/053416-еп. URL: https://petition.president.gov.ua/petition/53416?fbclid=IwAR3ZzsyrCslXKbcXqGiNldnxPXNCgi_BQDzbsmo5PAMcc5I73iOLtEzb00k.

Кулакова Н. В.,

професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

Вітчизняне законодавство, а саме – Конституція України, Закони «Про культуру», «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини», «Про музеї та музейну справу», «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» та інші нормативно-правові документи, забезпечують реалізацію і захист конституційних прав громадян України у сфері культури: збереження і примноження національного культурного надбання; створення правових гарантій для вільного провадження культурної діяльності, свободи творчості, доступу до культурних цінностей, культурної спадщини та інформації про них; визначення пріоритетів державної політики у сфері культури, форм, підстав, умов та порядку надання державної підтримки культури, гарантій невтручання держави у творчі процеси, механізму впливу громадськості на формування і реалізацію державної політики у сфері культури; охорону національного культурного надбання, в тому числі культурної спадщини [1].

Визначаючи культурну спадщину, як «сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини» Закон України «Про охорону культурної спадщини» передбачає і систему об'єктів, а саме: визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та археологічної спадщини), інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність [2].

За типами об'єкти культурної спадщини поділяються на: споруди (витвори), комплекси (ансамблі), визначні місця. За видами поділяються на: археологічні, історичні, об'єкти монументального мистецтва, об'єкти архітектури, об'єкти містобудування, об'єкти садово-паркового мистецтва, ландшафтні об'єкти; об'єкти науки і техніки.

Охорона об'єктів культурної спадщини є одним із пріоритетних завдань органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Під системою охорону культурної спадщини передбачено правові, організаційні, фінансові, матеріально-технічні, містобудівні, інформаційні та інші заходи з обліку (виявлення, наукове вивчення, класифікація, державна реєстрація), запобігання руйнуванню або заподіяння шкоди, забезпечення захисту,

збереження, утримання, відповідного використання, консервації, реставрації, ремонту, реабілітації, пристосування та музеєфікації об'єктів культурної спадщини.

До системи заходів у сфері охорони культурної спадщини, належить:

- 1) формування державної політики з питань охорони культурної спадщини;
- 2) розроблення, затвердження та погодження нормативно-правових актів, розроблення та погодження державних програм охорони культурної спадщини;
- 3) оголошення топографічно визначених територій чи водних об'єктів, в яких містяться об'єкти культурної спадщини або можлива їх наявність, охоронюваними археологічними територіями;
- 4) затвердження державних норм та правил з питань охорони культурної спадщини;
- 5) встановлення режиму використання пам'яток національного значення;
- 6) здійснення науково-методичного керівництва у питаннях охорони культурної спадщини;
- 7) реалізація державної політики з питань охорони культурної спадщини;
- 8) ведення Державного реєстру нерухомих пам'яток України;
- 9) подання Кабінету Міністрів України пропозицій про затвердження Списку історичних населених місць України та про внесення змін до нього;
- 10) здійснення нагляду за виконанням робіт з дослідження, консервації, реабілітації, реставрації, ремонту, пристосування й музеєфікації пам'яток та інших робіт на пам'ятках;
- 11) заборона будь-якої діяльності юридичних або фізичних осіб, яка створює загрозу об'єкту культурної спадщини або порушує законодавство у сфері охорони культурної спадщини та інші заходи що передбачені законодавством [2].

Предметом охорони об'єкта культурної спадщини є характерна властивість об'єкта культурної спадщини, що становить його історико-культурну цінність, на підставі якої цей об'єкт визнається пам'яткою.

Запобіжна діяльність злочинам у сфері охорони об'єктів культурної спадщини не достатньо висвітлені в науці кримінального права та кримінології. Комплексне розв'язання проблеми можливе при ефективній реалізації державної політики у сфері запобігання за шляхом розроблення та здійснення системи заходів, спрямованих на усунення причин та умов вчинення протиправних діянь.

Чинне кримінальне законодавство передбачає відповідальність за посягання на об'єкти культурного надбання, а саме: ст. 201 КК України «Контрабанда». Предметом контрабанди можуть бути як і культурні цінності України, так і культурні цінності інших держав. Суб'єкт злочину – особа, що досягла 16-річного віку; ст. 298 КК України «Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини». Безпосереднім об'єктом злочину є суспільна моральність у сфері духовного та культурного життя. Правовий режим пам'яток – об'єктів культурної спадщини, які є предметом злочину встановлюється законами та іншими нормативно-правовими актами. Пам'ятка культурної спадщини – об'єкт культурної спадщини, який занесене

до Державного реєстру нерухомих пам'яток України [2]. Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною формою вини. Винний усвідомлює суспільний небезпечний характер свого діяння. Суб'єкт злочину, передбаченого ч.ч. 1, 2 та ч. 3 ст. 298 КК – загальний, ч.4 ст. 298 – спеціальний [7]; ст. 298-1 КК України «Знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду. Об'єктом злочину є суспільна моральність у сфері духовного та культурного життя». Правовий режим регулює відносини, пов'язані із зберіганням документів чи унікальних документів Національного архівного фонду.

В основі нашого дослідження лежить необхідність визначити предмет охорони, що передбачений нормами кримінального законодавства. Об'єкти культурної спадщини є результатами діяльності, насамперед, людини, або такі, що безпосередньо пов'язані з такою діяльністю. В них відображено зміст діяльності людини, яка характеризується унікальністю – художньою, історичною, науковою. Це завжди матеріальні об'єкти, які характеризуються унікальністю. Вони містять в собі виключно інтелектуальні та фізичні властивості творця як особистості, її індивідуальну майстерність та відображають одиничні та неповторні зразки творчості людини у будь-якій сфері її життєдіяльності.

Також необхідно звернути увагу і на таку ознаку об'єктів культурної спадщини як загальний характер, що відображає результат людського пізнання та розвитку фізичних, інтелектуальних здібностей, не тільки людини, що його створила, але й представників певного періоду розвитку суспільства. Тому особливі якості об'єктів культурної спадщини визначаються людством в цілому і мають значення для розвитку всього суспільства, забезпечуючи культурний зв'язок поколінь. Значення культурної спадщини не обмежується однією державою, вона визнається усією світовою спільнотою, оскільки кожна нація робить свій внесок у розвиток світової цивілізації, і культура кожного народу є частина світової культури. «Кожна держава визнає, що зобов'язання забезпечувати виявлення, охорону, збереження, популяризацію й передачу майбутнім поколінням культурної і природної спадщини, яка перебуває на її території, покладається насамперед на неї. З цією метою вона прагне діяти як власними зусиллями, максимально використовуючи наявні ресурси, так і, за необхідності, використовувати міжнародну допомогу і співробітництво, якими вона може користуватися, зокрема, у фінансовому, художньому, науковому й технічному відношеннях» [9].

У діючому законодавстві невід'ємною ознакою культурної спадщини є її особлива значимість, яка може проявлятися у різних аспектах. Це може бути відображенням всього найкращого, що досягло людство в процесі свого становлення та розвитку. Саме культурна спадщина – найбільш видатні досягнення людства, або це можуть бути предмети, які відображають найважливіші моменти розвитку людства, що визнаються суспільством на

протязі багатьох поколінь. Які в процесі подальшого творчого переосмислення стають орієнтирами людської діяльності.

Також однією з характеристик об'єкта культурної спадщини є вік та походження, оскільки в більшості випадків усвідомлення їх значущості відбувається лише через певний проміжок часу. Найбільш об'єктивну оцінку історичних, художніх та наукових властивостей об'єктів культурної спадщини дає суспільна практика, тому, як правило, найбільшу цінність має те, що було створено попередніми поколіннями.

Об'єкти культурної спадщини, будучи особливо значущими для суспільства, як результати матеріальної та інтелектуальної праці, разом з тим необхідно розглядати як майно. Вони володіють вираженими у грошовій характеристиці вартісними властивостями і можуть виступати об'єктом купівлі-продажу, знаходитися у власності, користуванні, розпорядженні фізичний або юридичних осіб, держави. Таким чином об'єкти культурної спадщини мають статус майна. Тому наступною ознакою об'єктів культурної спадщини є правовий статус у відносинах власності.

Таким чином, комплексне розв'язання проблеми забезпечення кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини та культурних цінностей можливе при ретельному дослідженні всіх ознак предмету досліджуваних злочинів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про культуру». URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Закон України «Про охорону культурної спадщини». URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
4. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей». URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
5. Заключительный акт межправительственной конференции о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта. Гаага, 1954. URL: <http://www.spb-icr.ru/defence/info/tom4/tom4-327.php>.
6. Конвенция об охране всемирного культурного и природного наследия. URL: <http://nasledie.org.ru/legalbase/sodeist>.
7. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
8. Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи». URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
9. Конвенция об охране всемирного культурного и природного наследия. URL: <http://nasledie.org.ru/legalbase/sodeist>.

Кучменко С. В.,

науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ

Ситуація щодо діяльності на тимчасово-окупованих територіях України, зокрема Донецької та Луганської областей, не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань на сьогоднішній день залишається складною. Обстріли, замінування, активні бойові дії мають наслідком випадки загибелі й травмування мирного населення, військовослужбовців Збройних сил України, правоохоронців, пошкодження об'єктів промислової та соціальної інфраструктури, а також інші тяжкі наслідки. Враховуючи вищевказане, а також беручи до уваги проведення Операції Об'єднаних Сил – комплексу військових і спеціальних організаційно-правових заходів українських силових структур, спрямованого на протидію діяльності незаконних збройних формувань на Сході України, надзвичайно важливою та водночас складною є робота представників саме правоохоронних органів щодо притягнення осіб-учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, до кримінальної відповідальності за протиправні дії.

Водночас, дещо дискусійним залишається питання щодо правової кваліфікації діянь осіб-учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Адже як показують результати вивчення судової практики, кваліфікація дій учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань здійснюється правоохоронними органами за двома основними статтями Кримінального Кодексу України: ст. 258³ «Створення терористичної групи чи терористичної організації» та ст. 260 «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань», а у деяких випадках за іншими статтями КК України. Дана ситуація, на наш погляд, в першу чергу зумовлена підслідністю тих чи інших правоохоронних органів, залежно від якої відповідно і здійснюється кваліфікація досліджуваних нами злочинних діянь.

Так, наприклад ОСОБА_1, діючи у складі збройного формування, проводив інженерне обладнання бойових позицій (копав окопи, зміцнював окопи та бліндажі колодами та мішками з піском), з метою укріплення бойових позицій при обстрілі збройних сил України, а також перебуваючи на вказаних позиціях займався розвантаженням та навантаженням бойових припасів, за що була визнана винною у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 260 КК України, за що їй було призначено покарання у виді п'яти років позбавлення волі без конфіскації майна [1].

В той же час, за аналогічні дії, особу може бути засуджено і за ст. 258-3 КК України. Так, наприклад колишній бойовик батальйону «Заря» терористичної організації «ЛНР», затриманий Службою безпеки України під час перетину лінії розмежування у Донецькій області. У ході перевірки оперативники спецслужби встановили, що уродженець Харкова брав активну участь у бойових діях проти українських військових, зокрема, з'ясували, що чоловік вступив до лав незаконного збройного формування «Заря» у серпні 2014 року, пройшов спеціальний вишкіл з бойової підготовки і згодом взяв участь у боях на луганському напрямку. Чоловік також у складі артилерійського розрахунку терористів обстрілював Луганський аеропорт та цивільні об'єкти. Бойовику повідомлено про підозру у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 258-3 Кримінального кодексу України, яка за участь у діяльності терористичної організації передбачає відповідальність у вигляді позбавлення волі строком від 8 до 15 років з конфіскацією майна [2].

Варто зазначити, що конкуренція загальних та спеціальних норм має місце не лише через особливості підслідності правоохоронних органів. Необхідно також брати до уваги й складні умови роботи правоохоронців у зоні проведення Операції Об'єднаних Сил, характер та умисел дій учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань тощо. Усе це в комплексі значно ускладнює процес досудового розслідування на різних його етапах, а також зумовлює диференціацію щодо кваліфікації злочинних діянь учасників не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань.

Список використаних джерел

1. Вирок Білокуракинського районного суду Луганської області від 22 листоп. 2017 р. Справа № 409/2156/17. Провадження № 1-кп/409/118/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70521435>.
2. Служба безпеки України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://ssu.gov.ua/ua/news/3/category/21/view/6619#.Bt5i0mNu.dpbs>

Левченко Ю. О.,

завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОТИДІЯ КІБЕРБУЛІНГУ В УКРАЇНІ

В Україні, як і в усьому світі, поширюється явище булінгу та його різновиду – кібербулінгу. За даними Центру інформації про права людини станом на липень 2017 року 67 % дітей в Україні у віці від 11–17 років стикалися з проблемою булінгу протягом останніх трьох місяців 24 % дітей цькували, а 48 % навіть нікому не розповідали про ці випадки [1]. Крім того,

в Українському інституті дослідження екстремізму встановили, що із проявами булінгу в Україні стикаються 8 із 10 дітей [2].

Кибербулінг – це новітня форма агресії, що відбиває жорстокі дії з метою дошкулити, нашкодити, принизити людину з використанням інформаційно-комунікаційних засобів: мобільних телефонів, електронної пошти, соціальних мереж тощо.

Американки Робін Ковальські, С'юзан Лімбер і Патріція Агатстон, на дослідження яких переважно посилаються в цій сфері, виділили вісім типів поведінки, характерних для кібер-булінгу:

1. *Перепалки, або флеймінг* (від англ. flaming – пекучий, гарячий, полум'яний) – обмін короткими гнівними і запальними репліками між двома чи більше учасниками, використовуючи комунікаційні технології. Частіше за все розгортається в «публічних» місцях Інтернету, на чатах, форумах, дискусійних групах, інколи перетворюється в затяжну війну (холіво – від англ. – свята війна). На перший погляд, флеймінг – це боротьба між рівними, але в певних умовах вона теж може перетворитися на нерівноправний психологічний терор. Так, неочікуваний випад може привести жертву до сильних емоційних переживань, особливо на тому відтинку часу, коли вона не знає, хто серед учасників яку займе позицію, наскільки її позиція буде підтримана значущими учасниками.

2. *Нападки, постійні виснажливі атаки* (англ. harassment) – найчастіше це залучення повторюваних образливих повідомлень, спрямованих на жертву (наприклад, сотні СМС-повідомлень на мобільний телефон, постійні дзвінки) з перевантаженням персональних каналів комунікації. На відміну від перепалки, атаки більш тривалі і односторонні. В чатах чи на форумах (місця розмов у інтернеті) нападки теж трапляються, в онлайн-іграх нападки найчастіше використовують грифери (grieffers) – група гравців, які за мету ставлять не перемогу в певній грі, а руйнацію ігрового досвіду інших учасників.

3. *Обмовлення, зведення наклепів* (denigration) – розповсюдження принизливої неправдивої інформації з використанням комп'ютерних технологій. Це можуть бути текстові повідомлення, фото, пісні, які змальовують жертву в шкідливій інколи сексуальній манері. Жертвами можуть ставати не тільки окремі підлітки, трапляється розсилка списків (наприклад, «хто є хто», або «хто з ким спить» в класі, школі), створюються спеціальні «книги для критики» (slam books), в яких розміщуються жарти про однокласників, також можуть розміщуватись наклепи, перетворюючи гумор на техніку «списку групи ненависті» з якого вибираються мішені для тренування власної злоби, зливання роздратування, переносу агресії тощо.

4. *Самозванство, втілення в певну особу* (impersonation) – переслідувач позиціонує себе як жертву, використовуючи її пароль доступу до її акаунту в соціальних мережах, блогу, пошти, системи миттєвих повідомлень тощо, а потім здійснює негативну комунікацію. Організація «хвилі зворотних зв'язків» відбувається, коли з адреси жертви без її відому

відправляються ганебні провокаційні листи її друзям і близьким за адресною книгою, а потім розгублена жертва не очікувано отримує гнівні відповіді. Особливо небезпечним є використання імперсоналізації проти людей, включених до «списку груп ненависті», адже наражає на реальну небезпеку їхнє життя.

5. *Ошуканство, видурювання конфіденційної інформації та її розповсюдження* (outing & trickery)- отримання персональної інформації в міжособовій комунікації і передача її (текстів, фото, відео) в публічну зону Інтернету або поштою тим, кому вона не призначалась.

6. *Відчуження* (остракізм), *ізоляція*. Будь-якій людині, особливо в дитинстві, притаманно сприймати себе або в якійсь групі, або поза нею. Бажання бути включеним у групу виступає мотивом багатьох вчинків підлітка. Виключення із групи сприймається як соціальна смерть. Чим в більшій мірі людина виключається із взаємодії, наприклад, в грі, тим гірше вона себе почуває і тим більше падає її самооцінка. У віртуальному середовищі виключення також наражає на серйозні емоційні негаразди, аж до повного емоційного руйнування дитини. Онлайн відчуження можливе в будь-яких типах середовищ, де використовується захист пароллями, формується список небажаної пошти або список друзів. Кібер-остракізм проявляється також через відсутність швидкої відповіді на миттєві повідомлення чи електронні листи.

7. *Кіберпереслідування* – це дії з прихованого вистежування переслідуваних і тих, хто тиняється без діла поруч, зазвичай зроблені нишком, анонімно, з метою організації злочинних дій на кшталт спроб зґвалтування, фізичного насильства, побиття. Відстежуючи через Інтернет необережних користувачів, злочинець отримує інформацію про час, місце і всі необхідні умови здійснення майбутнього нападу.

Хепіслепінг (від англ. happy slapping – щасливе ляскання) – відносно новий вид кібер-булінгу, який починався в англійському метро, де підлітки прогулюючись пероном раптом ляскали один одного, в той час як інший учасник знімав цю дію на мобільну камеру. В подальшому за будь-якими відеороликами, в яких записано реальні напади, закріпилась назва хепіслепінг. Відеоролики нападів з метою гвалтування чи його імітації інколи ще називають хоппінг – наскок (особливо поширений в США). Ці відеоролики розміщують в Інтернеті, де його можуть продивлятися тисячі людей, зазвичай без жодної згоди жертви. Інша форма хепіслепінгу – це передавання сюжетів мобільними телефонами. Починаючись як жарт, хепіслепінг може завершитись трагічно, як це сталося із 18-річним Трістоном Крістмасом, якого група хлопців побила для того, щоб зняти відео для Інтернету, а коли він, вдарившись головою, помирав кинутий на підлозі, бивця і спостерігачі пішли продовжувати вечірку[3, С. 9].

Сьогодні загибель жертви внаслідок булінгу, вважається злочином і хепіслепінг, якщо призводить до таких трагічних наслідків та визначається поняттям «булліцид» [4].

Більшість описаних типів поведінки, які узагальнюються поняттям кібербулінгу, присутні в досвіді і наших підлітків (школярів) хоча і рідко називаються даними термінами. Нажаль, детальних систематичних всеукраїнських досліджень, які дали б змогу кількісно оцінити масштаби явища і потенційну небезпеку кібербулінгу в Україні досі немає. Проте точно відомо, що Інтернет-бум набирає обертів.

В Одесі, Києві, Дніпрі, Львові та інших містах України фіксуються факти кібербулінгу, про які стало відомо саме з соцмереж.

Минулого року в українських школах зафіксували близько 109 тис. звернень до психологів через цькування. При чому, до фахівців зверталися як самі учні, так і батьки з вчителями. 39 % з усіх звернень надходили від дітей, 29 % – від вчителів, ще 5 % – від сторонніх людей, а решта – від батьків [5].

Досить часто булінг фактично переростає у катування із наявністю усіх ознак складу цього злочину, за винятком суб'єкта. Діти-булери до 16 років, які вчинили дії, що утворюють склад катування, не несуть кримінальної відповідальності за ст. 127 КК України, оскільки ч. 2 ст. 22 КК України цей злочин не передбачено у переліку тих, кримінальна відповідальність за які наступає з чотирнадцяти років. Якщо ж вони здійснюють свої неправомірні дії через мережу Інтернет (кібербулінг), то за погрози іншим дітям в інтернеті відповідальність несе власник того комп'ютера, з якого було поширено неправдиву інформацію або залякування. З огляду на наявну в Україні практику, найчастіше дії кібербулерів кваліфікуються як хуліганство (ст. 296 КК України).

За дії дітей-булерів притягують до відповідальності їхніх батьків за ч. 4 ст. 184 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) «Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей», відповідно до якої вчинення неповнолітніми діянь, що містять ознаки злочину, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, якщо вони не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність [6].

Сьогодні Верховній Раді зареєстрований законопроект № 8584, в якому пропонують запровадити адміністративну відповідальність та штрафи за булінг (цькування).

За булінг, вчинений малолітніми або неповнолітніми від 14 до 16 років, пропонують штрафувати батьків – від 340 до 850 гривень. Крім того, автори законопроекту пропонують представників закладу освіти карати за приховування випадків булінгу штрафом від 850 до 1700 гривень.

Отже, слід визнати, що на сьогодні існує проблема правового визначення протиправним діяння, що містить ознаки кібербулінгу та вжиття заходів щодо протидії (запобігання) йому, адже закономірним стало збільшення жертв серед підлітків.

Список використаних джерел

1. 67 % дітей в Україні зазнали цькування у попередні 2–3 місяці. URL: https://humanrights.org.ua/material/67_ditej_v_ukrajini_zaznali_ckuvan_u_poperedni_23_misjaci.
2. Український інститут дослідження екстремізму. Дослідження «Стоп шкільний терор. Профілактика та протидія булінгу». URL: <http://uire.org.ua/wpcontent/uploads/2017/11/Doslidzhennya-buling.pdf>.
3. Найдьонова Л. А. Кібер-булінг або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини : метод. рек. Вип. 4. Київ, 2011. 34 с.
4. Насилля в школі. URL: <https://familytimes.com.ua/harakter/kiberbuling>.<https://glavcom.ua/specprojects/stopbullying/kiberbuling-novitni-nebezpeki-v-internet-prostori-460488.html>.
5. Звернення про булінг. URL: <https://www.5.ua/suspilstvo/torik-v-ukraini-narakhuvai-maizhe-110-tys-zvernenn-pro-bulinh-175437.html>.
6. Булінг як різновид катувань серед неповнолітніх. URL: <http://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/Жеброва Анастасія Олександрівна/pdf>.
7. Депутати пропонують штрафувати за цькування дітей у школі. URL: <https://expres.online/archive/news/2018/07/11/301122-deputaty-proponuyut-shtrafuvaty-ckuvannya-ditey-shkoli>.

Леонов Б. Д.,

провідний науковий співробітник Центру судових і спеціальних експертиз Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз СБУ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник;

Серьогін В. С.,

науковий співробітник Центру судових і спеціальних експертиз Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз СБУ

ПОНЯТТЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ: ДИСКУСІЯ ТРИВАЄ

Сьогодні стрімкий розвиток інформаційних технологій, масштаб застосування глобальних телекомунікаційних мереж, розробка новітніх телекомунікаційних пристроїв створює умови для зростання злочинності у сфері комп'ютерної інформації як в Україні, так і за її межами. Масштаб та рівень суспільно небезпечних наслідків кіберзлочинності обумовлюють необхідність впровадження адекватних підходів щодо удосконалення кримінально-правового забезпечення протидії кіберзлочинності.

Останнім часом у теорії кримінального права загострилася дискусія щодо проблеми визначення поняття кіберзлочинності. З'ясування цього питання має велике значення для визначення напрямків кримінально-правової боротьби з кіберзлочинністю в цілому та кіберзлочинами зокрема.

Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» «кіберзлочин» (комп'ютерний злочин) визначається як суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України [1].

На думку фахівців ГНЕУ Апарату Голови Верховної Ради України, цей термін має бути узгоджений із Кримінальним кодексом України (далі – КК України), який містить окремий розділ XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку», де використовується термін «комп'ютерний злочин» [2].

Схожої точки зору додержуються фахівці Головного юридичного управління Апарату Голови Верховної Ради України, які дійшли висновку, що наведене в проєкті Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (реєстраційний №2126а) визначення кіберзлочинності як сукупності кіберзлочинів є яскравим прикладом порушення базових правил формальної логіки, що мають застосовуватися при формулюванні визначень, оскільки дефініція кіберзлочинності містить у собі так зване «коло» – визначаюче поняття, фактично, буквально повторює визначуване поняття. Запропонована редакція поняття «кіберзлочин» насправді складається з дефініцій, відповідно, злочину, яке вже використовується в чинних нормативно-правових актах, з додаванням словосполучення «в кіберпросторі» [3].

На помилковість застосування категорії «кіберпростір» у визначенні кіберзлочину звертає увагу М. В. Карчевський, на думку якого зміст інформаційного середовища не може розглядатися як вид певного простору чи території у класичному розумінні [4, с. 12].

Т. Тропіна пропонує визначати кіберзлочинність як винне вчинене суспільно небезпечне кримінальне каране втручання у роботу комп'ютерів, комп'ютерних програм, комп'ютерних мереж, несанкціонована модифікація комп'ютерних даних, а також інші протиправні суспільно небезпечні діяння, вчинені за допомогою комп'ютерів, комп'ютерних програм, комп'ютерних мереж, а також за допомогою інших засобів доступу [5, с. 38]. До речі, залишається невирішеною проблема співвідношення «кіберзлочину» з такими поняттями, як «комп'ютерний злочин», «злочин у сфері використання комп'ютерів», «злочин у сфері використання комп'ютерних технологій».

Найбільш поширеним у вітчизняній юридичній літературі є підхід, згідно з яким до кола комп'ютерних злочинів слід відносити всі суспільно небезпечні посягання, при вчиненні яких комп'ютери використовуються як технічні засоби [6; 7]. Тобто, в основу такої класифікації злочинів покладено ознаки, що характеризують засоби, які використовуються при їх вчиненні. Але самі по собі засоби не змінюють сутності злочину. Отже, такий підхід не позбавлений недоліків з огляду на його невідповідність головному принципу структурування національного законодавства про кримінальну відповідальність – систематизації кримінального закону на підставі класифікації злочинних посягань за об'єктом. Визначення нової групи злочинів має проводитися з урахуванням ознак, що характеризують об'єкт злочинного посягання. Саме тому у межах національного кримінально-правового дискурсу необґрунтованим вбачається виділяти певні групи злочинів на основі ознак, що характеризують спосіб, знаряддя чи засоби злочину [6, с. 11; 8, с. 22].

Між тим, визначення комп'ютерних злочинів (кіберзлочинів) як групи посягань, які характеризуються загальними ознаками способу, засобу чи знаряддя, може бути цілком затребуване з позиції криміналістики [4, с. 13]. В межах останньої йдеться про встановлення особливостей методики виявлення, розслідування злочинців цієї категорії, фіксації їх слідів тощо. До речі, у вітчизняній юридичній літературі термін «комп'ютерний злочин» спочатку застосовувався в криміналістичному аспекті. Під цими злочинами пропонувалося розуміти передбачені кримінальним законом суспільно небезпечні діяння, в яких машинна інформація є засобом або об'єктом злочинного посягання [8, с. 167].

З нашої точки зору, термін «машинна інформація» є застарілим й таким, що не узгоджується з вимогами національного та міжнародного законодавства, адже Конвенція про кіберзлочинність 2001 року і додаткові протоколи до неї оперують поняттями «комп'ютерна система», «комп'ютерні дані». Тому предметом злочинних посягань, відповідальність за які передбачена розділом XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку» КК України, є саме комп'ютерна інформація.

Конвенція про кіберзлочинність 2001 року передбачає встановлення відповідальності за: правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем; навмисне перехоплення технічними засобами, без права на це передач комп'ютерних даних; навмисне пошкодження, знищення, погіршення, зміну або приховування комп'ютерної інформації без права на це; навмисне серйозне перешкоджання функціонуванню комп'ютерної системи» тощо [9].

Ми приєднуємося до позиції вчених, на думку яких кримінально-правовий обсяг поняття «кіберзлочинність» складають як правопорушення

проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних, навмисне перехоплення технічними засобами, без права на це передачу комп'ютерних даних, так і кримінальне каране втручання у роботу комп'ютерів, комп'ютерних програм, комп'ютерних мереж, навмисне серйозне перешкоджання їх функціонуванню.

Як зазначалося раніше, поряд з поняттям «кіберзлочини» в кримінально-правовому аспекті вживається поняття «злочини у сфері використання інформаційних технологій». Забезпечення кримінально-правового стимулювання позитивних та мінімізації негативних соціальних наслідків інформатизації передбачає визначення як самостійного об'єкта кримінально-правової охорони системи суспільних відносин, які забезпечують реалізацію інформаційної потреби. Для позначення цієї системи використовують термін «інформаційна безпека», а її структуру складають відносини у сфері формування інформаційного ресурсу, забезпечення доступу до інформації, а також відносини у сфері використання інформаційних технологій [4, с. 11; 10]. Суспільна небезпечність злочинів в сфері використання інформаційних технологій головним чином визначається соціальною значущістю тієї діяльності, для інтенсифікації якої використовуються інформаційні технології. Знищення або перекручення інформації призводить до порушення певної діяльності, для здійснення якої вона необхідна. Саме це і визначає суспільну небезпечність конкретного посягання в сфері використання інформаційних технологій [11].

З урахуванням викладеного, вважаємо більш перспективним закладений у законопроекті про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за посягання у сфері інформаційної безпеки (реєстр. № 9575 від 09.12.2011) підхід, згідно з яким родовим об'єктом злочинів, що розглядаються, є суспільні відносини у сфері інформаційної безпеки, що, на думку його розробників, зумовлює зміну назву розділу XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» КК на «Злочини у сфері інформаційної безпеки» [12].

Водночас слід зазначити, що норми про злочини, які містяться у розділі XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» Особливої частини КК охоплюють не весь спектр злочинів у сфері інформаційної безпеки. Тому більш прийнятною вважатиметься зміна назви розділу XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» Особливої частини цього Кодексу на «Злочини у сфері використання інформаційних технологій».

Список використаних джерел

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>. (дата звернення 21.05.2019).
2. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55657. (дата звернення 21.05.2019).
3. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55657. (дата звернення 21.05.2019).
4. Карчевский Н. В. «Киберпреступление» или преступление в сфере использования информационных технологий? *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 21 жовтня 2016 р.). Одеса : ОДУВС, 2016. С. 10–14.
5. Тропина Т. Л. Киберпреступность: понятие, состояние, уголовно-правовые меры борьбы : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Владивосток, 2005. 235 с.
6. Батурин Ю. М., Жодзишский А. М. Компьютерная преступность и компьютерная безопасность. М. : Юридическая литература, 1991. 157 с.
7. Біленчук П. Д., Бут В. В., Гавловський В. Д., Гуцалюк М. В., Колпак Р. Л. Комп'ютерна злочинність : навч. посіб. Київ : Атіка, 2002. 240 с.
8. Геллер А. В. Уголовно-правовые и криминологические аспекты обеспечения защиты электронной информации и Интернета : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. М., 2006. 219 с.
9. Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 : ратиф. із застереженнями і заявами Законом України від 07.09.2005 № 2824-IV. *Офіційний Вісник України*. 2007, № 65 від 10.09.2007. Ст. 2535.
10. Карчевський М. В. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки України : монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 512 с.
11. Карчевський М. В. Дослідження практики використання національними судами норм про кримінальну відповідальність за злочини в сфері використання комп'ютерної техніки та мереж електрозв'язку. Злочини в сфері використання ІТ. URL: <http://www.it-crime.at.ua>. (дата звернення 21.05.2019).
12. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42065.

Лубенець І. Г.,

провідний науковий співробітник лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності Державного науково-дослідного інституту МВС України, кандидат юридичних наук;

Толочко Г. В.,

старший науковий співробітник лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності Державного науково-дослідного інституту МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ІНОЗЕМНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА

Інтернет та пов'язані з ним технології стали невід'ємною складовою життя сучасного інформаційного суспільства, особливо дітей.

Завдяки таким технічним засобам сучасні школярі мають можливість користуватися електронними бібліотеками, різноманітними сайтами освітнього, пізнавального та розважального характеру (завантажувати книги, музику, фотографії та ін.). За їх допомогою діти спілкуються з друзями та відпочивають.

Останніми роками в ЗМІ активно обговорюються так звані «групи смерті» – це спільноти в соціальних мережах, в яких підлітки грають в своєрідну гру, підсумком якої є суїцид. Так, з'явилися «Сині кити», «Червона сова», «Тихий дім», «Біжи або помри», «Розбуди мене у 4:20» та інші. Серед неповнолітніх утворилась так звана «мода на кіберсуїцид». Пік поширеності суїцидальних квестів серед підлітків припав на кінець 2016 та початок 2017 років. Станом на 25 квітня 2017 р. українська кіберполіція виявила 926 груп «самогубств» [1].

Під впливом таких тенденцій в лютому 2018 року було прийнято Закон України «Про внесення зміни до статті 120 Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства» [2]. Тобто у диспозиції статті передбачена відповідальність не тільки за доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство внаслідок певних дій, а й за схиляння, а також за сприяння вчиненню самогубства.

До речі, диспозиції норм, якими закріплена кримінальна відповідальність за доведення до самогубства містяться і є ідентичними в Кримінальних кодексах Азербайджанської Республіки (ст. 125), Грузії (ст. 115) і Російської Федерації (ст. 110): «Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство шляхом загроз, жорстокого поводження або систематичного приниження людської гідності потерпілого – карається...» [3, с. 196].

А відповідальність за схиляння до самогубства законодавчо закріплена в Кримінальних кодексах Республіки Вірменія (ст. 111) [4], Туркменістану (ст. 106) [5, с. 213], Республіки Білорусь (ст. 146) [6], Росії (ст. 110.1) [7] Киргизької Республіки (ст. 137) [8] та ін.

Слід вказати, що в Кримінальних кодексах Киргизької Республіки (ст. 136, 137), Республіки Білорусії (ст. 145, 146) та Російської Федерації (ст. 110, 110.1) містяться дві окремі статті за доведення до самогубства і за схиляння до вчинення самогубства.

З огляду на порівняльний аналіз кримінального законодавства деяких країн, особливо хочемо відмітити норми Кримінальних кодексів Туркменістану і Республіки Литви, де схиляння до самогубства і доведення до самогубства криміналізовані в єдиній кримінально-правовій нормі (ст. 106 і ст. 133 відповідно)[9, с. 142]. До речі як і в Україні (ст.120 ККУ).

Слід зазначити, що в ряді країн неповноліття потерпілої особи є кваліфікуючою ознакою скоєного винним діяння, зокрема, у Республіці Білорусі (ч. 2 ст. 145, ч. 2 ст. 146 КК), Російській Федерації (п. «а» ч. 2 ст. 110, п. «а» ч. 3 ст. 110.1 КК), Туркменістані (ч. 3 ст. 106 КК), Киргизькій Республіці (ч.2 ст. 136, ч. 2 ст. 137 КК) та в Україні (ч. 3 ст. 120 КК).

Слід вказати, що на початку вересня поточного року в ЗМІ з'явилась інформація про нові «групи смерті» у вигляді аніме-спільнот. Куратори нових груп за допомогою ілюстрацій в жанрі аніме (японська анімація) нав'язують дітям думки про самогубство. Тобто психологічні пастки для учасників групи подібні тим, що використовували куратори «Синіх китів» [10].

Враховуючи такі тенденції, можливо є сенс скористатися досвідом Росії. Зокрема, ст.110.2 Кримінального Кодексу РФ передбачає відповідальність за організацію діяльності, спрямованої на спонукання до вчинення самогубства шляхом поширення інформації про способи вчинення самогубства або закликів до вчинення самогубства (ч. 1). А кваліфікуючою ознакою ч. 2 виступає поєднання такої діяльності з публічним виступом, використанням творів, що публічно демонструються, а також засобів масової інформації або інформаційно-телекомунікаційних мереж (включаючи мережу «Інтернет»).

Таким чином, вважаємо за доцільне доповнити Кримінальний Кодекс України додатковою статтею, яка б передбачала відповідальність саме за організацію діяльності, спрямованої на спонукання до вчинення самогубства.

Список використаних джерел

1. Синікити: кіберполіція виявила майже 1000 «групи смерті» та попередила понад 10 спроб суїциду. URL:<https://tsn.ua/ukrayina/sini-kiti-kiberpoliciya-viyavila-mayzhe-1000-grup-smerti-ta-poperedila-ponad-10-sprob-suyicidu-919927.html> (дата звернення: 15.10.2019).

2. Про внесення зміни до статті 120 Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню

самогубства: закон України від 8 лютого 2018 р. № 2292-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2292-19> (дата звернення: 15.10.2019).

3. Колинько Е. А., Селезнева Н. А. Ответственность за доведение до самоубийства по законодательству Украины и других зарубежных стран: сравнительный анализ. *Вестник РУДН*. 2014. № 1. С. 194–201. (Серия Юридические науки).

4. Уголовный кодекс Армении от 18 апреля 2003 года. Республика Армения. URL: <http://ugolovnykodeks.ru/2011/11/ugolovnyj-kodeks-armenii/> (дата обращения: 23.10.2019).

5. Комментарий к Уголовному кодексу Туркменистана. Постатейный / Под общ. ред. проф. А. В. Смирнова. 2013. 663 с. URL: <https://www.osce.org/ru/ashgabat/117369?download=true> (дата обращения 23.10.2019).

6. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. № 275-3. URL: <http://xn----ctbcgfviccvibf9bq8k.xn--90ais/> (дата обращения: 23.10.2019).

7. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 № 63-ФЗ. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/ (дата обращения: 23.10.2019).

8. Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 2 февраля 2017 года № 19. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527> (дата обращения: 23.10.2019).

9. Малетина М.А. Преступная причастность к самоубийству несовершеннолетних: сравнительно-правовой анализ законодательства России, стран СНГ и Балтии. *Уголовная юстиция*. 2018. № 11. С. 141–144.

10. «Синій кит» змінив обличчя: у соцмережах з'явилися нові «групи смерті». *Znaj.Ua*. URL: <https://znaj.ua/society/176014-siniy-kit-zminiv-oblichchya-u-socmerezah-z-yavilisya-novi-grupi-smerti> (дата звернення: 15.10.2019).

Марков М. М.,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ДОСВІДУ ІНОЗЕМНИХ КРАЇН

Одне з основних завдань Кримінального кодексу України (далі – КК України) – правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина. Це завдання реалізується в тому числі і за допомогою інституту призначення покарання, досягнення його мети. Адже призначення лише справедливого покарання, тобто необхідного і достатнього для виправлення особи та попередження вчинення як нею, так і іншими особами

нових злочинів, є необхідною передумовою для реалізації описаного завдання. Однак рівень рецидивної злочинності, кількість скасованих судових рішень у зв'язку із помилками у призначеному покаранні свідчить про те, що суди не завжди правильно застосовують норми цього інституту. Не в останню чергу це зумовлено недоліками законодавчого регулювання призначення покарання, що вимагає удосконалення КК України в цій частині. Передумовою цього, очевидно, є здійснення відповідних наукових досліджень та висунення пропозицій.

З'ясовуючи сучасний вектор розвитку доктрини кримінального права у сфері теорії пеналізації, необхідно дотримуватися ідеї оптимізації суддівського розсуду – знаходження розумного оптимуму співвідношення формальних і дискреційних засад під час введення певних обмежень [3, с. 209]. Аналіз зарубіжного законодавства, проведеного Т. А. Леснієвські-Костаревою, дав змогу виділити низку країн, для яких «історично характерні досить детальна диференціація кримінальної відповідальності і покарання у кримінальному законі і чіткі приписи для судді у сфері індивідуалізації покарання» [2, с. 155]. До таких належать, на її думку, США, Франція, Італія, Іспанія, Бразилія.

Є. Ю. Полянський, досліджуючи кримінальне законодавство США, відзначає, що кримінально-правова доктрина України передбачає систему призначення покарання, центральне місце в якій відведено загальним засадам призначення покарання. Норма закону перш за все передбачає покарання, і суд приймає санкції відповідної статті як основу для визначення міри покарання. В США існує інший підхід, коли положення законодавства заздалегідь передбачають вид та розмір покарання, що відповідають тяжкості скоєного злочину та характеристики особи винного. Таким чином, різниця між системами призначення покарання в Україні та США, насамперед, полягає у методах призначення покарання, що застосовуються. Вітчизняній доктрині призначення покарання притаманний метод, що засновується на застосуванні судової дискреції, федеральна система ж призначення покарання в США побудована на засадах жорсткої формалізації кримінально-правових санкцій [1; 4, с. 12].

В інших країнах застосовується менш формалізована за ступенем система призначення покарання, яка, втім, заслуговує на увагу. Так, іспанське кримінальне законодавство передбачає багатоступеневу ґрадуйовану систему покарань з ранжируванням санкцій покарань (модель застосування типових санкцій) і чіткі навіть якоюсь мірою формалізовані правила їх призначення.

Поділ правил призначення покарання на загальні і спеціальні є штучним, що тягне за собою різнотлумачення та неправильне застосування КК України. Тобто суд, призначаючи покарання, повинен враховувати загальні засади призначення покарання, а врахування п. 2 ч. 1 ст. 65 КК України вимагає при цьому також додатково враховувати всі без винятку статті Загальної частини, що стосуються відповідної справи, коли є підстави

для їх застосування, в тому числі і ті, які безпосередньо не закріплюють саме правил призначення покарання, однак є системно (функціонально) пов'язаними з першими і сприяють їх правильному розумінню і застосуванню [6, с. 267].

У різних країнах існує своя власна, іноді запозичена, система покарань, яка має як спільні, так і свої, притаманні лише певній правовій сім'ї, риси. Водночас система покарань має запозичити певний досвід у вирішенні питання вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність в розглядуваному аспекті. Не заперечуючи в цілому проти існування в законі про кримінальну відповідальність вибудованої системи покарань, варто зазначити, що остання підлягає переосмисленню. Адже практика застосування згаданої системи показала, що деякі покарання, такі як позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, неефективні через відсутність конкретизації (визначення) в самому законі. Розмір штрафів за скоєння злочинів та адміністративних правопорушень через розбалансованість та свою репресивність підлягає перегляду, відповідно до побудови вітчизняної системи права та сучасних реалій. З іншого боку, шлях демократизації і гуманізації кримінального закону повинен полягати у наданні суду можливості та права вибирати такі індивідуальні покарання, які б найбільш ефективно могли впливати на особу, вину якої доведено в судовому порядку, та, у свою чергу, допомагали досягти мети покарання, визначеної законом про кримінальну відповідальність.

Пропонується за злочини невеликої та середньої тяжкості (перелік яких можна визначити окремо з внесенням відповідної статті до КК України), особливо це стосується злочинів проти особи, проти громадського порядку та моральності, злочинів проти власності, проти довілля, злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення тощо, з огляду на їх специфіку, невеликий ступінь суспільної небезпеки й поширеність серед населення, надати суду можливість за необхідності призначати покарання, яке буде мати найбільш вагомий вплив на засудженого і не передбачене чинною системою покарань [5, с. 195].

Загальновідомо, що побудова самої системи покарань залежить від побудови державного життя, духовних і матеріальних сил держави й народу країни, а також факторів, під впливом яких перебуває сама держава та апарат її управління.

Численні норми, які застосовуються на етапі призначення покарання, містять оціночні поняття, є невизначеними взагалі або ж визначеними лише в частині. Велика вага суб'єктивізму при вирішенні питань, пов'язаних із обранням виду та розміру покарання, є передумовою появи неоднакової судової практики і недостатньої правової визначеності у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Хильченко А. Формалізація призначення покарання в Україні з урахуванням досвіду зарубіжних країн. Кримінальне право. Підприємство, господарство і право. 3/2019. С. 283–288. URL: <http://pgpr-journal.kiev.ua/archive/2019/3/55.pdf>.
2. Лесниевски-Костарева Т. А.. Дифференциация уголовной ответственности. *Теория и законодательная практика*. М. : Норма, 2000. 400с.
3. Хильченко А. С. Призначення покарання. Сучасне кримінальне право України: наукові нариси : монографія / за ред. Н. А. Мирошниченко, Є. Л. Стрельцова. Одеса : Юридична література, 2017. С. 207–225.
4. Полянський Є. Ю. Призначення покарання за кримінальним правом США : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Одеса, 2007. 18 с.
5. О. Олійник. Проблемні питання сучасної системи покарань: вітчизняний та зарубіжний досвід. Криминологія. Підприємство, господарство і право. 2/2018. С. 191–196. URL: <http://pgpr-journal.kiev.ua/archive/2018/2/36.pdf>.
6. Панчак О. Правила призначення покарання: система чи безсистемність. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2014. Вип. 60. С. 260–269. URL: <file:///C:/Users/Win10/Downloads/299-634-1-PB.pdf>.

Мартиненко В. О.,

голова громадської спілки «Центр запобігання та протидії корупції», голова Громадської ради при МВС України, доктор філософії за спеціальністю «Право»

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОВЖИВАННЮ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬ ДЕРЖАВНІ СЛУЖБОВЦІ

Одним із важливих напрямів сучасної стратегії розвитку України є прагнення до подолання корупції та мінімізації її суспільно-політичних наслідків, а досягнення успіху в цьому процесі є передумовою для демократичних перетворень у державі, зміцнення національної безпеки, зростання її економічного потенціалу, формування в суспільства довіри до влади, покращання добробуту населення. Без перебільшення можна констатувати, що корупція в Україні набула загрозливого характеру та впливає на всі сфери політичного й суспільного життя. За оцінками фахівців, значних масштабів корупція набула в органах державної влади і місцевого самоврядування, а також у сферах судочинства та правоохоронної діяльності. Зазначеним процесам сприяє неефективність проведення економічних реформ, прорахунки в банківській системі та непрозоре адміністрування державних фінансів. Необхідно також зважати на наявність в Україні тіньової економіки і незаконно набутих фінансових ресурсів, які є основним джерелом фінансування корупції. Цілком зрозуміло, що визначення

пріоритетів державної антикорупційної політики, імплементація базових антикорупційних актів слугують основою для успішної розбудови країни й утвердження незалежної правової держави. Високо оцінюючи членство України в багатьох міжнародних організаціях, у тому числі неурядових, можна відзначити досить активну участь у них наших представників. Наприклад, у напрямі посилення співпраці щодо боротьби з корупцією підписано низку двосторонніх документів між Україною та ЄС. Укладено угоду про фінансування програми «Антикорупційна ініціатива Європейського Союзу в Україні», яка частково враховує результати виконання Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України та окремих цільових контрактів. Основою стало у 1979 р. Генеральною Асамблеєю ООН затвердження Кодексу поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку, яким встановлено, що посадові особи з підтримання правопорядку не здійснюють будь-яких актів корупції. Вони також «всіляко перешкоджають будь-яким актам корупції і борються з ними» (ст. 7). За останні десятиліття прийнято чимало документів різного характеру для боротьби з цим явищем. ООН стала одним із ключових форумів для спрямування зусиль держав у напрямку цієї боротьби. Загалом на глобальному рівні було прийнято як низку багатосторонніх угод, як-от Рамкова Конвенція ООН проти організованої злочинності, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності; Конвенція про кримінальну відповідальність за корупцію, Конвенція про цивільно-правову відповідальність за корупцію. Серед неконвенційних документів варто виділити Резолюцію Генеральної Асамблеї (1996) «Боротьба з корупцією»; Міжнародний кодекс поведінки посадових осіб; Декларацію ООН про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях (1996). Питання протидії корупції додатково врегульовано в таких міжнародних документах, як Конвенція про кримінальну відповідальність за корупцію від 18 жовтня 2006 р.; Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р.; Конвенція ООН проти корупції від 9 грудня 2003 р. Крім міжнародних принципів, правил й установок, у багатьох державах прийнято спеціальні закони про запобігання корупції. Одними з перших закони про запобігання корупції прийняли Велика Британія, США, Франція, Італія, Канада. Тому питання щодо корупційних проявів у вищезазначених державах серед працівників державних служб, правоохоронних органів скоріше є винятком, адже випадки притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення зазначеної категорії осіб вважаються поодинокими.

У порівнянні з іншими країнами, в Україні корупція має соціальне підґрунтя, адже її прояви трапляються у різних сферах суспільного життя та проявляються в різних формах, починаючи від отримання неправомірної вигоди, і закінчуючи прийняттям «потрібних» рішень на загальнодержавному рівні. Тож на законодавчому рівні її подолання можливо здійснити лише шляхом поступових кроків, у процесі постійного

моніторингу та аналізу наявних проблем, що в свою чергу поєднується із цільовими науковими дослідженнями які мають на меті розробку найбільш дієвих способів їх швидкого, ефективного правового врегулювання. З метою зменшення кількості корупційних злочинів уряд та законодавчий орган нашої держави розпочали курс на розбудову правової держави в частині протидії корупційним проявам ще в 2011 р. у формі прийняття Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 р. До антикорупційного законодавства, що спрямоване на запобігання виявам корупції та службовим зловживанням в органах Національної поліції, безпосередньо спрямовані: Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, закони України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII, «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580-VIII, «Про оперативно-розшукову діяльність» 18 лютого 1992 р. № 2135-XII, «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII, «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII; постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» від 13 червня 2000 р. № 950; наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України» від 16 лютого 2018 р. № 111, «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події» від 6 листопада 2015 р. № 1377; наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи» від 23 червня 2010 р. № 1380/5, розпорядження Кабінету Міністрів України «Стратегія реформування державного управління України на період до 2021 року та план заходів з її реалізації на 2019-2021 роки» від 24 червня 2016 р. № 474, а також ряд відомчих наказів з грифом обмеженого користування та ін. Значення даних документів полягає в тому, що в них акцентується увага на ключових проблемах, що існували (існують) у державній службі на відповідному етапі її розвитку, а також визначаються основні шляхи та засоби їх подолання, встановлюються пріоритети та орієнтири подальшого розвитку даного інституту.

Робота у даному напрямі триває. Антикорупційною стратегією охоплено всі ключові сегменти правовідносин, що виникають як під час організаційної діяльності із запобігання корупції уповноважених державних органів, у тому числі правоохоронних, так і під час заходів попередження-превенції. Реалізація оновленого антикорупційного законодавства сприяє створенню сучасного механізму протидії корупції на всіх рівнях діяльності органів державної влади та правоохоронних органів. На сьогодні політика держави в боротьбі зловживанням владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями, спрямована, насамперед, на зміну й

удосконалення законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів регулятивного та охоронного характеру, приведення їх у відповідність з міжнародними стандартами. Сутність антикорупційного законодавства загалом полягає в тому, щоб: по-перше, обмежити, нейтралізувати чи усунути фактори корупції, запобігти конфлікту інтересів (особистих і службових), нормативно визначити межі правомірної й етичної поведінки посадових і службових осіб, зробити вчинення корупційних правопорушень справою не вигідною і ризикованою, врешті-решт досягнувши того, щоб така особа чесно і сумлінно виконувала свої службові обов'язки; по-друге, чітко визначити ознаки корупційних правопорушень, передбачити адекватні заходи відповідальності за їх вчинення, належним чином врегулювати діяльність органів державної влади, правоохоронних органів та їх окремих підрозділів, які безпосередньо протидіють корупції.

На впровадження державної антикорупційної політики, залучення інститутів та організацій громадянського суспільства, представників бізнесу до цих процесів, врегулювання превентивної діяльності державного механізму, усунення можливостей та стимулів для корупційної поведінки як у публічному, так і приватному секторах, безпосередньо спрямований Закон України «Про запобігання корупції». У ньому визначено шляхи запобігання корупційним правопорушенням серед спеціальних суб'єктів, до яких належать і працівники державної служби (ст. 3 визначає державних службовців суб'єктами, на яких поширюється дія Закону).

Передбачені обмеження щодо використання службових повноважень чи становища, одержання подарунків, сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності. Врегульовані положення, що стосуються конфлікту інтересів. Слід звернути увагу й на окремі правові аспекти, пов'язані з функціонуванням уповноважених підрозділів. Так, на нашу думку, у Законі України «Про запобігання корупції» доцільно більш чітко врегулювати положення, що стосуються порядку призначення керівників (працівників) уповноважених підрозділів на посади, гарантій захищеності працівників цих підрозділів, чіткої визначеності їх повноважень тощо.

Відтак, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями, сьогодні перебувають на стадії узгодження й удосконалення. Процес реформування органів державної влади лише розпочався. Однак усі розглянуті або зазначені нормативні акти регулюють діяльність державних службовців спрямовані на запобігання зловживання владою або службовим становищем та іншим злочинам у сфері службової діяльності.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. Ст. 2056. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

Матюшенко О. І.,

старший викладач кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, кандидат наук з державного управління

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ В ПРАВАЗАСТОСОВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Актуальність даної теми полягає в тому, що наша країна знаходиться на стадії активних змін у всіх сферах суспільного життя. У тому числі важливі зміни чекають на нас у кримінальному та кримінальному процесуальному праві, адже запровадження інституту кримінальних проступків сприятиме збільшенню кількості закінчених кримінальних проваджень з укладанням угод, оскільки засудження за вчинення кримінального проступку не має такого негативного правового наслідку, як судимість. Метою цих змін є здійснення поступової декриміналізації злочинів, обмеження сфери застосування покарань, пов'язаних із позбавленням волі, замінивши їх такими заходами кримінально-правового впливу, які не тягнутимуть за собою судимості, а в цілому – послаблення кримінально-правової репресії, а також приведення у відповідність до положень КПК України законодавчих актів, якими регулюються суспільні відносини кримінально-правового характеру.

Сам Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» набирає чинності 01.01.2020. Він визначає принципи й критерії розмежування кримінальних проступків та злочинів, змінивши класифікацію кримінальних правопорушень на кримінальні проступки, нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі злочини.

Кримінальним проступком Закон визнає діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачено основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян (51 000 грн.) або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. До таких діянь віднесено такі поширені злочини як некваліфіковані крадіжки та шахрайство, незаконні дії з наркотичними засобами без мети їх збуту, хуліганство тощо. Також Законом встановлено відповідальність за керування транспортним засобом у стані сп'яніння і віднесено дане діяння до кримінальних проступків (покарання – штраф 17–34 тис. грн і заборона керувати транспортним засобом до трьох років; а при повторному порушенні – до 51 тис. грн. із заборобою керувати транспортним засобом від 2 до 3 років).

У міжнародній практиці кримінальні проступки є широко застосовуваним інститутом. Більшість розвинених країн світу історично прийшли до того, що якщо те чи інше діяння невеликої тяжкості, яке не несе великої суспільної небезпеки, та за вчинення якого передбачене менш суворе покарання, ніж за злочин, то розслідування такого діяння повинно

проводитися за спрощеною процедурою. Даний Закон дозволить розслідувати нетяжкі злочини за спрощеною процедурою, яка значно розвантажить слідчих. Адже після введення поняття кримінального проступку і спрощеної процедури його розслідування слідчі зможуть сконцентруватися на розкритті тяжких та особливо тяжких злочинів.

Проводити розслідування кримінальних проступків будуть дізнавачі – службові особи підрозділу дізнання органу Національної поліції. Таке розслідування буде проводитися у формі дізнання зі спрощенням процедури, включаючи скорочені терміни – не більше 72 годин з моменту повідомлення особі про підозру або затримання, або в інших випадках на термін до одного місяця. Разом з тим, орган дізнання до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань не допускається. Однак, якщо випадок невідкладний, дізнавач до внесення відомостей до ЄРДР матиме право оглянути місце події; відібрати пояснення; провести медичне обстеження; отримати висновок спеціаліста і зняти показання технічних приладів та технічних засобів; вилучити знаряддя вчинення проступку, речі і документи.

Підозрюваного у вчиненні кримінального проступку зможуть затримати: до 72 год – якщо особа чинить опір працівнику правоохоронного органу, відмовляється припинити правопорушення, намагається втекти; на 24 год – якщо людина в нетверезому стані і може завдати шкоди собі чи оточуючим. Також, згідно із законом, прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання повідомлення про підозру особі разом з матеріалами дізнання (а якщо затримали підозрюваного в нетверезому стані – протягом 24 год) або закрити кримінальне провадження, або повернути матеріали дізнавачу і продовжити термін дізнання, або звернутися до суду з обвинувальним актом, а при ознаках вчинення злочину направити провадження для проведення досудового розслідування. Суд, отримавши обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку, має протягом 5 днів або в разі затримання підозрюваного у визначені терміни затримання призначити судовий розгляд. Якщо обвинувачений не заперечує встановлені обставини порушення та згоден з розглядом обвинувального акта, суд розглядає обвинувальний акт без розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження.

Надалі важливу роль відіграватиме застосування нового механізму та його реалізація, а тому саме на органи досудового розслідування покладатиметься велика відповідальність. До того ж очікується, що судова гілка влади отримає від цього позитивний ефект, адже буде спрощено процедуру розгляду в суді незначних кримінальних правопорушень, кількість яких є надзвичайно великою. Важливим аспектом у цьому є й те, що починаючи з 01.01.2020 підготовка до вчинення кримінального проступку не тягтиме кримінальної відповідальності. Позитивним моментом є й те, що у випадку засудження особи за кримінальний проступок, після відбуття покарання вона вважається такою, яка не має судимості.

Прогресивним кроком є те, що ст. 130 КУПАП «перекваліфікували» з адміністративного правопорушення у кримінальний проступок.

Отже, підписавши цей Закон ми зробили ще один маленький, але дуже важливий крок для розбудови правової держави. Належне застосування інституту кримінальних проступків повинно значною мірою розвантажити слідство та підвищити його ефективність, що дозволить слідчим сконцентрувати увагу та більш ефективно працювати над розслідуванням тяжких кримінальних правопорушень, що сприятиме формуванню України як міцної та правої держави.

Миронюк Т. В.,

доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Одним з основних напрямків реформування кримінально-виконавчої системи в Українській РСР, визначеним постановою Кабінету Міністрів УРСР від 11 липня 1991 р. № 88, було вказано, на необхідність чіткого визначення у законодавстві прав й обов'язків засуджених, забезпечення захисту їх законних прав й інтересів. Разом із тим знадобилося багато років, щоб ці положення були втілені у життя у Кримінально-виконавчому кодексі (далі – КВК) України.

Сьогодні КВК України містить окрему главу 2: «Правовий статус засуджених», в якій розміщено чотири статті: ст. 7 («Основи правового статусу засуджених»), ст. 8 («Основні права засуджених»), ст. 9 («Основні обов'язки засуджених»), ст. 10 («Право засуджених на особисту безпеку») [1].

Разом з цим, конституція України встановлює, що засуджені користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, визначених законом і встановлених вироком суду, на них поширюється більшість прав, свобод та обов'язків.

На сучасному етапі реформування та вдосконалення Кримінально-виконавчого законодавства важливим із законів, якими вносилися зміни і доповнення до КВК України, слід визнати Закон України від 8 квітня 2014 р. № 1186-VII «Про внесення змін до Кримінально – виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів», яким також внесено зміни і доповнення більш ніж у 50 статей КВК України і які стосуються як правового статусу засуджених, так і нагляду та контролю за виконанням кримінальних покарань, участі громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених, звільнення від відбування покарання і допомоги особам, які звільнені від відбування покарання, а також порядку і умов виконання восьми із дванадцяти видів кримінальних покарань. Позитивними нововведення цього Закону стосовно

прав засуджених, на нашу думку, є: 1) розширено перелік основних прав засуджених, передбачених ст. 8 КВК України. Додатково до існуючих були закріплені наступні права засуджених: а) отримувати у встановленому законом порядку передачі (окрім речей, що засудженим заборонено мати при собі законом, зокрема зброї, наркотичних або психотропних речовин, прекурсорів); б) на оплачувану працю, організовану відповідно до вимог законодавства про працю, у тому числі щодо тривалості, умов та оплати праці; в) на здійснення свободи сповідувати будь-яку релігію або виражати переконання, пов'язані із ставленням до релігії, у тому числі на вільний вибір і допуск священнослужителя для відправлення релігійних таїнств і обрядів, за винятком обмежень, передбачених КВК України; г) на належне матеріально-побутове забезпечення; д) на побачення, у тому числі і для засуджених, які перебувають на лікуванні у закладах охорони здоров'я; 2) розширений і пом'якшений правовий статус осіб, засуджених до арешту. Зазначено, що на засуджених до арешту поширюються не лише обмеження, а й права, встановлені кримінально-виконавчим законодавством для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі (ч. 2 ст. 51 КВК України). Додатково закріплено право засуджених до арешту на звернення, отримувати грошові перекази, без обмеження кількості одержувати і відправляти листи й телеграми (ч. 3 ст. 51 КВК України), посилки, передачі й бандеролі (ч. 1 ст. 112 КВК України), чого не було до прийняття цього Закону; 3) новелою даного Закону, що викликала значний резонанс, стало надання права засудженим до обмеження волі та позбавлення волі на певний строк користуватися засобами мобільного зв'язку та мережею Інтернет (ч. 2 ст. 59, ч. 2 ст. 99, ч. 1 ст. 107, ч. 5 ст. 110 КВК України). При цьому, всім засудженим до обмеження волі та засудженим до позбавлення волі, які тримаються у дільницях соціальної реабілітації, дозволено навіть мати при собі власні портативні персональні комп'ютери та мобільні телефони й користуватися ними. Для інших категорій засуджених повинні бути обладнані в окремих приміщеннях комп'ютерні класи чи місця, що розташовуються поза межами локальних дільниць відділень соціально-психологічної служби; 4) закріплені гарантії прав засуджених, які перебувають на лікуванні у стаціонарних закладах охорони здоров'я, зокрема, на правову допомогу, побачення з адвокатом та телефонні розмови (відповідні доповнення внесені у ст. 63, ч. 4 і ч. 5 ст. 73, ч. 4 ст. 84, ч. 5 ст. 110 КВК України); 5) розширено окремі права засуджених до позбавлення волі, що встановлені у ч. 1 ст. 107 КВК України. Зокрема, встановлено, що засуджені мають право отримувати медичну допомогу і лікування, у тому числі платні медичні послуги за рахунок особистих грошових коштів чи коштів рідних та близьких у закладах охорони здоров'я, що мають ліцензію Міністерства охорони здоров'я України та не віднесені до відання центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, тобто засуджені отримали право лікуватися, так би мовити, у цивільних лікарнях поза межами виправних колоній; 6) збільшено кількість побачень, що можуть отримувати засуджені

до позбавлення волі на певний строк протягом року (ч. 4 ст. 110 КВК України). Їх кількість вже не залежить від виду виправної колонії, в якій відбуває покарання засуджений, але все одно залежить від виду структурної дільниці, в якій тримається засуджений. Право на тривалі побачення отримали також і засуджені до довічного позбавлення волі (ч. 5 ст. 151 КВК України). Дозволено також побачення з адвокатом або іншим фахівцем у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, засудженим, на яких накладено дисциплінарне стягнення і які тримаються в дисциплінарному ізоляторі, карцері, приміщенні камерного типу або одиночній камері (ч. 11 ст. 134 КВК України); 7) до підстав, за яких засудженим до позбавлення волі надаються короткочасні виїзди за межі виправних і виховних колоній, додана ще одна – одержання медичної допомоги, якщо така допомога не може бути надана на території відповідного місця позбавлення волі (ч. 1 ст. 111 КВК України); 8) визначено, що кореспонденція, яку засуджені до позбавлення волі направляють до суду, перегляду не підлягає (ч. 4 ст. 113 КВК України); 9) засуджені до позбавлення волі отримали також право передати кореспонденцію захиснику в кримінальному провадженні, що здійснює свої повноваження відповідно до КПК України, безпосередньо під час побачення з ним (ч. 5 ст. 113 КВК України); 10) частково вирішена суперечність між конституційним правом громадян на працю, правом засуджених до позбавлення волі брати участь у трудовій діяльності та їх обов'язком працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії, на користь першого. Зокрема, у ч. 1 ст. 118 КВК України слова «засуджені до позбавлення волі повинні працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії» замінено словами «засуджені до позбавлення волі мають право працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії»; 11) удосконалений механізм отримання засудженими до позбавлення волі пенсій. Зокрема зазначено, що засуджені мають право на загальних підставах на державне пенсійне забезпечення за віком, по інвалідності, у зв'язку з утратою годувальника та в інших випадках, передбачених законом. Пенсії засудженим за наявності відповідного права повинні призначатися органами Пенсійного фонду України за місцем відбування покарання, а адміністрація установи зобов'язана сприяти засудженим у своєчасному оформленні документів на отримання пенсії або оформленні компенсації заподіяної шкоди відповідно до законодавства України (ст. 122 КВК України) 12) засудженим жінкам, які сумлінно ставляться до праці, у разі її наявності, і додержуються вимог режиму, дозволено проживання за межами виправної колонії на час звільнення від роботи у зв'язку з вагітністю і пологами, а також до досягнення дитиною трирічного віку (ч. 1 ст. 142 КВК України); 13) до прав неповнолітніх засуджених, передбачених у ст. 143 КВК України, включено право безкоштовно одержувати середню освіту [2].

Отже, правовий статус засуджених, особливо засуджених до позбавлення волі, останніми роками суттєво змінений в напрямку

розширення та покращення але деякі питання, сьогодні ще потребують вирішення. Так, стаття 31 Конституції України наголошує, що кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо. Ніяких винятків щодо перегляду кореспонденції засуджених до позбавлення волі у Конституції України не міститься. Також у подальшому слід покращувати якість харчування, матеріально-побутове та медико-санітарного забезпечення засуджених і взагалі відмовитися від подібного нормування. Більш серйозні заходи щодо покращення правового статусу засуджених, які вже потребують певних фінансових витрат, передбачені в Плані заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, і які у зв'язку з ліквідацією Державної пенітенціарної служби України повинно виконувати вже Міністерство юстиції України [2]. Тому, і в подальшому слід продовжувати приводити вітчизняне кримінально-виконавчого законодавство і практику його застосування у відповідність з положеннями Конституції України та міжнародних стандартів поводження із засудженими, що гарантуватиме дотримання прав людини даної категорії осіб.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавчий кодекс України – поточна редакція – редакція від 04.11.2018 України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
2. Лисодєд О. В. Сучасний стан прав засуджених в Україні. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11293/1/Lusoded_317-320.pdf.

Опалинський Ю. В.,

головний спеціаліст відділу організації освітньої та наукової діяльності управління професійної освіти та науки Департаменту персоналу, організації освітньої та наукової діяльності МВС України, кандидат юридичних наук, доцент

ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Завданнями кримінального судочинства є правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від кримінально протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також швидке і повне розслідування кримінальних правопорушень та притягнення винних до відповідальності.

На сьогодні Кримінальний кодекс України містить приблизно 780 складів злочинів, із яких близько 200 за кваліфікацією є злочинами невеликої тяжкості. При цьому на сьогодні в загальній кількості розслідуваних злочинів тяжкі та особливо тяжкі складають невелику частку у порівнянні зі злочинами невеликої тяжкості або середньої тяжкості загальний відсоток яких становлять майже половину від усіх розслідуваних.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» законодавець нарешті формально привів у відповідність Кримінальний кодекс України до Кримінального процесуального кодексу України, зміст якого, з моменту набрання ним чинності у листопаді 2012 року, передбачав положення, що стосуються кримінального провадження щодо кримінальних проступків і які мали б вступити в дію одночасно з набранням чинності законом України про кримінальні проступки.

Кримінальним проступком визначено діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [1].

До кримінальних проступків віднесено такі поширені злочини як некваліфіковані крадіжки, шахрайство, незаконні дії з наркотичними засобами без мети збуту, хуліганство тощо.

При цьому склади кримінальних проступків утворюються за рахунок злочинів невеликої тяжкості. З цієї метою в градації злочинів вилучити поняття злочин невеликої тяжкості, наділивши його ознаками кримінальні проступки.

Переведення злочинів невеликої тяжкості в категорію проступків забезпечить класифікацію кримінальних правопорушень за принципом врахування ступеня суспільної небезпеки – від найменшого, яким характеризуватиметься проступок, до найбільш небезпечного, яким за новою класифікацією вважатимуться злочини нетяжкі, тяжкі і особливо тяжкі.

Безумовним позитивом нововведень є те, що значний масив кримінальних правопорушень переводиться в категорію кримінальних проступків, розслідувати які буде орган дізнання за спрощеною процедурою, що має позитивно вплинути на якість та швидкість розслідування інших, більш тяжких, злочинів.

Відповідно до нової редакції статті 219 КПК України, досудове розслідування кримінальних проступків, в залежності від обставин, має бути закінчене в строк від 72 годин до 1 місяця, що є коротшим, ніж строки досудового розслідування злочинів [2]. При цьому максимальний термін досудове розслідування кримінального проступку буде тривати тільки в разі, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи, яке задоволено дізнавачем чи прокурором.

У свою чергу, прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання повідомлення про підозру особі разом із матеріалами дізнання або закрити кримінальне провадження, або повернути матеріали дізнавачу і подовжити строк дізнання, або звернутися до суду з обвинувальним актом, а при ознаках скоєння злочину направити провадження для проведення досудового слідства.

Суд, отримавши обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку, має протягом 5 днів або у разі затримання підозрюваного у визначенні строки затримання призначити судовий розгляд. Якщо обвинувачений не оспорує встановлені обставини порушення і згоден з розглядом обвинувального акта, суд розглядає обвинувальний акт без розгляду у судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження.

Підсумовуючи, хочеться погодитися з думками експертів, що Закон про кримінальні проступки дозволить слідчим більш ефективно працювати над кримінальними справами із категорією тяжких та особливо тяжких злочинів. Зазначимо, що Закон набирає чинності 1 січня 2020 року.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України. 2019. № 17. Ст. 71. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України, 2013, № 9–13. Ст. 88). URL: <https://zakon.rada.gov.uaaws/show/4651-17>.

Осадчий В. І.,

завідувач кафедри правосуддя Державного університету інфраструктури та технологій,
доктор юридичних наук, професор

ПРОБЛЕМА ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ

Домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби (ч. 1 ст. 181 КПК). Це створює для особи, щодо якої застосовано домашній арешт, певні обмеження, адже особа позбавлена можливості обирати місце свого перебування за власним розсудом. Крім того, відповідно до ч. 5 ст. 181 КПК, працівники органу Національної поліції з метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, мають право з'являтися в житло цієї особи, вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань, використовувати електронні засоби контролю.

Але при цьому потрібно пам'ятати, що особа вчинила злочин. І застосуванням до неї домашнього арешту досягається забезпечення кримінального провадження.

Вчинення завідомо незаконного домашнього арешту визнано злочином і за це передбачено покарання (ч. 2 ст. 371 КК). При цьому зазначимо, що в ч. 2 ст. 371 КК одночасно передбачена відповідальність і за завідомо незаконний домашній арешт, і за завідомо незаконне тримання під вартою. Тим самим підкреслено фактично однаковий рівень суспільної небезпеки за ці діяння. Покарання за них – обмеження волі на строк від 3 до 5 років або позбавлення волі на той самий строк.

Криміналізація завідомо незаконного тримання під вартою не викликає заперечень. Вчиненням цього діяння порушується одне з найважливіших прав людини – право на свободу. Особа ізолюється від суспільства, поміщується в специфічні умови, де піддається впливу встановленого порядку перебування.

При застосуванні ж завідомо незаконного домашнього арешту право на свободу особи також порушується. Але це порушення не тотожне порушенню, пов'язаному із завідомо незаконним триманням особи під вартою.

Домашній арешт, порівняно з триманням під вартою, є більш м'яким запобіжним заходом: особа не ізолюється від суспільства; більше того, особі може бути заборонено залишати житло не лише цілодобово, а і у певний період доби; до особи додому можуть приходити будь-які інші особи; сама вона, в разі нагальної потреби, безумовно, з дозволу, може відвідувати конче потрібні їй місця. Відповідно і засоби реагування за завідомо незаконне тримання під вартою та завідомо незаконний домашній арешт мають відрізнятись.

Суттєвою є різниця і в характері та ступені суспільної небезпеки завідомо незаконного домашнього арешту (ч. 2 ст. 371 КК) та незаконного позбавлення волі чи викрадення людини (ч. 1 ст. 146 КК). Судова практика застосування ст. 146 КК показує, що у разі вчинення злочину, потерпілий піддається моральним стражданням, до нього застосовуються погрози та насильство, чого, апріорі, не може бути при завідомо незаконному домашньому арешті.

Беззаперечно, завідомо незаконний домашній арешт – це протиправний вплив на особу. І за це діяння також належить реагувати. Наприклад, заходами, передбаченими відповідними дисциплінарними статутами. У випадку ж спричинення завідомо незаконним домашнім арештом особи істотної шкоди, настання тяжких наслідків, застосування насильства, погрози застосуванням насильства, застосування зброї, спеціальних засобів чи вчинення інших протиправних діянь – поведінку винного належить кваліфікувати за відповідними статтями КК. Наприклад, як службовий злочин.

Викладене дає підстави для висновку про декриміналізацію завідомо незаконного домашнього арешту.

Павлишин О. В.,

професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;

Дурдинець М. Ю.,

викладач кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Правозастосування з точки зору філософії права – це правова знакова конструкція, за допомогою якої позначається: а) динамічний елемент у знаково-символічному складі правової системи (формальний аспект); б) здійснювана в процедурно-процесуальному порядку владна діяльність уповноважених органів і посадових осіб (діяльнісний аспект). Ця владно-правова діяльність, з одного боку, є встановленням та перевіркою фактичного матеріалу, тобто необхідної основи для наступної юридичної кваліфікації діяння, забезпеченням самого процесу кваліфікації та юридичним закріпленням винесеного індивідуально-конкретного рішення у справі (організаційно-владна діяльність), а з іншого – власне юридичною оцінкою та встановленням відповідності вчиненого діяння ознакам того чи іншого складу злочину, вибором норми, яка найповніше описує ознаки вчиненого діяння, а також визначенням міри покарання (розумовий процес і, певною мірою, творча діяльність, які можуть бути вдосконалені засобами логіки) [1–2].

Юридична (в тому числі і кримінально-правова) кваліфікація як окремий об'єкт філософсько-правових і семіотико-правових досліджень передбачає: 1) вибір галузі, підгалузі, інституту права і норми, яка може бути застосована до даного випадку; 2) перевірку дійсності тексту того акта, в якому міститься шукана норма, тобто встановлення офіційного тексту норми; 3) аналіз норми з погляду її дії в часі, просторі і за колом осіб; 4) з'ясування змісту норми права. На наше переконання, доцільно вживати у юридичній науці поняття «кваліфікація» та «процес кваліфікації» у якості синонімів (значеннєвий відтінок останнього полягає в наголошенні на перебігу, проходженні кваліфікації), однак не підтримуємо прагнення цілком стерти межу і ототожнити поняття «кваліфікація злочинів» і «застосування норм кримінального закону», оскільки вважаємо останнє родовим для першого.

Надзвичайно важливим для розвитку сучасної української держави та трансформації вітчизняної правової системи є активний пошук способів наближення правотворчості, правозастосування, правоохоронної діяльності та юридичної освіти до принципів і стандартів правової держави, що має на меті сприяти демократизації та підвищенню рівня життя за даних умов і за

актуального рівня соціально-економічного розвитку, формуванню й розвитку інституцій громадянського суспільства в Україні.

Основні вимоги до правової діяльності, які відображають семіотичний ряд знакових характеристик і структурних елементів відповідної знакової конструкції: 1) гуманізм; 2) справедливість; 3) законність; 4) обґрунтованість; 5) доцільність; 6) ясність; 7) точність; 8) системність; 9) передбачуваність [2]. Зазначений перелік може бути доповнений спеціальними вимогами, адже нормативно-правові підстави правової діяльності мають бути ясними, точними, зрозумілими, закон – системним (не хаотичним), мати окреслену дію в часі та просторі, а правові наслідки безпосередніх форм правореалізації та застосування норм права мають бути «прозорими», тобто передбачуваними для індивідів і їх об'єднань, які виступають в ролі суб'єктів права.

Визнання правової реальності знаковою системою, а будь-якого правового феномену – семіотичним об'єктом, відкриває широкі можливості та перспективи для семіотико-правового аналізу цих об'єктів з метою подолання неузгодженостей у правовій сфері. Крім того, це надає можливість більш ефективно визначати способи та засоби оптимізації правових процедур. Визначаючи напрями вдосконалення правової діяльності, нам необхідно орієнтуватися на згадані основні вимоги до правових рішень (гуманізм, справедливість, законність, обґрунтованість, доцільність, ясність, точність, системність, передбачуваність тощо) з метою підвищення їх якості, з одного боку, і паралельно шукати шляхи спрощення та прискорення їх прийняття – з іншого.

Зокрема, за допомогою семіотико-правового аналізу спробуємо узагальнити проблемні ланки законодавчого, правозастосовчого, правоосвітнього процесу та правоохоронної діяльності, та, орієнтуючись на згадані вище вимоги, визначимо декілька найбільш загальних «векторів впливу» на правову реальність, що відображають групи основних напрямів удосконалення правової діяльності. У результаті цього процесу отримаємо декілька блоків (нормативно-правовий, організаційний, матеріально-технічний та просвітницький) і низку конкретних напрямів, які входять до кожного з них.

1. Нормативно-правовий блок, пов'язаний насамперед із правотворчістю, складається з трьох елементів: удосконалення норм матеріального права, що регулюють усі важливі суспільні відносини; удосконалення норм процесуального права, що закріплюють порядок реалізації (в тому числі застосування) норм матеріального права різних галузей і регулюють діяльність органів і осіб, яка стосується судового розгляду та вирішення юридичних справ (у кримінальному процесі – також порушення і розслідування кримінальних справ); нормотворча діяльність підзаконного рівня, яка розвиває, деталізує або роз'яснює окремі положення законів України.

Конкретними напрямками, які входять до зазначеного блоку, є усунення прогалин у праві та юридичних колізій, систематизація нормативно-правових актів, загальне офіційне тлумачення норм права,

нормативне закріплення ініціатив, спрямованих на підвищення ефективності правової діяльності тощо.

2. Організаційний блок утворюють напрями удосконалення, пов'язані з продуктивними змінами в організації роботи правника, зокрема, вдосконалення системи прийняття управлінських рішень та проведення адміністративної реформи, покращення взаємодії відповідних державних органів, служб, посадових осіб, ефективний контроль за їх діяльністю, вироблення рекомендацій з ефективної організації праці правників, використання у правовій діяльності нових наукових розробок, логічна визначеність та внутрішня несуперечливість, формалізація та алгоритмізація правотворчості, застосування права, інформатизація правового процесу (створення пакетів прикладних програм), удосконалення діловодства тощо.

3. Матеріально-технічний блок напрямів удосконалення правотворчості, правозастосування та правоохоронної діяльності передбачає покращення фінансування, технічного оснащення правової діяльності, належну підготовку фахівців в системі юридичної освіти, забезпечення високого рівня оплати праці та соціального захисту працівників відповідних державних органів і установ, виділення коштів з бюджету з метою реалізації різноманітних правоохоронних програм, удосконалення технічного оснащення поліцейських підрозділів, закупівлю камер і програмно-апаратних комплексів розпізнавання облич, номерів тощо.

4. «Просвітницький» блок об'єднує такі напрями вдосконалення правової діяльності, як неофіційне тлумачення норм права, підвищення рівня закладів професійної освіти, стимулювання розвитку загальної ерудиції, етичної культури, спеціальних знань, умінь і навичок правників, а також правової культури та правосвідомості населення загалом.

Наведене групування є достатньо умовним, адже всі ці шляхи знаходяться у тісному взаємозв'язку (зокрема напрями організаційного або матеріально-технічного блоку потребують нормативного закріплення, інформатизація правозастосування – необхідного технічного базису, покращення матеріального чи процесуального законодавства – глибоких знань юриспруденції і високого рівня правової культури), але видається необхідним з міркувань істотної неоднорідності зазначених напрямів: деякі з них стосуються всього процесу правової діяльності або її окремих видів і форм, інші – конкретно законодавця, правозастосовника, правоохоронця, одні – потребують теоретично-правового обґрунтування, інші ж – додаткових фінансових ресурсів тощо.

Оскільки на даний момент найдоцільніше розробляти шляхи підвищення ефективності правової діяльності, які дають максимальний ефект за мінімальних затрат, зосередимо увагу на тих напрямках удосконалення, що входять до складу «організаційного» блоку. Більшість із цих напрямів в тій або іншій мірі розглядаються у пропонованій роботі, оскільки семіотика права дає змогу максимально ефективно вивчати структурні аспекти та виявляти «слабкі місця» (проблемні ділянки) правових процесів, пропонувати способи й засоби вдосконалення правової діяльності.

З нашої точки зору, найбільш продуктивним є інтенсивний напрямок пізнання дійсності, спрямований на продукування знань, що мали б статус принципів, тому вдосконалення правотворчості, правозастосування та правоохоронної діяльності повинно здійснюватись насамперед логічними методами, що надають можливість упорядкувати фундаментальні основи цих процесів і подати їх у строгій логічній формі. Слід відзначити, що подібний логічний аналіз ні в якому разі не повинен відриватися від потреб практики, швидше навпаки – мати праксеологічний характер, тобто координуватися даними потребами та орієнтуватися на вирішення практичних проблем правової діяльності.

Логічна визначеність, яка знаходить свій вияв у формалізації правозастосування, уможливорює алгоритмізацію законодавчого, правозастосовного процесу та правоохоронної діяльності [1], котра, в поєднанні з сучасними технологіями, здатна істотно інтенсифікувати роботу законодавця, правозастосовника, правоохоронця, зменшити кількість помилок, зробити прозорішим і суворішим процес прийняття правового рішення (зокрема управлінського) та суттєво допомогти тим, хто ще вчиться приймати на себе цю надзвичайну відповідальність за людські долі [2].

Список використаних джерел

1. Павлишин О. В. Електронні експертні системи та їх використання у правозастосовчій діяльності : монографія. Київ : НАВС; ПАЛИВОДА А. В., 2015. 324 с.

2. Павлишин О. В. Правова реальність як знакова система : монографія. Харків : Право, 2017. 336 с.

Павленко Н. Г.,

провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Казміренко В. О.,

доцент кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИЯТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОСТАНОВЛЕННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВОСУДНОГО СУДОВОГО РІШЕННЯ

Статтею 375 Кримінального кодексу України передбачено відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. Кваліфікуючими

обставинами законодавець передбачив спричинення тяжких наслідків або вчинення злочину з корисливих мотивів, в інших особистих інтересах чи з метою перешкоджання законній професійній діяльності журналіста.

Слід наголосити, що кримінальну відповідальність передбачено за винесення не будь-якого неправосудного судового рішення, а саме завідомо неправосудного. Особа, яка виносить такого роду рішення, повинна усвідомлювати незаконність своїх дій.

Відповідно до статті 129-1 Конституції України судові рішення є обов'язковим до виконання. Таким чином, законодавець встановив презумпцію правосудності судового рішення.

Згідно з пунктом 10 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про незалежність судової влади» від 13.06.2007 № 8 «виключне право перевірки законності та обґрунтованості судових рішень має відповідний суд згідно з процесуальним законодавством. Оскарження в будь-який спосіб судових рішень, діяльності судів і суддів щодо розгляду та вирішення справи поза передбаченим процесуальним порядком у справі не допускається».

Можна дійти висновку, що підставою визнати судові рішення неправосудним є його скасування судом апеляційної чи касаційної інстанції.

Втім, це не єдина умова, якої потрібно дотриматися для притягнення до кримінальної відповідальності за статтею 375 Кримінального кодексу України, оскільки відкриття провадження з підстав будь-якого скасування судового рішення породило б лавину кримінальних проваджень.

Ще однією необхідною вимогою для притягнення до кримінальної відповідальності за статтею 375 Кримінального кодексу України є встановлення умисності дій суб'єкта злочину.

Верховний Суд постановою від 26 червня 2018 року залишив без змін вирок Київського районного суду міста Одеси від 15 травня 2017 року та ухвалу Апеляційного суду Одеської області від 18 вересня 2017 року відносно виправдання судді Одеського окружного адміністративного суду у вчиненні злочину, передбаченого частиною 2 статті 375 Кримінального кодексу України через відсутність у його діях складу злочину, зокрема, відсутності об'єктивної та суб'єктивної сторін.

У згаданій постанові Верховний Суд вказав, що обвинувачення стосовно винесення суддею неправосудної постанови ґрунтувалося лише на тій підставі, що вона була скасована судом касаційної інстанції.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого частиною 2 статті 375 Кримінального кодексу України, характеризується виключно прямим умислом з обов'язковою наявністю мотиву. Суддя обвинувачувався у вчиненні злочину з інших особистих інтересів, а саме з кар'єристських мотивів (кар'єризм).

Верховний Суд наголосив, що на обґрунтування наявності такого мотиву сторона обвинувачення не встановила і не надала суду жодного доказу того, в чому саме полягав кар'єризм судді – ні взагалі, ні щодо винесення суддею Одеського окружного адміністративного суду постанови у

справі, та які дії вживалися суддею для реалізації цього мотиву, як вплинуло винесення ним зазначеної постанови на його кар'єрний ріст.

Судом першої інстанції на підставі дослідження даних про роботу на посаді судді встановлено, що він за весь час роботи суддею в Одеському окружному адміністративному судді із заявою чи проханням про переведення до іншого суду не звертався, питання про його звільнення не вирішувалось, його кандидатура на адміністративну посаду в суді не розглядалася і наміру такого останній ніколи не виявляв. Також було встановлено, що задовго до вказаних в обвинувальному акті подій суддя був обраний на посаду судді безстроково, а тому не був обтяжений процедурою обрання на посаду на момент вчинення інкримінованого йому діяння.

Практика притягнення суддів до кримінальної відповідальності за статтею 375 Кримінального кодексу України є надзвичайно рідкісною через необхідність доведення умислу на прийняття завідомо неправосудного рішення. Як приклад такої практики можна навести ухвалу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 10 червня 2014 року.

Суддя Обухівського районного суду Київської області був засуджений за постановлення завідомо неправосудних рішень:

- у цивільній справі за позовом групи осіб до Обухівської РДА та Київської обласної державної адміністрації про визнання недійсними їхніх рішень та зобов'язав першу розглянути і погодити, а другу – розглянути і затвердити проекти землеустрою щодо припинення права постійного користування земельними ділянками ДП «Київське лісове господарство», переведення цих земельних ділянок із категорії земель лісгосподарського призначення до категорії земель сільськогосподарського призначення та передачі земельних ділянок у власність позивачам;

- у цивільній справі за позовом особи до Обухівської міської ради про визнання права власності на земельні ділянки. Цим рішенням було скасовано державну реєстрацію державних актів на право постійного користування зазначеними земельними ділянками.

Касаційний суд дійшов висновку, що засуджений діяв з прямим умислом на постановлення завідомо неправосудних рішень, бо як у першому, так і в другому рішенні вийшов за межі компетенції суду, перебравши у своїх рішеннях право відповідних органів влади вирішувати питання щодо зобов'язання про надання громадянам земельних ділянок зі зміною їх цільового призначення та визнання права громадянина на землю, свідомо проігнорувавши конституційне положення про те, що вирішення таких питань віднесено до виключної компетенції органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування на здійснення права власності від імені Українського народу на управління землями, порушивши при цьому не тільки норми матеріального, а і процесуального права.

Окремо слід вказати, що враховуючи значну політичну складову при відкритті кримінальних проваджень за статтею 375 Кримінального кодексу

України, численні випадки зловживань щодо внесення відомостей до Єдиного реєстру досудового розслідування з метою тиску на суд, а також невеликий процент завершення розслідування такого роду проваджень направленням обвинувального акту до суду, у Верховній Раді України зареєстровано законопроект про декриміналізацію вказаного діяння.

Політова А. С.,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судових експертиз Донецького юридичного інституту МВС України, кандидат юридичних наук, доцент

ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА РЕЙДЕРСТВО

У Законі України про кримінальну відповідальність відсутня єдина норма, що передбачає покарання за рейдерство, що становить одну з головних перешкод на шляху криміналізації діянь за захоплення підприємств.

На практиці ж майже неможливо провести розмежування між цивільно-правовими і кримінально-правовими відносинами у цій сфері, чим із користуються рейдери для ухилення від кримінальної відповідальності за свої дії. Тому при кримінально-правовому визначенні рейдерства слід враховувати, що основною для правильного застосування терміну є чітке уявлення про те, що слід під ним розуміти, та те, що диспозиція статті Особливої частини КК України повинна бути висловлена мовою і засобами кримінального закону, що забезпечуватимуть ефективність та законність правозастосовчої практики.

Термін «рейдерство» походить від англійського слова «*raid*» та тлумачиться у двох аспектах, а саме як іменник і дієслово. Якщо його розглядати як іменник, то це означає «набіг», «раптовий напад», а як дієслово – «грабувати», «спустошувати», «робити спроби знищити курс акцій шляхом продажу великої кількості цінних паперів» [1, с. 538].

У середині ХХ століття за часів військового протистояння Великобританії та Іспанії так називалося одне з англійських морських піратських суден, котре здійснювало напад лише на іспанські торгові судна. З того часу поняття «рейдер» увійшло в лексику військово-морської справи, воно означало проведення морських операцій під час військових дій спеціально підготовленими для знищення бойових і торгових суден ворога морськими суднами. Це поняття застосовувалося під час війни багатьма країнами світу.

Таким чином, виходячи із вищевикладеного, «рейдерство» означає вороже поглинання, перехват оперативного управління або власності підприємства за допомогою спеціально ініційованого бізнес-конфлікту.

У юридичній та економічній літературі терміном «рейдерство» охоплюється доволі широкий спектр дій: від звичайного, законного поглинання об'єктів власності – до відверто бандитського захоплення підприємств.

Вивчення літературних джерел свідчить про кілька підходів до тлумачення терміна «рейдерство».

Одна група авторів розглядає рейдерство як певний вид поглинань або загарбань (захоплень) власності й використовує цей термін як узагальнюючий для цивільно-правової і кримінально-правової характеристики згаданого явища. При цьому, як зазначає В. Самойленко, вираз «злиття і поглинання» має широке економічне значення, відмінне від формально-юридичних форм реорганізації юридичних осіб згідно зі статтями 104-107 Цивільного кодексу України [2, с. 32].

Друга група вчених, до яких належать О. Коваль, Ю. Хомич та інші, під час дослідження недружніх та протиправних поглинань власності не використовують термін «рейдерство», а заміняють його іншими, такими як «жорстке поглинання», «недружнє поглинання», «поглинання з використанням незаконних методів» [3, с. 5; 4, с. 96].

Третя група дослідників розуміє рейдерство як злочин. Зокрема В. Шемчук характеризує рейдерство як злочинну діяльність злочинних угруповань із привласнення чужого майна шляхом шахрайства, з використанням неправосудних чи сфальсифікованих судових рішень та за співучасті корумпованих чиновників [5, с. 15]. Слід зазначити, що запропоноване ним визначення поняття рейдерства перебуває поза контекстом корпоративних відносин. Отже, на думку В. Шемчука, рейдерство – це завжди незаконне загарбання, але не обов'язково поглинання.

Аналіз різних точок зору щодо тлумачення поняття «рейдерства», дають підстави стверджувати, що існує три види цього явища: «сіре», «чорне рейдерство» та недружнє злиття чи поглинання. Найбільшу суспільну небезпечність для підприємств, установ та організацій уявляє «чорне рейдерство».

Вперше в Україні спробу дати вичерпне визначення поняття «рейдерство» було зроблено у 2007 році в проекті Закону України «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство)», а також у проекті Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопустимості захоплення підприємств, установ, організацій» (реєстр. № 1101 від 03.12.2007).

Цими законопроектами було запропоновано встановити кримінальну відповідальність за рейдерське захоплення підприємств і визначено поняття рейдерства. Однак через окремі вади, притаманні цьому визначенню, як, наприклад, використання терміна «незаконне захоплення», вказівка на організовану групу як суб'єкта цього злочину призвели до суттєвого обмеження кола діянь і осіб, які могли бути притягнуті до кримінальної

відповідальності. Неоднозначність трактування дій винних осіб дали підстави Верховній Раді України відхилити вказані законопроекти.

Залежно від вчинюваних діянь, які у своїй сукупності спрямовані на захоплення підприємства, дії окремих осіб за вчинення захоплення підприємств кваліфікувались за такими статтями КК України: ст. 356 «Самоправство»; ст. 206 «Протидія законній господарській діяльності»; ст. 219 «Доведення до банкрутства»; ст. 375 «Постановлення суддею (судьями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови»; ст. 223 «Порушення порядку випуску, емісії та обігу цінних паперів» та ін. [6, с. 157]. Але відповідно до Закону України від 15.11.2011 № 4025-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» у Кримінальному кодексі України виключено статті 202, 203, 207, 208, 214, 215, 217, 218, 220, 221, 223, 225, 226, 228, 234 і 235. Також Законом України від 18.09.2019 № 101-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо зменшення тиску на бізнес» в КК України виключено статтю 205.

Щодо стану захоплення підприємств протягом останніх років, то слід відзначити, що починаючи з 2014 року кількість рейдерських захоплень щорічно зростає. Усього за останні сім років в Україні відбулося 3242 рейдерських захоплення. Найбільша кількість таких атак сталася в 2017 році (724). Найменшу кількість зареєстровано в 2014 році (279). Якщо говорити про географію злочинності, то за останні сім років найбільше рейдерських атак зафіксовано у м. Києві та Київській області (1253). На другому місці – Дніпропетровська (200) і Харківська (191) області.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що українському суспільству гостро назріла необхідність встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство), яке за своєю суттю повинно бути розташовано у Розділ VII Злочини у сфері господарської діяльності Особливої частини КК України.

Список використаних джерел

1. Словарь иностранных слов / под ред. И. В. Лёхина и проф. Ф.Н. Петрова. М. : Гос. Изд-во иностр. и нац. словарей, 1954. 805 с.
2. Самойленко В. Некоторые юридические аспекты сделок по слиянию и поглощению в Украине. *Юридичний радник*. 2005. №4 (6). С. 29-34.
3. Коваль А. Способы жестких поглощений. *Юридическая практика*. 2004. № 29 (343). С. 1–7.
4. Хомич Ю. Зарубежная практика защиты от недружественных поглощений. *Юридичний радник*. 2007. № 4 (18). С. 95-99.
5. Шемчук В. Рейдерство та корупція. *Вісник прокуратури*. 2006. №11 (65). С. 13–18.
6. Кальман О. Г., Погорельский М. А. Рейдерство: причины та заходи протидії. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2009. № 3. С. 150–160.

Процюк О. В.,

професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;

Хабчук О. О.,

заступник начальника відділу протидії
хабарництву та організованим формам
злочинності в сфері економіки УЗЕ
в Житомирській області ДЗЕ НП України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЕЯКИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ТА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ (НА ПРИКЛАДІ СТ. 246 КК УКРАЇНИ)

Відповідно до Конституції України всі природні багатства нашої країни – земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони – є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією України (стаття 13 КУ). В свою чергу, Конституцією України, а саме статтею 66, визначено конституційний обов'язок кожного не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки.

Отже, охорона довкілля є важливою функцією держави, а саме тому у Кримінальному кодексі України передбачено окремий розділ VIII, який має назву «Злочини проти довкілля». Вказаним розділом передбачено правові норми, які покликані охороняти суспільні відносини у сфері використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки.

За вищезгаданих обставин правильне застосування норм розділу VIII Кримінального кодексу України в умовах сьогодення, зокрема масштабної незаконної вирубки лісу, економічної та екологічної кризи є одним з основних напрямків роботи правоохоронних органів.

Актуальність даної теми підкреслюють і законодавча діяльність Верховної ради України у даному напрямку. По-перше, 06.09.2018 Верховна рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів». Вказаним законом було встановлено кримінальну відповідальність за переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України (стаття 201-1 КК України), а також викладено диспозицію статті 246

КК України у новій редакції. Так, згідно із змінами кримінально-караними, окрім незаконної порубки дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, є також перевезення, зберігання і збут незаконно зрубаних дерев або чагарників, що заподіяли істотну шкоду (частина 1 статті 246 КК України).

По-друге, Верховна рада України 25.04.2019 прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів», яким визначила, що слід розуміти під істотною шкодою та тяжкими наслідками у статті 246 КК України.

Більшість науковців, здійснюючи аналіз вищевказаного складу злочину, зосереджують увагу на його відмежуванні від аналогічного адміністративного правопорушення, або суміжних складів злочину, при цьому в першу чергу надають характеристику його предмету, яким є дерева і чагарники, які ростуть у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, оскільки протиправні дії, спрямовані на знищення зелених насаджень, не завжди утворюють склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 246 КК України.

Найпоширенішою проблемою у кваліфікації злочинів проти лісових ресурсів науковці та практики вбачають саме у розмежування незаконної порубки та злочинів з ознаками розкрадання. Безумовно, правильне розуміння предмета злочинного посягання у даному випадку слугує основою для прийняття обґрунтованих рішень щодо застосування відповідних норм кримінального закону.

Наприклад, Кузнецова Н. В. визначає, що предметом екологічного правопорушення може бути навколишнє природне середовище або його компоненти за умови, що вони перебувають у природному екологічному зв'язку з довкіллям та не були відокремлені та знеособлені людською працею. Зазначимо, що Панов М. І. та Олійник П. В. вважають домінуючим підходом у відмежуванні злочинів проти власності від злочинів проти довкілля визначають концепцію трудового внеску людини у створенні цих предметів у процесу виробництва матеріальних благ.

Свою точку зору з даного приводу надав і пленум Верховного суду України у постанові від 10.12.2004 № 17 «Про судову практику у справах про злочини а інші правопорушення проти довкілля», зокрема у пункті 9 визначено, що порубка дерев і чагарників на територіях, не віднесених до лісового фонду (ст. 4 Лісового кодексу України), не тягне відповідальності за ст. 246 КК України. За наявності відповідних підстав такі дії можуть бути кваліфіковані як крадіжка, самоуправство тощо. Заволодіння деревами, зрубаними та підготовленими до складування або вивезення, залежно від обставин справи слід кваліфікувати за відповідними частинами ст. 185 КК України або іншими статтями, якими передбачено відповідальність за вчинення злочинів проти власності.

Іншими словами, привласнення заготовленого лісу, на порубку якого було витрачено людську працю, вважається розкраданням майна, при цьому крадіжкою може бути визнано заволодіння деревами, які були зрубані, оброблені, складовані, тобто підготовлені до вивезення лісозаготівельниками. *Обов'язковий елемент крадіжки – вилучення майна із законного володіння його юридичного власника.* За таких обставин більшість науковців та дослідників вважають, що при незаконній порубці дерев такого вилучення не відбувається, при цьому посилаючись на норми статті 13 Конституції України та статті 148 ГК України, здійснюють висновок, що ліс «на корені» розглядається законом як природний ресурс. Отже, при самовільній рубці дерева та чагарники вилучають з природного середовища свого зростання, а не зі сфери власності, а від так вкрасти ліс на їх думку на корені неможливо.

Вважаємо, що питання предмету розглядуваного злочину потребує досконального та ретельного вивчення та з'ясування можливості визнати лісові насадження предметом суспільних відносин у сфері власності.

Рощина І. О.,

професор кафедри кримінального права і процесу ДВНЗ «Київський національний університет імені Вадима Гетьмана», кандидат юридичних наук, доцент

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СТ. 13 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Стаття 13 (Право на ефективний засіб правового захисту) Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі Європейська конвенція) вказує, що кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження [1, с. 218].

При аналізі цієї статті видно, що вона має змішаний матеріально-процесуальний характер, що сприяє на практиці Європейського суду не однозначно її трактувати. Досить довгий час було не ясно, є право на ефективний спосіб правового захисту прав людини самостійним або має бути «прив'язано» до конкретної матеріальної норми права Європейської конвенції. Крім того, на розуміння цієї норми впливають також національні «засоби захисту» права в країнах Ради Європи, які базуються на різних підставах, традиціях і постійно розвиваються [2, с. 221].

Необхідно також уточнити, що положення ст. 13 Європейської конвенції теоретично дають кожній людині право на ефективний засіб правового захисту прав людини, однак не тільки не встановлюють конкретного переліку цих засобів, але й не дають поняття ефективного засобу правового

захисту прав людини. Можливо, така розробка цієї статті Європейської конвенції була зумовлена тим, що дійсно не реально для всіх країн Європи знайти і врахувати єдиний ефективний спосіб правового захисту прав людини. На нашу думку, тут має певне значення і прецедентне право, яке систематично дає нові тлумачення того чи іншого порушення прав людини.

У зв'язку з відсутністю переліку конкретних засобів правового захисту прав людини як на національному, так і на міжнародному рівнях, Європейський суд у своїх рішеннях дає вельми розширювальне тлумачення ст. 13 Європейської конвенції, вказуючи, що практично будь-які дії, якщо вони порушують положення Європейської конвенції, повинні в обов'язковому порядку бути предметом судового розгляду.

До права на ефективний засіб правового захисту слід віднести також ст. 53 Європейської конвенції згідно з якою ніщо в цій Конвенції не може тлумачитись як таке, що обмежує чи унеможливає будь-які права людини та основоположні свободи, які можуть бути визнані на підставі законів будь-якої Високої Договірної Сторони чи будь-якою іншою угодою, стороною якої вона є. О. Трагнюк також вважає, що мета цієї статті – забезпечення того, що більші гарантії прав людини, які існують у національному праві, підтверджуються та зберігаються і не послаблюються з посиланням на те, що відповідні положення менш ефективно захищені Європейською конвенцією. Дана стаття, таким чином, демонструє, що Договірні Сторони не намагаються замінити національні гарантії і забезпечити захист прав індивіда лише засобами Європейської конвенції. Проявом субсидіарності у контрольному механізмі Європейської конвенції є також вимога про вичерпання усіх національних способів захисту прав людини (п. 1 ст. 35). З точки зору міжнародного права, саме на державу, в першу чергу, покладається обов'язок дотримання норм з прав людини. Тому й потрібно вимагати усунення зазначених порушень, насамперед, від держави. У тому разі, коли остання з будь-яких причин нездатна це зробити, можливе втручання міжнародних органів, що мають відповідні повноваження [3, с. 25–26].

Кількість рішень, винесених Європейським судом за заявами громадян України про порушення їхніх прав національними судами, в яких, разом з іншими статтями Європейської конвенції, застосовувалася ст. 13 цієї Конвенції, становить найбільшу кількість. Так, тільки на сайті Міністерства юстиції України, кількість рішень Європейського суду, в яких також є посилання і на ст. 13 Європейської конвенції, становить понад 90. А якщо ще врахувати, що до окремих справ Європейським судом було долучено велику кількість заяв (наприклад, у справі «Хворостяний та інші проти України» об'єднано 249 заяв), то кількість рішень, за якими застосовувалася ст. 13 Європейської конвенції становить кілька сотень. Все це свідчить як і про відсутність в Україні ефективних засобів правового захисту прав людини, так і не достатній рівень застосування наявних цих засобів на практиці.

Характерним прикладом відсутності в Україні ефективного засобу правового захисту є справи «Баріло проти України», «Кононов та інші проти

України», «Цибулько та інші проти України», «Писарський та інші проти України» і т. д.

Аналіз вищевикладених справ, розглянутих Європейським судом, показує, що незважаючи на досить велику кількість застосування ст. 13 спільно з іншими – матеріальними статтями Європейської конвенції, її роль була підлеглою (субсидіарною). Аналогічного висновку дійшов і В. Манукян, аналізуючи рішення Європейського суду [2, с. 223]. та других проти України», «Андріанова та других проти України».

Наприклад, у справі «Роженко та інші проти України» Європейський суд вказав, що враховуючи усталену практику розгляду справ щодо невиконання національних рішень та у зв'язку з відсутністю ефективного національного засобу юридичного захисту щодо такого невиконання в цих справах є порушення п. 1 ст. 6, ст. 13 Європейської конвенції та ст. 1 Першого протоколу до Європейської конвенції [4].

У різні дати Уряд України за багатьма заявами громадян направляв до Європейського суду односторонні декларації та пропозиції з метою вирішення скарг заявників на тривале невиконання національних рішень. Європейський суд розглянув ці декларації і пропозиції та відхилив, так як вони явно не відповідали вимогам Європейської конвенції. Щодо деяких заяв Уряд України висловив зауваження, які також були відхилені Європейським судом.

Виходячи з аналізу вищевикладеного можна зробити висновок:

1. Уряд України не тільки не вживає жодних реальних заходів для створення ефективного способу правового захисту прав людини у національному праві, але й явні не достатньо застосовує на практиці вже наявні такого роду можливості.

2. Відсутність у національному законодавстві України положень, які встановлюють обов'язковість судового контролю у зв'язку з можливим порушенням прав і свобод, гарантованих Європейською конвенцією, розглядається Європейським судом як порушення самої Європейської конвенції з усіма наслідками, що випливають звідси юридичними наслідками. Для більш ефективного способу правового захисту прав людини в національному законодавстві необхідно: 1. Посилити санкції ст. 371, 372, 373 374 КК України. 2. Проводити вибори суддів, а не призначати, як це робиться в даний час.

Список використаних джерел

1. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. *Право України*. 2010. № 10. С. 215 – 233.

2. Манукян В. И. Европейский суд по правам человека: право, прецеденты, комментарии : науч.-практ. пособие. К. : Истина, 2007. 367 с.

3. Трагньюк О. Принцип субсидіарності за Європейською конвенцією про захист прав і основних свобод людини 1950 р. *Право України*. 2003. С. 25–29.

4. Європейський суд. Справа «Роженко та інші проти України». Рішення 5.06.2013р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_916.

Савченко А. В.,

професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ: МОДЕЛЮВАННЯ ПОНЯТТЯ

Відомо, що 1 січня 2020 р. набирають чинності положення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 р. № 2617-VIII (крім п. 2 розділу II, який вже набрав чинності з 24 квітня 2019 р.), де центральним поняттям буде вважатися поняття «кримінальне правопорушення», яке поділятиметься на кримінальні проступки та злочини [1]. При цьому майже скрізь поняття «злочин» буде замінене на більш універсальне поняття «кримінальне правопорушення». У свою чергу поняття «корупційні злочини», яке розкрито у примітці до ст. 45 чинного Кримінального кодексу (далі – КК) України [2], буде трансформоване у поняття «корупційне кримінальне правопорушення». Загалом такі зміни сприятимуть не тільки термінологічній уніфікації низки законів України між собою (зокрема, «Про запобігання корупції» [3], КК України, Кримінального-процесуального кодексу України), але й наблизитимуть кримінальне законодавство України до найкращих європейських і світових стандартів.

Разом із тим, на наш погляд, поки що принципово не вирішеним питанням у КК України залишається визначення поняття «кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією». Зазначимо, що на обов'язкове існування цього поняття у положеннях згаданого Кодексу безпосередньо вказують вимоги Закону України «Про запобігання корупції» (ч. 1 ст. 1, ч. 1 ст. 65), оскільки за вчинення правопорушень, пов'язаних із корупцією, має наставати, з-поміж іншого, й такий вид відповідальності, як кримінальна (так само, як і за корупційні кримінальні правопорушення). Відтак, якщо законодавець не передбачив зазначене поняття у КК України в 2014 р., коли приймався пакет важливих антикорупційних законів, то він повинен був це зробити хоча б у Законі України від 22 листопада 2018 р. № 2617-VIII. Але і в останньому законі також нічого не знаходимо про «кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією».

Яку ж модель поняття кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, можна запропонувати законодавцю? На наш погляд, такого роду модель повинна базуватися, зокрема:

– по-перше, на положеннях ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», де дається базове визначення поняття «правопорушення, пов'язане з корупцією», під яким розуміють «діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього

Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність;

– по-друге, на принципах визначення поняття корупційних кримінальних правопорушень у КК України (примітка до ст. 45);

– по-третє, на особливостях конструювання тих кримінально-правових норм, де йдеться про службових осіб як суб'єктів кримінальних правопорушень;

– по-четверте, на концепції виключно умисної форми вини в суб'єктивній стороні складів кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією.

Окремі вітчизняні науковці (зокрема А. В. Боровик) слушно наголошують на тому, що:

а) задля комплексного розуміння корупційних правопорушень, пов'язаних з корупцією, взагалі та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, зокрема слід у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» визначити терміни «вимоги», «заборони» та «обмеження»;

б) у відповідних статтях Загальної частини КК України законодавцю необхідно визначити конкретні негативні кримінально-правові наслідки (як це було зроблено щодо корупційних кримінальних правопорушень) вчинення особами кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, бо без цього існування такого кримінально-правового поняття просто втрачає сенс;

в) у конкретній статті Загальної частини КК України (ймовірно, також у примітці до ст. 45, де вже визначене коло корупційних кримінальних правопорушень. – А.В.С.) слід сформулювати таке поняття кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією: *«Кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 149, 157, 158, 158-2, 159, 169, 171, 176, 177, 189, 201, 205-1, 206, 206-2, 229, 248, 258-1, 258-4, 298, 298-1, 303, 332, 332-1, 343, 344, 376, 397, 447, у випадку їх вчинення шляхом використання службовою особою свого становища (влади), будь-які інші кримінальні правопорушення, передбачені цим Кодексом, суб'єктом вчинення яких може виступати службова особа, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 384, 385, 386, 387, 388, 396, 159-1, 160, якщо яке-небудь з цих кримінальних правопорушень порушує встановлені Законом України «Про запобігання корупції» вимоги, заборони та/або обмеження»* [4, с. 65].

На наш погляд, це перше в Україні комплексне й оптимальне наукове визначення поняття аналізованих правопорушень, що включає в себе три логічні блоки, які мають прямий зв'язок із порушенням встановлених Законом України «Про запобігання корупції» вимог, заборон та/або обмежень, однак авторів слід було б звернути увагу на послідовність згадування окремих статей КК України в його визначенні та обґрунтування змісту норм третього блоку (з 384 по 160).

Дещо інше (на нашу думку, вужче, але, за переконанням розробників, наближене до змісту положень ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції») розуміння кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, пропонується у «Завданнях і заходах з виконання Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2019–2023 роки» (позиції заходів для завдання № 8 «Забезпечення невідворотності кримінальної та цивільної відповідальності за корупційні правопорушення» Додатку), які є складовою частиною проекту Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2019–2023 роки» (станом на 17 липня 2019 року): *«Кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, є діяння, що не містить ознак корупційного кримінального правопорушення, але порушує встановлені Законом «Про запобігання корупції» вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке цим Кодексом встановлено кримінальну відповідальність. Кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, за вказаних ознак визнаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 132, 145, 159, 159-1, 160, 163, 168, 182, 198, 209, 210, 211, 231, 232-1, 328, 330, 359, 366-1, 381, 387 і 422 цього Кодексу»* [5].

Очевидно, що пропоноване поняття кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, про яке йдеться у проекті зазначеної Постанови Кабінету Міністрів України, не є безспірним через: вибірковість та обмеженість щодо переліку кримінально-правових норм, які будуть утворювати аналізовану групу кримінальних правопорушень; складність понятійного розуміння (наявність двох речень, пряме дублювання положень іншого закону і т. ін.); віднесення до пропонованого переліку норм тих з них, що одночасно передбачають вже (зокрема, ст. 210 КК України) або повинні, за загальновизнаними міжнародними стандартами, передбачати у майбутньому (зокрема, ст. 209 КК України) відповідальність саме за корупційні кримінальні правопорушення, або апріорі не можуть стосуватися кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, через відсутність відповідних зв'язків із їх спеціальними суб'єктами (зокрема, ч. 1 ст. 163 КК України), тощо.

Отже, на даний момент у кримінальному праві України вже вироблені прийнятні зразки поняття кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією. Для ухвалення остаточного законодавчого рішення щодо запровадження цього поняття до КК України необхідно вдосконалити певні нормативні позиції та позбутися окремих мовних і технічних недоліків.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII (набирає чинності з 01.01.2020 р., крім п. 2 розділу II, який набрав чинності з 24.04.2019 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19> (дата звернення: 19.09.2019).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (у редакції від 27.06.2019 р.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.09.2019).

3. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII (у редакції від 31.08.2018 р.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 21.05.2019).

4. Боровик А. В. Кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією: проблемні питання поняття та класифікації. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2019. Серія Право. Вип. 56. Т. 2. С. 60–65.

5. Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2019-2023 роки : проект Постанови Кабінету Міністрів України (станом на 17 липня 2019 року). URL: https://tpr.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/TSPPR_Proekt-Derzhavna-prohrama-z-realizatsii-AS.pdf (дата звернення: 20.09.2019).

Симоненко Н. О.,

доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМ УЧИНЕННЯ ДІЯННЯ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВОЇ ОЗНАКИ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ ЗА СТ. 153 КК УКРАЇНИ

Законом України від 06.12.2017 № 2227-VIII оновлено зміст ст. 153 «Сексуальне насильство», яким вважається вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, вчинене без добровільної згоди потерпілої особи.

Відповідно закріплено оновлений підхід до злочинів проти статеві свободи та статевої недоторканості особи, запроваджуючи концепцію «добровільної згоди» та факт «проникнення», як розмежування між зґвалтуванням та іншими формами сексуального насильства.

Об'єктивні та суб'єктивні ознаки сексуального насильства збігаються з такими ж ознаками зґвалтування. Відмінність сексуального насильства від зґвалтування полягає у характері насильницьких дій сексуального характеру, які не пов'язані із будь-яким проникненням в тіло іншої особи, наприклад,

стимулювання статевих органів потерпілої особи. Такий законодавчий підхід, що означає диференціацію кримінальної відповідальності за різні акти сексуального характеру, узгоджується з ч. 1 ст. 36 Стамбульської конвенції.

Відповідно, зґвалтуванням визнається вчинення дій сексуального характеру, пов'язаними з вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, які, означаючи проникнення в один із трьох природних отворів потерпілої особи і, відповідно, порушуючи її тілесну недоторканність, від яких суб'єкт злочину отримує статеве задоволення.

Мельник М.І. та Хавронюк М.І. в науково-практичному коментарі до Кримінального кодексу досить змістовно розкрили, які форми і способи сексуального насильства доцільно віднести до сексуального насильства, яке не пов'язане із проникненням в тіло іншої особи. Наприклад, це може бути насильницька стимуляція статевих органів іншої особи. Так само, незалежно від того, потерпілий чоловік чи жінка. Також це може бути сім'євприскування на зовнішні геніталії жінки (навіть із наступним заплідненням, якщо це не поєднується з проникненням статевого члена чоловіка у піхву жінки); тертя по зовнішніх геніталіях жінки язиком, руками, статевим членом, штучним фалосом чи іншим предметом (за умови, що органи насильника чи предмети навколишнього світу не вводять в піхву, рот чи анальний отвір потерпілої особи); мацання геніталій руками; анілінгус – оральна стимуляція входу в анальний отвір; вестибулярний коїтус – притуляння чоловічого статевого члена до входу у піхву жінки; введення статевого органу чоловіка між молочними залозами жінки, міжстегновий коїтус [3, с. 471–472].

Зазначений законодавчий підхід до визначення сексуального насильства, також, бере до уваги позицію ЄСПЛ, яка полягає в тому, що для кваліфікації даного злочину дуже важливим елементом об'єктивної сторони є встановлення відсутності згоди потерпілої особи.

Таким чином, Україна приєдналася до країн, де диспозиція зґвалтування як злочину пов'язана з концепцією добровільної згоди. Аналогічне законодавство діє в окремих штатах США, в Австралії, Англії, Іспанії, Швеції. Саме таку концепцію передбачають документи ООН.

Поняття добровільної згоди розкривається в примітці до ст. 152 КК України. Згода вважається добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, з урахуванням супутніх обставин.

Тобто, якщо потерпіла особа не сказала чітко «так» або просто промовчала перед статевими зносинами, то це слід трактувати як незгоду. Мається на увазі, що мовчання та бездіяльність тепер офіційно не будуть вважатися знаком добровільної згоди.

Також, коли можна вважати, що було відсутнє вільне волевиявлення особи:

- особа не досягла 14 років, навіть за наявності згоди, будь-який сексуальний контакт вважатиметься сексуальним насильством, відповідно кримінальна відповідальність настає за ч. 4 ст. 153 КК;

- особа перебувала в підпорядкованому чи залежному (фізичному, економічному, психологічному) стані, що не дає їй можливості вільно висловити свою згоду на статеві зносини;

- щодо потерпілої особи систематично вчинялося домашнє насильство з боку кривдника, унаслідок чого вона не могла вільно висловити свою згоду на статеві зносини;

- особа перебувала в безпорадному стані та не могла вільно висловити свою згоду на статеві зносини. Це стосується людей похилого віку, осіб з інвалідністю або особи, яка перебуває в безпорадному стані, або особи, яка страждає на психічний розлад, зокрема на недоумство, має вади розумового розвитку і т.д.

Застосування фізичного насильства, погрози його застосування, а також використання безпорадного стану, також, вказують на відсутність добровільної згоди потерпілої особи на сексуальне насильство як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони даного виду злочину.

Ще одне важливе нововведення полягає в тому, що потерпіла особа не зобов'язана в процесі судового розслідування доводити, що вона намагалася чинити опір сексуальному насильству. Адже примусити особу до тих чи інших сексуальних дій можна за допомогою шантажу, погроз матеріального характеру, маніпуляцій матеріальною чи іншою залежністю щодо жертви.

На закінчення необхідно зазначити, що розглянута проблема визначення меж об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 153 КК України, є досить актуальною і складною, існує необхідність активізації вищої судової інстанції з метою дачі певних роз'яснень з питань, які на сьогодні є нагальними.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341–III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341–14>.
2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 6 груд. 2017 р. № 2227-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ, 2018. С. 1360.

Стрільців О. М.,

уповноважений з антикорупційної діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший науковий
співробітник

НЕОБХІДНІСТЬ І НАПРЯМИ ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДІЯНЬ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИКІВ

Наркополітика – це відображення у конкретних нормативних актах підхід держави до вирішення проблеми обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, а також ставлення до осіб, які їх незаконно вживають. Кожна держава, навіть така ліберальна, як Нідерланди, зацікавлена у тому, щоб наркозалежних осіб у межах її кордонів становилося менше та менше. Питання з ким боротися та проти кого повинні бути спрямовані заходи держави, у т.ч. репресивні, – є одним з ключових моментів наркополітики кожної з країн, зокрема, і для нашої держави.

Не дивлячись на те, що вже протягом тривалих років пріоритетами діяльності Національної поліції України є боротьба з розповсюджувачами наркотичних засобів та психотропних речовин, статистичні дані свідчать про протилежне. Зокрема, відповідно до оприлюднених на сайті Генеральної прокуратури України інформації, за 2015 рік за ст. 307 КК України у 2015 році було зареєстровано 6390 кримінальних проваджень та 14788 – за ст. 309 КК України, у той же час вже у 2018 зареєстровано 5257 кримінальних проваджень за ст. 307 КК України та 17906 – за ст. 309 КК України [1]. Як бачимо, за період 2015–2018 років, кількість кримінальних проваджень за незаконний збут наркотичних засобів та психотропних речовин зменшилась на 17,7%, при цьому збільшилась кількість кримінальних проваджень за фактом незаконного зберігання наркотичних засобів та психотропних речовин без мети їх збуту на 21,1 %.

Про репресивну політику Національної поліції України щодо споживачів наркотичних засобів та психотропних речовин засвідчує той факт, що у 2018 році судами винесено вирoki за ст. 307 КК України лише щодо 624 осіб за ст. 307 КК України та 9463 – за ст. 309 КК України [2].

Таким чином наркополітика в Україні, яка побудована на репресіях щодо наркоспоживачів, а не відносно розповсюджувачів наркотиків, на сьогодні так і не довела своєї ефективності. Кошти платників податків не йдуть на реальну боротьбу з наркобізнесом. Виходом у цьому напрямку, на моє думку, є певна декриміналізація діянь за незаконні дії з наркотичними засобами та психотропними речовинами.

При цьому напрямом декриміналізації не може бути відміна частини 1 ст. 309 КК України, у зв'язку з чим до кримінальної відповідальності можна бути притягнуті особу тільки у тих випадках, коли вона вчинила злочин повторно або якщо у неї виявлено наркотичні засоби та психотропні речовини у великих або особливо великих розмірах. Але навіть за такими

розмірами не кожен особу можна притягнути до кримінальної відповідальності. Наявність у ст. 309 КК України положення, які звільняють від кримінальної відповідальності за дії, передбачені частиною першою цієї статті, у зв'язку із добровільним зверненням особи до лікувального закладу і початком нею лікування від наркоманії, то до кримінальної відповідальності з першого разу можливо притягнути особу тільки за незаконні дії з особливо великими розмірами.

Вважаю, що напрямом декриміналізації вказаних дій повинно стати приведення розмірів окремих видів наркотичних засобів та психотропних речовин, у першу чергу ацетильованого опію, що визначені у Таблиці невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу, що затверджені наказом Міністерства охорони України від 1 серпня 2000 року № 188 [3], відповідно до рекомендацій Міжнародного комітету з контролю за наркотиками – кримінальне покарання повинно наступати у разі вчинення протиправних діянь із зберіганням для власних потреб понад 10 середньодобової дози таких речовин або засобів.

Для прикладу, у той же час кількість ацетильованого опію, необхідного для відкриття кримінального провадження за ст. 309 КК України, становить лише 0,005 г, що свідчить про не відповідність цього показника міжнародним рекомендаціям – вказаний розмір може бути у використаному шприці із залишками вже вживаного наркотичного засобу особою. Як наслідок левову часту осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за ст. 309 КК України, є саме наркоспоживачі такого наркотичного засобу.

Список використаних джерел

1. Генеральна прокуратура України: офіц. веб-сайт. URL. <https://www.gp.gov.ua/>
2. Державна судова адміністрація України: офіц. веб-сайт. URL. <https://dsa.court.gov.ua/dsa/>
3. Таблиці невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу : затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України від 1 серпня 2000 р. № 188. *Офіц. вісник України*. 2000. № 34.

Тимошенко В. І.,

головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ І ЗЛОЧИННІСТЬ

Сучасне українське суспільство характеризується складною структурою, нестабільним розвитком, наявністю різноманітних колізій і конфліктів та постійними трансформаціями. Таким терміном позначають глобальні перетворення у різних сферах суспільного життя, у тому числі й послаблення державного регулювання суспільних процесів та втрату їх керованості. Трансформації в Україні відбуваються на фоні кризи в соціальній, економічній та духовній сферах. Занепад економіки, війна на сході країни, безробіття, зuboжіння населення, його масова міграція, у тому числі й за кордон у пошуках роботи, корупція, девальвація національної валюти, утвердження культу споживання, насильства, цинізму і лицемірства – все це стало нашою реальністю за останні п'ять років. Особливо загрозливих масштабів набуває падіння моралі і моральності, ціннісно-нормативна дезорганізація, алкоголізм, наркоманія, деформація правової свідомості. Поведінка, як відомо, визначається правосвідомістю, у випадку деформації якої людина стає схильною до насилля, агресії, правопорушень. Деформована правосвідомість сприяє криміналізації суспільства, що призводить до реальної загрози безпеці особи, суспільства, держави.

За даними Numbeo, найбільшої в світі бази даних про міста і країни, що були опубліковані в середині 2018 року, Україна за рівнем небезпеки життя зайняла 36-е місце (із 117-ти) з індексом злочинності 50.00 та індексом безпеки також 50.00. Індекс злочинності, встановлений нижче 20, свідчить про вкрай рідкісні випадки вуличної злочинності в країні, індекс від 20 до 40 – низький рівень злочинності, від 40 до 60 – помірний, від 60 до 80 – високий, і від 80 до 100 – максимальна ймовірність стати жертвою злочину. Вищий рівень злочинності ніж в Україні має В'єтнам, Колумбія, Алжир, Гондурас, Венесуела, ряд інших країн Африки і Латинської Америки [1].

Інформація, як бачимо, для нас невтішна. Дані Numbeo нерідко суперечить офіційній статистиці та думці вітчизняних фахівців, разом з тим ігнорувати їх не можна. Виникають запитання: що ж призводить до такого рівня небезпеки; що сприяє поширенню злочинності?

На думку американського кримінолога В. Фокса, злочинність і насилля виникають тоді, коли суспільство дезорганізоване і б'ється в лещатах соціальних та економічних проблем [2, с. 22]. Не менший вплив на злочинність має й криза суспільної свідомості. Визначальною характеристикою такої кризи наступні: розпад існуючих зв'язків між суспільством і

особистістю; нестійкий стан соціального організму; втрата базових цінностей; домінування матеріального над духовним і партикулярних цінностей над цінностями, пов'язаними із загальним благом, зростання ксенофобії та екстремізму. Цінності універсальні, націлені на забезпечення загального блага, поступаються місцем цінностям, кінцевою метою яких є благополуччя окремих груп і осіб.

Система цінностей, на які орієнтується людина, визначається багатьма факторами. Так, високий рівень правової культури і правової свідомості є запорукою орієнтації на моральні мотиви і духовні потреби. І навпаки, деформована правосвідомість і низький рівень правової культури призводить до поведінки, що орієнтується на матеріальні потреби і цінності. Можна стверджувати, що зараз вже сформувався особливий тип особистості з кризовою або катастрофічною свідомістю. Апатія, цинізм, байдужість пересічної людини – це реалії сьогодення. Людина відгороджується від «незручної» соціальної реальності жорстким психологічним бар'єром, повністю занурюється у приватне життя. Авторитарна свідомість замкнутої на собі людини виявляється нездатною до сприйняття думки, що відрізняється від її власної, розуміє толерантність як безпринципність, посягання на її власний світ, який вона прагне захищати будь-якими доступними способами, не завжди зважаючи на їх законність. Криза призводить суспільство до маргіналізації, тобто маргіналізація є проявом кризового стану суспільства.

Маргіналізація являє собою процес втрати людьми ознак соціальної верстви, групи в результаті соціальних або інших трансформацій. Зазвичай маргіналами називають осіб, спосіб життя і світогляд яких не вписується в рамки, прийняті в даному соціумі. Феномен маргінальності впливає на процеси маргіналізації правової свідомості і правової культури суб'єктів правовідносин. Загальноправова теорія маргінальності розглядає правову маргінальність як відчуженість, граничність і неадаптованість до ціннісно-нормативного простору. Маргінальна правосвідомість є дефектною і деформованою стосовно аксіологічного змісту феномена права. Діапазон проявів маргінальної правосвідомості досить широкий: від скептичного, індиферентного (інфантильного) ставлення до права та ригідності (низької пристосованості до динамізму права) аж до правового нігілізму, переродженої правосвідомості, яка ігнорує і заперечує закони, супроводжується умислом на вчинення правопорушень, у тому числі злочинів. Правовий маргінал зазвичай перебуває на межі вчинення злочину [3].

Можливі ситуації, коли правовий нігілізм провокує саме право. Прикладом такої ситуації є прийняття протизаконних актів, недосконалих та неефективних законів, які не можуть забезпечити захист інтересів громадян. Типовою формою прояву правового нігілізму маргінальних груп можна назвати навмисне порушення чинних нормативно-правових актів, масове невиконання юридичних приписів. Безнормність разом з рядом інших

факторів породжує тотальну криміналізацію соціальних відносин. Криміналізація ж суспільних відносин, будучи переважно результатом еволюції злочинності, відсутності ефективного попередження її, маргіналізації суспільства та створення умов, за яких послуги криміналітету виявляються для частини соціуму більш прийнятними, ніж послуги, які може надати держава, у свою чергу сприяє подальшій небезпечній еволюції злочинності. Формуючись як відображення суспільства, кримінальна сфера разом з тим поглиблює проблеми цього суспільства.

Цікаву думку з приводу природи маргіналізму висловив російський вчений-кримінолог С.І.Кирилов. За його словами, в основі маргіналізму лежить історично зумовлена, соціально-генетична люмпенізованість і низький рівень інтелекту, що передається із покоління у покоління. Це є базою лінощів, задрості, озлобленості, індивідуалізму та егоїзму, відчуження від інтересів суспільства. Нemoжливість інтелектуального розвитку пов'язана з комплексами і способами їх позбавлення. Звідси підсвідоме прагнення до вчинення кримінальних правопорушень, які є основним способом позбавлення від комплексів і методом компенсації неповноцінності. Звісно, злочини вчиняють і особи, яких аж ніяк не можна назвати маргіналами. Але 80% всіх кримінальних правопорушень вчиняється саме такими особами, характерні риси яких відповідають ознакам і властивостям маргіналів [4].

Джерелом маргінальності може бути природа сучасного міста з його різноманіттям культур, послабленням традиційних соціальних інститутів і загостренням проблеми ідентифікації людини. Місто, як відомо, провокує депресію. До того ж великі міста відрізняються концентрацією значної кількості людей на обмеженій території. Це породжує конфлікти об'єктивного і суб'єктивного характеру і нерідко стає причиною різного роду злочинів, перш за все спрямованих проти особистості.

Сприяє маргіналізації суспільства також запозичення західноєвропейського та англо-американського способу життя, прагнення швидкими темпами замінити традиційні механізми функціонування економічної, політичної і культурної сфер на відповідні механізми західного зразка. Ліберальні західні цінності, які нерідко пропагують культ вседозволеності і насильства, прагматизму та утилітаризму, зазвичай виявляються просто неприйнятними духовній ментальності українця. У кінцевому підсумку все це призводить до відчуження громадян, їх занурення у власні проблеми, недовіри до влади і стрімкої маргіналізації та криміналізації суспільства.

Нині загрозливих масштабів набула аморальна поведінка. Основними різновидами аморальної поведінки є алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, проституція, дармоїдство, бродяжництво. Аморальна поведінка, на відміну від поведінки злочинної, не складає очевидної загрози публічній безпеці і порядку. Разом з тим, вона сприяє маргіналізації суспільства, руйнує

громадську моральність, знищує моральні засади, які регулюють відносини у суспільстві, і руйнація яких у найближчому майбутньому обов'язково позначиться на публічній безпеці, призведе до трагічних наслідків, що межують зі злочином або є саме такими.

Таким чином, трансформаційні процеси в суспільстві супроводжуються наростанням негативних явищ в сферах економіки, політики, духовного життя, а також ускладненням серйозних загальнолюдських проблем, у тому числі й поширенням протиправної поведінки та зростанням злочинності.

Кризю суспільної свідомості слід розглядати не лише як наслідок відображення проблем у суспільному бутті, а й як їх важливу причину.

На поведінку людини впливають не лише її потреби, а й ціннісні орієнтації, правова свідомість. Поряд із загальними соціальними, економічними, політичними факторами, що сприяють поширенню злочинності, слід брати до уваги і психологічні, біологічні фактори, що визначають той чи інший варіант поведінки людини в кожному конкретному випадку.

Деформована правосвідомість є сьогодні однією з основних причин злочинів, адміністративних проступків, цивільно-правових деліктів, дисциплінарних порушень, формалізму і бюрократизму, корупції у всіх її проявах.

Маргінальна правосвідомість негативно впливає на стан законності і правопорядку, сприяє підвищенню рівня злочинності. Поширення маргінальної правосвідомості є загрозою національній безпеці.

Список використаних джерел

1. Рейтинг стран по уровню преступности. URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries/crime-index>.
2. Фокс В. Введение в криминологию / пер. с англ.; под ред. Б. С. Никифорова и В. М. Когана. – М.: Прогресс, 1985. 312 с.
3. Степаненко Р. Ф. Особенности правового сознания и правовой культуры маргинальной личности // Вестник Нижегородской академии МВД России. 2013. № 24. С.25-30. URL.:<https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-rossiyskoy-pravovoy-kultury-v-issledovaniyah-obschepравovoy-teorii-marginalnosti>
4. Кириллов С. И. Феномен маргинальности и преступное поведение // Вестник Московского университета МВД России. 2014. №12. С. 112–114. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-marginalnosti-i-prestupnoe-povedenie>.

Чабанюк В. Д.,

доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;

Авраменко О. Л.,

доцент кафедри права і соціально-гуманітарних
дисциплін Черкаського інституту ДВНЗ
«Університет банківської справи»

КВАЛІФІКАЦІЯ СУЧАСНИХ ВИЯВІВ ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА

У судовій та слідчій практиці відсутні універсальні підходи щодо ідентифікації таких суспільно небезпечних діянь. Найбільш поширені варіанти кваліфікації таких дій, як умисне вбивство (ст. 115 КК України) та доведення до самогубства (ст. 120 КК України).

Розглянемо найбільш типові ситуації таких протиправних дій та спробуємо дати їм правову оцінку.

До першого варіанту ми відносимо випадки, коли підлітки, що є учасниками таких груп та яким через соціальні мережі або sms-повідомлення було призначено день зведення рахунків з життям, прибували на місце запланованого самогубства, але не змогли його здійснити, і їм «допомагали» це зробити інші люди.

При виявленні таких випадків загибелі неповнолітніх необхідно встановити ознаки вбивства, зокрема виявити ознаки об'єктивної сторони:

1) діяння – посягання на життя іншої особи, спрямоване на порушення функцій чи анатомічної цілісності життєво важливих органів іншої людини;

2) наслідки – біологічна смерть потерпілого;

3) причинний зв'язок між указаним діянням і наслідками. Важливо пам'ятати, що вбивство є закінченим з моменту настання біологічної смерті потерпілого. Суб'єктом вбивства є фізична осудна особа, що досягла 14-річного віку. Суб'єктивна сторона вбивства визначається як умисел. При цьому, для кваліфікації вчиненого як вбивства, вік потерпілих не має значення і може лише свідчити про наявність кваліфікуючої ознаки при вчиненні вбивства малолітньої дитини, тобто особи, яка не досягла 14-річного віку.

Далі розглянемо типовий варіант ситуації при відповідному протиправному впливі на неповнолітнього. Найбільшу складність у слідчих при кримінально-правовій оцінці викликають випадки, коли підліток, втягнутий в діяльність «груп смерті», все ж самостійно вчиняє дії, що призводять його до смерті. Такі дії винних, які спонукають неповнолітнього до самогубства можуть отримувати різну правову оцінку.

Перший варіант – це умисне вбивство, відповідальність за яке передбачене ст. 115 КК України. Для того щоб інкримінувати винному склад вбивства, необхідно довести, що потерпілий не міг усвідомлювати свої дії та

їх наслідки і (або) керувати ними [1, с. 54; 2, с. 54]. Але при цьому слід враховувати вік потерпілого. Таким чином, якщо мова йде про самогубство неповнолітніх осіб, які досягли 14 років, здатних розуміти зміст скоєних дій і ними керувати, то немає підстав вважати вчинене особами, які схилили підлітка до суїциду, вбивством. Такі дії, за наявності відповідних обставин, слід кваліфікувати за ст. 120 КК України.

Інша ситуація, коли потерпілим є малолітня особа. Отже, якщо за висновком експертів, потерпілий, який не досяг 14 років, в силу наявного у нього психічного розладу, який виник у результаті схиляння його до самогубства, не міг розуміти зміст вчинених ним дій і (або) ними керувати, то в цьому випадку також необхідно вести мову про вчинення вбивства і кваліфікувати таке схиляння за ч. 2 ст. 115 КК України [3, с. 279].

Пригадаймо, що самогубство потерпілого є гострою психічною реакцією на психотравмуючу ситуацію. Тому в такій ситуації слідчим слід довести, що винний усвідомлював, що у неповнолітнього потерпілого не було інших варіантів для уникнення самогубства. Слід звернути увагу й на доведення в розглянутих випадках умислу на позбавлення життя неповнолітніх потерпілих, втягнутих в діяльність «груп смерті». Якщо прямий або непрямий умисел не буде встановлено, то кваліфікація доведення або схиляння до самогубства малолітніх за ст. 115 КК України буде взагалі неможлива, оскільки вбивство передбачає тільки умисне вчинення відповідних діянь.

Другий варіант правової оцінки таких дій – це доведення до самогубства відповідальність за яке передбачене ст. 120 КК України.

При кваліфікації доведення до самогубства щодо неповнолітнього (ч. 3 ст. 120 КК України) слід спочатку довести такі альтернативні діяння: жорстоке поводження з особою, шантаж, систематичне приниження людської гідності або систематичний протиправний примус до дій, що суперечать її волі, схиляння до самогубства, а також інші дії, що сприяють вчиненню самогубства.

Стаття 120 КК України може бути застосована лише за умови, що жорстоке поводження з особою, шантаж, примус до протиправних дій або систематичне приниження людської гідності мало наслідком самогубство (позбавлення себе життя) або замах на самогубство (спроба позбавити себе життя). При цьому є необхідним, щоб потерпілий діяв умисно, тобто свідомо бажав позбавити себе життя. Винний при цьому не здійснює жодних дій, які безпосередньо спричиняють смерть потерпілому.

Між передбаченою у ст. 120 КК України поведінкою винного і самогубством або замахом на самогубство потерпілого повинен бути причинний зв'язок.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення потерпілим дій, безпосередньо спрямованих на свідоме позбавлення себе життя.

Суб'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 120 КК України, на нашу думку, характеризується виною, яка може бути як у формі умислу, так і у формі необережності [2, с. 300]. Окремі науковці

вважають можливим доведення до самогубства лише з непрямим умислом та з необережності [4, с. 11]. Суб'єктом передбаченого ст. 120 КК злочину може бути осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Отже, можемо зробити висновок, що аналіз вказаних ознак об'єктивної сторони доведення до самогубства свідчить про певну їх недосконалість (загальний характер, дублювання за змістом, необґрунтована складність доведення окремих ознак) та необхідність подальшого удосконалення. Також проведене дослідження дозволило визначити правила кваліфікації діянь, пов'язаних з діяльністю «груп смерті» в соціальних інтернет-мережах та мобільних додатків IP телефонії. Для поліпшення правозастосовної практики пропонуємо нову редакцію диспозиції ч. 1 ст. 120 КК України: «1. Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, обману, підбурювання, в тому числі надання допомоги у вчиненні самогубства, втягування у групи в соціальних мережах, ігри, конкурси, квести та інші заходи, кінцевою метою, яких є самогубство або їх імітація».

Список використаних джерел

1. Кваліфікація злочинів : навч. посіб. / Г. М. Анісімов, О. О. Володіна, І. О. Зінченко та ін. ; за ред. М. І. Панова. Харків : Право, 2016. С. 54.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея ; НАВС. Київ : Юрінком Інтер, 2016. С. 289;
3. Полный курс уголовного права : в 5 т. / [под ред. А. И. Коробеева]. СПб. : Р. Асланова "Юридический центр Пресс", 2008–2008. (Учебники и учебные пособия). Т. II : Преступления против личности. 2008. С. 279.
4. Шестопалова Л. М. Самогубство та доведення до самогубства: заходи протидії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Київ, 2001. 18 с.

Шакун В. І.,

професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор, академік
НАПрН України

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУЧАСНОЇ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Глобальні проблеми сутності злочинності та її попередження знайшла своє відображення та розвиток у працях відомих зарубіжних та вітчизняних вчених, які сформували основні кримінологічні теорії та позначили шляхи розвитку кримінологічної науки на тривалий час.

Поняття злочинності визначали такі відомі українські кримінологи: В. В. Голіна, І. М. Даньшин, В. М. Дрьомін, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. М. Костенко, І. П. Лановенко та інші. Переважно вони дотримувались думки, що злочинність є соціальним явищем.

Зокрема, злочинність розглядали як соціальне явище або соціальний феномен. Таке розуміння злочинності першим обґрунтував М. М. Гернет. Він виходив із того, що злочинність є рисою суспільства, яке закономірно породжує окремі злочини, проте дане поняття не містить ознак об'єкта, який характеризує і йдеться не про злочинність, а про її причини, фактори.

До початку 30-х років XX ст. у радянській кримінології сформувались два підходи до визначення поняття злочинності: соціальний та біологічний. Проте, поступово це поняття набуло ідеологічного змісту і визначалось, як тимчасове соціальне явище, приречене на зникнення, а кримінологічна наука була визнана буржуазною і практично перестала існувати. На початку 60-х років XX ст. під впливом рішень конгресів ООН щодо попередження злочинності і поводження з правопорушниками в Україні почала відроджуватись кримінологічна наука і було зроблено перші спроби вивчення злочинності через призму міжнародно-правової практики. Злочинність визначалась як сукупність злочинів, вчинених на певній території за певний проміжок часу. Водночас окремі вчені висловлювали сумніви щодо повноти та об'єктивності статистичного підходу до поняття злочинності. Так, у першому радянському підручнику з кримінології А. А. Герцензон визначав злочинність як сукупність злочинів, вчинених у певний період часу в даному суспільстві. У наступних виданнях підручника поняття злочинності зазнало змін і подавалось як «збірне», «класово обумовлене, історично перехідне соціальне явище, що проявляється в сукупності діянь, визнаних суспільно-небезпечними та кримінально-караними в даному суспільстві в даний період часу». Проте і це поняття здебільшого носило ідеологічне навантаження і певною мірою суперечило усталеним поглядам на злочинність, які існували у міжнародно-правовій практиці. Особливою новизною не відзначалось і сформульоване Н. Ф. Кузнєцовою (1969 р.) поняття злочинності як «відносно масове, історично мінливе соціальне, що має кримінально-правовий характер, явище класового суспільства, яке складається з усієї сукупності злочинів, вчинених у певній державі у певний період часу» [1].

Злочинність є однією із форм відхилень від норми. Так, ще наприкінці XIX ст. бельгійський правознавець А. Прінс, який розглядав людство як величезний організм, визначав злочинність як одну із форм відхилень від нормальної діяльності цього організму. За його словами, злочинність походить із самих елементів людства, вона не трансцендентна, а іманентна; у ній можна бачити певне виродження соціального організму. Як девіації і девіантну поведінку характеризують злочинні діяння і сучасні автори Г. А. Аванесов, Ю. М. Антонян, А. І. Долгова, І. І. Карпець та ін.

Можна також розглядати злочинність як системне утворення, що формує структури, стійкі за своїм призначенням, метою, способами функціонування, специфікою організації. Вона характеризується закритим, «тіньовим» характером взаємодії, поліваріантністю можливостей і високим ступенем невизначеності саморозвитку криміногенних процесів і тенденцій, багатofакторністю і багаторівневістю механізмів соціальної детермінації росту показників, активним впливом кримінальних структур на некриміналізований соціальний простір, наявністю криміногенних змін у суспільній та індивідуальній свідомості. Складові даної системи перебувають у стійких динамічних взаємовідносинах. Такими складовими є конкретні види злочинів.

На нашу думку, злочинність породжується соціальними явищами і процесами, проявляється в масштабі всього суспільства, найповніше виявляє себе через масу злочинів. Головною, найбільш суттєвою ознакою злочинності є сукупність злочинів, їх повторюваність. У кримінологічній науці і практиці також прийнято терміном «злочинність» позначати сукупність злочинів одного або кількох видів, що мають масовий характер і закономірно повторюються у країні або окремому регіоні протягом певного періоду часу [2]. Якщо широкого поширення набув якийсь один злочин, наприклад шахрайство, у такому разі не можна говорити про злочинність. Це буде лише широко поширене шахрайство. А от якщо мають місце масове шахрайство, розбої, грабежі, вбивства тощо, все це повторюється, – це вже злочинність. Отже, не буде коректним твердження, що злочинність – соціальне явище. Це сукупність соціальних явищ, але сума явищ не створює нове явище.

Злочинність існувала в усі часи. Завжди були люди, незадоволені своїм становищем, такі, що прагнули його змінити, у тому числі й способами, що засуджувались їх сучасниками, незалежно від наявності писаних законів. Вічними злочинами можна назвати: вбивство, завдання шкоди здоров'ю, крадіжку, грабїж, розбїй, зґвалтування, порушення встановленого порядку управління. Її рівень і характер у різних соціально-економічних умовах і різних країнах суттєво корелює з конкретними обставинами життєдіяльності членів суспільства. Зі зміною суспільства змінюється і злочинність. Криміналізація і декриміналізація окремих видів посягань на інтереси і права тих або інших категорій осіб визначається виникненням нових суспільних відносин, а також потребою суспільства у їх захисті. Злочинність невіддільна від людського суспільства. Неможливо уявити собі соціум, розвиток якого не супроводжувався б протиправними діяннями, адже безконфліктне співіснування особистостей і соціальних груп практично неможливе. На мою думку, злочинність є невід'ємною складовою взаємовідносин людей, що супроводжує суспільство на всіх етапах його розвитку і відображає поведінку окремих індивідів, яку інші члени суспільства сприймають, як злочини.

Список використаних джерел

1. Куц В. Поняття злочинності. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/10-2016/02/kuts.pdf>.
2. Тимошенко В. Соціальна основа злочинності. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2018. № 2. С. 35–39. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/4479>.
3. Алауханов Е. Криминология. Учебник. – Алматы, 2008. – 429 с. URL: <http://www.allpravo.ru/library/doc4204p0/instrum6815/item6841.html>

Шармар О. М.,

доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ РІВНОПРАВНОСТІ ГРОМАДЯН ЗАЛЕЖНО ВІД ЇХ РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРИНАЛЕЖНОСТІ, РЕЛІГІЙНИХ ПЕРЕКОНАНЬ, ІНВАЛІДНОСТІ ТА ЗА ІНШИМИ ОЗНАКАМИ

Згідно зі ст. 24 Конституції України визначено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Для захисту цих прав і свобод законодавець встановив кримінальну відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками, яка передбачена в ст. 161 КК України. Слідча і судова практика застосування цієї норми свідчить про наявність у ній недоліків, що перешкоджають чи ускладнюють протидію порушенню рівноправності громадян.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 161 КК України передбачається відповідальність за: «Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками». У ч. 2 ст. 161 КК України зазначено: «2. Ті самі дії, поєднані з насильством, обманом чи погрозами, а також вчинені службовою особою». Частина 3 цієї норми закріплює: «Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, які були вчинені організованою групою осіб або спричинили тяжкі наслідки».

Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують рівноправність громадян та їх права. Факультативними додатковими об'єктами можуть бути честь і гідність особи, її життя, здоров'я, власність. З об'єктивної сторони злочин може проявлятися у формі:

1) дій, спрямованих на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі і гідності; 2) образи почуттів громадян у зв'язку з їх релігійними переконаннями; 3) прямого чи непрямого обмеження прав громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками; 4) встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за зазначеними вище ознаками. Суб'єктивна сторона має прямий умисел та спеціальну мету – розпалювання національної, расової, релігійної ворожнечі в країні чи окремому її регіоні або приниження національної честі та гідності представників окремих національних груп. Суб'єктом злочину може бути, фізична, осудна особа, яка досягла 16-р., а в деяких випадках може бути службова особа. Це пояснюється тим, що службові особи зобов'язані в першу чергу забезпечувати реалізацію прав та свобод громадян, а якщо ж навпаки – завдає шкоди таким правам – це суттєво підвищує суспільну небезпечність таких злочинів.

Слід зазначити, що мотиви расової, національної або релігійної нетерпимості передбачені як кваліфікуючі ознаки містяться і в інших злочинах зокрема: тяжкі тілесні ушкодження (ч. 2 ст. 121 КК України), середньої тяжкості тілесні ушкодження (ч. 2 ст. 122 КК України), побой та мордування (ч. 2 ст. 126 КК України), катування (ч. 2 ст. 127 КК України), погроза вбивством (ст. 129 КК України), умисне вбивство (п. 14 ч. 1 ст. 115 КК України). Аналізуючи об'єктивну сторону складу злочину в ч. 2 ст. 161 КК України, а саме «дії, поєднані з насильством, погрозами» виникає запитання, які форми психічного та фізичного насильства охоплюються цим поняттям? Результати судової практики свідчить, що у разі заподіяння потерпілому насильства у вигляді легкого тілесного ушкодження, дії винного кваліфікуються за ч. 2 ст. 161 КК України. У зв'язку з цим виникає питання чи охоплюються поняттям насильство в ч. 2 ст. 161 КК України заподіяння потерпілому середньої тяжкості тілесних ушкоджень чи вимагає додаткової кваліфікації за ч. 2 ст. 122 КК України, яка також містить мотиви расової, національної чи релігійної нетерпимості. Якщо ж у цьому випадку дії винного кваліфікувати за сукупністю статей ч. 2 ст. 161 КК України та ч. 2 ст. 122 КК України, то це свідчить про подвійне інкримінування? Таке питання виникає і при тлумаченні поняття тяжких наслідків, які можуть бути спричиненні внаслідок вчинення цього злочину, передбачені ч. 3 ст. 161 КК України. Наприклад, чи потрібно у цьому випадку додатково кваліфікувати дії суб'єкта злочину при спричиненні потерпілому тяжких наслідків і за ч. 3 ст. 161 КК України за ч. 2 ст. 121 КК України, яка також містить мотиви расової національної чи релігійної нетерпимості. Якщо тілесне ушкодження має ознаку небезпечності для життя та здоров'я в момент заподіяння для потерпілого і вчинене з мотивів расової національної чи релігійної нетерпимості, то це вимагає кваліфікації за сукупністю ч. 3

ст. 161 КК України та ч. 2 ст. 121 КК України. Як наслідок, знову виникає подвійне інкримінування.

Отже, наявність кримінально-правових норм, які містять насильство, що вчиняється з мотивів нетерпимості може призвести до подвійного інкримінування та порушення конституційних принципів, що свідчить про необхідність подальшого удосконалення положень КК України. Із метою уникнення зайвої диференціації вважаємо, що законодавець має конкретизувати в ч. 2, 3 ст. 161 КК України фізичне і психічне насильство або виключити ознаки, які характеризують мотиви, расової, національної чи релігійної нетерпимості із кваліфікуючих ознак злочинів проти життя та здоров'я особи.

Федоренко О. А.,

молодший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем протидії
злочинності ННІ № 1 Національної
академії внутрішніх справ

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Сучасний розвиток економічних відносин і у світі, а також євроінтеграційний напрям нашої країни, потребує своєчасного і відповідного реагування з боку держави, у тому числі й шляхом удосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність та практики його застосування.

Щодо виконання «Плану дій по лібералізації Європейським Союзом, візового режиму для України» Верховна Рада України 23.05.2013 року прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких актів України стосовно кримінальної відповідальності юридичних осіб, який набрав чинності з 01.08.2014 року [1].

Відповідно до цього закону, в Загальну частину КК України, введено новий розділ XIV-I, який отримав назву «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб»

Застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичної особи, як і будь яка інша юридична відповідальність, базується на певних принципах. Такі заходи можуть бути справедливими, тобто відповідати участі юридичної особи у вчиненому злочині, а також належно диференційованими та індивідуалізованими для ефективного досягнення їхньої мети, якою є усунення суспільної небезпечності юридичної особи, попередження вчинення нових злочинів від її імені та в її інтересах. Також заходи кримінально-правового характеру повинні стимулювати юридичних осіб до правомірного ведення господарської діяльності, виявлення та усунення порушень в організації та функціонуванні [2].

Сьогодні в кримінальному законодавстві України діє система інших, відмінних від покарання заходів кримінально-правового характеру, видами якої є: примусові заходи медичного характеру (статті 92–95); примусове лікування (ст. 96); спеціальна конфіскація (статті 96-1–96-2); заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб (статті 96-3–96-11); примусові заходи виховного характеру (ст. 105).

Обов'язковими ознаками інших заходів кримінально-правового характеру виступають: 1) наявність мети, позбавленої властивості кари, що досягається за допомогою некримінально-правових методів; 2) підстави та порядок застосування таких заходів не пов'язані з постановленням обвинувального вироку суду. Інші заходи кримінально-правового характеру, що не є формою кримінальної відповідальності, застосовуються судом за відсутності повного складу злочину, а саме його суб'єкта.

Порівняння заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб з іншими заходами кримінально-правового характеру дало підстави для висновку, що: 1) основна мета застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб має каральний ефект, і лише в деяких випадках може бути поєднана з метою, спрямованою виключно на забезпечення безпеки суспільства від вчинення злочинів у майбутньому; 2) процесуальною підставою застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є обвинувальний вирок суду щодо уповноваженої фізичної особи, яка вчинила злочин від імені та в інтересах особи юридичної. Встановлення перелічених ознак заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб дало можливість стверджувати, що такі заходи є формою кримінальної відповідальності.

Це набуває особливо важливого значення передусім у зв'язку із системною трансформацією суспільних відносин у нашій державі, зокрема перебудовою економічного механізму та активізацією діяльності юридичних осіб різних форм власності. Лібералізація дозвільних процедур і системи адміністрування бізнесу, концентрація капіталу та створення потужних компаній, у тому числі транснаціонального характеру, зміна структури, форм, рівня злочинності, зокрема в господарській сфері, зумовлюють необхідність перегляду існуючих наукових підходів до кримінальної відповідальності юридичних осіб. Від належного правового регулювання та ефективної діяльності державного механізму, передусім правоохоронних органів та суду, залежить стан законності та правопорядку в Україні.

У сфері притягнення юридичних осіб до відповідальності у випадку вчинення злочину, виявлено прогалини у вітчизняному унормуванні подібного інституту, що мінімізує його ефективність в Україні, а саме: 1) специфіка обраної моделі регулювання кримінальної відповідальності; 2) відсутність кримінально-правової норми, що встановлює відповідальність юридичної особи у разі її спільної участі у вчиненні злочину; 3) видова обмеженість застосування заходів кримінально-правового характеру щодо

юридичних осіб, що ускладнює досягнення їхньої основної мети, спрямованої на усунення умов, що сприяли вчиненню суспільно небезпечного діяння і можуть стати криміногенним чинником на майбутнє; 4) відсутність інституту судимості юридичних осіб як обов'язкового виду застосування кримінальної відповідальності [3].

Як свідчать відомості з Єдиного державного реєстру судових рішень, на стадії досудового розслідування нерідко вирішується питання щодо накладення арешту на майно юридичних осіб. Проте вироків щодо уповноважених осіб, у яких одночасно застосовуються заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Проте відсоток реалізації заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб досить низький [4].

З метою підвищення ефективності практичного застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб обґрунтована, зокрема, доцільність удосконалення підстав застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб та розширення видів заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, що забезпечить досягнення їхньої основної мети, спрямованої на усунення умов, що сприяли вчиненню суспільно небезпечного діяння.

Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є новим самостійним інститутом кримінального права, норми якого ефективно регулюють відповідальність юридичних осіб у разі вчинення злочину. Запровадження дієвого інституту кримінально-правового впливу відносно юридичних осіб дозволило б створити систему протидії злочинам, які вчиняються в інтересах юридичних осіб або з використанням фінансових та інших їх можливостей. Таким чином виконання обов'язку України у сфері боротьби зі злочинністю юридичних осіб який відображено у ратифікованих міжнародних стандартах, розроблених та затверджених ООН, Радою Європи та іншими уповноваженими органами. міжнародно-правових зобов'язань приблизило правову систему України до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: станом на 5 вересня 2017 р. Київ : ЦУЛ, 2017. 174 с
2. Онокієнко О. А. Деякі особливості застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Юрид. наук. електр. журнал № 3 2018 р. URL: http://lsej.org.ua/3_2018/58.pdf.
3. Провоторов О. В. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб як інститут кримінального права України : дис. ... канд. наук. Київ, 2019.
4. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://court.gov.ua/reystri-ta-sistemi/>.

Філь І. М.,

спеціаліст Приватного закладу вищої освіти
«Деснянський економіко-правовий коледж
при Міжрегіональній академії управління
персоналом», кандидат юридичних наук

АНАЛІЗ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА СТ. 301 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Із розвитком вільного доступу до глобальної мережі Інтернет ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних матеріалів набуває нових рис. На підставі узагальнення статистичних даних Генеральної прокуратури України кількості облікованих злочинів, передбачених у ст. 301 КК, свідчить про динаміку їх зростання упродовж 2017–2019 рр.: 2017 р. – 11 936, 2018 р. – 13760 (+13 %), 2019 р. (по вересень 2019 р.) – 5013 (–174%). Пояснити встановлену особливість «коливання» кількості злочинів пояснити складно. Припускаємо, що це пов'язано з несприятливим моральним формуванням особистості. Також наявна лише незначна загальна кількість направлених проваджень до суду з обвинувальним актом: 2017 р. – 5461, 2018 р. – 2752 (–98 %), 2019 р. – 3465 (+20 %). Перевага кількості облікованих злочинів над кількістю направлених проваджень до суду з обвинувальним актом пояснюється тим, що частина кримінальних проваджень на законних підставах припиняється у процесі та за результатами досудового розслідування. А тому до суду надходять кримінальні провадження, кількість яких не збігається (менша) із кількістю облікованих злочинів.

Визначимо як змінюють існування суспільних відносин ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних матеріалів у проаналізованих судових вироках, постановках та ухвалах: порушуються основні принципи суспільної моралі, що регулюються нормами Закону України «Про захист суспільної моралі» (вирок Чемеровецького районного суду Хмельницької області від 03 квітня 2018 р.); порушується суспільна мораль у сфері статевих стосунків, суспільних відносин, що складаються з приводу протидії розповсюдження порнографії, принципи статевої моралі та спричиняє шкоду моральному вихованню людей, шляхом створення викривленого уявлення про інтимні стосунки між статями (вирок Баглійського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 17 грудня 2018 р.); порушується моральні засади суспільства в частині розповсюдження інформації про статеве життя (вирок колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Запорізької області від 19 квітня 2016 р.);

У проаналізованих вироках, постановках та ухвалах міститься такі *формулювання суспільно небезпечного діяння*: розміщення особою на інтернет сторінці фотознімок власних геніталій (вирок колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Запорізької області

від 19 квітня 2016 р.); на своїй сторінці на інтернет сайті «porevo.info» за адресою в мережі Інтернет розміщення 3 фотознімків порнографічного характеру, зберігання вказаних зображень для подальшого їх розповсюдження в мережі Інтернет, залишення скопійованих зображень порнографічного характеру на своїй сторінці в мережі Інтернет у вільному доступі (вирок Баглійського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 17 грудня 2018 р.); за допомогою цифрового пристрою, шляхом фотографування власного статевого органу, виготовлення 1 фотознімку із порнографічним змістом, зберігання на жорсткому диску власного комп'ютера, розповсюдження у мережі Інтернет у розділі «Люблю ножки» у попередньо зареєстрованому ним аккаунті під іменем «Boomster1984» (вирок Чемеровецького районного суду Хмельницької області від 03 квітня 2018 р.); зберігання дитячої порнографії, за допомогою пошукових запитів: «школьница», «illegal», «русское» у папці «Emule1», що розташована за адресою: «Розділ 3:\Hlam\EMule1», розміщення 85579 файлів, які стали доступними та розповсюджувалися іншим користувачам всесвітньої мережі Інтернет (вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 6 березня 2018 р.).

Щодо форми вини злочину, передбаченого у ст. 301 КК України. Зауважимо, що у більшості вивчених вироків, постановках та ухвалах, постановлених по ст. 301 КК України ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних матеріалів вчиняється з умислом. При цьому в деяких випадках суди зазначають про прямий умисел (вирок колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Запорізької області від 19 квітня 2016 р.); злочинний умисел (вирок Баглійського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 17 грудня 2018 р.); умисел (вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 6 березня 2018 р.).

Деякі суди акцентували увагу на наявності спеціальних знань, наприклад, володіння необхідними знаннями та навичками користування мережею Інтернет (вирок Чемеровецького районного суду Хмельницької області від 03 квітня 2018 р.).

Щодо кваліфікуючих ознак, передбачених у ст. 301 КК України. Проаналізувавши судові вироків, постанови та ухвали, було виявлено, що злочин, передбачений у ст. 301 КК України, вчиняється повторно (вирок Баглійського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 17 грудня 2018 р.; вирок колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Запорізької області від 19 квітня 2016 р.); вчинені щодо кіно- та відеопродукції, (ухвала Деснянського районного суду м. Чернігова від 27 липня 2017 р.); аудіовізуальних творів, що містить дитячу порнографію (вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 6 березня 2018 р.);

Щодо застосування виду покарання до осіб, які вчинили ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних матеріалів: 3 роки

позбавлення волі з конфіскацією порнографічних предметів, кіно- та відеопродукції, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, засобів їх виготовлення, розповсюдження і демонстрування(вирок колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Запорізької області від 19 квітня 2016 р.; вирок Баглійського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 17 грудня 2018 р.; вирок Чемеровецького районного суду Хмельницької області від 03 квітня 2018 р.);4 роки позбавлення волі з позбавленням права займатись діяльністю, пов'язаною з розповсюдженням графічних зображень та відеопродукції у мережі інтернет на строк 1 рік з конфіскацією засобів виготовлення, розповсюдження і демонстрування порнографічних предметів та відеопродукції (ухвала Деснянського районного суду м. Чернігова від 27 липня 2017 р.);5 років позбавлення волі з позбавленням права займатись діяльністю, яка пов'язана з розповсюдженням інформації будь-якого характеру на веб-ресурсах строком на 1 рік (вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 6 березня 2018 р.).

Щодо застосування до осіб, які вчинили ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних матеріалів звільнення від покарання та його відбудовання: звільнення від відбування покарання з випробуванням і встановлення іспитового строку тривалістю 1 рік (вирок Чемеровецького районного суду Хмельницької області від 03 квітня 2018 р.); звільнений від відбування призначеного покарання, якщо протягом іспитового строку один рік не буде вчинено нового злочину і виконання обов'язків, передбачені п. 1,2 ч. 1 ст. 76, та п. 2ч. 2 ст. 76 КК України (вирок Баглійського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 17 грудня 2018 р.;вирок колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Запорізької області від 19 квітня 2016 р.);звільнення від призначеного покарання у зв'язку із закінченням іспитового строку (ухвала Деснянського районного суду м. Чернігова від 27 липня 2017 р.); на підставі ст. 75 КК України звільнений від відбуття покарання з іспитовим строком 2 роки (вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 6 березня 2018 р.).

Щодо обставин, які пом'якшують покарання. Обставинами, що пом'якшують покарання суд визнавав щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину (вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 6 березня 2018 р.). Обставин, що обтяжують покарання, у проаналізованих судових вироках, постановках та ухвалах судом не встановлено.

Щодо характеристики осіб, які вчинили ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних матеріалів. У вивчених постановках та ухвалах, постановлених по ст. 301 КК України міститься вказівка на повну професійно-технічну освіту, без офіційного працевлаштування, не одруженого, раніше не судимого(вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 6 березня 2018 р.); повна середня освіту, перебування у

шлюбі, наявність малолітньої дитини (вирок колегії суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Запорізької області від 19 квітня 2016 р.); неодруженого, інваліда I групи загального захворювання (вирок Чемеровецького районного суду Хмельницької області від 03 квітня 2018 р.).

Отже, проведений аналіз судових вироків, постанов та ухвал за ст. 301 КК України дозволяє стверджувати, що цей злочин вчиняється за допомогою мережі Інтернет або з використанням її ресурсів, тому доцільно ст. 301 КК України викласти у новій редакції.

Ярмиш Н. М.,

старший викладач відділу кримінально-правових дисциплін Національної академії прокуратури України, доктор юридичних наук, професор

ЧЕРГОВА ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ: ЗАКІНЧЕНА ПРОПОЗИЦІЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ ЧИ ЗАМАХ НА ЇЇ НАДАННЯ?

Проблеми правозастосування, породжені непередуманим, непрофесійним втручанням законодавця у Кримінальний Кодекс (КК) України, є невід’ємною темою обговорення на будь-якому кримінально-правовому форумі. Дані тези присвячені висвітленню проблем, витоком яких є те, що у складах корупційних злочинів нині, поряд з «наданням» неправомірної вигоди, зазначені «пропозиція» та «обіцянка» її надання.

Заздалегідь домовимось, що неправомірну вигоду далі будемо іменувати хабарем, оскільки, з огляду на вирoki з Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – Реєстр), її, як і раніше, надають-одержують саме у матеріальному вимірі, тобто у вигляді хабара. Слово «хабар» застосовує у своїх рішеннях і Верховний Суд.

Відтворимо визначення пропозиції, яке надане у ч. 3 примітки ст. 354 КК України: «Під пропозицією у статтях 354, 368, 368-3 – 370 слід розуміти висловлення...наміру про надання неправомірної вигоди...». Зрозуміло, що такого висловлення достатньо, аби злочини, передбачені статтями (частинами статей), що призначені для «хабародавця», вважати закінченими. Ситуації будемо розглядати на прикладі ст. 369 КК України «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі».

Вважаємо за необхідне обговорити питання про співвідношення пропозиції хабара з його наданням, а саме: чи потрібно при кваліфікації діяння згадувати пропозицію, якщо вона передувала наданню. Видається за доцільне реагувати на пропозицію засобами кримінального права лише у разі, якщо вона відбулася, а одержання – ні (зокрема, внаслідок відмови особи, до якої пропозиція спрямована). У випадку одержання хабара після

його пропозиції, вказувати на останню немає сенсу, оскільки вона є лише етапом на шляху до надання хабара.

Коли «пропозиція неправомірної вигоди» з'явилася у КК України, багато дослідників передрікали, що таке діяння фіксуватися у практиці якщо й буде, то вкрай рідко. Адже доводити пропозицію дуже важко, оскільки одержання цінностей тут не відбувається, певні матеріальні блага залишаються у потенційного хабародавця. Однак ці прогнози не виправдалися. Реєстр містить багато вироків, де злочин, якій ставлять у провину «хабародавцю», – саме пропозиція хабара. Типовими є вирoki у справах, коли працівнику дорожньої поліції водій пропонує гроші, аби той не відреагував на порушення правил, а поліцейський взяти хабар відмовляється. Такі випадки трапляються доволі часто. Причому поліцейські навіть попереджують водіїв, що, пропонуючи гроші, вони вчиняють злочин, але, незважаючи на це, правопорушники продовжують наполягати на своєму, збільшуючи суму потенційної «винагороди». Все це фіксують відеореєстратори, якими облаштовані автомобілі поліцейських, чим, звісно ж, процес доведення значно полегшується. Переважна кількість таких подій кваліфікується за ст. 369 КК України як закінчений злочин, вчинений у формі пропозиції неправомірної вигоди службовій особі державної (публічної) сфери.

Втім, те, що пропозиція хабара – окремий, самостійний вид діяння, передбачений (зокрема) у ст. 369 КК України, все-таки розуміють не всі особи, які застосовують кримінальний закон. Зустрічаються вирoki, де пропозицію, яка відхилена службовою особою, кваліфікують як замах на надання, при тому, що жодних дій, спрямованих на надання, вчинено не було. Тобто як замах на надання розуміють саму пропозицію. Це неправильно, оскільки пропозиція – закінчений злочин. Якщо б вона не була зазначена у диспозиції статті, на неї взагалі не можна було б відреагувати. Пропозиція (якщо вона не включена до складу злочину) – не замах, і навіть не готування до надання хабара. Це – лише виявлення наміру, яке за усталеними традиціями не має кримінально-правового значення (до слова, пропозиція і визначається в нинішньому законі саме як висловлення наміру, хоча й таке, що «зведено в ранг» закінченого злочину). Дійсно, до того, як в ст. 369 КК України з'явилася ознака «пропозиція», про вирoki, де особу, яка лише запропонувала хабар, засуджували б за готування до його надання, навіть не доводилося чути.

Отже, пропозиція сама по собі є закінченим злочином. Проте з «наданням» – інша справа. Надання є закінченим не тоді, коли здійснений суто фізичний рух тіла (наприклад, гроші покладені на стіл службової особи), а коли відповідна особа одержала, прийняла її, тобто погодилася вчинити певні дії у разі хабаря-підкупу або не відмовилася від винагороди, якщо їй «дякують» за вже вчинені дії. Саме таку відповідь на питання щодо закінченні «надання» хабара підказує здоровий глузд. Дійсно, навряд чи хтось скаже «я надав чиновнику хабара», якщо останній від нього

відмовився. Адекватним буде у такому разі казати «я намагався надати хабара, проте – не вдалося». Цілком очевидно, що останній випадок слід кваліфікувати як замах на надання хабара. Водночас не можна обійти увагою що деякі правозастосовники такі уявлення ігнорують. В Реєстрі (хоча і нечасто) зустрічаються вирoki, коли безуспішне намагання надати хабара кваліфікують як закінчене надання (навіть не згадуючи пропозицію, якщо вона була). Принагідно повідомимо, що існує й вирок, де відсутність закінченого надання неправомірної вигоди аргументують тією обставиною, що дії, за які особа надала неправомірну вигоду(а саме: «не складання протоколу про адміністративне правопорушення»), не були вчинені. Насправді для визнання того, що надання неправомірної вигоди відбулося, чи вчинила або ні інша сторона дії на користь «хабародавця», жодного значення не має. В розглядуваному вирокі надання неправомірної вигоди не можна вважати закінченим тому, що не відбулося одержання. Вочевидь, випадки визнання надання хабара закінченим без його одержання зустрічалися (хоча і не часто) завжди. Мабуть, саме тому Пленум Верховного Суду України ще у п. 10 Постанови «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26 квітня 2002 року №5 акцентував: «Злочини, передбачені статтями 368, 369 КК, вважаються закінченими з моменту, коли службова особа прийняла хоча б частину хабара. У випадках, коли вона відмовилася прийняти запропоновані гроші, цінності, послуги, дії того, хто намагався дати хабар, належить кваліфікувати як замах на його давання».

За чинним законом, якщо наданню передувала пропозиція, незважаючи на те, що одразу ж відбулася невдала спроба надати хабара, є підстави кваліфікувати діяння як закінчений злочин за ознакою «пропозиція неправомірної вигоди».

Висловлюється думка, що будь-яке надання хабара само по собі свідчить про намір його надати. Проте, якщо розглядати кожне надання хабара одночасно і як його пропозицію, то незакінчене надання можна тлумачити як закінчену пропозицію, а з таких позицій злочин, передбачений ст. 369, завжди буде закінченим.

Аби розібратися, чи дійсно це так, необхідно уважно прочитати кожне слово з визначення пропозиції та акцентувати увагу на тому, що в ньому йдеться не про «виявлення», а про «висловлення» наміру надати неправомірну вигоду. Тобто за законодавчим визначенням, намір має бути сформульований саме словами. Словесна форма передачі інформації може бути як усною, так і письмовою, проте її не можна плутати з конклудентними діями, тобто певним поведінням (включаючи жестикуляцію), за яким можна отримати уявлення про намір особи.

Якщо розмірковувати саме так, тобто відповідно до букви закону, у разі, коли невдалій спробі хабара передувало виявлення наміру її надати, проте не в словесній формі, слід вважати, що пропозиція відсутня, а надання не відбулося з причин, що службова особа відмовилася отримати хабар. А це – замах на надання. Виходячи з цього, якщо службова особа не отримала

хабар, якій її намагалися надати, злочин, передбачений ст. 369, можна вважати закінченим лише у разі, якщо спробі надання передувало виявлення наміру саме в словесній (усній або письмовій) формі. Якщо ж цього не було, жодна виразна жестикуляція, хай і цілком зрозуміла, не дає підстав вважати злочин закінченим за відсутності пропозиції неправомірної вигоди саме в її законодавчому формулюванні – у словесній формі. В такому разі подальше намагання надати неправомірну вигоду, якщо службова особа відмовилася її взяти, і слід кваліфікувати як замах на її надання, тобто за ч. 2 ст. 15 та ст. 369 КК України.

Отже, замах на надання неправомірної вигоди можливий або у випадку відсутності пропозиції, коли особа одразу ж безуспішно намагається надати хабара, або коли перед цим вона вчиняє певні дії, які свідчать про її намір надати неправомірну вигоду, але ці дії конклудентні, тобто не є «висловленням», тому не підпадають під поняття «пропозиція неправомірної вигоди», що надане у ч. 3 ст. 354.

Однак на практиці при кваліфікації подій, коли намір про надання хабара виявляється не в словесних, а в конклудентних діях, на цей нюанс іноді увагу не звертають. Як приклад можна навести випадок, коли водій, що порушив правила дорожнього руху, коли його зупинив поліцейський, вийшовши з автомобіля, одразу ж мовчки засунув йому в кишеню 200 грн. Зрозумівши, що відбувається, поліцейський миттєво відреагував на це: кинув гроші водію під ноги. Незважаючи на те, що сенс події, дійсно, є цілком зрозумілим, виходячи з «букви» закону, визнати поведінку водія закінченим злочином, а саме пропозицією хабара, неможна за відсутності пропозиції хабара. Водій одразу намагався його надати, проте йому це не вдалося внаслідок відмови з боку поліцейського. А це є з замахом на надання.

Існує і вирок, де пропозицією хабара було визнане те, що водій-правопорушник мовчки продемонстрував поліцейському декілька купюр по двісті гривень («розмахував грошима перед обличчям поліцейського»), проте потім їх прибрав за вимогою останнього. Це було визнане судом пропозицією хабара, оскільки поліцейський сприйняв таку поведінку як «натяк» водія на те, що той готовий надати йому ці гроші за відмову від складення протоколу. Втім, відповідно до законодавчого визначення, у даній ситуації не було ні висловлення про намір, ні намагання надати неправомірну вигоду. А це свідчить про відсутність складу злочину, передбаченого ст. 369 КК України.

Якщо порівнювати між собою пропозицію неправомірної вигоди та її надання, можна дійти висновку, що пропозиція є менш небезпечним варіантом діяння, передбаченого ст. 369 КК України (та інших, де міститься ця ознака). Вочевидь саме тому на початку внесення змін у Розділ XVII Особливої частини КК України, «пропозиція» та «надання» були розведені по різних частинах ст. 369, відповідно з різними санкціями: за надання неправомірної передбачалося значно більш суворе покарання, ніж за її пропозицію. Після того, як обидві ознаки опинилися разом, виникла

парадоксальна ситуація: у разі, якщо надання хабара не відбулося з причин, що не залежали від волі «хабародавця», останньому буде краще, якщо його поведінка буде визнана не пропозицією хабара, а замахом на його надання. Адже покарання за замах обмежено двома третинами від найбільш суворого з передбачених санкцією статті. Цей парадокс може усунути лише сам законодавець.

Питання, пов'язані з обіцянкою неправомірної вигоди в даних тезах не розглядаються, оскільки за волею законодавця обіцянка сформульована як та ж пропозиція, але деталізована вказівкою на час, місце та спосіб майбутнього надання. Питання про доцільність існування в кримінальному законі цих двох видів виявлення (за законом – «висловлення») наміру – тема окремої розмови.

Андрійшин Т. В.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Прикарпатського факультету (м. Івано-Франківськ)
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін та оперативно-
розшукової діяльності Прикарпатського
факультету (м. Івано-Франківськ) Національної
академії внутрішніх справ *Данченко К. М.*

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО ВІДБУВАННЯ

Історично покарання пройшло багатовіковий шлях. Спочатку ціллю кари був вплив покарання на злочинця і тому покарання були дуже жорсткі, але не мали тривалості в часі. Тому поняття звільнення від покарання має більш коротку історію, ніж покарання. Наприклад, якщо призначалося покарання у виді побиття палками, то ніхто не акцентував увагу на звільненні від відбування такого покарання. Злочинця били палками і якщо він залишався живий, то така особа знов продовжувала своє існування. Тобто інститут звільнення є певним проявом гуманізму. Якщо особа вчинила злочин, була піддана покаранню та відбувши його звільнилася, такий стан свідчить, що в людській свідомості з'явилося поняття можливості змін злочинця та його поведінки. Тому, стало зрозумілим, що злочин не є вічним і, відповідно, покарання не повинно бути вічним.

Метою цієї статті є: дослідження ефективності інституту звільнення від покарання та його відбування, передбаченого Розділом XII Загальної частини КК України; виділення перспективи використання інституту звільнення від покарання для вирішення кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці.

Багато проблем звільнення від покарання та його відбування досліджені в роботах таких сучасних криміналістів, як Н. Abadinsky, Н. Arnot, S. Creighton, О. П. Горох, О. О. Дудоров, К. М. Данченко, О. Ф. Ковітіді, М. В. Романов, А. А. Музика, М. І. Хавронюк та інші. У своїх працях зазначені вчені торкалися питань звільнення від покарання та його відбування в цілому або досліджували лише окремі види звільнення від покарання. Однак питанням ефективності звільнення від покарання та його відбування приділяється недостатньо уваги.

Незважаючи на те, що серед учених-юристів немає єдності в поглядах з питання, що варто розуміти під ефективністю кримінально-правових норм, частіше за все її пов'язують з категорією цілей в кримінальному праві. Цей підхід є загальнотеоретичним і ґрунтується на тому, що «дія права є одночасно ефективною, корисною, економічною, а дослідження кінцевих результатів дії та зіставлення їх із цілями правових приписів дає змогу

визначити сумарну ефективність дії правових норм, що складається з досконалості цих норм і правозастосовчої практики» [1, с. 404]. Відповідно, ефективність у правовій сфері становить собою відношення між метою, досягнення якої передбачалося, та фактично досягнутим результатом (за словами О. І. Левченкова, йдеться про відношення між фактично досягнутим, дійсним результатом і тією метою, для досягнення якої було прийнято і задіяно ту чи іншу законодавчу модель) [2, с. 8–9]. Ключовим напрямом забезпечення правової ефективності є створення чітких норм права. Криміналісти визначили ефективність кримінально-правових норм та інститутів через ступінь досягнення цілей, поставлених перед ними. Як зазначає С. В. Максимов, ефективність кримінального закону знаходиться в тісному зв'язку з його цілями і становить собою об'єктивну можливість, що перебуває в прямій залежності від результату дії. Досягнуто поставленої мети – отже, закон працює ефективно, відповідно, а закономірності об'єктивного характеру при постановці мети враховані максимально повно і точно. Формулюючи те або інше кримінально-правове положення, законодавець уявляє собі певний результат, що повинен бути досягнутий саме за допомогою дії кримінально-правових норм [3, с. 152, 160].

Ефективність кримінально-правової норми завжди складається з її внутрішньої побудови (змісту) та її правозастосовної практики. Як зазначає Ю. В. Баулін, необхідними умовами ефективності кримінально-правового регулювання є як доброякісність кримінально-правових норм, передбачених у КК, так і ступінь досягнення судом мети застосування зазначених норм [4, с. 785]. З цього приводу О. М. Костенко слушно зауважує, що закон – це не більш ніж інструмент (хороший або поганий) у руках тих людей, які його застосовують (або повинні застосовувати) [5, с. 43]. Отже, обов'язковою умовою ефективності закону є правильне (адекватне) застосування його компетентними органами, оскільки ефективний закон не завжди означатиме його ефективну реалізацію.

Не можна оминати увагою цікаве дослідження ефективності звільнення від кримінальної відповідальності, здійснене українською дослідницею О. С. Козак, яка пропонує оцінювати ефективність інституту звільнення від кримінальної відповідальності як ефективність механізму його правового регулювання. На думку О. С. Козак, механізм оцінки ефективності звільнення від кримінальної відповідальності складається з чотирьох елементів: 1) оцінка рівня застосування звільнення від кримінальної відповідальності; 2) оцінка рівня недопущення вчинення нових злочинів особами, які раніше були звільнені від кримінальної відповідальності (критерієм цього показника є мінімальна кількість осіб, раніше звільнених від кримінальної відповідальності, які знову вчиняють злочини); 3) оцінка рівня компетентності суду при застосуванні звільнення від кримінальної відповідальності; 4) оцінка рівня узгодженості роботи суб'єктів застосування звільнення від кримінальної відповідальності (слідчий – прокурор – суддя) [6, с. 96–100].

Користуючись запропонованим методологічним підходом можна запропонувати такі головні критерії ефективності звільнення від покарання та його відбування: 1) динаміка застосування звільнення від покарання та його відбування. Цей критерій свідчить про затребуваність інституту практикою правозастосування. Відсутність випадків застосування звільнення від покарання та його відбування чи їх незначна кількість може свідчити про те, що та або інша норма належним чином «не працює»; 2) учинення нового злочину після звільнення від покарання та його відбування або порушення визначених законом умов його застосування. Передусім цей критерій стосується ситуацій реалізації заохочувальних норм, за яких імовірність недосягнення відповідної мети є істотною, а також тих видів звільнення, що відносять до категорії умовних. Вчинення нового злочину (так само порушення певних умов) свідчить про те, що заохочувальна норма не дала очікуваного результату, а мета більш високого рівня (мета кримінальної відповідальності) залишилась не досягнутою. Так, при звільненні від покарання з випробуванням (ч. 1 ст. 75 КК України) суд виходить з необхідності заохочення позитивної поведінки особи. Ефективність реалізації цієї мети може підтверджувати становлення на правомірний шлях, що відображається у відмові від вчинення нових злочинів. Тобто, застосоване до особи звільнення від покарання з випробуванням, після якого вона скоює новий умисний злочин, можна вважати неефективним.

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що ефективність кримінального закону в частині звільнення від покарання та його відбування має визначатись з точки зору можливості досягнення його загальної мети та цілей кримінально-правових норм, що регламентують певний вид звільнення від покарання або відбування його частини. Якщо те або інше нормативне положення сконструйоване таким чином, щоб досягти відповідних цілей, то можна говорити про його ефективність, якщо ні – про неефективність. Запропоновано такі основні критерії визначення ефективності звільнення від покарання та його відбування: 1) динаміка застосування звільнення від покарання та його відбування; 2) вчинення нового злочину після звільнення від покарання (його відбування).

Список використаних джерел

1. Левченков О. І. Проблеми правового регулювання суспільних відносин: загальнотеоретичні аспекти. 2012. 528 с.
2. Левченков О. І. Знову до питання ефективності дії права. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2013. № 3. С. 5–15.
3. Максимов С. В. Цель в уголовном праве. *Российский ежегодник уголовного права*. 2012. № 6. С. 145–165.
4. Баулин Ю. В. Конституционные основы уголовно-правового регулирования общественных отношений. *Право*. 2013. С. 782–785.
5. Костенко О. М. Кримінальний кодекс і доктрина. *Право України*. 2004. № 7. С. 43–47.

6. Козак О. С. Звільнення від кримінальної відповідальності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2008. 228 с.

7. Кримінальний кодекс України : Закон України № 2341-III від 05.04.2001 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Олещук Я. В.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІЗДН Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник: професор кафедри
кримінального права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент **Процюк О. В.**

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КАТУВАННЯ

В 2001 році вітчизняний законодавець увів до кримінального законодавства України новий склад злочину – катування ст.127 Кримінального кодексу України. Дані зміни було продиктовано непоодинокими фактами порушення прав людини, пов'язані із посяганнями на життя, здоров'я та гідність особи у вигляді заподіяння сильного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій, що є ознаками катування. Законодавець, також керувався конституційними положеннями та вимогами міжнародно-правових актів, що захищають права людини. Зазначимо, що чинне до 2001 року українське кримінальне законодавство (ні Кримінальний кодекс УРСР 1924 року, ні Кримінальний кодекс УРСР 1927 року, ні Кримінальний кодекс УРСР 1960 року) такого складу злочину не містили.

Катування, тобто умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб [1].

І хоча за ст. 28 Конституції України катування віднесено до таких дій, що принижують гідність особи, підвищена суспільна небезпека таких дій, порушення одночасно декількох видів суспільних відносин, зумовило поміщення даного діяння у розділ II «Злочини проти життя та здоров'я особи» Особливої частини чинного КК України, а не в розділ III «Злочини проти волі, честі та гідності особи», як це могло б видатись більш слушним.

Включення до КК України окремої статті зі складом злочину – катування – викликано тим, що в Україні у період, що передував прийняттю Кримінального кодексу 2001 року, систематично, допускалися факти застосування до особи побоїв, мучення або інших насильницьких дій, що завдавали сильний біль або фізичне чи моральне страждання і становили собою посягання на життя, здоров'я та гідність особи, тобто катування [2, с. 3–4].

Щодо загальної кримінально-правової характеристики катування (ст. 127 КК України) потрібно зазначити, що в цьому злочині:

Родовим об'єктом є суспільні відносини, які забезпечують охорону особи, зокрема її життя і здоров'я, основним безпосереднім – здоров'я особи.

Об'єктивна сторона полягає у: а) діянні – завданні побоїв, мученні або інших насильницьких діях; б) наслідках, що виявляються в завданні сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання; в) причинному зв'язку між указаним діянням і наслідками (отже, склад цього злочину є матеріальним). Суб'єктом є фізична осудна особа віком від 16-ти років (загальний суб'єкт).

Суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом і спеціальною метою (примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, зокрема отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або покарати його чи іншу особу за дії, учинені ним або іншою особою чи в учиненні яких його або іншу особу підозрюють, а також залякування чи дискримінація його чи інших осіб).

Кваліфікуючими ознаками (ч. 2) є вчинення його: а) повторно; б) за попередньою змовою групою осіб; в) з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Однак зазначимо, що законодавчо встановлені ознаки насильства при катування сформульовані занадто широко, що не сприяє точному його розумінню та призводить до помилок у правозастосуванні. Хоча дефініція катування у ст. 127 КК України відповідає його визначенню, що закріплене у Конвенції, проте потребує суттєвого уточнення з врахуванням інтерпретації катування Європейським судом з прав людини [1, с. 465].

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея; НАВС. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 1064 с.

2. Катеринчук К. В. Кримінально-правові та кримінологічні заходи запобігання катуванню : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.08 / К. В. Катеринчук. Київ, 2010. 18 с.

Бакал А. А.,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
ННІ № 3 Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник: доцент кафедри
кримінального права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук **Жук І. В.**

ВІРТУАЛЬНЕ ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА ЯК НОВА ЗАГРОЗА КІБЕРБЕЗПЕЦІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Самогубства перетворилися на одну з найгостріших проблем сучасного суспільства і є своєрідними індикаторами громадського здоров'я і соціального благополуччя. Вони займають провідні місця серед причин смертності працездатного населення і зберігають тенденцію до зростання в низці держав світу. З розвитком технологічного прогресу, зокрема появою мережі Інтернет, з'являються також і нові форми доведення до самогубства. Значного поширення набули самогубства серед підлітків, яких спонукали до цього у так званих «групах смерті» у соціальних мережах. За результатами аналізу соціальних мереж протягом 2018 року було виявлено 945 таких груп смерті, де підштовхують неповнолітніх до самогубства, з яких 760 були заблоковані. Кількість облікових записів, які вдалося ідентифікувати як зареєстровані на території України, становить близько 58 тис. [1]. Кіберполіція на даний момент активно блокує ці групи, але складність в тому, що вони дуже швидко з'являються на інших ресурсах і кількість потенційних жертв також збільшується. З огляду на необхідність посилення боротьби з цим явищем у Верховній Раді України зареєстровано законопроект від 25 липня 2017 року № 7005 про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання мобінгу, під яким розуміється форма психологічного насильства, що полягає в тривалому та систематичному психологічному тиску на особу, зокрема з використанням мережі Інтернет.

У структурі механізму доведення до самогубства варто було б визначити роль кібербулінгу. Методи, що застосовуються у разі такої форми агресії, зазвичай мають невідворотний характер та найчастіше використовуються в злочинній діяльності правопорушників. До них належать:

- анонімні погрози – пересилання агресором листів з образами, залякуваннями без підпису на електронну адресу жертви, щоб психічно її принизити та примусити її страждати;

- кіберсталкінг – тривала повторювана розсилка погроз своїй жертві через мобільний зв'язок, електронну пошту або сторінки в соціальних мережах повідомлень;

– харасмент – тривалий односторонній агресивний вербальний або/та невербальний вплив одного чи кількох агресорів на жертву шляхом надсилання на її електронну пошту повідомлень (сотні або тисячі текстових повідомлень на мобільний телефон жертви, якій надходять величезні рахунки за їх отримання);

– наклеп – принизлива, неправдива інформація про жертву, що розміщується агресором на персональній сторінці жертви або надходить електронною поштою (фото);

– персоніфікація – агресор видає себе за жертву, використовуючи її пароль, надсилає неправдиву, образливу інформацію від імені жертви;

– публічне викриття та шахрайство – оприлюднення особистої інформації [1].

Важливим кроком до вирішення даної проблеми стало прийняття Верховною Радою Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства)» від 8 лютого 2018 року № 2292. Так, відповідно до нової редакції цієї статті «доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі, схиляння до самогубства, а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства, - карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк» [2]. Завдяки цьому можна буде притягати до відповідальності осіб, які спонукають до самогубства з використанням мережі Інтернет.

Список використаних джерел

1. Керик Л. І. Роль новітніх технологій у дослідженні окремих елементів криміналістичної характеристики доведення до самогубства. Харків : Видавнича агенція «Апостіль». 2018. URL: http://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14673/1/Kerik_89-99.pdf.

2. Про внесення зміни до статті 120 Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства : Закон України від 8 лютого 2018 року № 2292-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2292-19>.

Малиш Д. Г.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 3 Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник: доцент кафедри
кримінального права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук *Жук І. В.*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОБРОВІЛЬНОЇ ЗГОДИ НА СТАТЕВИЙ АКТ

Проблемні аспекти статевого насильства, насильницьких статевих дій щодо неповнолітніх та малолітніх осіб завжди привертали значну увагу громадськості. Одним із сучасних критеріїв правового регулювання цієї сфери є добровільність як ознака правопорушення, що була закріплена в європейських міжнародних нормативних актах та перенесена до українського правового поля.

В нашому дослідженні ми зосередимось на положеннях Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 р. (набув чинності 11 січня 2019 р.), яким було внесено ряд законодавчих змін, що викликали широку наукову дискусію в Україні. Одним з найбільш дискусійних питань стало законодавче закріплення добровільної згоди на статевий акт. Відтак існує необхідність розкрити зміст поняття «добровільність» з позиції кримінального права. Так, у ст. 152 КК України зґвалтування визначається як «вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних з вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмету, без добровільної згоди потерпілого». Вказівка на відсутність добровільної згоди потерпілого як обов'язкову ознаку складу злочину міститься і у ст. 153 КК «Сексуальне насильство». При цьому, законодавець спробував розкрити зміст цієї ознаки у примітці до ст. 152 КК – «згода вважається добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, з урахуванням супутніх обставин». Вочевидь, таке визначення є поверхневим. Фактично поняття «супутні обставини» не тільки не вирішує проблему змісту добровільності, але й навпаки ще більше її розмиває, створюючи можливості індивідуальної інтерпретації зацікавленими сторонами, що може вплинути на об'єктивність судових вироків. Вирішенням вказаної суперечності може стати вичерпний перелік способів передачі та (або) отримання такої згоди. Так, згода особи на сексуальне проникнення в її тіло не може вважатися добровільною, якщо вона була надана під впливом: застосування фізичного насильства; погрози

його застосуванням; погрози щодо безпеки потерпілої особи; обману; використання щодо особи її матеріальної чи службової залежності, безпорадного чи уразливого стану. З цього приводу О. Дудоров зазначив наступне: «криміноутворювальною ознакою цього злочину є недобровільність – відсутність вільного волевиявлення потерпілої особи на проникнення в один із трьох її природних отворів. А отже, вагінальне, анальне або оральне проникнення в тіло іншої особи визнається зґвалтуванням як у тому разі, коли воно поєднується із традиційним застосуванням фізичного насильства, погрозою його застосування або використанням безпорадного стану потерпілої особи, так і в інших випадках відсутності її добровільної згоди на вказане проникнення». Такий підхід відповідає рішенням ЄСПЛ у справі «М.С. проти Болгарії» від 4 грудня 2003 р., в якому наголошувалося, що для кваліфікації вчиненого діяння як зґвалтування принциповим є не стільки застосування сили чи погрози її застосуванням, скільки встановлення відсутності згоди потерпілої особи на статевий контакт [1, с. 13–14].

Крім того, як зауважив І. Маркін, запровадження добровільної згоди у своєму змісті несе позбавлення суб'єкта злочину добровільної відмови. Особу, яка в останній момент добровільно відмовилася від доведення до кінця зґвалтування, все одно можна буде притягнути до кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 154 КК України «Примушування до вступу в статевий зв'язок» [2].

Список використаних джерел

1. Дудоров О. О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики): практ. порадник. Сєверодонецьк: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018. 92 с.

2. Маркін І. Секс за новим Кримінальним кодексом: нова редакція. Юридична газета online. 20 лютого 2018 р. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/seks-za-kriminalnim-kodeksom-nova-redakciya.html>.

Михлич О. О.,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
ННІ № 3 Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник: доцент кафедри
кримінального права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук **Жук І. В.**

ПРОБЛЕМА ПРОТИДІЇ ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ

Із розвитком сучасних технологій виникають нові інноваційні способи збуту наркотичних засобів. Одним із таких способів є оголошення в соціальних мережах. Допоміжним засобом слугує створення певного «сленгу». Нині гостро постало питання визначення загальних схем збуту наркотичних засобів, а також виявлення основних факторів небезпеки кожної схеми, проведення аналізу цих даних для формування способів та засобів виявлення та знешкодження таких «організацій». Чинним законодавством наразі не передбачені дієві заходи боротьби з інноваційними підходами злочинця для збуту наркотичних засобів, тому ця проблема є актуальною і потребує юридичного удосконалення. Збут наркотичних засобів через мережу Інтернет є новим явищем, що не має чіткого механізму протидії, крім того, ні Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, ні Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» не містять положень, які регулюють питання боротьби з розповсюдженням наркотиків через Інтернет.

Наркодилери застосовують цікавий і новітній маркетинговий хід для залучення клієнтів, який майже не потребує фінансових вкладів. Виходячи на вулицю, можна помітити оголошення, які не привертають до себе уваги дорослих людей, але привертають увагу дітей та підлітків (наприклад, для продажу амфетаміну – «Фен недорого» із інтернет-посиланням на ресурс). Чому торгівля наркотиками через Інтернет є популярною і потребує швидкого і інноваційного підходу її подолання? Тому що сама процедура збуту наркотиків стала простішою. Раніше для того, щоб придбати наркотики, потрібно було зв'язатися із дилером по телефону або особисто, і купити в нього наркотичні засоби. В такому випадку можливо було відстежити місце знаходження особи і записати розмову, що могло слугувати доказом обвинувачення. У випадку ж покупки он-лайн це майже неможливо. Наркодилери винайшли схему, за якої клієнт, заходячи на сайт, де продаються наркотичні засоби, повинен спочатку зареєструватися і отримати дозвіл від адміністрації сайту. Така сама ситуація в соціальних мережах – в «Інстаграм», «Телеграм», і «Facebook» існують закриті групи, де заявка на

реєстрацію розглядається модератором. Після реєстрації можна ознайомитися із каталогом сайту, що може бути зашифрований. Для шифрування повних назв наркотиків придумали певний «сленг» або «наркотичний жаргон», наприклад, «азот» – таблетки азидотимидина; «Віктор Палич» – похідне амфетаміну, біла кристалічна речовина C₁₀H₁₅N, що використовується в формі гідрохлориду, як наркотик, ще більш стимулюючий, ніж амфетамін; «Герман», «Другий», «Перець» – це все назви героїну. Коли особа обирає вид наркотичного засобу, вона зв'язується із продавцем, який вказує, на який рахунок перевести кошти, після чого, через деякий час, клієнту приходить повідомлення, де він може забрати свою «закладку». Складність цієї ситуації полягає в тому, що: по-перше, ресурс який використовується сайтом, знаходиться на серверному обладнанні різних країн; по-друге, рахунок, на який переводяться кошти, належить особі, яка навіть і не знає, що через її картку виконуються такі схеми; по-третє, немає особистого контакту клієнта і наркодилера, адже на будь-якому етапі продажу вони особисто не пересікаються; по-четверте, недосконалість законодавчої бази щодо протидії таким злочинам.

Беручи до уваги те, що збут наркотичних засобів через мережу Інтернет щороку зростає, назріла необхідність удосконалення кримінального законодавства у цій сфері. Зокрема, пропонується доповнити ст. 307 Кримінального кодексу України кваліфікуючою ознакою, яка б передбачала відповідальність за збут наркотичних засобів з використанням мережі Інтернет, а також внесення відповідних доповнень до постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» щодо вирішення питань, пов'язаних з незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересиланням чи збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів через мережу Інтернет.

Вовк А. Є.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 3 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: доцент кафедри
кримінального права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
Жук І. В.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КАЛІЦТВО СТАТЕВИХ ОРГАНІВ ЯК ОЗНАКИ ТЯЖКОГО ТІЛЕСНОГО УШКОДЖЕННЯ

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно

жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 (набрав чинності 11.01.2019 р.) до КК України були внесені значні зміни, зокрема, до ст. 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження». Так, об'єктивна сторона злочину була доповнена новою ознакою – каліцтво статевих органів.

У світовій практиці проблема каліцтва статевих органів, зазвичай, пов'язувалася з жіночою статтю у контексті грубої дискримінації і порушення прав жінок, оскільки саме жінки частіше виступали потерпілими від цього діяння. Згідно зі ст. 38 Стамбульської конвенції каліцтво статевих органів передбачає видалення, інфібуляцію або здійснення будь-якого іншого каліцтва в цілому або частково великих статевих губ, малих статевих губ або клітора. Тобто, у Конвенції мова йде виключно про жіночі статеві органи. Зазначене каліцтво у жінки здатне спричинити хронічний біль, зокрема під час статевих контактів, розлад сексуального потягу, посттравматичний синдром, тяжку психологічну травму, небезпеку для життя через високу крововтрату або інфікування статевих органів, проблеми із сечовипусканням, а пізніше – ускладнення під час пологів і смерть новонароджених дітей, ризик безпліддя та інші серйозні наслідки, такі як абсцеси, виразки, кісти, утворення рубців. Власне метою, з якою заподіюється таке каліцтво, як правило, є позбавлення статевих органів жінки належної сексуальної функції [1]. Практика жіночих обрізань позбавляє жінок права на фізичну та психічну недоторканість, права на свободу від насильства, права на найвищий досяжний рівень здоров'я, на свободу від дискримінації за ознакою статі, на свободу від тортур, жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження, права на життя у разі смерті від такої процедури. Така проблема зустрічається у деяких культурах світу та зумовлена їх етно-релігійними особливостями. Для цих спільнот указані дії є частиною традиційної практики та виражають їх ставлення до місця жінки у сім'ї та соціумі. Для України це не є властивим, але все ж зустрічаються деякі громадяни України, які відповідно до релігійного сповідання вважають такі дії прийнятними і навіть необхідними [2].

Український законодавець криміналізував каліцтво статевих органів потерпілого незалежно від його статі, що можна оцінювати двояко. З одного боку, якщо б законодавець не передбачив цю норму гендерно нейтральною, це могло б вважатися порушенням прав чоловіків. З іншого боку, існує процедура чоловічого обрізання, яка, по-перше, є необхідною і бажаною для чоловіків мусульманських та іудейських віровчень та, по-друге, не несе значних ризиків та шкоди для здоров'я чоловіка, що може мати місце у випадку з каліцтвом жіночих статевих органів. Каліцтво чоловічих статевих органів у відповідних випадках також може бути кваліфіковане за ст. 121 як «каліцтво статевих органів» та «втрата будь-якого органа чи його функцій», або тільки як легке тілесне чи середньої тяжкості тілесне ушкодження (статті 125 та 122 КК України) залежно від тяжкості заподіяної шкоди. Обрізання

крайньої плоти пенісу не вважається каліцтвом у розумінні ст. 121 КК, якщо воно вчинюється у визначених законодавством закладах з гігієнічною метою або як хірургічне лікування. Як і обрізання крайньої плоти пенісу чоловіка, здійснення певної зміни великих статевих губ, малих статевих губ або клітора жінки не може кваліфікуватися за ст. 121 КК України, якщо воно згідно із національним законодавством є дозволеною формою медичного втручання або пластичною операцією на статевих органах, яка обумовлена медичними та (або) косметологічними показаннями. Але ознаки, за якими можна відрізнити кримінально каране каліцтво статевих органів від незлочинного, мають бути встановлені за допомогою Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень. За відсутності визначення каліцтва статевих органів кваліфікація за цією ознакою може викликати труднощі на практиці. Відповідальність за спричинення каліцтва статевих органів настає ст. 121 незалежно від мети діяння (дотримання релігійних норм або забезпечення традиційної покірності майбутньої дружини чоловікові тощо). Додатково кваліфікувати ці дії, наприклад, ще за ст. 161 КК як обмеження прав громадян за ознакою статі не потрібно [3].

Отже, враховуючи вищевикладене, доцільність доповнень до ст. 121 КК України викликає певні сумніви. Більш правильним та логічним видається встановлення кримінальної відповідальності лише за каліцтво жіночих статевих органів (жіноче обрізання), що у свою чергу, відповідало б вимогам вказаної Стамбульської конвенції. Такі діяння виступають окремим видом тілесних ушкоджень, що здійснюються умисно відповідно до соціально-побутових та релігійних традицій і переконань певних етно-релігійних спільнот.

Список використаних джерел

1. Female Genital Mutilation in Europe: An analysis of court cases. URL: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-based-violence/eliminating-female-genital-mutilation_en.
2. Байда А. О. До питання кримінальної відповідальності за калічення жіночих статевих органів. Вісник Асоціації кримінального права України: електрон. наук. вид. Харків, 2016. Вип. 2. С. 202–210.
3. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство за ознакою статі. Науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2019. 288 с.

Підпригора К. О.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 3 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: доцент кафедри
кримінального права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
Жук І. В.

ЗАХОДИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ ЩОДО КРИВДНИКІВ

У 2017 році Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» та Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Цими нормативними актами і вводиться в законодавство України термін «кривдник».

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII в ст. 1 визначає, що кривдник – це особа, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі. Раніше відповідальність за це діяння була передбачена лише у Кодексі про адміністративні правопорушення (ст. 173-2), зокрема, кривднику загрожує штраф від 10 до 20 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від 30-40 годин, або адміністративний арешт на строк до 7 діб. У разі ж вчинення тих самих дій протягом року штраф збільшується до 20–40 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, громадські роботи – на строк 40-60 годин, адміністративний арешт – на строк до 15 діб. Наразі відповідальність кривдника встановлена і у Кримінальному кодексі (далі – КК) України у ст. 126-1 «Домашнє насильство». У цьому випадку санкції значно суворіші. Зокрема, особі може бути призначено громадські роботи на строк від 150 до 240 годин, арешт на строк до 6 місяців, обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі на строк до 2 років. Межа між притягненням до адміністративної чи кримінальної відповідальності кривдника полягає у систематичності вчинення актів домашнього насильства: якщо кривдник вчинив насильство до двох разів – адміністративна, від трьох і більше – кримінальна.

Окрім вказаних змін КК України було доповнено новим розділом XIII-1 «Обмежувальні заходи» зі ст. 91-1 аналогічної назви, яким передбачена можливість застосування до кривдника відповідних заходів кримінально-правового характеру. Так, в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням з підстав, передбачених КК України, від кримінальної відповідальності чи покарання, суд може

застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або декілька обмежувальних заходів, відповідно до якого (яких) на засудженого можуть бути покладені обов'язки: заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності; заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку з роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин; заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб; направлення для проходження програми для кривдників або пробачійної програми (ст. 91-1 КК).

Зазначені зміни торкнулися і Кримінального процесуального кодексу України, де у ч. 6 ст. 194 «Застосування запобіжного заходу» передбачені майже ідентичні обмежувальні заходи, що застосовуються до особи, яка підозрюється у вчиненні домашнього насильства.

Крім того, згідно зі ст. 76 КК України суд може покласти на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, додаткові обов'язки дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля.

При цьому національна практика отримала чотири спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству згідно з положеннями Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»:

1. Терміновий заборонний припис стосовно кривдника (ст. 25) – спеціальний захід, що вживається уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України, який полягає зобов'язання залишити місце проживання постраждалої особи, заборона на вхід та перебування в місці проживання постраждалої особи, заборона в будь-який спосіб контактувати з нею.

2. Обмежувальний припис стосовно кривдника (ст. 26) – встановлений судом захід, що полягає у забороні перебувати у в місці спільного проживання (перебування), усунення перешкод у користування майном потерпілою особою, обмеження спілкування з постраждалою дитиною, заборона наближатися на визначену відстань до місця проживання, навчання, роботи, та інші.

3. Взяття кривдника на профілактичний облік та проведення з ним профілактичної роботи (ст. 27) – взяття на профілактичний облік кривдника з моменту виявлення факту вчинення ним домашнього насильства на встановлений законодавством строк та проведення з ним профілактичної роботи у Національній поліції України.

4. Направлення кривдника на проходження програми для кривдників (ст. 28) – заходи за рішенням суду, спрямовані на зміну насильницької

поведінки кривдника, формування у нього нової, неагресивної психологічної моделі поведінки у приватних стосунках, відповідального ставлення до своїх вчинків та їх наслідків. Кривдника, який умисно ухиляється від проходження програми для кривдників, можна притягти до кримінальної відповідальності за ст. 390 1 КК України. Таким чином, засобом впливу на кривдника стали не лише заходи адміністративно-правового впливу, а й кримінально-правові, зокрема, обмежувальні заходи.

Демчук О. В.,

аспірант кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВИПУСК В ЕКСПЛУАТАЦІЮ ЗАВІДОМО ТЕХНІЧНО НЕСПРАВНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ АБО ІНШЕ ПОРУШЕННЯ ЇХ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

Експлуатація транспортної системи в Україні повинна забезпечувати безпеку життя і здоров'я громадян, збереження вантажів, що перевозяться, охорону навколишнього середовища.

Будь-який транспортний засіб є джерелом підвищеної небезпеки, проте характер і ступінь цієї небезпеки багато в чому залежить від виду транспортного засобу, функціонального призначення, кількості перевезених пасажирів, вантажу. І хоча чинним законодавством передбачено кримінальну відповідальність за випуск в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів або інше порушення їх експлуатації, однак окремі положення законодавства України, зокрема, статті 287 Кримінального кодексу України, мають деякі прогалини.

Так, у диспозиції статті 287 КК України встановлено, що кримінальна відповідальність настає за випуск в експлуатацію завідомо технічно несправних транспортних засобів, допуск до керування транспортним засобом особи, яка перебуває в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують її увагу та швидкість реакції, або не має права керування транспортним засобом, чи інше грубе порушення правил керування транспортним засобом, чи інше грубе порушення правил експлуатації транспорту, що убезпечують дорожній рух, вчинення особою, відповідальною за технічний стан або експлуатацію транспортних засобів, якщо це спричинило потерпілому середньої тяжкості тілесне ушкодження, тяжке тілесне ушкодження або його смерть. При цьому законодавець, застосовуючи широкий спектр дій, які складають об'єктивну сторону, практично не конкретизує відповідальність суб'єкта за вчинення конкретного діяння.

Занадто відсильними видаються характеристики суб'єкта кримінально-караних дій, що в окремих випадках унеможлиблює

притягнення до кримінальної відповідальності осіб фактично за допущені ними порушення. До прикладу, санкція ч. 1–3 ст. 286 КК України передбачає градацію кримінальної відповідальності за спричинення внаслідок порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами спричинення потерпілому середньої тяжкості, тяжких тілесних ушкоджень, смерті, а також таких, які спричинили загибель кількох осіб. Натомість, санкція ст. 287 КК України передбачає застосування покарання від 200 неоподаткованих мінімумів доходів громадян до позбавлення волі на строк до 5 років, що характерно для злочинів проти безпеки виробництва.

Занадто відсильними видається поняття «інше грубе порушення правил експлуатації транспорту, що убезпечують дорожній рух», що дає підстави наповнювати його зміст суперечливими підзаконними нормативно-правовими актами, або ж взагалі вихолощувати його. Подібна невизначеність законодавства створює неоднозначність тлумачення і призводить до неправильної кваліфікації даного злочину.

Отже, кримінально-правова охорона безпеки експлуатації транспорту набуває особливої актуальності. Проблеми відповідальності за порушення безпеки руху та експлуатації транспорту були предметом дослідження таких вітчизняних науковців, як: С.В. Бабанін, В.І. Борисов, В.В. Віскунов, С.В. Гізімчук, Ю.Ф. Іванов, В.І. Касинюк, М.Й. Коржанський, О.М. Котовенко, Я.В. Матвійчук, В.А. Мисливий, О.В. Микитчик, О.В. Негодченко, О.М. Опальченко, В.І. Осадчий, В.П. Тихий, В.В. Ємельяненко, Р.В. Щупаківській та інших. Разом з цим, наукові праці вказаних авторів стосувалися злочинних порушень правил безпеки руху та експлуатації транспорту, що вчиняються на окремих видах транспорту (ст. 276, 286, 289, 290, 291, 292 КК України).

Окрім того, основні дослідження, присвячені питанням кримінальної відповідальності за злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту не враховують сучасних соціально-економічних і правових реалій, а також технічних досягнень останніх років. У той же час сучасна правозастосовна практика вимагає вирішення низки питань, пов'язаних з реалізацією кримінальної відповідальності за даний злочин.

Все це дозволяє зробити висновки про необхідність розробки теми даного дослідження та її значення в теоретичному та практичному аспектах і відпрацювання практичних рекомендацій щодо удосконалення кримінального законодавства України.

Гончарова Д.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Приватного вищого навчального закладу
«Деснянський економіко-правовий коледж при
Міжрегіональній академії управління персоналом»
Науковий керівник: спеціаліст Приватного вищого
навчального закладу «Деснянський економіко-
правовий коледж при Міжрегіональній академії
управління персоналом», кандидат юридичних
наук *Філь І. М.*

ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ, ЩО ВЧИНИЛА ЗЛОЧИН, ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ВИКЛЮЧАЄ ЗЛОЧИННІСТЬ ДІЯННЯ

Дії, спрямовані на затримання злочинця, є суспільно-корисними, оскільки запобігають вчиненню нових злочинів і разом з тим забезпечують здійснення у відношенні його правосуддя. Такі дії є правом громадян і обов'язком службових осіб, правоохоронних органів.

У відповідності до КК України, затримання особи, що вчинила злочин – це самостійна обставина, що виключає злочинність діяння (раніше такі дії розглядалися як учинені в стані необхідної оборони). Та й сьогодні Постанова Пленуму Верховного Суду від 26 квітня 2002 р. № 1 роз'яснює (абз. 4 п. 3), що, за змістом ст. 38 КК України, до необхідної оборони прирівнюються дії, вчинені під час правомірного затримання та до ставлення відповідним органам влади особи, котра вчинила злочин.

На думку, С. Г. Блинської, правомірним затриманням буде, якщо насильницькі дії, спрямовані на обмеження волі злочинця для доставляння його до відповідних органів влади, були вимушено викликані необхідністю затримання та відповідали небезпечності вчиненого посягання й обставинам затримання злочинця. Право на затримання злочинця має кожний громадянин, незалежно від того, чи є у нього можливість звернутись за допомогою до представників влади [1, с. 24].

Правомірність дій щодо затримання особи, що вчинила злочин, визначається за ознаками, які можна поділити на ознаки, що відносяться до підстав затримання (наприклад, щодо особи, яка вчинила діяння, що містить усі ознаки складу злочину, безпосередньо після вчинення злочину, для доставляння такої особи до відповідних органів державної влади) та на ті, що визначають дії особи, котра затримує (наприклад, у необхідності застосування насильницьких дій, що вимушено спричиняють шкоду особі, яка ухиляється від затримання, із застосуванням такого способу, без якого затримання неможливе; заподіяння злочинцю шкоди, що відповідає характерові та ступеню тяжкості вчиненого ним діяння, його особі, обставинам затримання; недопущення перевищення меж, достатніх для затримання.

Незважаючи на те, що заподіяння шкоди є єдиною можливістю усунути небезпеку, як і при крайній необхідності (ст. 39 КК України), у процесі затримання можливо заподіяти шкоду особі, котру затримують, більш тяжку, ніж та, що вона її заподіяла [2, с. 181]. У такому разі мова йде про перевищення меж затримання злочинця, що визнається як умисне заподіяння особі, яка вчинила злочин, тяжкої шкоди, що явно не відповідає небезпечності посягання чи обставинам затримання (ч. 2 ст. 38 КК України).

У кримінальному праві, існують три види перевищення меж затримання: якщо при затриманні особи, яка вчинила злочин, застосовуються заходи затримання, поєднані із заподіянням тяжкої шкоди, що значно перевищує суспільну небезпечність злочину; якщо при затриманні особи, що вчинила злочин, незважаючи на можливість завдання їй незначної шкоди, було завідомо завдано тяжкої шкоди; якщо ні характер скоєного злочину, ні обставини затримання не викликали необхідності заподіяння тяжкої шкоди особі, винній у вчиненні злочину, та, незважаючи на це, такої шкоди їй було завдано.

Перевищення заходів, необхідних для затримання особи, що вчинила злочин, має як наслідок кримінальну відповідальність лише в разі умисного вбивства (ст. 118 КК України) та спричинення тяжких тілесних ушкоджень (ст. 124 КК України). Нанесення злочинцю фізичної шкоди після його затримання кваліфікується як умисний злочин на загальних підставах. Якщо затримується невинувата у вчиненні злочину особа, за умов, коли обставини давали достатні підстави вважати, що затримується злочинець, через відсутність вини, особа, котра справді помилялася, не підлягає кримінальній відповідальності.

Затримання злочинця від необхідної оборони відрізняється метою та характером поведінки осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння. Мета необхідної оборони відвернення чи припинення посягання, а мета затримання злочинця – доставляння його до відповідних органів влади. При необхідній обороні особа, що посягає, активно реалізує свій умисел, спрямований на завдання шкоди правоохоронюваним інтересам, а при затриманні злочинця особа ухиляється від виконання обов'язку нести відповідальність за вчинення. Якщо при цьому вона чинить опір тим, хто затримує, то її дії переростають у суспільно небезпечне посягання, внаслідок якого виникає право на необхідну оборону.

Також зазначимо, що кримінально-правове затримання тісно пов'язане з кримінально-процесуальним затриманням, і те, й інше не може бути відірване одне від одного, тому що це загрожує серйозними порушеннями законності і не можна виправдати затримання без наявності кримінально-процесуальних підстав. Однак між цими поняттями затримання не можна ставити знак рівності [2, с. 181]. Кримінально-правове затримання передбачає фактичне затримання особи, що вчинила злочин, співробітниками міліції, інших органів, уповноважених здійснити це затримання, а також громадянами з імовірністю можливого заподіяння

шкоди особі, що вчинила злочин. У цьому випадку виникає необхідність кримінально-правової оцінки на підставі ст.38 КК України. Кримінально-процесуальне затримання є документальним оформленням затримання особи, що вчинила злочин, і проводиться спеціально уповноваженими службовими особами дізнання чи слідства. У ряді випадків підстави кримінально-правового затримання можуть збігатися з підставами кримінально-процесуального затримання. В основу розмежування кримінально-процесуальних та кримінально-правових дій по затриманню осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів чи інших правопорушень, автор пропонує покласти, по-перше, норми матеріального права, за порушення яких затримується правопорушник, по-друге, те, яким органом він затримується – органом (суб'єктом) кримінально-процесуальної або адміністративної юрисдикції, громадянами, працівниками правоохоронних органів [2, с. 181].

За дослідженнями С. Г. Блинської, аналізуючи механізм правового регулювання затримання особи, що вчинила злочин, як обставини, що виключає злочинність діяння, спірним є питання чи відноситься ця норма до числа заохочувальних [2, с. 181–182]. На думку цього автора норма кримінального закону, що регулює затримання особи, що вчинила злочин, має заохочувальний характер, суть якого полягає в тому, що за правомірні дії суб'єкта виникають сприятливі наслідки і який міститься в застосуванні кримінально-правового заохочення – виключення кримінальної відповідальності за заподіяння шкоди при затриманні особи, що вчинила злочин, за умови її правомірності [2, с. 182].

Аналіз проблеми затримання особи, що вчинила злочин, як обставини, що виключає злочинність діяння, слід робити виходячи із загальних положень кримінального права. Приведені недоліки нормативної регламентації норми про затримання особи, неузгодженість Постанов Пленуму Верховного Суду України щодо цього питання, які й досі прирівнюють затримання особи, що вчинила злочин до необхідної оборони за правовими наслідками. Відсутність безпосереднього нападу, що є обов'язковою ознакою необхідної оборони, визначає самостійність правової природи норми про затримання особи, що вчинила злочин. Тому механічне перенесення правил про необхідну оборону на інститут затримання злочинця видається не виправданим і недоцільним.

Таким чином, більш чітко потрібно втілювати принцип відповідності характеру і тяжкості скоєного злочину і заподіяної шкоди злочинцю при його затриманні, особливо в тих випадках, коли затримуваний злочинець не чинить опору, пов'язаного з використанням насильства. При наявності останньої обставини вступає в дію правило про необхідну оборону з усіма властивими ознаками. Безумовно, втрата чинності Постанови ПВСУ № 4 від 28 червня 1991 року «Про практику застосування судами законодавства, яке забезпечує право на необхідну оборону від суспільно небезпечних посягань» на підставі Постанови ПВСУ №1 від 26 квітня 2002 року «Про судову

практику у справах про необхідну оборону» є корисним кроком на шляху вдосконалення кримінально-правового регулювання необхідної оборони, але зазначена Постанова ПВСУ не заповнює прогалини по вдосконаленню законодавства про затримання особи, що вчинила злочин та практики його застосування, більш того, продовжує за правовими наслідками прирівнювати ці дії до необхідної оборони. Це вказує на необхідність прийняття окремої самостійної Постанови ПВСУ, спеціально присвяченої наведеним актуальним проблемам саме затримання особи, що вчинила злочин, роз'ясненню вихідних положень, питанням кваліфікації та правовим наслідкам при заподіянні шкоди охоронюваним законом інтересам.

Список використаних джерел

1. Блинська С. Г. Обставини, що виключають злочинність діяння в зарубіжному та українському законодавствах (продовження). *Міліція України*. 2003. № 8. С. 24–26.
2. Блинська С. Г. Сутність кримінально-правового затримання особи, що вчинила злочин, як обставини, що виключає злочинність діяння. *Забезпечення прав людини та громадянина в умовах політичної та правової системи України* : тези доповідей наук.-практ. конф. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. С. 181–183.

Бабій Н. Р.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник: старший науковий
співробітник наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності ННІ № 1 Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук **Бурак М. В.**

ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ПОТЕРПІЛИМ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Проблема торгівлі людьми для українського суспільства не є новою. Щороку за статтею 149 Кримінального кодексу України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини» органами Національної поліції відкриваються сотні кримінальних проваджень, засуджуються десятки громадян за злочинні дії, пов'язані із вербуванням, перевезенням та експлуатацією праці або сексуальною експлуатацією громадян. Чимало осіб визнаються потерпілими від торгівлі людьми, проте далеко не всі потерпілі заявляють позов на відшкодування матеріальної та моральної шкоди і ще менша частина отримує реальну компенсацію від торгівців людьми.

Так, в ст. 14 та 16 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» вказано, що особа, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, має право звернутися до місцевої державної адміністрації із заявою про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та до органів Національної поліції щодо захисту прав і свобод [1]. Найбільш ефективним способом відшкодування заподіяної потерпілому від торгівлі людьми майнової та/або моральної шкоди, є заявлення ним цивільного позову у кримінальному провадженні і набуття процесуального статусу цивільного позивача. Цивільним позивачем у кримінальному провадженні може бути не тільки фізична особа, якій відповідним кримінальним правопорушенням завдано майнової та/або моральної шкоди, а й юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди та яка пред'явила цивільний позов у встановленому КПК України порядку.

Зокрема, процес відшкодування потерпілим майнової, моральної та фізичної шкоди, якої вони зазнали внаслідок вчинення кримінального правопорушення, та пов'язані з цим проблеми можна умовно поділити на три етапи, які мають свої складові: 1-й етап – заявлення цивільного позову, який відбувається або під час досудового слідства під час розгляду кримінальної провадження, або окремо в цивільному процесі (як окремий захід, якщо не пред'явлено цивільний позов в процесі розгляду кримінальної справи); 2-й етап – розгляд цивільного позову в суді; 3-й етап - здійснення виконавчого провадження про стягнення коштів як завершальна стадія суду, якщо суд виносить рішення про стягнення на користь потерпілого [2].

Більш того, під час допитів потерпілих від торгівлі людьми необхідно своєчасно і ретельно з'ясовувати питання про завдану їм майнову та/або моральну шкоду, надавати необхідні роз'яснення щодо порядку заявлення цивільного позову і відшкодування заподіяної шкоди. Крім того, за наявності підстав, передбачених ст. 170 КПК України, доцільно вживати заходів до накладення арешту на нерухоме й рухоме майно, майнові права інтелектуальної власності, гроші у будь-якій валюті готівково або в безготівковому вигляді, цінні папери, корпоративні права, які перебувають у власності підозрюваного чи обвинуваченого, і фактично знаходяться у нього або в інших фізичних або юридичних осіб з метою забезпечення можливої конфіскації майна та/або цивільного позову.

На практиці слідчим органам слід більше уваги приділяти інтересам потерпілих, навіть якщо потерпілі нічого не хочуть, вони є жертвами торгівлі людьми, злочинні дії підсудних завдали потерпілим значної моральної шкоди, яка виявилася в перенесених ними моральних та фізичних стражданнях, пов'язаних з їх сексуальною чи трудовою експлуатацією, що призвело до приниження їх людської честі, гідності й негативно вплинуло на їх психічний та фізичний стан здоров'я і таке інше, а тому має підніматися питання про відшкодування моральних збитків, і не припустимими є випадки залучення таких осіб до участі в справі в якості свідків, бо це веде до обмеження законних прав потерпілих (обирати представника, порушувати

клопотання, заявляти відводи, подавати докази, знайомитися з усіма матеріалами справи тощо) [3].

Окрім того, особа, якій заподіяно шкоду і яка пред'являла вимогу про її відшкодування, визнається одночасно потерпілою та цивільним позивачем, і їй забезпечуються всі передбачені законом права як потерпілого, так і цивільного позивача.

Під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних або інших фізичних страждань або інших фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній або юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. Моральна шкода відшкодовується в грошовій та матеріальній формі незалежно від майнових збитків. Моральна шкода може виражатися в приниженні честі, гідності, ділової репутації.

У кримінальних провадженнях про торгівлю людьми до об'єктивної сторони злочину віднесено встановлення обставин, які самі по собі є травмуючим фактором та свідчать про спричинення моральних страждань потерпілих осіб, однак зазначені обставини не завжди покладаються в обґрунтування цивільного позову та не знаходять свого вираження в рішеннях судів.

Практика свідчить, що на кожному з етапів відшкодування майнової, моральної та фізичної шкоди потерпілим від торгівлі людьми виникають певні проблеми.

Так, на першому етапі виникають певні проблеми, а саме: незнання потерпілими своїх прав на подання позову та отримання компенсації; формальний підхід слідчих до роз'яснення потерпілим їхніх прав заявити позов про компенсацію; позиція потерпілих та їх активність в суді; психотравматичність процесу судового розгляду для жертви злочину; недосконале (необґрунтоване) формулювання позовних вимог; необхідність довести факт моральних страждань; віддаленість експертних центрів та нечисленність атестованих судових експертів-психологів тощо.

На етапі розгляду цивільного позову в суді можуть мати місце наступні проблеми отримання компенсації: подовження і ускладнення судового процесу та доказування завданої моральної шкоди в судовому процесі; суб'єктивна упередженість слідчих, прокурорів, суддів; організаційні проблеми; віддаленість суду від місця проживання потерпілих; небезпечні/некомфортні умови перебування в суді; зменшення розміру позовів.

І на заключному етапі, тобто здійсненні виконавчого провадження про стягнення коштів, якщо суд виносить рішення про стягнення на користь потерпілого, в переважній більшості випадків отримання відшкодування унеможливлене через наступні причини: відсутність коштів та іншого майна засуджених на території України; перебування основних кримінальних прибутків за межами України внаслідок експлуатації жертв на території інших країн; відсутність практики міжнародного співробітництва щодо

захисту майнових прав громадян України; недосконалий законодавчий механізм стягнення компенсації; недовіра ст. 1177 Цивільного кодексу України щодо зобов'язань держави відшкодовувати збитки потерпілим.

Переконані, що проблемам, які ускладнюють або роблять неможливими отримання компенсації на різних стадіях розслідування, потребують ретельного вивчення як на науковому, так і правовому рівнях.

Список використаних джерел

1. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20 верес. 2011 р. № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>

2. Реалізація права потерпілих від торгівлі людьми на компенсацію та відшкодування в Україні: аналіз ситуації: URL: http://ippobuk.cv.ua/images/20121004162254_kompesacia_%D1%83%D0%BA%D1%80.pdf.

3. Судова практика з питань застосування законодавства щодо протидії торгівлі людьми та з приводу призначення покарань за ст. 149 КК України. URL: <https://sa.dn.ua/sudova-praktika-z-pitan-zastosuvann/>.

Бастриков В. О.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності Національної
академії внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент **Марков М. М.**

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ОСІБ, ЯКІ СПРІЯЮТЬ ЗДІЙСНЕННЮ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДИЯЛЬНОСТІ НА КОНФІДЕНЦІЙНІЙ ОСНОВІ

Однією із основних проблем ефективності інституту конфіденційного співробітництва є недостатня урегульованість кримінально-правових підстав звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які надають допомогу оперативним підрозділам. Необхідно зазначити, що правова охорона конфідентів майже у всі часи мала усічений характер, що призводило до порушення їх соціальних прав та гарантій. Це стосувалося і звільнення від кримінальної відповідальності конфідентів, яке було можливе лише за наявності особистих взаємин і налагодженої взаємодії начальника органу, керівників оперативних підрозділів зі слідчими, представниками прокуратури та суду [1, с. 129].

Мотивація співробітництва з оперативним підрозділом може мати різноманітну основу (почуття патріотизму, виконання громадського обов'язку, пошук справедливості, матеріальна зацікавленість)але можливість вчинення злочинів, які не є тяжкими виключається [2, с. 262]. Розв'язання цієї суперечності є досить складним, оскільки особа яка співпрацює з оперативними підрозділами на конфіденційній основі, перебуваючи в злочинному середовищі, часто потрапляє в екстремальні умови, коли він

змушений приймати рішення негайно. Помилка в його діях може призвести до дуже негативних наслідків. Наведене свідчить про те, що такі особи досить часто потрапляють у такі ситуації, коли вимушені обирати або брати участь у вчиненні злочину, або ж бути розкритим [3, с. 73].

Закордонний досвід колег щодо звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які сприяють правоохоронним органам, не треба недооцінювати. Наприклад, в Угорщині особи, залучені до конфіденційного співробітництва на основі матеріалів для порушення кримінальної справи, становлять більшу частину. В американському відомстві по боротьбі з розповсюдженням наркотиків більше ніж 50 % осіб співпрацюють в обмін на звільнення від кримінального покарання або його пом'якшення [4, с. 2].

Чинний закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» не передбачає можливості звільнення особи від кримінальної відповідальності за умов конфіденційного співробітництва. Проект Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», що зареєстрований у Верховній Раді України за №1229 від 02.09.2019, передбачає можливість залучення до конфіденційного співробітництва особи, що вчинила протиправне діяння, яке не спричинило тяжких наслідків, у разі її активного сприяння розкриттю злочину.

Також необхідно розтлумачити зміст ч. 1 ст. 43 Кримінального кодексу України, у якій указується, що не є злочином вимушене заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам особою, яка відповідно до закону виконувала спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації з метою попередження чи розкриття їх злочинної діяльності [5]. При цьому конфіденційне співробітництво має бути реальним, воно може проявлятися у сприянні особи в розкритті тяжкого злочину, допомозі правоохоронним органам у виявленні всіх обставин, протиправної поведінки членів злочинного угруповання, пошуку доказів їх злочинної діяльності, місць переховування засобів і знарядь вчинення злочину, грошових цінностей, майна та інших матеріальних благ.

Попри позитивний зміст кримінального законодавства, необхідно зазначити, що така норма поширюється лише на осіб, які брали участь в організованій групі чи злочинній організації, що суттєво обмежує коло осіб, на яких поширюється зазначена правова норма.

Більш логічним і правильним у правовому відношенні було б прийняття норми, що забезпечує відповідний захист осіб, які співпрацюють з оперативними підрозділами на конфіденційній основі, оскільки вони допомагають в розкритті тяжких чи особливо тяжких злочинів. Зазначена правова гарантія повинна поширюватися на всіх співробітників, які співпрацюють на конфіденційній основі.

На жаль, через матеріальний стан правоохоронних органів не завжди є можливість здійснити ці заходи, але слід прагнути і добиватись цього. Особа, яка працює на конфіденційній основі буде працювати з повною віддачею лише тоді, коли він вірить, що буде захищений за необхідності [2, с. 180–188].

Для належного правового захисту конфідентів необхідно внести зміни до чинного оперативно-розшукового законодавства, зокрема, правову норму, у якій передбачити, що: «До співробітництва може залучатися особа, що вчинила протиправне діяння, яке не спричинило тяжких наслідків, у разі її активного сприяння розкриттю злочину. Така особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності за наявності підстав і в порядку визначених чинним законодавством України» у цілому необхідно розуміти, що запровадження такої норми може викликати випадки зловживання з боку оперативних працівників, а також проблеми із зашифруванням конфідентів у ході судових розглядів, адже в будь-якому випадку рішення про не притягнення до кримінальної відповідальності конфідентів у такому випадку має приймати виключно суд.

Список використаних джерел

1. Павличенко, Н. В. К вопросу о понятии и сущности правовой охраны конфиденциального сотрудничества / Н. В. Павличенко // Современное право. М. : Новый Индекс, 2009. № 12. С. 127–131.
2. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність: Ч. 1, Підручник, Харків, 2002 року. 336 с.
3. Грошевий Ю. Кримінально-процесуальні аспекти оперативно-розшукової діяльності. *Право України*. 2003. С. 73–78.
4. Дмитренко О. М. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оперативно-розшукової діяльності в органах і установах виконання покарань, слідчих ізоляторах. 2015. № 2. 4 с.
5. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

Бідюкова А. О.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Факультету права та міжнародних
відносин Київського університету імені
Бориса Грінченка

Науковий керівник: доцент кафедри
публічного та приватного права
Факультету права та міжнародних
відносин Київського університету імені
Бориса Грінченка, кандидат юридичних
наук ***Паламарчук І. В.***

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ПРОСТИТУЦІЇ: НОВЕЛИ СЬОГОДЕННЯ

На теперішній час, проституція є спірним питанням на законодавчому рівні в багатьох країнах світу і, незважаючи на те, що в Україні вона заборонена, до сих пір продовжуються дискусії щодо легалізації цієї діяльності.

В свою чергу, де-факто прояви залучення осіб та їх діяльність щодо надання послуг «сексуального характеру», незважаючи на встановлені види юридичної відповідальності за вказані правопорушення, у відповідності до статті 181-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) та статей 302, 303 Кримінального кодексу України (далі – КК України), продовжують існувати.

Тому, перед державою постає вибір у необхідність вдосконалення законодавства в цій сфері, щоб воно відповідало викликам сучасності, або у врегулюванні такого виду діяльності як надання послуг «сексуального характеру», тобто переведення такої діяльності в урегульовані правовідносини (легалізувати).

Теоретичним підґрунтям даної тематики стали наукові напрацювання таких фахівців, як: І. Капустяк, О. Миронець, О. Надьон, К. Снісаренко, А. Габрелян, А. Яценко, Т. Ярошенко та інших.

Слід зазначити, що з урахуванням деяких визначень проституція являє собою:

продаж свого тіла для статевих зносин з метою добути засоби існування [1];

суто жіночу функцію продажу тіла з метою власного збагачення, що по суті абсурдно. Враховуючи той факт, що проституція, незважаючи на жіночий рід, є забороненим діянням як для чоловіків, так і для жінок, хоча жінки складають уразливу частину залучення в цю сферу [2];

в перекладі з латини *prostitutio* походить від слова «виставляти привселюдно» [3], тобто виставляти для розпусти, по суті, це певний вид поведінки особи, що надає інтимні послуги не за власним вподобанням, а за відповідну винагороду майнового характеру [2];

залучення до безладних статевих відносин інших осіб, крім подружжя, в обмін на негайну оплату грошима чи іншими цінними речами [3].

Продовжуючи, слід зазначити, що у зв'язку із тим, що в Україні відбувається імплементація законодавчих ідей інших країн Європи та світу, оновлення та вдосконалення власного законодавства з урахуванням європейських стандартів, аналіз даної проблематики в правовому аспекті, з урахуванням законодавства країн Європейського Союзу (далі – ЄС) вважаємо доцільним.

Члени ЄС не мають однозначної думки щодо цієї проблематики, таким чином, вона є спірною.

До країн, що легалізували проституцію (є певні обмеження щодо діяльності борделів та ін.) відносять такі держави, як: Угорщина, Німеччина, Латвія, Нідерланди, Греція, Польща, Чехія, Австрія, Великобританія, Данія, Ізраїль, Ірландія, Італія, Швейцарія, Фінляндія, Іспанія, Португалія, Болгарія, Бельгія, Люксембург, Естонія [4; 5]. Треба зазначити, що вказані держави контролюють забезпечення захисту громадського порядку та здоров'я населення, декларуючи певні обмеження в цій сфері.

Поза законом проституція в більшості випадків в тих країнах, де релігія бере верх над світською владою, що стосується європейської частини

планети, то на цій території до тих держав, що власне заборонили таку діяльність в адміністративному/кримінальному аспектах, належать: Румунія, Молдова, Сербія, Литва, Словенія, Боснія та Герцеговина, Чорногорія, Албанія, Македонія, Хорватія [5; 6].

Ефективною формою державного регулювання проституції простежується в країнах, які стали прихильниками «шведської моделі», яка представляє певну форму державного впливу щодо заборони проституції завдяки переслідуванню не особи, що надає інтимні послуги, а клієнта. Також треба зазначити, що з 1999 року у Швеції діє закон щодо заборони «купувати сексуальні послуги», але продаж яких не забороняється. Внаслідок такого реформування вулична проституція знизилася удвічі у зв'язку з криміналізацією діяльності сутенерства та клієнтів цих послуг. До цих країн належать: Ісландія, Швеція, Норвегія, Франція (з 2016 року) [7].

Натомість, представник уряду Швеції Хедлін Сімон, зазначив, що в тих країнах, де торгівля інтимними послугами дозволена: збільшився показник торгівлі людьми, але водночас враховує, що використані ним докази не свідчать про міцний причинно-наслідковий зв'язок, бо передусім мають на меті показати кореляцію в певних країнах світу [8].

З урахуванням визначеного, доречно зазначити – головне, на нашу думку, щоб легалізація не стала причиною полегшення умов торгівлі людьми та зросту попиту в цій сфері.

Українська ситуація останніх років вказує, що діяльність осіб, що надають послуги «сексуального характеру» за певну плату, карається відповідно до зазначених норм КУпАП та КК України.

Однак, щодо норм визначених КК України, то основним об'єктом кримінального правопорушення, пов'язаного із наданням «послуг сексуального характеру», є моральні засади суспільства в частині підстав задоволення статевих потреб. небезпека проституції полягає в приниженні честі і гідності осіб, які цим займаються, а також створенні загроз поширення цілої низки хвороб [9].

В свою чергу, слід зазначити, що має свою істину думка, що особи, які цим займаються в країнах, де існує реальний державний механізм регулювання цієї сфери, будуть почувати себе захищеними в правовому секторі, а медичне підтвердження їхнього здоров'я буде слугувати гарантією для клієнта в подальшому, що унеможливить поширення загроз для здоров'я.

Продовжуючи, слід звернути увагу, що питання урегулювання проституції в Україні порушувалося, ще у 2015 році, у проекті Закону про регулювання проституції та діяльності секс-закладів [10]. Тобто тенденція до врегулювання цієї діяльності у правову площину в Україні починає набирати обертів.

Тим паче, питання грального бізнесу, який є поза законом з 2009 року, але наразі перебуває в опрацюванні та можливому урегулюванні на законодавчому рівні, у зв'язку із зареєстрованим відповідним проектом Закону [11], тобто легалізації, що має на меті збільшення надходжень до державного бюджету.

Також, доречно звернути увагу: Президент України Зеленський В. зазначив про схвальне відношення до легалізації проституції з певними умовами [12], що заслуговує на відповідне схвальне сприйняття такої позиції, у зв'язку із тим, що наразі, на нашу думку, вбачаємо в цьому доцільний прояв реформування. Тому наведемо аргументи на користь даної ідеї:

- зменшення злочинності, таким чином, що тіньова діяльність буде відкрита;

- забезпечення гарантій в медичній сфері осіб, які залучаються в цю сферу;

- збільшення податкових надходжень з фізичних осіб-підприємців, які з 2020 року мають надавати чеки, тож держава буде гарантувати з однієї сторони свій захист, а з іншої – контролювати цю комерційну діяльність;

- відповідно до ст. 8 Конвенції про захист прав людини та статті 32 Конституції України гарантується повага до приватного життя людини, тож вважати, що легалізація проституції завдасть моральної шкоди громаді безпідставно, бо це право кожної особи мати свободу дій, які не будуть порушувати права інших осіб [13; 14];

- якщо держава легалізує проституцію на законодавчому рівні, де будуть прописані умови та гарантії особам, що залучені в цю сферу свідомо та на підставі власного волевиявлення, то це дасть велику протипагу боротьбі з примусовою працею;

- відкриття цієї сфери на ринку праці та послуг, унеможливить свавілля та прояви корупційних діянь з боку правоохоронних органів та тих державних органів, що здійснюють свою діяльність задля нагляду і контролю в цій сфері;

- буде приведено нарешті у відповідність до вимог сучасності житлове законодавство, тобто новий Житловий кодекс України замінить неприпустимо застарілий чинний Житловий кодекс УРСР.

Отже, на нашу думку, декриміналізація даної діяльності і обмеження її державним механізмом буде сприяти поліпшенню економічної ситуації в державі, а також забезпечить дієвий державний механізм забезпечення захисту прав тих осіб, що займаються наданням «послуг сексуального характеру» не за власним вподобанням, а за винагороду майнового характеру, ґрунтуючись на статті 21 Конституції України [9].

Список використаних джерел

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/prostytucija>.

2. Толковый словарь русского языка URL: <https://classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Ozhegov-term-27730.htm>.

3. Визначення проституції. URL: http://e-pidruchniki.com/content/622_43_Viznachennya_prostitycii.html.

4. Капустяк І.О. Легалізація проституції в Україні: кримінально-правовий аспект. *Економіко-правова парадигма розвитку сучасного*

суспільства. № 2. 2017. URL: <https://studlib.org.ua/index.php/eprs/article/view/147/138>.

5. Карта легальності проституції в Європі та світі: де можна, а де – небезпечно. URL: https://ipress.ua/ljlive/karta_legitymnosti_prostyuttsii_v_yevropi_ta_sviti_des_mozhna_a_des_oberezhno_26406.html.

6. Миронець О. М., Капустяк І. О. Теоретико-правові аспекти легалізації проституції. *Порівняльно-аналітичне право*. № 4. 2017. URL: http://www.pap.in.ua/4_2017/7.pdf.

7. Протидія сексуальній експлуатації: представлення переваг Шведської моделі. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2784299-protidia-seksualnij-ekspluatatsii-predstavlenna-perevag-svedskoi-modeli.html>.

8. Hedlin Simon. Why legalizing prostitution may not work? / Simon Hedlin. URL: <https://www.forbes.com/sites/realspin/2016/10/17/why-legalizing-prostitution-may-not-work/>.

9. Коментар до статті 303. Проституція або примушування чи втягнення до заняття проституцією. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/300.php>.

10. Проект Закону про врегулювання проституції та діяльності секс-закладів: зареєстрований у Верховній Раді України за № 3139 від 18.09.2015.

11. Проект Закону про державне регулювання діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор: зареєстрований у Верховній Раді України за № 2285 від 17.10.2019.

12. Зеленський про легалізацію проституції та грального бізнесу. URL: <https://www.unian.ua/elections/10520964-zelenskiy-pro-legalizaciyu-prostituttsiji-ta-gralnogo-biznesu-ukrajina-mozhe-zrobiti-sviy-las-vegas-video.html>.

13. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

Боневич А. С.,

здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра ННІ № 1 Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник: професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент **Марков М. М.**

ПРОБЛЕМА ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ

Злочини, спрямовані проти життя та здоров'я людини, визнаються одними із найбільш суспільно небезпечних. Саме тому притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності є необхідним і потребує особливої уваги з боку держави, також це є одним із головних етапів досудового

розслідування, на якому виникають певні права та обов'язки учасників кримінального провадження. Саме на цьому етапі виникають деякі проблеми через те що законодавець не конкретизував певні умови притягнення до кримінальної відповідальності за деякими статтями Кримінального кодексу України. Один із прикладів це кримінальна відповідальність за носіння, зберігання, придбання, передача чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу, що регулюється ч.1 ст. 263 Кримінального кодексу України [1]. Проблема обігу нелегальної вогнепальної зброї дуже актуальна. Згідно з даними МВС ми маємо в Україні понад 3 мільйони одиниць нелегальної нарізної зброї.

Об'єктом цього злочину є громадська безпека в частині забезпечення від порушення правил обороту (користування населенням) вогнепальної і холодної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв. Загальнонебезпечні предмети при їх неконтрольованому поширенні становлять підвищену загрозу для суспільства. Тому встановлені спеціальні правила поведінки зі зброєю, боєприпасами, вибухівкою, визначено, з якими з цих предметів громадяни взагалі не вправі вчиняти будь-яких дій, а які дії можна виконувати на підставі спеціального дозволу. Відсилка до іншого «закону» міститься не в диспозиції цієї норми, а у формулюванні умови, яка визначає, коли її диспозиція може бути застосована: «без передбаченого законом дозволу». Якщо дозвіл відсутній – умова виконана, і діє диспозиція ч. 1 ст. 263 Кримінального кодексу України [2].

На переконання захисника, який був задіяний у розгляді такої справи-відсутність спеціального закону, який регулює правовий режим права власності на зброю, виключає наявність у діянні засудженого об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 263 Кримінального кодексу України. Та звинувачують суд у порушенні ст. 370 Кримінально-процесуального кодексу України «Законність, обґрунтованість і вмотивованість судового рішення» [3]. При розгляді суду апеляційної інстанції необхідно врахувати наведене, ретельно перевірити доводи апеляційної скарги захисника, дати їй належну оцінку, та з урахуванням усіх встановлених обставин прийняти законне і обґрунтоване рішення, тому те що стосується доводів, захисника, про те, що за відсутності в Україні закону, який би регулював порядок надання дозволу на носіння зброї, у діях особи відсутня подія злочину, то вони є безпідставними, оскільки норма ст. 263 Кримінального кодексу України є субсидіарною і для розуміння незаконності поведінки зі зброєю, вимагає аналізу відповідного закону [4]. При цьому поняття «закон», яке використовує законодавець, має розширене тлумачення і включає в себе законодавство у цілому, в тому числі нормативні акти, що регулюють відповідні правовідносини, порушення яких утворює об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 263 Кримінального кодексу України. На фоні цього судового розгляду стає зрозуміло, що потрібно вносити зміни до чинного законодавства,

розроблювати методи регулювання обігу вогнепальної зброї, розробити та прийняти закон «Про зброю», який буде контролювати подібні питання у даній сфері так як Україна станом на 2019 рік залишається єдиною державою в Європі, яка не має власного Закону, який би регулював обіг цивільної вогнепальної зброї [5].

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*: кодекс від 05.04.2001, редакція від 18.10.2019. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу /за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*: кодекс від 13.04.2012, редакція від 18.10.2019. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Рішення апеляційного суду в ЄРДР 06.06.2018. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74475834#>.
5. URL:<https://petition.president.gov.ua/petition/53416>.

Бошняк О. Ф.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник: професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Марков М. М.

ВИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Кримінальне право України знаходить своє відображення в законодавстві України про кримінальну відповідальність, що являє собою єдину нормативну систему – Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права. Кримінальний кодекс складається із кримінальних законів, що діють в рамках Кодексу як єдина нормативна система з моменту набрання ним чинності. Визначаючи кримінальну відповідальність, необхідно виходити з того, що вона є одним із видів юридичної відповідальності. В нормах Кримінального кодексу сформульовані завдання, підстави та принципи кримінальної відповідальності, встановлено, які суспільно-небезпечні діяння визнаються злочинами, які покарання можуть підлягати застосуванню до осіб, що їх вчинили [1] . У Кримінальному кодексі нерідко говориться про кримінальну відповідальність (наприклад, ст. 2 називається «Підстава кримінальної відповідальності», розділ II –

«Закон про кримінальну відповідальність», розділ IX – «Звільнення від кримінальної відповідальності»). При цьому Кримінальному кодексі ніде не розкриває поняття «кримінальна відповідальність», хоча й відрізняє її від покарання (наприклад, розділи X, XI і XII Загальної частини Кримінального кодексі відповідно називаються «Покарання та його види», «Призначення покарання», «Звільнення від покарання та його відбування»).

Поняття кримінальної відповідальності можна визначити посилаючись на ст. 2 Кримінального кодексі України «Підстави кримінальної відповідальності».

1. Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом.

2. Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

3. Ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу [2]. Виходячи з даної статті можна сказати, що: кримінальна відповідальність – це вимушене зазнавання особою, яка вчинила злочин, державного осуду, а також передбачених Кримінальному кодексі України обмежень особистого, майнового або іншого характеру, що визначаються обвинувальним вироком суду і покладаються на винного спеціальними органами держави.

Розглядаючи кримінальну відповідальність з філософської точки зору, то існує вчення детермінізму. Детермінізм виходить з того, що в природі й суспільстві усі явища закономірно пов'язані поміж собою й обумовлені певними причинами. Але «жорсткість» такої обумовленості в межах детерміністського вчення різними вченими розглядається по-різному. Найбільш полярні прояви – це детермінізм механістичний і детермінізм діалектичний. Перший виходить з того, що людина не в змозі керувати своїми вчинками на свій розсуд, вибирати свою лінію поведінки в тих чи інших ситуаціях, що все залежить від зовнішніх обставин, які цю поведінку, в тому числі й злочинну, обумовлюють. Складається фатальна ситуація, коли людина приречена на вчинення злочину всім перебігом попередніх подій. В основі відповідальності людини за вчинений злочин лежить, насамперед, безпека, яку несе цей прояв, необхідність захисту суспільства від шкідливих злочинних наслідків і необхідність покарання злочинця передусім з профілактичного метою. Детермінізм діалектичний, визнаючи детермінуючу роль зовнішнього середовища, одночасно визнає й активну роль людської свідомості. Зовнішні та внутрішні (психічні) чинники взаємодіють між собою і призводять в кожному окремому випадку до того варіанту поведінки людини (злочинної чи незлочинної), який вона остаточно обрала в тій ситуації, в якій вона опинилася. «Внесок» кожного із зазначених чинників в остаточно рішення особи відносно вчинення чи не вчинення злочину знову ж таки є суто індивідуальним. Але остаточно «слово», остаточний вибір залишається за людиною. Якщо людина з двох або більше варіантів своєї поведінки вибирає саме злочинний, це і є

підставою для держави покарати її, вибираючи міру покарання із врахуванням ступеню впливу на особу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників [3].

Визначити поняття підстави кримінальної відповідальності можна аналізуючи та зв'язуючи фактичну і юридичну сторону кримінальної відповідальності та суб'єкта злочину, а знаючи, що суб'єкт злочину – це особа, яка вчинила злочин і яка характеризується такими юридичними ознаками: фізична, осудна особа, яка досягла певного віку; Фактична сторона – це вчинення в реальній дійсності суспільне небезпечного діяння, а юридична – це визначення такого діяння в Кримінальному кодексі України. Виходячи з цього можна визначити, що: підставою кримінальної відповідальності є наявність у вчиненому особою суспільно небезпечному діянні ознак конкретного складу злочину, передбаченого чинним кримінальним законодавством. Вказуючи саме підстави кримінальної відповідальності, можна дійти до іншого, альтернативного визначення кримінальної відповідальності [4].

Підставою кримінальної відповідальності є: встановлення судом повної відповідності фактичної і юридичної сторін вчиненого. Відсутність такої відповідності свідчить і про відсутність підстави кримінальної відповідальності, тобто складу злочину. Тобто склад злочину, так званим, з'єднувальним «містком» між реальним діянням і нормою закону. Також можна виділити матеріальну та процесуальну підстави кримінальної відповідальності: матеріальна – це вчинення злочину; процесуальна – це обвинувальний вирок суду [5].

Як відзначалося, кримінальна відповідальність – це реакція держави на вчинений особою злочин. Така реакція знаходить своє вираження у певному правозастосовному акті органу держави – обвинувальному вирокі суду.

Аналізуючи вищезазначене, можна сказати, що вчиненні кримінальні діяння людини, караються відповідальністю визначеною законодавцем, але не зважаючи на певні обставини, чинники, вибір завжди залишається за особою, яка опинилась в ситуації в якій треба встати перед вибором, чи потрібно пересікати визначену грань, яка може призвести до неминучої відповідальності.

Список використаних джерел

1. Освіта. UAURL: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/9571/>
2. Юридичні послуги ONLINE. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/013/2.php>.
3. Навчальні матеріали онлайн «Філософський аспект підстав і кримінальної відповідальності» URL: https://pidruchniki.com/1045071256193/pravo/pidstavi_kriminalnoyi_vidpovidalnosti.
4. Підстави кримінальної відповідальності. URL: <https://lawbook.online/ugolovnoe-pravo-ukrainyi-kniga/pidstavi-kriminalnoji-vidpovidalnosti.html>.
5. Studies. IN.ua URL: <http://studies.in.ua/krimnalne-pravo-zagalna-chastina/4545-pdstava-kriminalnoyi-vidpovidalnost.html>.

Віщун А. В.,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
Міжнародного науково-технічного
університету імені академіка Юрія Бугая;
Науковий керівник: головний спеціаліст
Департаменту персоналу, організації
освітньої та наукової діяльності
Міністерства внутрішніх справ України,
кандидат юридичних наук, доцент
Кісілюк Е. М.

СТИСЛИЙ НАРИС РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ПОКАРАННЯ В УКРАЇНІ

В умовах сьогодення розвитку і побудови нового суспільства особливо нестерпно є злочинність. Покарання – важливий засіб у боротьбі зі злочинністю. Інститут покарання є одним з найважливіших інститутів кримінального права. Саме цим обумовлюється інтерес, який проявляється до даного інституту як з боку практичних працівників, які займаються питаннями призначення покарання, так і тих, які відають його виконанням. Дана обставина, у поєднанні з необхідністю удосконалення теоретичних основ інституту покарання, привертає увагу науковців, які великого значення надають дослідженням у цьому напрямку.

Інститут покарання формувався та розвивався разом з розвитком суспільства та держави і відповідав тим вимогам, які перед ними стояли у різний період часу. Починаючи з застосування покарання лише як помсти за вчинений злочин і розуміння його сутності як вищу волю щодо відплати злочинцеві, інститут покарання зазнав значних змін у відповідності до основоположних ідей та поглядів провідних науковців-криміналістів та філософів, які започаткували три напрямки науки кримінального права – класична, антропологічна і соціологічна школи.

Ні визначення покарання, ні його мети у законодавстві та доктрині спочатку не існувало. Якщо діяння передбачалося як злочинне, то за його вчинення повинно бути застосоване покарання. Сутність покарання зводилася до спокутування власного гріху перед Богом або монархом.

До кінця XX століття закон про кримінальну відповідальність не давав чіткої відповіді на питання про те, що таке покарання. Традиційним, найбільш розповсюдженим і визнаним більшістю вчених того часу вважалося визначення покарання, як засіб державного примусу, який застосовується судом до особи, яка вчинила злочин. На сьогодні поняття покарання чітко закріплено у ч. 1 ст. 50 КК.

Історія розвитку людства, держави та права дозволяє виділити чимало типів систем покарань та видів конкретних покарань, що їх призначають особам, які вчинили злочини або проступки, що підлягають покаранню відповідно до закону про кримінальну відповідальність. Історичний досвід і

практика свідчать про те, що кримінальні покарання та їх система, як правило, перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємодії з конкретними умовами та епохою, загальним устроєм життя суспільства, станом економіки та фінансів держави, її суспільно-політичним ладом, морально-етичними й правовими поглядами, звичаями й звичками, а також ідеологічними стереотипами, що склалися у суспільстві. Розвиток вітчизняної системи покарань нерозривно пов'язаний з історією України і багато в чому обумовлений саме соціальним та політичним розвитком різних державних формацій у складі яких перебували українські землі.

Переважним видом покарання згідно з Руською Правдою було грошове стягнення з майна злочинця, яке складалося з двох частин: одна частина вилучалась на користь князя, а друга – як компенсація за заподіяний злочинним збиток – надходила потерпілій стороні.

У статутах Великого князівства Литовського для позначення покарання використовувалось декілька термінів, таких як «кара», «страта». Найтяжчим покаранням була смертна кара. Право розрізняло просту смертну кару (відрубання голови або повішання) і кваліфіковану, тобто особливо нестерпну (спалювання, четвертування, посадження на кіл або ж закопування живим у землю). Тілесні покарання поділялись на болісні (такі як биття батогами, киями чи різками), а також калічицькими (як от відсікання руки чи відрізання інших частин тіла підсудного). Такі види покарань застосовувались переважно до людей з непривілейованих станів. Також практикувались такі покарання як позбавлення волі (тобто тримання у башті), а також виставлення на посміховисько до ганебного стовпа на всезагальний огляд.

Покарання у запорізьких козаків залежали від тяжкості та характеру вчиненого злочину. Найсуворішим покаранням у козаків була смертна кара, яка здебільшого мала кваліфікований характер. Сюди належали такі види покарання як: закопування живими в землю, посадження на кіл, повішання на залізному гаку, а також забиття киями біля ганебного стовпа на майдані, утоплення. Другою категорією покарань у Запорозькій Січі були «кари на тілі», тобто спричинення фізичних страждань злочинцю. Такого виду покарання як позбавлення волі у козаків не було. Ще одним видом покарання було позбавлення честі та прав. Воно полягало у приниженні людської гідності, але було спрямоване і на позбавлення винного тих чи інших політичних або громадських прав. Наприклад, публічний виговор, усунення від посади, позбавлення чину, звання.

Стосовно характеристики видів покарань, які застосовувались на теренах України за часів її перебування у складі Російської Імперії, то покарання тут залежно від соціального статусу особи. Система покарань була тісно пов'язана з системою класифікації самих злочинів. Норми про покарання, які рецепційовані в основному з джерел німецького права, виглядали незвично суворими порівняно з аналогічною частиною

Литовських Статутів. Втім, тогочасна судова практика Гетьманщини мала небагато спільного з Кодексом у реальному застосуванні покарань.

Підсумовуючи дослідження розвитку системи та видів покарань у радянський період на території України, перш за все потрібно сказати про ідеологічну зміну щодо визначення видів та розмірів покарань. Призначення покарань здійснювалося судовими органами на основі «соціалістичної правосвідомості», широко застосовувався принцип аналогії закону, що давало судам можливість широкого тлумачення закону, а звідси й порушення законності, що дуже часто мало місце в перші роки радянської влади, як загалом і надалі. Просто величезним недоліком який проходить через всі періоди репресивних заходів було те, що ніде не встановлювалось точного визначення міри покарання, що призводило до широкого тлумачення органами судової влади і, як результат, неспіврозмірного покарання та вини підсудного. Найбільш поширеним кримінальним покаранням було позбавлення волі, яке, на жаль, розглядалось як універсальний засіб досягнення мети кримінального покарання, тобто як засіб від практично всіх видів злочинів.

У 1960 р. був прийнятий новий Кримінальний кодекс УРСР. Законодавець відмовився від такого важкого покарання, як оголошення ворогом народу з позбавленням громадянства УРСР (отже, і громадянства СРСР) та з вигнанням назавжди за межі країни. Були вилучені норми, які позбавляли активного й пасивного виборчого права, а також права займати виборні посади в громадських організаціях та права на пенсію. Максимальним строком позбавлення волі стало 10 років, замість передбачених раніше 25 років. Ці норми свідчать про деякі тенденції до звуження сфери кримінальної репресії і розширення кола покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

Надалі розвиток системи покарань відбувався, головним чином, за рахунок внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу. Так, у березні 1992 р. з Кримінального кодексу були вилучені такі покарання, як заслання і вислання. Таким чином, на зорі незалежності України у Кримінальному кодексі була сформована чітка система покарань, де усі покарання були розташовані у певному порядку – від більш важкого до менш важкого.

Надалі, виконуючи зобов'язання, які взяла на себе при вступі до Ради Європи, з березня 1997 р. було введено мораторій на виконання смертної кари, а 22 квітня 2000 р. Верховна Рада скасувала смертну кару як вид кримінального покарання. Натомість до системи покарань було включено довічне позбавлення волі.

У перелік видів покарань, встановлених Кримінальним кодексом України 2001 р. ввійшли формулювання, що були і у Кримінальному кодексі 1960 року: штраф, конфіскація майна, позбавлення волі на певний строк, довічне позбавлення волі. У той же час, в чинному Кодексі назва деяких з них змінилася. Введені такі види покарань, як громадські роботи, службові

обмеження для військовослужбовців, арешт, обмеження волі. Виключені такі покарання як громадська догана та позбавлення батьківських прав.

Чинним Кодексом змінена послідовність видів покарання. На відміну від попереднього кодексу законодавець побудував перелік видів покарань на підставі переходу від більш м'якого до найсуворішого. Кримінальний кодекс передбачає 12 видів покарань. Усі покарання, які входять у систему, можуть бути класифіковані за певними ознаками, закріпленими у законі про кримінальну відповідальність. Така класифікація має не тільки теоретичне, а і велике практичне значення, тому що вона сприяє правильному застосуванню окремих видів покарань. Система видів покарань є відкритою, змінюваною у залежності від конкретних історичних етапів життя країни, що виявляється через правотворчість законодавця у її змінах.

У кінцевому результаті потрібно сказати, що значення покарання в боротьбі зі злочинністю визначається не його жорстокістю, а справедливістю, невідворотністю, своєчасністю і неминучістю його застосування за кожний вчинений злочин. Роль і значення покарання багато в чому залежать від обґрунтованості його призначення і реалізації. Воно повинно бути відповідним тяжкості вчиненого злочину, справедливим і достатнім для виправлення засудженого.

Глотова О. Д.,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: професор кафедри
кримінального права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,
доцент **Вартилицька І. А.**

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОБАЦІЙНИХ ПРОГРАМ

На підставі частини 2 статті 76 Кримінального кодексу України, на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням судом може бути покладено обов'язок виконання заходів передбачених пробаційною програмою [1]. Пробаційна програма – це система занять, які проводяться за визначеним графіком і мають на меті корекцію поведінки, яка суперечить прийнятим у суспільстві нормам, а також формування соціально сприятливих змін особистості [2].

Відповідно до пункту 12 постанови Кабінету Міністрів України від 18 січня 2017 р. № 24 «Про затвердження порядку розроблення та реалізації пробаційних програм», уповноважений орган з питань пробації забезпечує подання суду, який поклав на суб'єкта пробації обов'язок проходження пробаційної програми, інформації про затверджені пробаційні програми,

визначені в них завдання, зміст заходів, порядок проходження та оцінку результатів реалізації програми [3].

Важливо урахувати, що термін початку реалізації пробаційної програми не визначений законодавством. Тобто пробаційну програму може бути реалізовано у будь який період, що не виходить за межі іспитового строку (програма повинна бути реалізована до кінця, щоб зробити висновок про виконання заходів, передбачених цією програмою).

У разі узгодженої позиції суду та уповноваженого органу з питань пробації до суду згідно з ч.4 статті 164 Кримінально-виконавчого кодексу України [4] та в порядку, передбаченому п. 13-3 ст. 537 Кримінального процесуального кодексу України може бути направлено обґрунтоване подання про зміну обов'язків [5].

Поряд з цим повноваження щодо розробки та затвердження пробаційних програм у встановленому порядку Міністерство юстиції отримало також лише з 1 січня 2018 року після набуття чинності постановою Кабінету Міністрів України від 18 січня 2017 р. № 24 «Про затвердження порядку розроблення та реалізації пробаційних програм».

У 2017 році міжвідомчою робочою групою при Міністерстві юстиції розроблено три проекти пробаційних програм для повнолітніх суб'єктів пробації: «Попередження вживання психоактивних речовин», «Подолання агресивної поведінки», «Зміна прокримінального мислення».

Аналогічні три проекти пробаційних програм розроблено для неповнолітніх суб'єктів пробації.

Зазначені проекти пробаційних програм були апробовані на базі уповноважених органів з питань пробації та доопрацьовані з урахуванням отриманих результатів. При розробці зазначених пробаційних програм було враховано результати оцінки ризиків вчинення повторних кримінальних правопорушень щодо 8 тисяч правопорушників. Проведеним дослідженням було визначено, що проблеми з роботою та фінансами, а також вживання алкоголю є найбільш вагомими факторами ризику, тобто причинами, що можуть підштовхнути людину до вчинення злочину.

Метою реалізації пробаційних програм є виправлення суб'єктів пробації, звільнених від відбування покарання з випробуванням, на яких судом покладено обов'язок проходження пробаційних програм, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень.

Новація застосування таких програм полягає в тому, що застосування у роботі із засудженими зазначеної категорії програм профілактичного, корекційного та реабілітаційного характеру в період іспитового строку будуть призначатися судом, тобто є обов'язковими для виконання. При цьому здійснювати цю роботу будуть працівники пробації, які пройшли спеціальне навчання.

На сьогоднішній день лише особи, які отримали сертифікат про проходження пробаційних програм можуть їх проводити. Проте ніхто не зважає на те, що ці сертифікати отримує лише одна особа на відділок і на

цього працівника покладається обов'язок проводити пробаційні програми з усіма суб'єктами пробації, яким суд призначив пробаційну програму і це є дуже великим навантаженням на працівника. Також пробаційні програми проводять працівники, навіть якщо вони отримали сертифікат, які взагалі не мають психологічної освіти. На нашу думку пробаційні програми повинні проводити лише ті працівники, які мають психологічну освіту, адже юрист не зможе змінити мислення клієнтів пробації, особливо тих, які неодноразово вчиняли злочини. Також куратори пробаційних програм не забезпечують посібниками та книжками для роботи з клієнтами пробації, все це покладається безпосередньо на працівника. Отже, враховуючи вище викладене, можна сказати, що є багато моментів, які потребують вирішення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України.
2. Пробаційні програми, їх сутність. URL: http://teplykrda.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=8513:2018-10-29-05-55-35&catid=36:2008-07-05-12-55-09&Itemid=1.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2017 р. № 24 «Про затвердження порядку розроблення та реалізації пробаційних програм».
4. Кримінально-виконавчий кодекс України.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України.

Гетьман А. Д.,

здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Левченко Ю. О.

СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ПАСПОРТОМ АБО ІНШИМ ОСОБИСТИМ ВАЖЛИВИМ ДОКУМЕНТОМ

Спеціально-кримінологічним запобіганням злочинності розуміється сукупність заходів, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямованих на усунення причин та умов, що породжують і сприяють злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [1, с. 144]. Такий вид запобігання злочинам спрямований не тільки на недопущення конкретних проявів з боку певних осіб, а й на ті негативні явища і процеси в суспільстві, які створюють, так би мовити, певний рівень і

структуру криміногенного потенціалу, що проявляється, зокрема, у тяжкості вчинених злочинів [2, с. 21–22].

На підставі аналізу іноземного досвіду у спеціально-кримінологічному запобіганні злочинам, пов'язаним з незаконним заволодінням паспортом або іншим особистим важливим документом, пропонуємо визначити три основні стратегії: 1) Збільшення зусиль, які повинен докласти злочинець для вчинення злочину; 2) Збільшення ризиків, з якими повинен зіткнутися злочинець під час вчинення злочину; 3) зменшення винагороди або вигод, які злочинець розраховує отримати від злочину [4].

1. *Збільшення зусиль, які повинен докласти злочинець для здійснення злочину*, можна забезпечити низкою способів, наприклад: підвищення міцності фізичних перешкод поблизу конкретних об'єктів чи безпосередньо на цих об'єктах; обмеження доступу до певних місць, таких як житлові приміщення або торговельні центри; відволікання правопорушника; обмеження сприятливих чинників, а саме забезпечення умов, коли знаряддя для вчинення певних злочинів відсутні або обмежені [3, с. 198]. Крім того, в контексті запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим особистим важливим документом пропонуємо: підвищити рівень захисту особистих важливих документів, поширювати серед населення інформацію, проводити роз'яснювальну роботу щодо важливості збереження особистих важливих документів та висвітлювати можливості злочинців щодо використання особистих важливих документів інших осіб у злочинних цілях; здійснювати правову пропаганду, роз'яснювальну роботу серед населення, з метою демонстрації громадянам небезпеку та розповсюдженість крадіжок, способів заволодіння та хитрощів злочинців, при злочинному посяганні на паспорт або особисті важливі документи, окремо варто висвітлювати негативні наслідки, які можуть мати місце для потерпілого від такого злочину.

2. *Збільшення ризиків, з якими повинен зіткнутися злочинець під час вчинення злочину*. Ризик при вчиненні злочину підвищується, коли зростає реальна чи ймовірна небезпека викриття, арешту або засудження. Реальність чи ймовірність арешту може бути посилена шляхом упровадження різних форм спостереження. У свою чергу, спостереження може бути «технічного» (відео) або «персонального» характеру.

Виділяють три види спостереження:

- офіційне спостереження, спрямоване а саме захист власності, в тому числі особистих важливих документів виявлення та відлякування правопорушників особами, які спеціально для цього призначені (поліція, служби безпеки тощо). Важливе профілактичне значення має проведення поліцією спільно з іншими підрозділами МВС України спеціальних заходів: рейдів, патрулювань, цільових оперативно-розшукових операцій з метою виявлення іноземців, які безпідставно знаходяться у країні, перевірки стану додержання паспортного режиму, тощо.

– спостереження з боку працівників, які спеціально не найняті для цього, але в силу своїх обов'язків виконують таку функцію, наприклад, консьержі, продавці у магазинах, паркувальники, вчителі тощо.

– природне спостереження, під яким слід розуміти захист осіб і власності звичайними громадянами. Так, американським дослідником О. Ньюманом розвинена ідея, внаслідок чого виникло поняття «охоронюваного простору». У зміст цього поняття закладена думка, яка полягає в тому, щоб мешканці цього простору повністю контролювали його та почувалися на цій території у безпеці. У результаті дослідником розроблена цілісна концепція запобігання злочинам за допомогою дизайну навколишнього середовища (crime prevention through environmental design). Таким чином, місцеві громади, утворені за місцем проживання, мають змогу ефективно запобігати злочинній діяльності. При цьому роль місцевих громад у реалізації завдань щодо попередження злочинності з року в рік підвищується. Це обумовлено активною роботою, що проводиться ними серед всього населення, посиленням ролі і авторитету закону в усіх сферах суспільного життя.

Отже, ймовірність злочину зменшується, якщо потенційний злодій вважатиме, що його можуть побачити, тим самим можливості спостереження значно збільшуються завдяки правильній організації простору різноманітними способами – дизайн, планування будівель та території навколо них [4].

3. *Зменшення винагороди або вигод, які злочинець розраховує отримати від злочину.* Зменшення вигідності від вчинення злочину досягається шляхом зниження вартості об'єкта посягання [3, с. 199]. Враховуючи, що предметом незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом є саме паспорт або будь-який особистий важливий документ, знизити вартість такого об'єкту посягання можна шляхом зменшення можливостей щодо подальшого використання таких предметів у злочинних цілях.

З цією метою, доцільним буде вдосконалення захисту особистих важливих документів, шляхом використання новітніх сучасних технологій, які унеможливлюють внесення будь-яких змін та здійснення їх фальсифікації, проведення роз'яснювальної роботи серед працівників, посадові обов'язки яких пов'язані з прийманням, зберіганням та опрацюванням паспортів або інших особистих важливих документів; модернізація обладнання та інфраструктури на прикордонних контрольно-пропускних пунктах, проведення тренінгів з підвищення кваліфікації працівникам прикордонної служби, надання доступу до єдиного реєстру вкрадених, втрачених та недійсних паспортів органам державної влади, місцевого самоврядування та банківським установам; запровадження багаторівневої системи ідентифікації особистості, тощо.

Таким чином, спеціально-кримінологічне запобігання має на меті не допустити скоєння реально можливих злочинів, а якщо вони почали відбуватися, то зупинити їх на ранній стадії. Такий вид запобігання злочинам спрямований на зменшення можливостей для вчинення злочинів, збільшують ризики і втрати від злочинної поведінки для злочинця та намагаються звести до мінімуму переваги від скоєного злочину.

Список використаних джерел

1. Кримінологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 440 с.
2. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посібник / Голіна В. В. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
3. Шрамко С.С. Поняття та специфіка стратегії зменшення можливостей зменшення злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. № 1 (8). 2017. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/07/11_Shramko.pdf.
4. Clarke R. Becoming a Problem-Solving Crime Analyst / R. Clarke, J. Eck ; Jill Dando Institute of Crime Science. – London : University College London, 2003. URL: http://www.jdi.ucl.ac.uk/publications/other_publications/55steps.

Григорова Є. В.,

здобувач кафедри досудового розслідування
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПІДКУП ВИБОРЦЯ, УЧАСНИКА РЕФЕРЕНДУМУ

Вибори, як спосіб формування публічної влади, є ознакою сучасного демократичного суспільства. Саме шляхом реалізації виборчого права громадян здійснюється делегування народом, як єдиним джерелом влади в Україні, повноважень на управління державними та суспільними справами органам і службовим особам, які у свою чергу визначають стратегічні вектори зовнішньої та внутрішньої політики держави. Водночас, результати минулих виборчих кампаній засвідчили наявність численних порушень під час проведення виборів, серед яких підкупи виборців подекуди носили масовий характер і могли реально вплинути на результати виборчих перегонів.

Науковці, практичні працівники слідчих органів та представники громадських організацій вже неодноразово наголошували на низці проблемних аспектів, які потребують вирішення з метою забезпечення невідворотності покарання за злочини проти виборчих прав громадян, зокрема підкуп виборців, шляхом упровадження дієвих правових механізмів.

Це обумовлено тим, що зміни суспільних відносин та переосмислення соціальних цінностей, обумовлює внесення численних змін до вітчизняного

законодавства. Не є винятком тут і законодавство про кримінальну відповідальність за підкуп виборця, учасника референдуму. Кримінальне законодавство в частині злочинів проти виборчих прав за останні роки зазнало досить суттєвих змін, а самі такі зміни, за словами деяких вчених, перетворилися на своєрідний «універсальний» інструмент вирішення найбільш значимих суспільно-політичних проблем. До того ж ефективність та доцільність таких змін здебільшого видається досить сумнівною, а саме їх прийняття більшою мірою обумовлюється політичними мотивами, ніж необхідністю правового врегулювання (забезпечення правової охорони).

З цією метою Громадянською мережею «Опора» спільно з МВС України та Національною поліцією України був розроблений проект закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення виборчого законодавства». Як стверджують автори законопроекту, робота над ним була розпочата ще у 2016 р. з регіональних обговорень результатів розслідування злочинів проти виборчих прав громадян, вчинених на чергових місцевих виборах 2015 р. Інклюзивний та комплексний характер процесу розроблення цього законопроекту забезпечив включення до його положень обґрунтованих пропозицій слідчих, які безпосередньо працюють з виборчими правопорушеннями, спостерігачів від громадських організацій та інших суб'єктів виборчого процесу, науковців [1].

Зазначений законопроект був зареєстрований у Верховній Раді України 13 квітня 2018 р. під реєстраційним номером № 8270, розглянутий та підтриманий Комітетом Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, який у висновку рекомендував прийняти його за основу. Зупинимося коротко на основних положеннях даного законопроекту в частині внесення змін до ст. 160 КК України («Підкуп виборця, учасника референдуму»).

Насамперед, законопроектом уперше пропонується посилити відповідальність за отримання виборцем неправомірної вигоди, пов'язаною з реалізацією активного або пасивного виборчого права (ч. 1 ст. 160 КК України), шляхом внесення змін до санкції цієї норми доповнивши її покаранням у вигляді позбавлення волі строком до 2 років. Крім того, посилюється відповідальність шляхом збільшення розмірів покарання у санкції ч. 2 та 3 ст. 160 КК України у вигляді позбавлення волі до 6 років у. Крім суто профілактичної ролі, дані зміни мають на меті отримання правових підстав для затримання правопорушника та проведення відповідних процесуальних заходів. Завдяки цим змінам правоохоронці отримують можливість здійснювати негласні слідчі дії та збирати належні докази для притягнення до відповідальності недобросовісних учасників передвиборчої боротьби [2].

По-друге, проєкт передбачає звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які добровільно повідомили правоохоронні органи про вчинення злочинів щодо підкупу виборців і сприяли розслідуванню. Однак

звільнення від кримінальної відповідальності не буде стосуватись організаторів підкупу виборців.

По-третє, відповідно до законопроекту, запроваджується відповідальність за підкуп кандидата. Ця новела покликана запобігти використанню негативних виборчих технологій щодо висування так званих «технічних кандидатів» чи кандидатів-двійників. На сьогодні у Кримінальному кодексі України відповідальність встановлена лише за надання неправомірної вигоди юридичним особам, а за проектом закону, передбачена також криміналізація передвиборної агітації, яка супроводжується наданням неправомірної вигоди виборцям.

І зрештою, у проекті суттєво розширено зміст примітки до ст. 160 КК України щодо розуміння неправомірної вигоди, яка може незаконно надаватися виборцям. Зокрема, до такої неправомірної вигоди включено спиртні напої та продукти харчування, які масово роздаються на виборах в Україні з метою підкупу виборців.

Наразі робота над законопроектом триває: до нього вносяться зміни відповідно до зауважень, висловлених вищезгаданим Комітетом ВР України.

Насамкінець хотілося б висловити підтримку позиції науковців, які вважають, що можливості для підкупу та досяги фальсифікацій під час проведення виборів значно збільшують суперечності та колізії у виборчому законодавстві у цілому. Тому на часі здійснення цілісної та системної кодифікації національного виборчого законодавства на основі вже напрацьованих демократичних здобутків та принципів, закладених у Конституції України, та прийняття єдиного Виборчого кодексу України. Окрім того, варто створити національний реєстр осіб, причетних до фальсифікацій та підкупу з метою недопущення їх у майбутньому до участі в організації виборчого процесу [3]. Залишається лише додати, що реалізація вищезазначеного значною мірою сприятиме у тому числі ефективній протидії та розслідуванню підкупу виборців правоохоронними органами.

Список використаних джерел

1. Законопроект №8270 щодо відповідальності за виборчі злочини підтримали на комітеті та радили до прийняття у ВР. *Сайт Громадянської мережі «Опора»*. URL: <https://www.oporaua.org/news/vybory/46591-zakonoproekt-8270-shchodo-vidpovidalnosti-za-vyborchi-zlochyny-pidtrymaly-na-komiteti-ta-radyly-do-pryiniattia-u-vr>.

2. Висновок Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності щодо проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення виборчого законодавства № 8270. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63864.

3. Наход М. А., Хромова Ю. О. Деякі проблемні питання проведення якісних місцевих виборів за новим виборчим законом: науково-практичний

Гриценко О. І.,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
Міжнародного науково-технічного університету
імені академіка Юрія Бугая

Науковий керівник: головний спеціаліст
Департаменту персоналу, організації освітньої та
наукової діяльності Міністерства внутрішніх
справ України, кандидат юридичних наук,
доцент **Кісілюк Е. М.**

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА МАСОВІ ЗАВОРУШЕННЯ

Історія кримінального законодавства в Україні переконливо свідчить, що на всіх етапах становлення та розвитку української державності доволі поширеними в її суспільно-політичному житті були злочинні посягання на громадський порядок у формі масових заворушень. У першій видатній пам'ятці вітчизняного права – Руській Правді, незважаючи на те, що масові заворушення були доволі частими в Давньоруській державі, не встановлювалась кримінально-правова заборона організації та участі в масових народних виступах та інших діянь за участю великої кількості людей. У тогочасному законодавстві відповідальність наступала за загальною нормою, що ґрунтувалася на принципі таліону.

Після укладення Переяславсько-Московської угоди 1654 року у ході поступового обмеження російським царизмом суверенності української держави в її межах починає запроваджуватись російське законодавство. Зокрема, в цей час в Україні поширюється такі джерела як царські грамоти, укази, маніфести, регламенти, положення, зводи, накази, артикули тощо. У них знаходять своє відображення нові норми кримінального права, в тому числі і щодо масових заворушень, які вважалися державною зрадою і посяганням на життя та здоров'я царя і його сім'ї. Так, Соборне уложення 1649 року визначало як тяжкий державний злочин «бунт», «змов» та «скоп», спрямовані проти особи царя або його сім'ї. За ці злочини відповідальність несли не тільки бунтівники, а й члени їхніх сімей. Згодом, в Статуті військовому Петра I в статті 137 передбачалась відповідальність за такий державний злочин, як «возмущение и бунт». Як зазначалося в ньому, кожне таке діяння «без всякої милости имеет быть виселицею наказано». Застосування жорстоких каральних акцій щодо бунтівників знайшло своє відображення і в нормативно-правових актах першої половини XVIII ст. в ході кодифікації українського права. Як наслідок, з цього часу суттєво зростала відповідальність за такі відкриті посягання на владу, як бунт і обурення. До них прирівнювалися також «непристойні підозрілі сходибища»,

хоча б і не заради злочинних цілей. Винні, як правило, каралися відразу на місці, особливо, якщо була небезпека, що такі «непристойності розширяться» (арт. 137).

У 1840-1842 роках в Україні замість III Литовського статуту і Магдебурзького права розповсюджується загальноросійське кримінальне законодавство – 15 том Зводу законів Російської імперії. У ньому, в числі інших, одним з видів злочину визначалося масові заворушення. Зокрема, скопище, яке вчинило опір владі, отримало назву «повстання». Водночас, таке поняття, як «бунт» трактувалось як «повстання скопом або змовою багатьох підданих проти Верховної влади». До цієї ж категорії злочинних дій було віднесено й заворушення, які не переслідували такої мети, однак, «результатом яких було потрясіння корінних, основних установ держави».

Уложення про покарання кримінальні та виправні визначало масові заворушення як злочин проти порядку управління. Вказана норма містилися в Главі I «Про опір розпорядженням уряду й непокорі встановленій від його влади», у розділі IV «Про злочини й проступки проти порядку управління» і встановлювала відповідальність за організацію, підбурювання до участі, або пряму участь у публічному скопищі, що супроводжувалось насильством або погрозою особі, викраденням, самовільним заволодінням, знищенням чи пошкодженням чужого майна, вторгненням у чужий будинок або інше приміщення, обгороджене місце, чи садибу, а також керівництво зазначеними діями або підбурювання до них. При цьому відповідальність за такі діяння залежала від характеру та ролі участі особи в них. У відповідності з ч. 1 ст. 261 зазначеного Уложення відповідальність наставала за участь у публічному скопищі, за ч. 3 ст. 261 – за організацію скопища, керівництво при застосуванні насильства над особою, при вторгненні до чужого житла чи при замаху на такі дії, а також підбурювання до їх вчинення або продовження.

Кримінальне Уложення 1903 року розділяло бунти на 2 види – більш та менш карані. Менш карані види охоплювали випадки, коли «посягання виявлено на самому початку і не викликало вживання особливих заходів для його придушення». До більш караного виду відносилися випадки, коли бунт не був виявлений в зародку і спонукав для свого придушення застосування надзвичайних (особливих) заходів. Згідно цього Уложення, масові заворушення розглядалися як злочин проти порядку управління. Однак, на відміну від попередніх, даний акт давав зовсім іншу класифікацію злочинів в цій сфері. Зокрема, цим родовим поняттям в ньому охоплювалися: смута, непокоря адміністративній владі та протидія правосуддю. Варто зазначити, що термін «смута» в законодавство був введений вперше. До смуги були віднесені й масові заворушення у вигляді скопища.

За часів Центральної Ради в Україні майже не змінюється колишнє імперське законодавство. Зрозуміло, що нова українська влада намагається всіляко захистити себе і встановлений в державі правопорядок. Зокрема, уряд УНР, проголошуючи і підтверджуючи демократичні права і свободи,

водночас попереджає, що він буде «подавляти в корені» всі виступи проти української влади, в тому числі і ту частину робітників, яку «введено в блуд нашими несовісними політичними противниками». Для періоду Гетьманату П. Скоропадського характерним є посилення каральної спрямованості прийнятого законодавства. Так, у відповідності з різними нормативними актами гетьманською владою жорстко придушувались будь-які прояви невдоволення чи опозиції. Це спричинило активізацію масового повстанського селянського руху в Україні. У складних умовах відбувався процес формування кримінально-правових відносин і за доби Директорії УНР. Як правило, у цей період застосовувались норми дореволюційного кримінального законодавства. Щоправда, 15 серпня 1919 року було прийнято спеціальну постанову, спрямовану на припинення протиправної діяльності осіб, які загрожували республіканському устрою Української Народної Республіки.

Перші акти радянського кримінального законодавства у вигляді декретів, постанов та інструкцій мали чіткий класовий характер і ґрунтувалися на ідеї революційного насильства. Масові заворушення законодавцем було віднесено до контрреволюційних злочинів, які каралися за всією суворістю революційного часу. В 1922 році з прийняттям першого Кримінального Кодексу УСРР вперше було сформульовано такий склад злочину, як «масові безпорядки», який було розміщено в главі I «Державні злочини» в її 2-му розділі «Про злочини проти порядку управління». У ньому законодавець, характеризуючи масові безпорядки, диференційовано оцінював суспільну небезпечність озброєних та незброєних їх учасників, організаторів та інших співучасників злочину. У ст. 56-16 Кримінального кодексу УСРР 1927 року склад цього злочину визначався як масові розрухи, що супроводжувалися погромами, зруйнуваннями залізничних шляхів або інших засобів комунікації та зв'язку, вбивствами, підпалами та іншими подібними чинностями.

У Кримінальному кодексі УРСР 1960 року, в статті 71 склад зазначеного злочину було визначено як «організація масових безпорядків, що супроводжувалися насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, опором представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, що використовувались як зброя, а так само активна участь у масових безпорядках». Тобто, відбулося помітне звуження кола протиправних діянь, які охоплювали поняття «масові безпорядки», не розкривалися ознаки складу злочину, що значно ускладнило правильну кваліфікацію злочинних дій, які скоювалися в ході групових порушень громадського порядку, та відмежування масових заворушень від суміжних складів злочинів.

Зазначена норма діяла до прийняття в 2001 році нового Кримінального кодексу України. У ньому, в статті 294 передбачено відповідальність за організації масових заворушень, що супроводжувалися насильством над особою, погромами, підпалами, знищенням майна, захопленням будівель або

споруд, насильницьким виселенням громадян, опором представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів, які використовуються як зброя, а також за активну участь у масових заворушеннях. Зазначений склад злочину віднесено до злочинів проти громадського порядку та моральності.

У підсумку, варто зазначити, що протягом усіх етапів історичного розвитку Української держави – від Київської Русі до сьогодення, відбувався постійний процес розвитку вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за масові заворушення. Зазначений склад злочину під назвами: «виступ», «гвалт», «бунт», «рокош», довгий період часу вважався посяганням на владу руських та литовських князів, польських королів та українських гетьманів. Згодом, після входження Гетьманщини до складу Росії він отримує назву «сходьбище», «скоп», «повстання», «скопище», «смута», які дореволюційним російським законодавством відносились до злочинів проти порядку управління. Аналогічна оцінка цих злочинних дій була за часів відродження Української держави 1917-1921 рр. У перших радянських декретах, постановах та інструкціях масові заворушення були віднесені до контрреволюційних злочинів, а в кримінальних кодексах УСРР 1922 та 1927 років під назвою «масові безпорядки», до злочинів проти порядку управління. Наступний Кримінальний кодекс УРСР 1960 р. звузив коло протиправних діянь, які охоплювали поняття «масові безпорядки». Чинний Кримінальний кодекс України, прийнятий в 2001 році змінив назву зазначеного складу злочину на «масові заворушення» та відніс його до злочинів проти громадського порядку та моральності.

Гулий В. В.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Приватного вищого навчального закладу
«Деснянський економіко-правовий коледж
при Міжрегіональній академії управління
персоналом»

Науковий керівник: спеціаліст Приватного
вищого навчального закладу «Деснянський
економіко-правовий коледж при
Міжрегіональній академії управління
персоналом», кандидат юридичних наук

Філь І. М.

ВИКОНАВЕЦЬ ЯК СПІВУЧАСНИК ЗЛОЧИНУ

Традиційно в кримінальному праві злочини, вчинені у співучасті, вважаються більш суспільно небезпечними порівняно із злочинами, вчиненим одним суб'єктом. Виконавець я центральною та обов'язковою фігурою співучасті у злочині, тоді як без будь-якого іншого виду співучасників (організатора, підбурювача чи пособника) злочин може бути вчинено.

Виконавець – це особа, яка безпосередньо (за законодавчим визначенням) виконує дії (бездіяльність), що складають об'єктивну сторону складу злочину. Виходячи із цього, для визнання особи, яка вчинила злочин, його виконавцем, співучасник має виконати повністю або хоча б частково дії, що входять до об'єктивної сторони складу злочину. Ознаками такої особи, відповідно до ч. 2 ст. 27 КК України, є такі:

- вона є суб'єктом злочину;
- вчинила злочин, передбачений КК України;
- вчинила такий злочин у співучасті з іншими суб'єктами злочину безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, які відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за вчинене [1, с. 43].

Під вчиненням злочину виконавцем розуміється повне або часткове виконання співучасником безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, які відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за вчинене, об'єктивної сторони злочину. Наприклад, при вимаганні виконавцем є не тільки той, хто пред'явив вимогу про передачу майна, а й той, хто додав до неї відповідну погрозу. Вчинення злочину у співучасті з іншими суб'єктами злочину означає, що виконавець, вчиняючи злочин, діє спільно з іншими особами, які, будучи суб'єктами злочину, виконують роль організатора, пособника, підбурювача чи співвиконавця.

Об'єктивною відмежувальною ознакою виконавця злочину від інших співучасників злочину визнана та, що дії організатора, підбурювача та пособника злочину лежать поза межами об'єктивної сторони складу злочину, описаної у статтях Особливої частини КК України. Виняток становить лише кваліфікація діянь особи, яка не наділена ознаками спеціального суб'єкта злочину, однак виконує частину об'єктивної сторони злочину, що може бути вчинений лише таким загальним суб'єктом. У такому випадку дії особи потрібно кваліфікувати як пособництво у вчиненні відповідного злочину [2, с. 8].

Виконавець злочину відрізняється від організатора злочину за такими ознаками: за формою діяння – виконавець може вчинити злочин як у формі дії, так і у формі бездіяльності, тоді як організатор злочину може діяти лише активно; за складністю діянь – організація та керівництво вчиненням злочину завжди передбачають сукупність певних дій особи, тоді як виконавець злочину може виконувати якусь одиничну дію, а не обов'язково їх сукупність. Виконавець злочину відрізняється від підбурювача за такими ознаками: за формою діяння – виконавець може вчинити злочин як у формі дії, так і у формі бездіяльності, тоді як підбурювач злочину може діяти лише активно.

Посереднє виконання злочину стосується виключно співучасті в злочині, тобто коли посередній виконавець вчиняє злочин з іншим (іншими) суб'єктом (суб'єктами) злочину. А тому особа, яка не підлягає Кримінальній відповідальності за вчинене може виконувати як повністю суспільно небезпечне діяння, так і його частину (за умови, що іншу частину діяння виконує інший співвиконавець злочину відповідно до розподілу функцій між ними).

Виконавцем (співвиконавцем) злочину зі спеціальним суб'єктом може бути лише особа, наділена відповідними спеціальними ознаками (спеціальний виконавець). Особи, які не мають таких спеціальних ознак підлягають кримінальній відповідальності як організатори, підбурювачі або пособники того злочину, виконавцем якого є спеціальний суб'єкт. Якщо об'єктивна сторона злочину складається з таких діянь, частину з яких може виконати особа, яка наділена спеціальними ознаками, а частину – загальні суб'єкти злочину, то співвиконавцем може визнаватися і одна, і друга особа (тобто, і загальний, і спеціальний суб'єкт злочину). Особа, яка не має ознак спеціального суб'єкта, однак виконує об'єктивну сторону злочину, підлягає кримінальній відповідальності як пособник у вчиненні злочину.

Проведене дослідження дало можливість зробити ряд теоретичних висновків та внести деякі практичні рекомендації щодо вдосконалення норм кримінального права [3, с. 9].

Список використаних джерел

1. Митрофанов І. І., Притула А. М. Співучасть у злочині : навч. посіб. Фенікс, 2012. С. 43–44.
2. Харко Д. М. Виконавець злочину: кримінально-правова характеристика та відповідальність : 12.00.08. Київ, 2014. С. 8–9.

Зеленяк П. А.,

здобувач кафедри кримінального права та кримінології Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Дослідження кримінального законодавства країн Європи щодо забезпечення охорони життя та здоров'я дітей є необхідним не тільки для вивчення ефективного закордонного досвіду, але й для усунення прогалин у вітчизняному законодавстві. Проведення аналізу кримінального законодавства європейських країн щодо відповідальності за злочини проти життя та здоров'я дітей буде сприяти внесенню змін та доповнень до чинного національного кримінального законодавства. Аналіз кримінальних кодексів зарубіжних держав демонструє, що охорона життя та здоров'я дитини відображена у відповідних розділах, главах та статтях, що побудовані у певній послідовності в залежності від ієрархії цінностей (особистість – суспільство – держава), що прийняті в тій або іншій країні. Особливі частини кримінальних кодексів Австрії, Іспанії, Швейцарії, Швеції починаються з розділів, що встановлюють відповідальність на злочини проти особистості.

Кримінальне законодавство Австрії у Особливій частині Першого розділу «Злочини проти життя та здоров'я» передбачає відповідальність за визначені дії у §§ 75 – 95, більшість складів злочинів Кримінального кодексу

Австрії не передбачає окремих санкції за злочини проти життя та здоров'я дитини, але в § 79 передбачає відповідальність за вбивство новонародженої.

Доцільним для вивчення є зміст санкції § 93, що передбачає відповідальність за «Обтяження малолітньої, неповнолітньої або людини, що потребує догляду»¹ [1].

Аналіз кримінального законодавства Іспанії дозволив виділити певні особливості, а саме: тільки в окремих складах злочинів проти життя та здоров'я визначається вік потерпілого – дванадцять та вісімнадцять років. Законодавець в більшості статей Кримінального кодексу Іспанії [2] не передбачає окремих санкції за злочини проти життя та здоров'я дитини, наприклад, за вбивство передбачена відповідальність у виді позбавлення волі на строк від 6 до 15 років (ст. 138 КК Іспанії), за вбивство при обтяжуючих обставинах (вчинене з особливою жорстокістю, за винагороду, шляхом обману та ін.) позбавлення волі передбачено від 15 до 20 років (ст. 139 КК Іспанії), а при двох або більше обтяжуючих обставинах від 20 до 25 років (ст. 140). І, на відміну від КК України п. 2 ч. 2 ст. 115, відповідальність не передбачена за вбивство дитини. Але, у той же час, ст. 24 Книга I Розділ I КК Іспанії «Обставинами, що пом'якшують або обтяжують покарання у зв'язку з характером, мотивами та наслідками вчинення злочину є обтяжуючими вину, якщо потерпілий є одним з подружжя або особою, що знаходиться у близьких стосунках подібного характеру з потерпілим, а також у родинних відносинах по висхідній та низхідній лініями, за походженням, усиновленням або свояцтвом» [2].

Особливостями кримінальної відповідальності за злочини проти життя та здоров'я дитини за Кримінальним кодексом Швейцарії передбачено Другою книгою «Особливі визначення» Першим розділом «Злочинні дії проти життя та здоров'я» (ст.ст. 111-136) [3]. Важливим, на нашу думку, є встановлення відповідальності за видачу дитині предметів, що загрожують його здоров'ю [3].

Частина друга «Про злочини» Глава 3 «Про злочини проти життя та здоров'я» КК Швеції визначає відповідальність за посягання на життя та

¹ В кримінальному законодавстві Австрії, а саме: в Загальній частині Восьмого розділу Пояснення термінів § 74 «Визначення інших понять» встановлено категорії осіб у п. 1 § 74 «малолітнім є той, хто не досяг чотирнадцятирічного віку»; у п. 2 § 74 «підлітком є той, кому виповнилося чотирнадцять років, але ще не досягнув дев'ятнадцяти років»; у п. 3 § 74 «неповнолітній - це особа у віці до дев'ятнадцяти років».

здоров'я (ст.ст. 1-12). Особливістю кримінального законодавства Швеції є відповідальність за дітовбивство, а саме ст. 3 Частини другої «Про злочини». Інші Швеції склади злочинів, що передбачені Главою 3 КК окремо потерпілим дитину не зазначають[4].

Кримінальний кодекс Бельгії [5] передбачає відповідальність за посягання на життя та здоров'я у Главі першій «Про посягання на життя людини та умисне заподіяння шкоди здоров'ю» та Главі другій «Про ненавмисне завдання смерті та ненавмисному нанесенні шкоди здоров'ю» Розділу УІІ «Про злочини та проступки проти особи».

На відміну від законодавства інших країн Європи Кримінальний кодекс Бельгії передбачає захист неповнолітнього та відповідальність за залишення дитини у Главі третій «Про посягання на неповнолітніх, недієздатних та на сім'ю» Відділу І «Про залишених дітей та недієздатних та залишених без засобів».

Кримінальне законодавство Норвегії у Частині 2 «Злочини» Глави 22 «Злочини проти життя, організму та здоров'я» (§§ 228-245). Аналіз статей кримінального кодексу Норвегії дав можливість зробити висновок, що значна частина складів злочинів не виділяє окремо відповідальність за посягання на життя та здоров'я дітей, але у § 233а передбачена санкція за *«здійснення матір'ю по відношенню до її власної дитини при народженні або протягом доби після цього дій передбачених § 233»*. §233 КК Норвегії зазначає, *«особа, завдяки якій відбувається смерть або причасне до цього, підлягає покаранню за вбивство»* [7].

Кримінальний кодекс Франції [8] передбачає відповідальності за посягання на життя та здоров'я дітей. Ці дії визначені у Відділі І «Про умисні посягання на життя» (ст.ст. 221-1 – 221-5) та Відділі ІІ (ст.ст. 221-6 – 221-7) «Про ненавмисні посягання на життя» Глави І «Про посягання на життя людини» Розділу ІІ «Про посягання на людську особистість» Книга Друга «Про злочини та проступки проти особи», та Відділу І «Про умисні посягання на недоторканість особистості» (ст.ст. 222-1 – 222-18) та Відділу ІІ «Про ненавмисні посягання на недоторканість особистості» (ст.ст. 222-19 – 222-21) Глави ІІ «Про посягання на фізичну або психічну недоторканість особистості» Книга Друга «Про злочини та проступки проти особи» [8].

Законодавство Федеративної Республіки Німеччини передбачає відповідальність за злочини проти життя та здоров'я у Розділі шістнадцятому «Карані дії проти життя» (§ 211-222) та Розділі сімнадцятому «Карані діяння проти тілесної недоторканості» (§ 223-231) [9].

Кримінальний закон Нідерландів у Розділі ХУ «Залишення особи у злиденному стані» передбачає відповідальність за підкидання дитини молодше семи років або залишає її (ст. 256); якщо в наслідок підкидання дитини молодше семи років або залишення її були завдані тяжкі тілесні ушкодження (ч. 1 ст. 257); якщо в наслідок підкидання дитини молодше семи років або залишення призвело до смерті (ч. 2 ст. 257); якщо підкидання дитини молодше семи років або залишення її були вчинені матір'ю або

батьком (ст. 258); коли мати під впливом страху розкриття факту, що вона народила дитину, підкидає її або залишає її (ст. 259) [10].

Характерним для кримінального законодавства Нідерландів є виділення окремого розділу, що передбачає відповідальність за фізичну образу та смерть або тілесні ушкодження, завдані в результаті недбалості або необережності (Розділ XX «Фізична образа» ст.ст. 300-306 та Розділ XXI «Смерть або тілесні ушкодження в результаті недбалості або необережності» ст. 307-308). Тільки ст. 304 КК передбачає відповідальність за вчинення фізичної образи, передбаченої ст.ст. 300-303 якщо злочин вчиняється проти своєї матері, свого законного батька, свого члена подружжя або своєї дитини (п. 1 ст. 304) [10].

Аналіз кримінального законодавства європейських країн дозволив виявити не тільки особливості захисту життя та здоров'я дітей, але й систему заходів захисту сімейних відносин, кримінально-правову охорону інституту усиновлення і пов'язаних з цим відносин, а саме: незаконне усиновлення (удочеріння); підміна дитини, порушення тайни усиновлення. Сім'я та пов'язані з нею відносини є пріоритетними об'єктами охорони, оскільки сім'я є першим джерелом соціалізації особистості, найважливішим соціально-правовим інститутом, виступає фундаментальним елементом для існування самого суспільства. Сім'я на своєму рівні концентрує у життєдіяльності своїх членів весь комплекс відносин, що існують у суспільстві, являє собою відображення економічних, соціально-психологічних, політичних, ідеологічних процесів, які відбуваються в ньому. Важливим, на наш погляд, є комплекс спеціальних засобів, перед якими поставлено завдання прямої та безпосередньої охорони сім'ї та пов'язаних з нею відносин. Так, КК ФНР охороні родини присвячено Розділ XII «Злочинні діяння проти цивільного стану, шлюбу та сім'ї», в КК Іспанії – Розділ XII «Злочини проти сімейних відносин», в КК Швейцарії – Розділ 6 «Злочини та проступки проти сім'ї», в КК Нідерландів – розділ XIII «Злочини проти цивільного статусу». Кримінально-правова охорона сім'ї за своїм змістом має на меті встановлення норм, санкцій, відповідальності, гарантій забезпечення суб'єктивних прав та інтересів дитини, членів сім'ї, правопорядку у випадках їх порушення.

Список використаних джерел

1. Уголовный кодекс Австрийской Республики. URL: <http://crimpravo.ru/page/zar-uk/>.
2. Уголовный кодекс Королевства Испании. URL: <http://crimpravo.ru/page/zar-uk/>.
3. Уголовный кодекс Швейцарской Конфедерации. URL: <http://crimpravo.ru/page/zar-uk/>.
4. Уголовный кодекс Королевства Швеции. URL: <http://crimpravo.ru/page/zar-uk/>.
5. Уголовный кодекс Королевства Бельгии. URL: <http://crimpravo.ru/page/zar-uk/>.

6. Уголовный кодекс Королевства Дании. URL: <http://crimpravo.ru/page/zar-uk/>.

7. Уголовный кодекс Королевства Норвегии. URL: <http://crimpravo.ru/page/zar-uk/>.

8. Уголовный кодекс Французской Республики. URL: <http://crimpravo.ru/page/zar-uk/>.

9. Уголовный кодекс ФРГ. URL: <http://crimpravo.ru/page/zar-uk/>.

10. Уголовный кодекс Королевства Нидерландов. URL: <http://crimpravo.ru/page/zar-uk/>.

Золотих О. О.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності Національної
академії внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук **Марков М. М.**

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КАТУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ КРАЇНАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Однією із сучасних глобальних загальнолюдських проблем є проблема прав людини та їх забезпечення, яка особливо стосується такого важливого аспекту як катування. Європейські конвенції виступають регулятором у взаємовідносинах людей і встановлюють правила при невиконанні яких чекає санкція [1]. В Україні немає свого стабільного і точного врегулювання цього питання [2]. Катування суперечать основним принципам сучасного міжнародного права, спрямованим на захист гідності людини та її невід'ємних прав. Нажаль не всі положення Конвенцій виконуються в країнах, особливо якщо країна має особливий статус, або країна в стані воєнного конфлікту [3, ст. 10].

Термін «катування» означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди [4, ст. 27].

Для більш детального розгляду цього питання є необхідність у зверненні до таких методів [5, ст. 49]:

1) діалектичного – у процесі розроблення кримінально-правових положень про відповідальність за катування в їх єдності та взаємозв'язку, динаміці, розвитку та суперечностях, з використанням законів і категорій діалектики, що безпосередньо впливатиме й на формулювання підсумкових висновків і пропозицій;

2) логіко-граматичного – при встановленні, через використання правил формальної логіки та граматики (синтаксису), змісту та сутності низки ключових кримінально-правових понять і термінів, а також їх науковому тлумаченні, що загалом має й важливе практичне значення;

3) системно-структурного – при визначенні специфіки конструкції складу катування за конвенційним, національним та іноземним кримінальним законодавством, ролі та значення його об'єктивних і суб'єктивних елементів й ознак, кваліфікуючих обставин, взаємозумовленості різних компонентів як всередині відповідних систем, так і з іншими правовими поняттями та категоріями;

4) статистичного – при встановленні та аналізі інформації, що містить слушні відомості про кількісні й якісні показники злочинності, пов'язаної з посяганнями на життя та здоров'я особи (у тому числі й про факти катувань), про результати вивчення судової практики та опитування відповідних респондентів (усе це передбачає проведення відповідних математичних розрахунків, створення показових таблиць, дослідження статистичних показників, звітів та інших даних

5) моделювання – при формулюванні обґрунтованих та оптимальних змін і доповнень до чинного Кримінального кодексу України (передусім ст. 127 «Катування»), а також наданні пропозицій щодо удосконалення правозастосовної практики (зокрема, з огляду на правильну кваліфікацію катування, створення ефективних методик запобігання та розслідування цього злочину, призначення адекватного покарання за його вчинення тощо.

Список використаних джерел

1. Замула А. Ю. Застосування норм міжнародного права щодо заборони катування та їх імплементація в законодавство України URL: <http://www.apdp.in.ua/v73/36.pdf>.

2. Катеринчук К.В. Стаття 127 КК України. Науково-практичний коментар до ст. 127 КК України URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks>.

3. Пушкар П. В. Заборона катувань та інші форми жорстокого поводження чи покарання: застосування практики європейського суду з прав людини.

4. Хавронюк М.І., Гацелюк В.О. Законодавство України проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання.

5. Кримінальна відповідальність за катування в Україні та зарубіжних країнах (за заг. ред. д.ю.н., проф. А. В. Савченка).

Зубцов О. О.,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
Міжнародного науково-технічного університету
імені академіка Юрія Бугая

Науковий керівник: головний спеціаліст
Департаменту персоналу, організації
освітньої та наукової діяльності Міністерства

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА БАНКРУТСТВО В ЗАКОНОДАВСТВІ ІНОЗЕМНИХ КРАЇН

Розвиток суспільних відносин потребує активної боротьби з таким явищем як банкрутство. Поступово в цивільному, торговельному, кримінальному законодавстві більшості країн було запроваджено норми, спрямовані не на тілесне покарання банкрута, а на стягнення його майна з метою задовольнити позови та претензії кредиторів. Вид покарання неспроможного боржника тепер значною мірою залежить від того, з яких причин боржник став банкрутом. Якщо банкрутство настало внаслідок дій об'єктивних обставин, то покарання є мінімальним, а якщо воно є результатом умисних дій та завдало великої матеріальної шкоди то винні в цьому особи підлягають кримінальним покаранням.

Інститут банкрутства існує у законодавстві практично всіх країн з ринковою економікою. Сучасне законодавство багатьох країн світу розрізняє декілька видів банкрутства та встановлює різну відповідальність за його настання. І хоча воно має свої відмінності, але при настанні стійкої неспроможності за законодавством більшості країн, у тому числі України, суд визнає підприємство – боржника банкрутом, тобто події дається господарсько-правова оцінка.

Хоча законодавство про банкрутство у США є виключно федеральним, багато положень, пов'язаних з регулюванням відносин майнового характеру між боржниками та кредиторами, захисту прав кредиторів, містяться також у законодавстві окремих штатів. Особливістю американського законодавства про банкрутство є те, що суб'єктами цього інституту права виступають також фізичні особи, які мають постійні прибутки.

Передбачено кримінальну відповідальність директорів при банкрутстві. Зокрема, особи, які навмисно шахрайським шляхом приховують від опікуна, довірчого керуючого, судового виконавця чи іншого офіційного представника суду або від кредиторів при застосуванні реорганізації будь-яке майно боржника, караються штрафом, максимальний розмір якого може скласти 250 тис. дол. США, чи позбавленням волі до п'яти років. Також карається штрафом чи позбавленням волі особа, яка після порушення процедури неспроможності навмисно і по-шахрайськи приховує, знищує, спотворює, фальсифікує документи боржника, у тому числі фінансові, чи не надає ці документи опікуну, довірчому керуючому, судовому виконавцю, чи іншому офіційному представникові суду.

У Франції за порушення мораторію на задоволення вимог кредиторів керівник боржника може бути притягнуто до кримінальної відповідальності у вигляді позбавлення волі та призначено штраф.

Закон передбачає, що у разі порушення процедури судового оздоровлення чи судової ліквідації кримінальну відповідальність за

банкрутство несуть директори чи ліквідатори юридичної особи, яка здійснює економічну діяльність, чи представники цих юридичних осіб або їх директорів, якщо вони: здійснювали закупівлі з метою перепродажу за ціною нижче вартості, чи використовували дорогі способи придбання коштів для того, щоб уникнути, відстрочити порушення процедури судового оздоровлення, або судової ліквідації; займалися розкраданням чи приховуванням активів юридичної особи; по-шахрайськи збільшували пасив юридичної особи; вели фіктивну бухгалтерію чи приховували бухгалтерську документацію або вели бухгалтерію не у відповідності до встановлених правил; представляли явно неповну або нерегулярну бухгалтерську звітність, що не відповідає встановленим правилам.

У Франції передбачено кримінальну відповідальність судових адміністраторів, представників кредиторів, ліквідаторів і комісарів з виконання плану, які навмисно посягали на інтереси кредиторів або боржника, використовуючи із користю для себе суми, отримані ними в процесі здійснення їх діяльності, або привласнюючи собі майно, яке ш не належало, і вони про це знали; у своїх інтересах використовували надані їм повноваження всупереч інтересам кредиторів або боржника.

У Кримінальному кодексі Нідерландів передбачено цілий розділ (XXVI) за спричинення шкоди кредиторам або керуючим особам. У ньому зібрано вісім норм, які встановлюють відповідальність за злочини, пов'язані з банкрутством, серед яких у якості позитивного прикладу можна навести дві: ст. 340 і 341. Зокрема, ст. 340 КК Нідерландів встановлює відповідальність особи за просте банкрутство у тому випадку, якщо вона мала надмірні видатки; з метою відстрочити банкрутство, знаючи при цьому, що його не можна уникнути, позичила гроші на кабальних умовах; не може пред'явити бухгалтерські книги, документи чи інші звіти в їх первинному стані.

Згідно зі статтею 341 КК Нідерландів особа, яку в судовому порядку визнано банкрутом, визнається винною в обмані при банкрутстві і підлягає тюремному ув'язненню на строк не більше шести років, якщо вона для того, щоб шляхом обману обмежити права своїх кредиторів, вчинила такі дії: вигалада обставини, не надала звіту про активи та пасиви; відчужує власність без зустрічного задоволення або за ціною явно нижчою від її вартості; після банкрутства або в передбаченні його будь-яким чином сприяла одному або декільком з кредиторів; не виконувала вимог стосовно ведення обліково-звітної документації, встановлених для неї.

Сучасне німецьке законодавство не розмежовує банкрутства злісного і необережного. Розрізняються навмисні та необережні дії. Основним актом у Німеччині на сьогодні у сфері регулювання правовідносин неспроможності є Закон «Про неспроможність». Він фактично є кодифікацією наукових висновків. Поряд з нормами про банкрутство, передбачаються і спеціальні норми про відповідальність за співучасть у банкрутстві, сприяння одному з кредиторів на шкоду іншим, порушення у конкурсному процесі.

За законодавством Німеччини нести відповідальність за банкрутство можуть будь-які особи (фізичні або юридичні) незалежно від предмету їх діяльності та комерційного статусу, які стали неплатоспроможними.

В інших країнах суб'єктом банкрутства також може бути визнаний будь-який громадянин, який через відсутність коштів не сплачує свої боргові зобов'язання, наприклад, особа, яка протягом певного часу не сплачує комунальних послуг, зобов'язань за кредитними договорами і та ін.

Законодавство Англії (Закон «Про неспроможність») банкрутством визнає навмисні дії неспроможного боржника до і після початку процесу в справі про неспроможність, а також подібні дії директорів та службовців компанії у зв'язку з їх ліквідацією.

Поряд з тяжкими (що караються позбавленням волі на термін до 7 років), у Законі передбачено ряд норм про менш значні порушення, за які зазвичай накладається штраф. До них, наприклад, відносяться: неповідомлення в діловому листуванні тієї обставини, що компанією керує зовнішній управляючий; не реєстрація актів і фактів, що мають значення для управління компанією та конкурсного процесу; неправдиві заяви і невиконання вимог до звітів у конкурсному процесі; порушення обмеженої правоздатності; недотримання вимог до організації та проведення зборів акціонерів та кредиторів; неправомірне використання назви ліквідованої неспроможної компанії і т.ін. Суб'єктами цих порушень є як боржники і службовці компаній, так і особи, яким довірено проведення оздоровчих заходів або ліквідацію компанії. Норми про тяжкі злочини, що безпосередньо відносяться до банкрутства в традиційному його розумінні, сформульовані в Законі окремо: стосовно зловживань службовців компаній і зловживань банкрутів.

У Кримінальному кодексі Швеції передбачається покарання у разі «грубої безчесності щодо кредиторів» – позбавлення волі від 6 місяців до 6 років. Необхідно підкреслити, що таку оцінку отримують дії боржника, якщо він під присягою засвідчив правдивість своїх неправдивих стверджень.

Прогалини у законодавстві України суттєво ускладнюють процес судочинства у справах про банкрутство та створюють реальну можливість викривлення у процесі його застосування волі й намірів законодавця.

Завдання держави на сьогодні полягає в упорядкуванні питань неспроможності (банкрутства) підприємств з пріоритетом державних інтересів. Продуманий і науково обґрунтований синтез досягнень ряду зарубіжних країн дозволить створити в Україні ефективно діючий інститут банкрутства та могутні кримінально-правові й організаційні основи протидії кримінальним формам банкрутства.

Качковський В. Б.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник: професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Марков М. М.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Аналіз міжнародного досвіду боротьби з корупцією свідчить про те, що за сучасних умов прояви корупції стали тими чинниками, що створюють реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку більшості країн світу, негативно впливають на всі сторони суспільного життя. Корупція – деструктивне, транснаціональне явище, що створює загрозу нормальному існуванню міжнародного співтовариства, утвердженню в ньому принципів демократії та забезпечення дотримання прав людини. Вона є однією з найважливіших проблем кінця XX – початку XXI століття, розв’язання якої для багатьох країн є надзвичайно актуальною справою. З огляду на це, необхідно розробити стратегію й тактику боротьби з нею, поставити відповідні цілі, визначити засоби їх досягнення, рівень матеріального, фінансового, організаційного та правового забезпечення [1].

У світі немає жодної країни, в якій би зовсім не було корупції. Проте, з цим негативним явищем є шляхи успішної боротьби і існують приклади успішного подолання корупції. Серед країн, у яких на високому рівні налагоджено боротьбу з корупцією можна впевнено назвати Сінгапур, Німеччину, Ізраїль, та Великобританію. За даними рейтингу Transparency International за 2019 рік в Індексі сприйняття корупції Сінгапур отримав 3-тє місце зі 180 країн (хоча ще в 2017 році Сінгапур посів 6-тє місце у відповідному рейтингу), що досліджувалися, а Україна опинилася на 120-му місці, а в 2017 – 130-ту місці таким чином можна зробити висновок, що наша Країна рухається у правильному напрямку [2]. Тому, в умовах системних трансформацій, що нині відбуваються в Українській державі особливої уваги заслуговує досвід Сінгапуру, який може бути прикладом для України у вирішенні стратегічно важливого питання – боротьби з корупцією. У більшості успішних у боротьбі з корупцією країн існує презумпція винності чиновника – «доведи, що придбав майно не на хабарі» [3].

Способи успішної протидії цьому явищу вже давно відомі та апробовані міжнародною спільнотою. Це, насамперед, відкритість влади, прозорість та зрозумілість процедур прийняття державних рішень, дієві механізми контролю за діяльністю державних органів з боку громадського суспільства, свобода слова, свобода та незалежність засобів масової інформації [4]. За умов масштабної корупції акцент робиться саме на усуненні причин, а не на боротьбі з конкретними проявами [5]. Також, однією з головних складових формування і реалізації ефективної системи боротьби з корупцією є чітка взаємодія держав, у першу чергу їх правоохоронних органів, на регіональному і міжнародному рівнях, участь у

заходах боротьби з цим негативним явищем, запроваджених Організацією Об'єднаних Націй, Радою Європи, Інтерполом, Міжнародним валютним фондом, Світовим банком та іншими міжнародними інституціями [6].

Міжнародний досвід країн показує що існує багато шляхів боротьби з корупцією та подолання цієї проблеми. Тому важливо налагодити дієві механізми, які дозволять нашій країні на належному рівні поступово проводити послідовну роботу, яка дозволить цілком подолати це негативне явище.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
2. Transparency International. Індекс сприйняття корупції – 2019. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-korupsiyi-cpi-2017/> (дата звернення 23.10.2019).
3. Шмаль Л. Сінгапурська модель протидії корупції: досвід для України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури*. 2015. № 2. С. 110–118.
4. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією. URL: <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html>.
5. Організація та сучасні проблеми боротьби з корупцією та організованою злочинністю : навч. посіб. / В. І. Василюк, М. М. Апекашук, В. Р. Сливенко та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014.
6. Міжнародний досвід протидії корупції. URL: <http://sd.net.ua/2012/03/09/mizhnarodnij-dosvid-protidiyi-korupciyi.html>.

Кідіна Н. В.,

здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРОБАЦІЇ В ІНОЗЕМНИХ КРАЇНАХ

Закон України «Про пробацію» ухвалений Верховною Радою України 05.02.2015 та набув чинності 27.08.2015, але й досі залишається не повною мірою реалізований та сприйнятий суспільством. З метою всебічного розуміння мети зазначеного закону, його сутності та значення для вирішення питання профілактики та попередження злочинності, зокрема й злочинності неповнолітніх, необхідним є звернення до історії та стану інституту пробації в зарубіжних країнах. Значного досвіду щодо застосування заходів пробації набула Велика Британія. Саме в цій країні інститут пробації історично утворився як основа альтернативних заходів покарання та свого розвитку набув у 30-40 –х роках XX сторіччя, коли накази про застосування пробації оголошувалися стосовно близько 30% винних осіб [1].

До 2006 року інститут пробації функціонував у формі Національної служби пробації в системі Міністерства внутрішніх справ. Зараз в Англії та Уельсі створена Національна служба поводження з правопорушниками, яка є підзвітною Міністерству юстиції та має в своїй структурі 42 служби пробації. Загальна кількість співробітників даної служби, значна частина яких становлять юристи та психологи за фахом, є достатньою для того, щоб один працівник служби пробації співробітничав з 13–14 правопорушниками.

Діяльність служби пробації в Великій Британії регулюється Законом про кримінальну юстицію 1991 року та спрямована на виконання наступних функцій: 1) виконання покарань, що не пов'язані з ізоляцією від суспільства (громадське покарання та умовне звільнення від покарання), із застосуванням нагляду служби пробації строком від 1 до 3 років; 2) надання допомоги потерпілим від злочину з метою накладення певних обмежень на правопорушника, за необхідності; 3) здійснення процедури медіації (примирення сторін) та застосування програм психологічної корекції поведінки правопорушника.

В США інститут пробації належить до опосередкованих санкцій, а Служба пробації належить до структури судової системи. При цьому головним завданням зазначеної служби є здійснення нагляду за умовно засудженими особами. Загальне керівництво Службою пробації здійснюється Адміністративним офісом при Верховному Суді США, а безпосереднє керівництво на місцях – місцеві суди. Слід звернути увагу, що пробація як альтернатива позбавленню волі застосовується в США дуже широко, зокрема в літературі міститься посилання на співвідношення між особами, що знаходяться в місцях позбавлення волі, та таким, що беруть участь у апробаційних програмах, як 1:2 [2, с. 32]. Цьому сприяє наявність розгалуженої системи місцевих служб пробації, яка становить понад 1750, половина з яких здійснює нагляд за неповнолітніми правопорушниками.

Ступінь нагляду служб пробації варіюється від так званого «поштового» («телефонного»), коли засуджений кожного місяця повинен надсилати до служби поштову листівку з описом свого життя та змін, що відбуваються, до інтенсивного нагляду з використанням електронних та технічних засобів контролю поведінки умовно засуджених, а також покладання на них певних зобов'язань (наприклад, відшкодування шкоди потерпілому). Строк нагляду, зважаючи на його інтенсивність, може бути від 1 до 5 років [3, с. 19–21]. Однак є штати, в яких пробаційний нагляд може бути призначений довічно [4, с. 198–199]. Слід також зазначити, що співробітник служби пробації має спеціальні повноваження, зокрема, він має право без будь-якого ордеру заарештувати особу, що знаходиться під пробаційним наглядом, у випадку порушення умов пробації або умовного засудження.

Дослідження, що були проведені в деяких штатах США, зокрема в Каліфорнії, виявили позитивне ставлення населення до служби пробації. Навіть потерпілі від різноманітних злочинів, що взяли участь у цьому

дослідженні, здебільшого погоджувались застосувати до правопорушника випробувальний строк із застосуванням заходів інтенсивного нагляду та реабілітаційних програм, ніж позбавлення волі [5, с. 89]. Така ситуація пояснюється тим, що американські платники податків вважають недоцільним витрачати значні кошти на утримання злочинців в тюрмах (згідно вимог міжнародних стандартів вартість утримання одного ув'язненого складає близько 20 тис. доларів США на рік, а на засудженого в режимі пробації витрачається 1 тис. доларів США на рік [6, с. 41–47].

У Німеччині інститут пробації отримав свого закріплення в судовій системі як Служба помічників судді з умовного засудження [3, с. 21]. Дана служба здійснює державний контроль (нагляд) за особами умовно засудженими та умовно-достроково звільненими з місць відбування покарань. Основним засобом апробаційної програми стосовно зазначених осіб є покладання на них спеціальних обов'язків.

В Нідерландах існує Служба контролю за умовно засудженими. Дана служба включена до структури системи прокуратури країни та являє собою за суттю службу пробації. Служба контролю за умовно засудженими особами так само як й її англійська модель має давнє історичне коріння. Зокрема в 1815 році на підставі приватної ініціативи утворений перший інститут такого контролю [3, с. 21–22]. Стосовно правопорушника, щодо якого застосовано умовне засудження, службою пробації здійснюється соціологічне дослідження особи, виховна робота, а, за необхідності, застосовуються й заходи психологічної корекції виявлених психологічних деформацій. До функцій даної служби належить також організація громадських робіт.

В Японії в 70-х роках минулого сторіччя в системі пенітенціарних установ дуже ефективно використовувався метод «найкан», спрямований на корекцію поведінки злочинців через застосування медитації та самопізнання [7, с. 279–280]. Певною мірою це дозволяло злочинцю пізнати духовні цінності, набуті навичок життя, стати на шлях виправлення. Однак, наприкінці XX сторіччя через високий рівень рецидиву серед раніш засуджених (до 57 % протягом 3-х років після звільнення з тюрми), від таких психотерапевтичних програм відмовились, та всі зусилля держави були спрямовані на виокремлення злочинців з кримінального середовища через застосування різноманітних покарань, що не пов'язані із обмеженням волі. Так з'явилась японська модель інституту пробації у вигляді «захисного нагляду» за відстрочкою виконання покарання. Дана служба підзвітна Міністерству юстиції. Строк «захисного нагляду» складає від 1 до 5 років, а основними категоріями є неповнолітні, жінки, що займаються проституцією, а також засуджені з відстрочкою виконання покарання та умовно-достроково звільнені від відбування покарання. Особливістю японської моделі пробації є участь значної кількості громадських волонтерів з різних верств населення, зокрема, протягом багатьох років їх кількість становить постійну величину 1:50.

На пострадянському просторі однією з перших робіт щодо модернізації кримінально-виконавчої системи почала Естонія, перейнявши скандинавську модель. В 1998 році в системі Міністерства юстиції Естонії було сформовано нову професійну систему – державну Службу кримінального нагляду, що складається з 32 територіальних відділень [8]. Зважаючи на викладене, можна дійти обгрунтованого висновку, що сьогодні інститут пробачії в різних країнах реалізується через створення багатофункціональної служби пробачії, але різної підзвітності (Міністерство внутрішніх справ, Міністерство юстиції, Верховний суд, прокуратура).

Пробачія – це складний комплексний інститут кримінального правосуддя та попередження злочинності, що має у сукупності кримінально-правові, кримінально-процесуальні, кримінально-виконавчі та кримінологічні ознаки.

В кримінально-правовому аспекті, в західних країнах, пробачія – вид альтернативного кримінального покарання. В кримінально-процесуальному аспекті пробачія застосовується на стадії досудового слідства, стадії призначення покарання та визначення засобів правового впливу (основних та факультативних зобов'язань). В кримінально-виконавчому аспекті пробачія – це систем виконання альтернативного покарання на умовах перебування засудженої особи у суспільстві, із застосуванням особливої форми соціально-правового контролю.

В кримінологічному аспекті, пробачія являє систему заходів попередження злочинності, зокрема рецидивної та пенітенціарної, та систему заходів ресоціалізації засуджених, що спрямовані на процес виправлення засудженого через корекцію його поведінки та обмеження впливу кримінальної субкультури. Крім того, наявним є й економічний аспект пробачії як маловитратного (ніж утримання пенітенціарної системи) для держави механізму попередження та профілактики злочинності.

Список використаних джерел

1. Садыков А. У. Перспективы института пробации в России URL: <https://wiselawyer.ru/poleznoe/51436-perspektivyinstituta-probacii-sovremennoj-rossii> (дата звернення: 24.10.2019);
2. Кристи Н. Борьба с преступностью как индустрия. – М.: РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», 2001. 224 с.;
3. Становление института пробации в Кыргызской Республике / К. Х. Рахимбердин, М. Р. Гета, Р. М. Мырзалимов, М.Т. Джаманкулов. Бишкек, 2005. 228 с.;
4. Пертли Л.Ф., Чернышева Д.В. Историко-правовой аспект и организация исполнения наказаний и мер уголовно-правового характера без изоляции от общества: монография. М., 2012. 218 с.;
5. California Crime Victims Voice: Findings from the First-Ever Survey of California Crime Victims and Survivors // California for Safety and Justice, April, 2013. P. 87-91.

6. Аккулев А.Ш. Отдельные вопросы пробации // Научный журнал: Вестник Евразийского гуманитарного института 2010. № 4. С. 41–47.
7. Иншаков С.М. Зарубежная криминология. М., 1997. 383 с.
8. Обзор законодательства скандинавских и балтийских стран по службе пробации (уголовному надзору). Серия «Права человека». СПб., 2005. 224 с.

Кітнік В. М.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса
Грінченка

Науковий керівник: доцент кафедри
публічного та приватного права Факультету
права та міжнародних відносин Київського
університету імені Бориса Грінченка,
кандидат юридичних наук **Паламарчук І. В.**

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ НОРМ І ПРАВИЛ З ОХОРОНИ ПРАЦІ

Охорона праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та лікувально-профілактичних заходів і засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі трудової діяльності [1].

З прийняттям у 1992 році Закону України «Про охорону праці» [1], було вперше:

визначено відповідальність держави за безпеку й гігієну праці, таким чином сформулювавши національну політику в сфері захисту інтересів як найманих працівників, так і роботодавців у трудовому процесі;

реалізовано конституційне право людини на безпечні та здорові умови праці в процесі трудової діяльності, що стало потужним імпульсом для реформування всієї системи управління охороною праці в країні.

Відомо, що дотримання основних норм законодавства в сфері охорони праці є гарантією безпеки виробництва та поліпшення господарської діяльності підприємства. Водночас існуюча в Україні система контролю над дотриманням вимог законодавства в сфері охорони праці є малоефективною. Оскільки система працює відповідно до застарілих стандартів, до того ж механізм притягнення винних осіб до відповідальності є малоефективним.

На сьогодні проблема відповідальності є ключовою в системі охорони праці. Органи системи контролю здійснюють свої повноваження застарілим способом, у зв'язку з чим постає значний об'єм питань та проблем.

Відповідно до статті 265 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України), будь-яка особа, винна у порушенні законодавства про працю, несе відповідальність згідно з чинним законодавством [2]. Тобто, за порушення трудового законодавства посадові особи несуть юридичну відповідальність, яка залежить від виду та ступеня скоєного правопорушення.

Отже, суб'єктами такої відповідальності можуть бути власники підприємств, керівники, їх заступники, керівники структурних підрозділів, а також інші посадові особи, які безпосередньо відповідають за дотримання законодавства про працю.

Згідно статті 44 Закону України «Про охорону праці» передбачені наступні види юридичної відповідальності: дисциплінарна, матеріальна (тобто цивільно-правова), адміністративна та кримінальна відповідальність [1].

Особливістю відповідальності в сфері охорони праці є той факт, що до неї можуть притягатись як роботодавець, так і працівник. В залежності від винної особи змінюється й порядок притягнення до відповідальності. Окремо слід звернути увагу, в рамках наших тез, на дисциплінарну та кримінальну відповідальність.

Щодо дисциплінарної відповідальності. Так, за порушення вимог з охорони праці, безпеки праці та виробничої санітарії, які передбачені КЗпП України (статті 139, 159) [2], Законом України «Про охорону праці» (статті 43, 44) [1], правилами внутрішнього трудового розпорядку, які діють на підприємстві, працівники несуть дисциплінарну та матеріальну (цивільно-правову) відповідальність.

Тому, за вчинення дисциплінарного проступку на працівника може бути накладене дисциплінарне стягнення, з урахуванням статті 147 КЗпП України [2], у вигляді лише догани або звільнення на відповідних підставах.

Догана є менш суворим видом дисциплінарного стягнення, і для її застосування цілком достатньо наявності самого факту порушення трудового законодавства.

Однак, існує й значно суворіше покарання – звільнення. Звільнити працівника, який порушив трудове законодавство, можна, зокрема, на підставі пункту 3 частини першої статті 40 КЗпП України [2], а саме у разі систематичного невиконання працівником без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку, якщо до працівника раніше застосовувалися заходи дисциплінарного чи громадського стягнення.

Слід зазначити, що відповідальність за дотримання вимог законодавства з питань охорони праці покладається й на роботодавця. Оскільки роботодавець несе повну відповідальність за створення належних, безпечних і здорових умов праці, тому саме роботодавець є найбільш зацікавленим у створенні таких умов праці на робочих місцях. Витрати на охорону праці здійснюються ним (роботодавцем) передусім не з метою досягнення економічних результатів та одержання прибутку, а з метою належного функціонування системи управління охороною праці на підприємстві (або установі чи організації), забезпечення працівникам соціальних гарантій у сфері охорони праці та збереження їх життя і здоров'я в процесі трудової діяльності.

Щодо кримінальної відповідальності. Настання кримінальної відповідальності за порушення вимог з охорони праці може бути такі види:

– службова особа підприємства, установи, організації або громадянин – суб'єкт господарської діяльності несуть кримінальну відповідальність за порушення вимог законодавства про охорону праці у

відповідності до статті 271 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [3].

Доречно зазначити, що порушення вимог охорони праці має супроводжуватися настанням шкідливих наслідків у вигляді завдання шкоди здоров'ю потерпілому. Поняття «шкода здоров'ю потерпілого» охоплює випадки пов'язані з заподіянням особі середньої тяжкості чи легких ушкоджень, що спричинили короткочасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності. Водночас відповідно до статті 271 КК України [3] відповідальність можуть нести тільки ті посадові особи, на яких законом або на підставі наказу, посадової інструкції чи спеціального розпорядження безпосередньо покладений обов'язок забезпечувати охорону праці [4].

– роботодавець несе відповідальність і за порушення правил безпеки при виконанні робіт з підвищеною небезпекою, яка передбачена статтею 272 КК України [3]: потерпілим, у результаті злочинних дій передбачених вказаною нормою, є працівник виробництва. Тобто, суб'єктами злочину є особи, які зобов'язані стежити за дотриманням правил безпеки при виконанні робіт з підвищеною небезпекою.

– відповідальність за статтею 273 КК України [3] може настати в разі вибуху речовин, які визнані вибухонебезпечними. Вибухонебезпечність конкретного підприємства чи цеху визначається під час його проектування, визначення чи зміни технології компетентними державними органами, які здійснюють нагляд за дотриманням безпеки виробництва, або адміністрацією певного об'єкта. Під час встановлення сутності порушень, передбачених цією статтею, також керуються спеціальними правилами, дотримання яких забезпечує безпеку на вибухонебезпечних підприємствах від вибухів і супровідних пожеж, отруєнь, інших тяжких наслідків. Суб'єктами злочину за цією статтею є особи, які зобов'язані дотримуватися правил під час роботи на вибухонебезпечному підприємстві.

– за порушення правил ядерної або радіаційної безпеки настає відповідальність згідно зі статтею 274 КК України [3]. Потерпілими від злочину можуть бути як працівники виробництва, де використовуються радіоактивні матеріали, так і особи, які не мають до нього відношення.

– відповідно до статті 275 КК України [3], роботодавець несе відповідальність за порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд. Потерпілими від вказаного злочину є споживачі (користувачі) промислової продукції: працівники різних виробництв; ті, хто користується нею в побуті; особи, які працюють або проживають у будинках або іншим чином використовують будівлі та споруди.

Враховуючи викладені види кримінальної відповідальності, які можуть настати у разі порушення вимог з охорони праці, слід наголосити на необхідності їх опрацювання з метою оновлення та удосконалення.

Отже, з урахуванням вище викладеного слід зазначити та анонсувати: на сьогодні в Україні систему контролю за дотриманням правил безпеки на виробництві, потрібно вдосконалювати, оскільки існуюча система не відповідає нормам сучасності, з урахуванням обраного нашою державою про європейського курсу розвитку;

нагально необхідно створити робочу групу з питань вивчення механізму функціонування системи охорони праці та її контролю;

доцільними будуть розробка та впровадження в законодавство України низки змін, які дозволять ефективніше використовувати систему охорони праці. Нагальної необхідності потребує прийняття нового «Трудового кодексу України», а також опрацювання та внесення змін до КК України в питаннях порушення вимог з охорони праці.

Таким чином буде забезпечено конституційне право кожного працівника на належні, безпечні та здорові умови праці.

Список використаних джерел

1. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 № 2694–XII.
2. Кодекс законів про працю України : від 10.12.1971 № 322–VIII.
3. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 № 2341–III.
4. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини проти безпеки виробництва : постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 № 7.

Козачина А. М.,

здобувач кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У 2014 році законодавець, приставши на вимоги міжнародної спільноти, в умовах процесу євроінтеграції, шляхом внесення змін до КК України криміналізував декларування недостовірної інформації. Зокрема, Законом України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. № 1700VII було доповнено КК України статтею 366-1, яка встановила кримінальну відповідальність за подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, або умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації.

Дійсно, актуальність декларування доходів та витрат осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування не викликає сумнівів, адже в такий спосіб реалізується державна антикорупційна політика України відповідно до рекомендацій країн Європейського Союзу. Водночас, міжнародні стандарти та досвід у сфері боротьби із корупцією суттєво відрізняються від прийнятих норм

українського законодавства. Фактично усі міжнародні стандарти у сфері декларування посадовими особами майна зосереджені у Рекомендації Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи щодо кодексів поведінки державних службовців, Конвенції ООН проти корупції, технічному коментарі до конвенції. Найважливіша норма ст. 8 «Кодекси поведінки державних посадових осіб» в цьому напрямку міститься в ратифікованій Україною Конвенції ООН проти корупції, у змісті якої зазначено, що кожна держава-учасниця прагне, у належних випадках і згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, запроваджувати заходи й системи, які зобов'язують державних посадових осіб надавати відповідним органам декларації, зокрема про позаслужбову діяльність, заняття, інвестиції, активи та про суттєві дарунки або прибутки, у зв'язку з якими може виникнути конфлікт інтересів стосовно їхніх функцій як державних посадових осіб. Кожна держава-учасниця розглядає можливість вжиття, згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, дисциплінарних або інших заходів стосовно державних посадових осіб, які порушують кодекси або стандарти, установлені згідно із цією статтею.

Проблема кримінально-правового регулювання запобігання та протидії корупції в Україні є предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців, попри те, що їх праці мають значну наукову і практичну цінність, чимало питань, пов'язаних з ознаками складу злочину, передбаченого ст. 366-1 КК України, залишились дискусійними, а деякі недостатньо чи взагалі не дослідженими. Не знайшли достатнього відображення у наукових працях питання генезису кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації, питання справедливості та відповідності покарання за вказане діяння, відмежування злочину, передбаченого ст. 366-1 КК України від суміжних злочинів та адміністративних правопорушень.

Актуальність обраної теми зумовлена також тим, що незважаючи на успішне запровадження частини антикорупційної реформи у державі, зокрема: прийняття чинного антикорупційного законодавства (закони України: Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 р., Про запобігання корупції, Про Національне антикорупційне бюро України, Про очищення влади тощо), створення спеціально уповноважених органів із запобігання корупції (НАБУ, САП, НАЗК), уведення обов'язкового електронного декларування на публічній службі; рівень корупції у нашій державі не зменшується й все глибше пронизує побутову, ділову та політичну сфери. Однак, дуже складним, на наш погляд, є альтернативна дія ст. 366-1 КК України умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації. Форма вини в цьому діянні виключає кримінальну відповідальність за помилку або необережність при заповненні декларації. Також не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка подала декларацію невчасно. За це передбачена адміністративна відповідальність. Враховуючи викладено вище можна зробити декілька висновків. По-перше, дуже складним вважається

кваліфікація цього складу злочину в розумінні, чи є електронна декларація офіційним документом. Поняття офіційного документа в нас закріплена в ст. 358 КК України, але з цього поняття не зрозуміло чи входить до нього ця електронна декларація. По-друге, складно доказовим фактом, навіть після впровадження системи подачі і оприлюднення декларацій, залишиться умисний характер діяння суб'єкта злочину, так як завжди залишається можливість в певний термін заявити про помилку. Також є можливість оскаржити і сам факт перебування майна в користуванні або власності особи. По-третє, від електронного декларування без загрози кримінальної відповідальності можна буде приховати лише об'єкти незначної вартості. Дорогі об'єкти приховувати буде ризиковано та проблематично. По-четверте, відкритим та неврегульованим є питання оцінки майна декларанта. Тому що, це буде прямо впливати на питання кваліфікації та розмежування від адміністративного правопорушення.

Опис заборонених дій щодо недостовірного декларування та бездіяльності у вигляді умисного неподання декларації дають можливість для певних зловживань, оскільки на практиці неможливо уникнути «оцінку на власний розсуд» з боку правоохоронних органів та/або суду, а також відмежувати поняття «завідомо неправдиві» відомості від банальної арифметичної помилки, яка може бути допущена у тексті декларації, чи то ненавмисної «неуважності» суб'єкта декларування.

Мета декларування, згідно міжнародних принципів боротьби із корупцією жодною мірою не полягає у виявленні доходів, витрат і майна чиновників (контролі за їх майном), а пов'язана саме з виявленням конфлікту їх інтересів, який може призвести до корупції. Антикорупційне декларування на національному рівні зазвичай вводиться для вирішення двох основних завдань: 1) з метою виявлення «індикатора корупції» – фактів, що свідчать про можливе вчинення посадовою особою корупційного правопорушення; 2) з метою виявлення конфлікту інтересів за обставин, коли особисті інтереси посадової особи можуть призвести до необ'єктивного виконання ним службових обов'язків.

Тому, з урахуванням згаданої вище міжнародної позиції важливою підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності є наявність в діях умислу на приховання в ході декларування «індикатора корупції» та/або конфлікту інтересів посадової особи. Також, обов'язково має підтверджуватися умисний характер вчиненого діяння, що може полягати в наявності відповідного корисливого або іншого особистого інтересу особи чи інтересу третіх осіб, яким суб'єкт правопорушення мав керуватись при вчиненні кримінального правопорушення.

Основним позитивними моментами електронного декларування є співпраця та узгодження дій між державними органами по боротьбі з корупційним проявами, прозорість та передбачуваність службових та посадових осіб, що вкрай потрібно сучасній українській державності. Крім того, на сьогодні запровадження системи е-декларування дозволяє детективам НАБУ аналізувати задеклароване майно та фактичний обсяг

доходів певної категорії осіб, що сприяє успішному розслідуванню кримінальних проваджень за фактом вчинення злочинів, передбачених ст. 366-1 КК України.

Цікавим аспектом є те, що у доктрині зустрічається пропозиція пов'язати наявність складу злочину декларування осіб уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, надавши йому матеріально-правового значення.

Крім того, новаційна стаття про кримінальну відповідальність за подання завідомо неправдивих даних в електронній декларації (ст. 366-1 КК України) не містить жодних градацій у кваліфікації, які б визначали більш суворе покарання для народних депутатів, високопосадовців та суддів, власне про що зазначено у Законі України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 р.»). Тобто по факту максимальна відповідальність за сотні тисяч прихованих статків та мільйони, а подекуди і мільярди гривень буде однакова, та ще й з можливістю через три роки повернутися на політичну арену України. Поясненням такому становищу може бути направленість цієї норми на викриття дрібних чиновників, а не насправді протидія великій корупції.

Також слід звернути увагу на той момент, що в декларації вказуються дані, які декларанту надаються також членами його сім'ї, які, в свою чергу, можуть повідомити і недостовірну інформацію, оскільки вони не є суб'єктами декларування і до будь-якої із видів відповідальності за невиконання правил заповнення декларації притягуватися не будуть. Звідси випливає, що суб'єкт декларування може бути притягнутий до кримінальної відповідальності за внесення «завідомо недостовірних відомостей», не вважаючи останні такими. В даному випадку постає проблема із визначенням кваліфікації діяння, вчиненого декларантом, оскільки проблема полягає у визначенні спрямованості умислу. Загальновідомим є факт застосування презумпції невинуватості в судовій та правоохоронній системі України. Тому обов'язок доказування умислу декларанта на внесення завідомо неправдивих відомостей покладається на працівників органу досудового розслідування, однак чи не доцільнішим би було застосування такого принципу як «презумпція корумпованості». Тобто обов'язок доведення своєї правоти і невинуватості покладається власне на самого декларанта, який законними методами повинен довести, що не мав умислу на внесення завідомо неправдивих відомостей до е-декларації.

Однією з проблем застосування норм ст. 366-1 КК України є також суб'єктивність визначення поняття «завідомо недостовірні відомості», що нерозривно взаємопов'язано із попереднім дискусійним аспектом. Що саме мав на увазі законодавець під словосполученням «завідомо недостовірні відомості» залишається суб'єктивним критерієм. Доцільно, на нашу думку, під визначенням поняття «завідомо недостовірні відомості» розуміти приховану, неправильну інформацію, яка до моменту внесення суб'єктом декларування в декларацію була відомою декларанту і усвідомлювалася повною мірою. В усіх інших випадках кримінальна відповідальність не може

наставати, оскільки, протизаконно притягувати декларанта до відповідальності за внесення завідомо неправдивих відомостей, якщо він не вважає їх такими. Але в такого роду справах проблематичною буде не тільки кваліфікація діяння, а й процедура доказування.

На нашу думку, недостовірною інформацією в декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, необхідно вважати розбіжності доходів і витрат суб'єкта декларування (достатність офіційно отриманих доходів для придбання та/або утримання майна; неправдиві відомості щодо наявності та/або доходів від нерухомого майна, рухомого майна, корпоративних прав, нематеріальних активів, будь-яких інших доходів), вартість яких відрізняється від достовірних на суму понад 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб. Окрім того, ми переконані, що уповноважені органи повинні приділяти особливу увагу не лише питанням законності придбання (отримання) майна, а й питанням його утримання. Адже, досить часто підконтрольні суб'єкти, шляхом прямого порушення закону (зловживань) чи обходу закону (договір дарування, отримання спадку) «маскують» факт придбання майна. Водночас приховати фактичне утримання такого майна набагато складніше. До того ж, на практиці, стає досить складним відмежувати недостовірність від звичайної описки чи арифметичної помилки в антикорупційній декларації, що у свою чергу може стати базисом для зловживань з боку органів фіскального контролю, антикорупційного запобігання і досудового розслідування та неминуче призведе до порушення прав громадян.

Викладене підтверджує актуальність обраної теми та зумовлює потребу поглибленого теоретичного аналізу кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації. Дослідження дозволить виробити науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення норм закону про кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації та практики її застосування.

Кирейчук Т. В.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник: професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Марков М. М.

ДИТЯЧА ЗЛОЧИННІСТЬ: ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА

Злочинність неповнолітніх завжди була і залишається однією з найбільш актуальних соціально-правових проблем нашого суспільства [1, с. 142]. Адже проблема протидії підлітковій злочинності є пріоритетним

завданням не тільки поліції, а й суспільства загалом, тому, що молоде покоління є природним резервом соціального розвитку. Кримінальні навички, набуті особами у дитячому віці, нерідко супроводжують їх протягом тривалого часу, а подекуди й все життя. У такий спосіб, неповнолітні правопорушники становлять резерв майбутньої злочинності. Дослідження злочинності дітей, передусім особливостей сучасних її проявів, є необхідною умовою протидії правопорушенням.

Дитяча злочинність – це серйозна проблема, оскільки суб'єктами вчинених злочинів є неповнолітні. Останні лише починають своє свідоме життя. Дії неповнолітніх правопорушників останнім часом характеризуються все більшою жорстокістю і цинізмом. Підлітки беруть участь у групових злочинах, часто з використанням спеціальних знарядь (холодної зброї, кастетів, бит), зареєстровані випадки вбивств з особливою жорстокістю, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, зґвалтувань, хуліганських дій, жорстокого булінгу, а також продажу наркотичних засобів [2, с. 176].

Під особистістю дитини-правопорушника ми розуміємо суспільно-небезпечного підлітка із соціально-психологічними та морально-правовими дефектами свідомості, який в умовах конкретної життєвої ситуації вчинив правопорушення або злочин [3, с. 42].

На відміну від злочинності дорослих, злочинність неповнолітніх відрізняється груповим характером. Майже половину злочинів неповнолітні вчиняють у складі групи. Наприклад, до 75–80 % крадіжок, грабежів, хуліганства, вимагань та зґвалтувань можуть вчинятися дітьми у складі групи. Зазвичай групи неповнолітніх нечисленні (2–3 особи), без стійкої організації, нетривалі за часом існування. Склад та інші якісні характеристики злочинних груп неповнолітніх залежать від виду вчинюваних злочинів та ситуації. Наприклад, заздалегідь сплановані крадіжки з квартир, сховищ, баз, складів, а також розбої вчиняються переважно групами неповнолітніх до трьох осіб, що зорганізовані та діяли більш-менш тривалий період. Ситуативні групові злочини (наприклад, зґвалтування, незаконне заволодіння транспортними засобами, грабежі, хуліганство) у 50–70 % випадках вчиняли численніші групи неповнолітніх (до 5–7, а іноді й до 10 і більше осіб) без чіткої організації та без попередньої тривалої підготовки [4, с. 296].

Вказане вище, пов'язано з психофізіологічними і соціально-груповими особливостями дітей. Підліток, особливо соціально неблагополучний, завжди тягнеться до сили, а об'єднання в групи дає бажане відчуття сили. Злочинні групи неповнолітніх відрізняються високою кримінальною активністю й мобільністю. Вони здатні в найкоротші терміни змінювати спрямовані злочини [1, с. 142]. Діти стають на шлях вчинення злочинів з таких причин:

- по-перше, їх втягують у злочинну діяльність дорослі особи, які мають кримінальний досвід;

– по-друге, через заборонену (протиправну) поведінку діти в ігровій чи протестній формі самостверджуються, чим спотворено реалізують права на самостійність (дорослість);

– по-третє, вчинення злочинів – це захисна реакція на соціальну безпорадність, відчуття покинутості, невизначеність і страх перед майбутнім;

– по-четверте, злочинна поведінка виступає засобом адаптації до складних умов життя, боротьби за виживання у будь-який спосіб [5, с. 205].

Отже, дитяча злочинність – це протиправна поведінка неповнолітніх, яка є загрозою для суспільства та потребує негайного реагування та попередження. Адже саме діти – це майбутнє країни, якими вони є сьогодні, таким буде наше майбутнє завтра. Пріоритетне місце серед державних органів, що протидіють та попереджають дитячу злочинність, займають підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України.

Список використаних джерел

1. Мозгова В. А. Поняття та особливості злочинності неповнолітніх. *Юридичний вісник*. 2014. № 2 (31). С. 142–147.
2. Корольчук В. В. Актуальні проблеми запобігання злочинам неповнолітніх. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2013. № 1. С. 176–182.
3. Костенко О. М., Юзікова Н. С. Кримінологічні проблеми попередження злочинності неповнолітніх у великому місті: досвід конкретно-соціологічного дослідження : монографія. Харків : Право, 2006. 292 с.
4. Якимова С. В. Особливості кримінологічної характеристики злочинів неповнолітніх. *Science*. 2015. С. 292–299.
5. Головкін Б. М. Злочинність неповнолітніх як суспільна проблема. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 133. С. 204–217.

Константинов О. О.,

аспірант кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

ОБ’ЄКТ ТА ОБ’ЄКТИВНА СТОРОНА ВИДАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО ЗМЕНШУЮТЬ НАДХОДЖЕННЯ ДО БЮДЖЕТУ АБО ЗБІЛЬШУЮТЬ ВИТРАТИ БЮДЖЕТУ ВСУПЕРЕЧ ЗАКОНУ

Об’єкт злочину – це ті суспільні відносини, на які посягає особа, яка вчиняє злочинне діяння. Щодо об’єкта злочину у бюджетній сфері, то це, як стверджує Н. О. Гуророва, сукупність відносин, які складаються у процесі фінансової діяльності держави щодо мобілізації, розподілу, перерозподілу й використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів суспільного призначення, що забезпечують практичне виконання функцій держави [1, с. 80]. Таким чином можна зробити висновок, що при затвердженні нормативних документів, які негативним чином впливають на

обсяг коштів державного бюджету, об'єктом злочину виступають відносини, пов'язані з формуванням бюджету, перерозподілом та подальшим використанням його коштів. Вказані відносини визначаються як фінансові, що можуть бути державними або місцевими – залежно від рівня бюджету щодо якого вчинено негативне нормативне регулювання.

Предмет злочинного посягання – це елемент об'єкта, впливаючи на який злочинець порушує або намагається порушити суспільні відносини, що перебувають під охороною закону про кримінальну відповідальність. Злочини, пов'язані з порушеннями бюджетного законодавства, належать до так званих предметних діянь, тобто на їхній предмет безпосередньо вказано у статтях КК України [2, с. 70].

Предметом злочину ст. 211 КК України законодавець визначив бюджетні кошти у великих розмірах (сума, яка в тисячу й більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян) або в особливо великих розмірах (сума, яка в три тисячі й більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян). Виходячи з цього, в розглядуваних злочинах виділяються предмети, що підтверджується дослідженнями Н. О. Гуторової [3, с. 70]. В даному випадку предметом слід визначити: бюджетні ресурси (доходи або витрати – залежно від розглянутої ситуації) та нормативно-правові акти, що призводять до негативної зміни у величині доходів і витрат бюджетів відповідних рівнів.

Таким чином, предмет злочинів, пов'язаних з порушеннями бюджетного законодавства, визначається в КК України поняттям «бюджетні кошти» (або «кошти бюджету»), які, згідно з Бюджетним кодексом України, належні відповідно до законодавства надходження бюджету та витрати бюджету.

Надійшли до відповідних бюджетів; інші обов'язкові платежі, що надійшли до відповідних бюджетів; доходи від використання майна, яке перебуває в державній власності після сплати податків (зборів), передбачених законодавством; доходи від платних послуг, що надаються бюджетними установами, після сплати податків (зборів), передбачених законодавством; кошти, отримані в результаті застосування заходів цивільно-правової, адміністративної й кримінальної відповідальності, зокрема штрафи, конфіскації, компенсації тощо; частина прибутку унітарних державних і муніципальних підприємств; доходи від зовнішньоекономічної діяльності.

Водночас предметом злочину передбаченого ст. 211 КК України, можуть бути не лише реально одержані кошти, а й лише заплановані як доходи і витрати державного або місцевого бюджету. Під терміном «кошти» у чинному законодавстві розуміють гроші в національній або іноземній валюті чи їх еквівалент. Тобто еквівалент грошей можна назвати бюджетними коштами, якщо вони рівноцінно замінюють гроші, включені до бюджету.

На думку Р. Л. Степанюка, бюджетні кошти як предмет злочину, передбаченого ст. 211 КК України, мають такі обов'язкові ознаки: включення до бюджету будь-якого рівня, тобто кошти мають бути

внесеними до складу бюджету (фінансового плану), віднесеними до певної статті доходів або видатків; досягнення суми бюджетних коштів кваліфікуючого розміру, тобто мати великий чи особливо великий розмір; визначення джерел одержання та напрямів витрачання одним або кількома з чинних нормативно-правових актів і планових документів. На відміну від більшості інших економічних злочинів, предметом порушень бюджетного законодавства не можуть виступати матеріальні цінності, оскільки бюджет є планом і фондом фінансових (грошових) ресурсів, а також кошти, що належать окремим юридичним особам на праві власності [4, с. 49–54].

Слід відзначити, що особливістю злочину, пов'язаного із прийняттям нормативних актів, які призводять до зниження надходжень або завищення витрат бюджетів, є те, що предметом не виступають конкретні господарські ресурси (грошові кошти, матеріальні активи). Бюджет є планом, тобто прийняті нормативні документи відповідно до ст. 211 ККУ призводять до зниження (в частині доходів) або завищення (в частині витрат) запланованих надходжень. Однак необхідним є доведення факту можливого недоотримання коштів бюджету.

Список використаних джерел

1. Гуторова Н. О. Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2001. 75 с.
2. Навроцький В.О. Господарські злочини : лекції для студентів юридичного факультету. Львів, 1997. С. 7.
3. Гуторова Н.О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : монографія. Харків : Вид-во Національного ун-ту внутрішніх справ, 2001. 384 с.
4. Степанюк Р. Л. Дослідження документів при розслідуванні бюджетних злочинів. *Вісник Нац. ун-ту внутр. справ*. 2002. Вип. 19. С. 49–54.

Корніцька С. Ю.,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
ННІЗДН Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник: професор кафедри
кримінального права Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент ***Кришечевич О. В.***

ВИБОРЧА ДОКУМЕНТАЦІЯ ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 158² КК УКРАЇНИ

В ст. 158² Кримінального кодексу України (КК України), передбачена кримінальна відповідальність за незаконне знищення виборчої документації поза встановленим законом строком зберігання у державних архівних установах та в Центральній виборчій комісії України (ЦВК) після

проведення виборів. Виходячи зі змісту вказаної статті, предметом злочину передбаченого ст. 158² КК України є виборча документація, яка зберігається у державних архівних установах та ЦВК після проведення виборів.

Бланкетність ст. 158² КК України, як і інших статей, що передбачають відповідальність за порушення виборчих прав громадян вимагає детального дослідження регулятивного – виборчого законодавства. Проте, його аналіз свідчить, про складність сприйняття того, які саме виборчі документи є предметом злочину передбаченого ст. 158² КК України. Мова насамперед йде про неоднозначний підхід законодавця до визначення переліку відповідних документів. Вважаємо, що така ситуація призведе до неоднозначного розуміння змісту ст. 158² КК України у правозастосовчій діяльності або ж взагалі не дозволить активно її застосовувати.

Предмет злочину передбаченого ст. 158² КК України умовно можна розділити на дві частини. Це виборчі документи, які після проведення виборів зберігаються у державних архівних установах та виборчі документи, які зберігаються у ЦВК.

Виборче законодавство визначає порядок передачі та перелік виборчої документації, яка передається до державних архівних установ наступним чином. Так, відповідно доч. 2 ст. 88 Закону України «Про вибори Президента України» ЦВК після офіційного оприлюднення результатів виборів Президента України передає виборчу та іншу документацію до відповідної центральної державної архівної установи, а окружні виборчі комісії – до відповідних місцевих державних архівних установ. При цьому, перелік виборчої та іншої документації, яка підлягає зберіганню в державних архівних установах, і порядок її передачі до цих установ визначаються ЦВК за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері архівної справи. Як бачимо Закон України «Про вибори Президента України» «перекладає» вирішення того, які документи передаються на зберігання до архівних установ на ЦВК.

Поряд з цим, в п. 4 ст. 88 вказаного Закону зазначено, що протоколи виборчих комісій про підрахунок голосів виборців на виборчих дільницях, про підсумки голосування в територіальних виборчих округах, виборчі бюлетені, контрольні талони виборчих бюлетенів, попередні та уточнені списки виборців, акти, заяви, скарги про порушення вимог виборчого законодавства при проведенні голосування і підрахунку голосів виборців, протоколи та рішення виборчих комісій зберігаються у місцевих архівних установах, визначених ч.2 цієї статті, протягом трьох років з дня офіційного оприлюднення результатів виборів депутатів, після чого знищуються в установленому порядку. Тобто, з одного боку законодавець визначення переліку виборчої та іншої документації, яка підлягає зберіганню в державних архівних установах «перекладає» на ЦВК з іншого, наводить перелік таких документів та визначає відповідні строки їх зберігання.

В ч.1 ст.158² КК України предмет злочину конкретизований словосполученням «поза встановленим законом строком зберігання у...». Виходячи з його змісту, а саме з фразеологічного звороту «встановлений

законом» вважаємо, що предметом злочину слід визнавати лише ті виборчі документи, строки зберігання та перелік яких визначені виборчим законодавством.

Крім цього, у пояснювальній записці до проекту закону, який було внесено до Верховної Ради України 7 грудня 2004 р. та який доповнив чинний КК України ст. 158², зазначено: «Зважаючи на суспільно-небезпечний характер дій, що посягають на політичні права громадян України обирати та бути обраним, мати об'єктивну, чесну та неупереджену інформацію стосовно усіх стадій виборчого процесу, виходячи з негативної практики виборчої кампанії по виборам Президента України у жовтні та листопаді 2004 р., з метою забезпечення розслідування усіх обставин, що спричинили спотворення результатів народного волевиявлення і відміну Верховним Судом України результатів голосування, виникає необхідність ввести кримінальну відповідальність за ... знищення виборчої документації поза встановленим законом строком. Тобто, метою зберігання виборчої документації є виявлення можливих випадків порушення виборчого законодавства яке призвело до спотворення результатів волевиявлення на виборах.

У такому разі, суспільну небезпеку складу злочину передбаченого ст. 158² КК України становитиме лише незаконне знищення тих документів, які мають пряме або опосередковане відношення до результатів волевиявлення громадян.

Враховуючи викладене вище предметом злочину передбаченого ст. 158² КК України у частині незаконного знищення виборчої документації поза встановленим законом строком зберігання у державних архівних установах є: протоколи виборчих комісій про підрахунок голосів виборців на виборчих дільницях, про підсумки голосування в територіальних виборчих округах, виборчі бюлетені, контрольні талони виборчих бюлетенів, попередні та уточнені списки виборців, акти, заяви, скарги про порушення вимог виборчого законодавства при проведенні голосування і підрахунку голосів виборців, протоколи та рішення виборчих комісій.

Куца Р. Ю.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,
доцент **Марков М. М.**

ФОРМИ СПІВУЧАСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ ТА ІНОЗЕМНИХ КРАЇН

В наш час створення організованих груп та злочинних організацій є найбільш небезпечними формами, які загрожують суспільним відносинам. Злочини, які вчиняються злочинними організаціями чи організованими групами характеризуються високим ступенем смертності.

На Київщині спільними зусиллями прокуратури та силових структур упродовж першого півріччя 2019 року виявлено та знешкоджено 10 організованих груп, відносно 48 осіб.

З метою забезпечення ефективної протидії організованим злочинним об'єднанням у Кримінальному кодексі України сформовано низку статей, що визначають головні положення кваліфікації злочинів, учинених у співучасті. Однак вивчення наукової літератури й проведення соціологічних досліджень свідчить про недостатню якість та ефективність кримінально-правових положень, що регламентують особливості кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань.

Форми співучасті в Кримінальному кодексі України визначені через злочин, учинений певним об'єднанням.

Злочин визнають таким, що вчинений групою осіб, якщо в ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови між собою (ч. 1 ст. 28).

Злочин вважають вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення (ч. 2 ст. 28).

Злочин визнають вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися в стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом із розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи (ч. 3 ст. 28).

Злочин вважають таким, вчинений злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп (ч. 4 ст. 28) [1].

Так, Кримінальний кодекс України не містить поняття форми співучасті та його визначення. Форми співучасті наведені в ст. 28 Кримінальному кодексі України та містяться в нормах Особливої частини Кримінального кодексі України. Злочинна організація непередбачена в якості кваліфікуючої ознаки, проте в Особливій частині Кримінального кодексу України є норми, котрі передбачають відповідальність за її створення.

Саме через відсутність єдності думок в науці кримінального права законодавець не назвав «Форми співучасті». В деяких кримінальних кодексах відповідна норма з аналогічним змістом називається «Форма співучасті», наприклад, ст. 43 Кримінальному кодексі Республіки Молдова передбачає такі форми співучасті: проста співучасть, складна співучасть, організована злочинна група, злочинна організація кожній з яких присвячена окрема норма. Критерієм виділення форм законодавець використовує рівень координації дії

співучасників. Водночас під час опису конкретних форм співучасті використовують і інші фактори, а саме роль у виконанні складу злочину, наявності попередньої змови, ступінь зорганізованості, мета об'єднання.

Злочин визнається вчиненням за простої співучасті, якщо в його вчиненні брали участь дві або більше осіб, кожен з яких реалізує об'єктивну сторону.

Злочин визначається вчиненням за складної співучасті, якщо в його в його участі, які виступали в якості виконавця, організатора, пособника, підбурювача, але об'єктивна сторона злочину може бути реалізована одним виконавцем або двома чи більше виконавцями.

Організована злочинна група чи злочинна організація відрізняються від попередніх форм співучасті в злочині за допомогою ознаки стійкості [2].

У Білорусії питання співучасті висвітлено в 5 нормах, але без виділення в окрему главу чи розділ. Вчинення злочину групою осіб включає наявність двох або більше осіб, при цьому вони всі повинні бути виконавцями злочину. Група осіб за попередньою змовою включає – наявність попередньої змови між виконавцями, кількість яких не конкретизована законодавцем. Вчинення злочинів організованою групою, то це вчинення двома або більше особами, які попередньо об'єдналися в стійку керовану групу для спільної злочинної діяльності. Злочинною організацією визначається об'єднання організованих груп або їх організаторів (керівників), інших учасників для розробки чи для реалізації заходів щодо здійснення злочинної діяльності або створення умов для її діяльності та розвитку [3].

Кримінальне законодавство більшості зарубіжних держав не містить поняття «співучасть», «форми співучасті» (Іспанія, Франція, ФНР, Швеція, Швейцарія), обмежуючись лише переліком видів співучасників, правилами кваліфікації та звільнення від кримінальної відповідальності, описом ексцесу виконавця (Англія, США, Японія), оскільки кримінально-правова доктрина цих країн сприймає співучасть у вузькому сенсі слова. Законодавча база іноземних держав складається з норм про злочину змову, конкретних складів злочину в Особливій частині Кримінального кодексу [4, ст. 576].

Кримінальне законодавство зарубіжних країн суттєво відрізняється від законодавства України. В іноземних державах немає чіткого визначення поняття «співучасті», оскільки вони обмежуються прецедентним характером формулювань (Італія, США, Франція) та відповідальність за вчинення злочинів в складі організованих злочинних об'єднань переважно регламентується в спеціальних законодавчих актах (Італія, США, ФНР).

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України (зі змінами та доповненнями станом на 01.09.2018р.). 12 с.
2. Кримінальний кодекс Республіки Молдова (станом на 02.06.1999р.).
3. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь (станом на 14.04.2009р.).
4. Кримінальне право зарубіжних країн. Загальна частина. І. Д. Козочкіна. 2003. 576 с.

Лемеха Ю. В.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка
Науковий керівник: доцент кафедри публічного
та приватного права Факультету права та
міжнародних відносин Київського університету
імені Бориса Грінченка, кандидат юридичних
наук **Паламарчук І. В.**

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ У ВИГЛЯДІ ГРУБОГО ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАЦЮ: ПОРУШЕННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ

У відповідності до статті 43 Конституції України кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [1].

Виходячи із базових законодавчо закріплених норм, слід зазначити, що Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП України) регулює трудові відносини всіх працівників [2].

Також, частиною першою статті 43 Конституції України визначено, що держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб [1].

КЗпП України визначає можливість укладення трудового договору із неповнолітніми особами. Укладення такого договору має бути лише в письмовій формі, у відповідності до пункту 5 частини першої статті 24 КЗпП України [2].

Однак, досить часто роботодавці, в практиці [4; 5], вимогу щодо обов’язкового укладення трудового договору у письмовій формі відкрито ігнорують і використовують працю неповнолітніх без належного оформлення трудового договору або взагалі без нього, сподіваючись, що неповнолітні не в змозі через брак знань належним чином захистити свої права.

Так, у відповідності до статті 187 КЗпП України неповнолітні, тобто особи, що не досягли вісімнадцяти років, у трудових правовідносинах прирівнюються у правах до повнолітніх, а в галузі охорони праці, робочого часу, відпусток та деяких інших умов праці користуються пільгами, встановленими законодавством України [2].

Тому, законодавство України, встановило, зокрема, кримінальну відповідальність, передбачену частиною другою статті 172 Кримінального кодексу України (далі – КК України), за незаконне звільнення неповнолітнього або щодо іншого вчиненого відносно такої особи грубого порушення законодавства про працю [3].

Об'єктивна сторона вказаного злочину полягає у вчиненні наступних суспільно небезпечних діянь:

незаконного звільнення неповнолітнього з роботи;

іншого грубого порушення законодавства про працю.

В свою чергу зміст «незаконного звільнення» є цілком вичерпним та зрозумілим, але неоднозначного розуміння може викликати зміст такого діяння як «інше грубе порушення законодавства про працю».

Так, під іншим грубим порушенням законодавства про працю слід розуміти будь-яке інше, крім незаконного звільнення працівника з роботи, порушення трудових прав людини. Під законодавством про працю у контексті статті 172 КК України [3] слід розуміти норми, які є законодавчими актами України.

Порушення законодавства про працю визнається грубим, виходячи з оцінки наступних об'єктивних та суб'єктивних критеріїв, кожен з яких має самостійне значення [6]:

1) характер порушених трудових прав людини. Грубим визнається порушення тих основних прав людини, які передбачені Конституцією України або самостійними законодавчими актами. Такими є право на працю, право на відпустку, право на оплату праці не нижче мінімуму, встановленого законом, право на відпочинок;

2) потерпілий. Потерпілим від цього злочину є неповнолітній працівник, тобто фізична особа, що працює за трудовим договором на підприємстві, в установі чи організації, в їх об'єднаннях або у фізичних осіб, які використовують найману працю;

3) об'єктивні ознаки. Підчас вирішення питання про грубе порушення законодавства про працю важливе значення має також аналіз самого діяння, його наслідків, способу, обставин, в яких воно здійснюється. Про грубе порушення прав працівників може свідчити систематичність таких порушень, тяжкі наслідки у вигляді фізичної, матеріальної та моральної шкоди, певний спосіб порушення трудових прав, пов'язаний з примусом фізичним або психічним, а також обставини, які виключають можливість самостійного вибору працівником своєї поведінки. Грубим, зокрема, слід визнати порушення загальних вимог про охорону праці у випадку створення реальної загрози спричинення шкоди життю або здоров'ю працівників.

Такими порушеннями можуть, зокрема, бути не проходження неповнолітнім майбутнім працівником обов'язкового медичного огляду, у відповідності до статті 191 КЗпП України [2; 4; 5]. Нагальним вважаємо зазначити, що у відповідності до статті 169 КЗпП України [2] власник або уповноважений ним орган зобов'язаний за свої кошти організувати проведення попереднього (при прийнятті на роботу) і періодичних (протягом трудової діяльності) медичних оглядів працівників, зайнятих на важких роботах, роботах із шкідливими чи небезпечними умовами праці або таких, де є потреба у професійному доборі, а також щорічного обов'язкового медичного огляду осіб віком до 21 року.

4) суб'єктивні ознаки. На визнання порушення законодавства грубим суттєво впливають мотиви та мета вчинення злочину (особисті неприязні стосунки, злісні мотиви значно підвищують ступінь суспільної небезпеки даних правопорушень).

Інше грубе порушення законодавства про працю вчинюється шляхом дії або бездіяльності (наприклад, встановлення матеріальних стягнень за порушення трудової дисципліни, відмова від контролю за дотриманням законодавства про працю, відмова у прийнятті на роботу тощо).

Даний злочин вважається закінченим з моменту скоєння самого діяння (іншого грубого порушення законодавства про працю) незалежно від настання та характеру суспільно небезпечних наслідків.

Таким чином, з урахуванням викладеної оціночної характеристики, грубого порушення законодавства про працю відносно неповнолітніх, нагальної необхідності потребує доопрацювання та уточнення стаття 172 КК України [3], у безпосередньому розкритті таких видів «грубих порушень законодавства про працю», але не тільки відносно неповнолітніх, а інших категорії працівників. Тому що як показує аналіз судових рішень [4; 5], роботодавець може не однозначно розуміти зміст вказаної норми щодо «грубого порушення законодавства про працю».

Список використаних джерел

1. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Кодекс законів про працю України: від 10.12.1971 № 322-VIII.
3. Кримінальний кодекс України: від 05.04.2001 № 2341-III.
4. Вирок Рожищенського районного суду Волинської області від 06.04.2011 по справі № 1-8/11/0314.
5. Постанова Теплицького районного суду Вінницької області від 01.07.2009 по справі № 1-73/2009.
6. Верховний Суд України про критерії грубого порушення законодавства про працю. URL: <https://kau.in.ua/press-center/news/verkhovniy-sud-ukra-ni-pro-kriter-grubogo-porushennya-zakonodavstva-pro-pratsyu/> (дата звернення: 24.10.2019).

Лобода Ю. В.,

аспірантка Академії праці, соціальних відносин і туризму

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ДІЯНЬ ЖУРНАЛІСТІВ У ЗЛОЧИНАХ, УЧИНЕНИХ З МОТИВІВ РАСОВОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ ЧИ РЕЛІГІЙНОЇ НЕТЕРПИМОСТІ

Європейська конвенція захисту прав і основоположних свобод людини (п. 1 ст. 10), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 18), Конституція України (ст. 34) гарантують право на свободу думки та виявлення поглядів, що в результаті дає можливість людині вільно збирати,

зберігати, використовувати і поширювати будь-яку інформацію усно, письмово чи і інший спосіб.

В Україні вагомим інструментом, який формує суспільну думку, свідомість, впливає на почуття та життя людей є засоби масової інформації, а тому журналісти повинні нести відповідальність за правдивість, об'єктивність, достовірність та збалансованість інформації, яку вони поширюють.

«Біженці зі Сходу заробляють на життя, шиючи прапори України», «У Львові циган-токсикоман з Ужгорода обікрвав квартиру, поки власниця перевдягалася», «Депутат-інвалід зі «Свободи» в Тернополі побив хлопця й дівчину з патрульної поліції», – останнім часом доволі часто подібні заголовки в мас-медіа ми можемо спостерігати. Звісно, це є порушенням Кодексу етики українського журналіста та може свідчити про некомпетентність журналістів. Разом з тим, подібні вислови можуть бути розцінені як пропаганда дискримінації за расовою, національною чи релігійною ознаками, містити заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу, порушення меж території або державного кордону України, вчинення терористичного акту, вчинення дій, що загрожують громадському порядку, пропаганду війни тощо. І саме в таких випадках, на нашу думку, має поставати питання про кримінальну відповідальність журналіста.

Україна, проголосивши свободу слова та ратифікувавши міжнародні акти з прав людини підтвердила європейський вибір щодо обмежень свободи слова. Так, Конституція України, закони України «Про інформацію» та «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» повністю відтворюють положення Європейської конвенції стосовно можливості обмеження свободи слова. Право на інформацію може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони захисту населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [1, с. 55].

На сьогоднішній день Кримінальним кодексом України (далі – КК України) не передбачено, що спеціальним суб'єктом злочинів, вчинених, зокрема, з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості може бути журналіст. А тому, особи, які здійснюють журналістську діяльність, знаючи про відсутність покарання за свої діяння та прикриваючись свободою слова і вираженням поглядів у своїй діяльності можуть заохочувати населення до дискримінації і насильства, висвітлювати теми, пов'язані з вразливими групами (внутрішньо переміщені особи, біженці) із насаджуванням ксенофобних настроїв, розповсюджувати інформацію, яка спонукає до розпалювання расової нетерпимості, національної чи релігійної ворожнечі.

Закон України «Про телебачення та радіомовлення» в одному з принципів державної політики у сфері телебачення та радіомовлення передбачає, що держава всіма можливими законними засобами не допускає в інформаційних та інших телерадіопрограмах систематичного

цілеспрямованого безпідставного загострення уваги на війні, насильстві і жорстокості, розпалюванні расової, національної та релігійної ворожнечі або позитивного їх подання (трактування), а також закликів до насильницької зміни конституційного ладу України; закликів до розв'язування агресивної війни або її пропаганди та/або розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті; пропаганди винятковості, зверхності або неповноцінності осіб за ознаками їх релігійних переконань, ідеології, належності до тієї чи іншої нації або раси, фізичного або майнового стану, соціального походження [2].

Статтею 72 вищезазначеного закону передбачено, що Національна рада з питань телебачення і радіомовлення може прийняти рішення про застосування санкцій до телеорганізацій у вигляді накладення штрафу у розмірі 25 відсотків ліцензійного збору за використання вищенаведених форм мови ворожнечі. Однак, беручи до уваги Євромайдан, воєнні дії на Сході України, тимчасову окупацію українських територій та інші чинники сьогодення українського суспільства, аналізуючи криміногенну обстановку та публікації у ЗМІ, можемо прийти до висновку, що діяння журналістів, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образу почуттів громадян у зв'язку з їх релігійними переконаннями, дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання або іншими ознаками, вчинені в межах їх журналістської діяльності носять суспільно небезпечних характер, оскільки формують суспільну думку та задають настрої, які в подальшому можуть мати негативний вплив на клімат в навколишньому середовищі.

Тому, на нашу думку, найбільш суттєвим обмежувальним чинником, який сприятиме боротьбі з ксенофобними настроями в суспільстві є встановлення кримінальної відповідальності журналістів за розповсюдження інформації, яка порушує рівноправність громадян за певними ознаками та містить прояви мови ворожнечі.

З огляду на наведене, ми вважаємо доцільним внести зміни до чинного КК України шляхом доповнення ч. 2 ст. 161 КК України «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками» ще одним спеціальним суб'єктом злочину – журналістом.

Список використаних джерел

1. Павликівський В.І. Свобода слова та кримінально-правова охорона недоторканності приватного життя (аналіз кримінального законодавства європейських країн). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція, 2014. № 10-2. С. 54–57.

2. Про телебачення та радіомовлення: Закон України від 21.12.1993. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 10. Ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>.

Лук'янович Я. О.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Прикарпатського факультету (м. Івано-
Франківськ) Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник: старший викладач
кафедри кримінально-правових дисциплін
та оперативно-розшукової діяльності
Прикарпатського факультету (м. Івано-
Франківськ) Національної академії
внутрішніх справ **Данченко К. М.**

АКТУАЛЬНІСТЬ УВЕДЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Введення кримінальних проступків має стати важливим етапом гуманізації кримінального права. Адже кримінальними проступками стануть не лише деякі адміністративні проступки, але й так звані малозначні протиправні діяння.

Проблеми інституту кримінального проступку у своїх працях досліджували: П. П. Андрушко, В. О. Глушков, М. І. Мельник, А. А. Музика, В. О. Навроцький, А. В. Савченко, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, В. О. Туляков, Є. В. Фесенко, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк та ін.

Аналіз матеріального права деяких зарубіжних країн Європи свідчить, що кримінальні правопорушення поділяються на дві категорії – на злочини і проступки. Для цієї класифікації застосовується критерій характеру і ступеня суспільної небезпечності (шкідливості) діяння або критерій тяжкості покарання.

Варто зазначити, що ухвалений Верховною Радою України 13.04.2012 Кримінальний процесуальний кодекс України одразу містив положення про кримінальні проступки, але лише з набуттям чинності Законом про кримінальні проступки (01.01.2020 р.) термін «кримінальний проступок» буде офіційно міститися в Кримінальному кодексі України.

У п. 7 ч. 1 ст. 3 КПК передбачено, що до законів про кримінальну відповідальність належать два закони: Кримінальний кодекс України і Закон України про кримінальні проступки. У процесуальному законі вирішено одне з найбільш суттєвих питань матеріального права – питання про підставу кримінальної відповідальності. Дотепер у кримінальному законодавстві України єдиною підставою кримінальної відповідальності було вчинення особою такого суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого кримінальним законом (ч. 1 ст. 2, ч. ст. 11 КК). Коло підстав кримінальної відповідальності розширюється: до них належить і вчинення особою діяння, іменованого «кримінальним проступком». Невирішеним залишаються питання про властивості цього діяння, а саме: чи є воно суспільно небезпечним; чи містить воно «склад проступку» і чим його

елементи й ознаки відрізняються від елементів і ознак складу злочину [3, с. 130].

На цей час єдиним правовим актом, що закріплює механізм реалізації інституту кримінальних проступків, є Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 року №311/2008 (далі – Концепція) [2].

Згідно з положеннями Концепції до категорії кримінальних проступків мають бути віднесені: а) окремі діяння, що за чинним КК України належать до злочинів невеликої тяжкості, які відповідно до політики гуманізації кримінального законодавства будуть визнані законодавцем такими, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки; б) передбачені чинним Кодексом 2014. – № 2 233 України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) діяння, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю.

Критеріями відмежування кримінального проступку від суміжних категорій (злочин, адміністративний чи дисциплінарний проступок) названі такі як: відсутність судимості, однак особа вважається такою, що притягувалася до кримінальної відповідальності; відсутність великої суспільної небезпеки: правопорушення з високим рівнем небезпеки – це злочин, значний – кримінальний проступок, невисокий, або якщо більш влучно, соціально шкідливий – адміністративний проступок; ступінь завданої ними шкоди суспільним відносинам (тяжкість наслідків); вид об'єкта правопорушення: частина проступків, яка визначена як адміністративні за своєю суттю, не є адміністративними через те, що відносини, які охороняються, не належать до сфери державного управління; суб'єкт юрисдикції: суб'єктами адміністративної юрисдикції є органи виконавчої влади, які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, а кримінальні проступки розглядатимуть суди; тяжкість та вид стягнень, що передбачаються за їх вчинення: виправні роботи, конфіскація, арешт – ті заходи впливу, які застосовуються до кримінальних проступків [4].

Кримінальним проступком є передбачене Кримінальним кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

На нашу думку введення кримінального проступку призведе до гармонізації законодавства України з законодавством країн Європи, наближення до європейських правових стандартів й більш чіткого розмежування між сферами адміністративної та кримінальної відповідальності. Саме таким шляхом вирішено цю проблему в цілій низці зарубіжних країн. Це, наприклад, Закони: Республіки Сербія «Про проступки» (2007 р.), Республіки Словенія «Про проступки» (2002 р.), Хорватської Республіки «Про проступки проти публічного порядку та спокою» (1990 р.), Чеської Республіки «Про проступки» (1990 р.) та ін.

Список використаних джерел

1. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» № 1202 від 08.01.2013 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45306.

2. Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008. Офіційний вісник України. 2008. № 27. Ст. 838.

3. Пономаренко Ю. А. Основні кримінально-правові новели, привнесені новим КПК України. URL: http://dduvs.in.ua/assets/files/News_2013/088/tez.pdf.

4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» № 1202 від 08.01.2013. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc43511=45306>.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII.

Мельник Б. С.,

здобувач ступеня вищої освіти магістра Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая;

Науковий керівник: головний спеціаліст Департаменту персоналу, організації освітньої та наукової діяльності Міністерства внутрішніх справ України, кандидат юридичних наук, доцент *Кісілюк Е. М.*

ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ОКРЕМИХ КРАЇН ЄВРОПИ

Конституційно-правовий статус людини і громадянина нашої держави – це визначені Конституцією країни та іншими правовими актами, місце, становище, роль людини та громадянина в суспільстві та державі. Оскільки кримінально-правові норми виконують охоронну функцію, будь-яка з них охороняє права та свободи людини і громадянина. Відповідно до ст. 71 Конституції України, громадяни мають право на вільні вибори, що відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Ігнорування принципів проведення виборів та засад виборчого процесу, відхід від визначених законом виборчих процедур є посяганням на конституційні основи формування та функціонування публічної влади, право

громадян обирати та бути обраним. Проведення в останнє десятиліття в Україні виборів різних видів засвідчило тенденцію до зростання кількості порушень виборчого законодавства, які мають злочинний характер. При цьому такі порушення ставали все більш системними та масштабними і посилювали свій негативний вплив на хід виборів та їх результати.

Відповідальність за порушення виборчих прав громадян передбачена кримінальним законодавством всіх країн Європи. Розглянемо окремі з них.

У КК Греції кримінальна відповідальність за порушення виборчих прав громадян передбачена четвертою главою другої книги, яка має назву «Злочини проти вільного відправлення політичних прав». Другий розділ цієї глави «Злочини проти виборів» охоплює статті 161–166.

У ст. 161 йдеться про кримінальну відповідальність за застосування насильства з метою перешкоджання здійсненню виборцем свого виборчого права або голосуванню ним за чи проти будь-якого кандидата на депутатських, обласних, міських чи общинних виборах. Ст. 162 передбачена кримінальна відповідальність за обман виборців. Суб'єктом цього злочину є особа, яка розповсюджує неправдиву інформацію (наклеп) про кандидата або іншим чином вводить в оману виборця з метою примусити його не голосувати або змінити позицію в ході виборів. Відповідно до ст. 163 кримінальна відповідальність настає за порушення таємниці голосування. Ст. 164 передбачає кримінальну відповідальність за фальсифікацію виборів. Під останньою законодавець розуміє участь у виборах осіб, які не мають виборчих прав, голосують декілька разів або іншим чином, діючи з умислом, спотворюють результати виборів. Згідно зі ст. 165 кримінальна відповідальність настає за хабарництво під час виборів. Ст. 166 передбачає кримінальну відповідальність за дії, що порушують хід виборів. Відповідно до неї відповідальності підлягає особа, яка будь-яким чином умисно перешкоджає проведенню виборів або порушує спокій під час їх проведення, здійснюючи галас чи провокуючи безлад.

Особливістю КК Іспанії є те, що в ньому відсутні статті, які передбачають кримінальну відповідальність за порушення виборчих прав громадян. У ст. 39 встановлене покарання у вигляді позбавлення прав, у тому числі права голосувати. Крім того, ст. 44 передбачає позбавлення засудженого пасивного виборчого права, що означає неможливість обрання цієї особи на державну посаду протягом усього строку дії вироку. Ст. 472 розділу XXI «Злочини проти Конституції» містить склад злочину, охоплюваний узагальнюючим терміном «повстання». Серед діянь, які законодавець вважає повстанням, фігурують і вчинені відкрито та з застосуванням насильства дії, спрямовані на перешкоджання вільному проведенню виборів претендентів на державні посади.

Проаналізувавши кримінальні кодекси майже всіх європейських країн, можна дійти висновку, що найбільш досконалим є інститут захисту виборчих прав громадян, закріплений у КК Швейцарії, що об'єднує норми кримінального і виконавчого права, а також кримінального процесу.

Злочинні діяння проти волі народу (розділ 14 другої книги, статті 279–283) мають характер проступків. Цей розділ складається з шести глав, у яких передбачені склади злочинів проти виборчих прав громадян. Відповідно до ст. 279 «Порушення і перешкоджання виборам і голосуванню» до кримінальної відповідальності має притягатися особа, яка порушує порядок проведення зборів, виборів або голосування, визначений Конституцією чи законодавством, вдаючись до насильства чи погрози його застосування. Ця стаття передбачає кримінальну відповідальність за перешкоджання з застосуванням насильства або погрози збиранню або передаванню підписів, необхідних для проведення референдуму або реалізації іншої ініціативи. У ст. 280 передбачена кримінальна відповідальність за втручання у здійснення права голосу або виборчого права. Суб'єктом злочину є особа, яка з застосуванням насильства або погрози його застосування перешкоджає громадянину, котрий має право голосу, здійснити його або перешкоджає участі громадян у референдумі. Підлягає кримінальній відповідальності й особа, яка примушує громадянина не здійснювати своє виборче право або здійснити його певним чином.

Згідно зі ст. 281 кримінальна відповідальність настає за підкуп під час проведення передвиборної кампанії та виборів. Під підкупом законодавець розуміє пропонування певній особі подарунка або одержання якоїсь матеріальної вигоди з метою змусити її не брати участь у виборах чи референдумі або голосувати певним чином. Частиною 1 ст. 282 передбачена кримінальна відповідальність за фальсифікацію результатів виборів, під якою законодавець розуміє підроблення записів у реєстрі для голосування, внесення до них змін, їх знищення; незаконну участь у виборах, голосуванні або реалізації іншої ініціативи; внесення доповнень, змін до бюлетенів для голосування; неправильний підрахунок голосів або неправильне засвідчення результатів виборів. Ч. 2 ст. 282 охоплює кваліфікований склад цього злочину. У ній йдеться про особу, яка виконує службові функції.

Особливу увагу привертає закріплений у ст. 282 КК Швейцарії такий склад злочину, як «полювання» за голосами виборців, якого немає у кримінальних кодексах інших європейських країн. Згідно з цією статтею той, хто планомірно збирає бюлетені для виборів або голосування, заповняє або змінює їх чи той, хто такі бюлетені розподіляє, карається арештом або грошовим стягненням. У ст. 283 передбачена кримінальна відповідальність за порушення таємниці голосування або виборів.

У КК Республіки Болгарія (ст. 167–169 глави 3 «Злочини проти політичних прав громадян») закріплена кримінальна відповідальність за перешкоджання здійсненню виборчого права шляхом насильства, обману, погрози або іншим незаконним чином, за використання виборчого права, не володіючи ним, за фальсифікацію результатів виборів і порушення таємниці голосування службовою особою, а також членом виборчої комісії.

У КК Латвійської Республіки ст. 90-92 глави 10 «Злочини проти держави» закріплена кримінальна відповідальність за перешкоджання

здійсненню виборчого права і права участі в народному голосуванні, розповсюдження завідомо неправдивих відомостей про кандидата в депутати, підлог виборчих документів і документів народного голосування, неправильний підрахунок голосів і порушення закритого голосування.

У КК Естонської Республіки главі 5 «Злочини проти політичних і трудових прав особи» закріплена кримінальна відповідальність за перешкоджання здійсненню виборчого права або права голосування (ст. 131), підлог виборчих документів або документів голосування, фальсифікацію результатів виборів або голосування або порушення таємниці голосування (ст. 132), розповсюдження неправдивих відомостей про кандидата в Президенти Республіки, в члени Рійгікогучи в члени органів місцевого самоврядування (ст. 132-1).

В основному всі країни містять такі способи перешкоджання здійсненню виборчого права, як: насильство, підкуп, обман, погрози. У КК Латвійської та Естонської Республік передбачена відповідальність за розповсюдження завідомо неправдивих відомостей про кандидата. Тільки у КК Швейцарії міститься кримінальна відповідальність за «полювання» за голосами. Решта КК містить кримінальну відповідальність за перешкоджання здійсненню виборчих прав чи роботі виборчої комісії, а також за фальсифікацію виборчих документів, документів референдуму або за неправильний підрахунок голосів.

Підсумовуючи усе викладене вище, можна зробити висновок, що у кримінальних кодексах усіх європейських країн є інститут кримінальної відповідальності за порушення виборчих прав громадян. Це, безумовно, відповідає реаліям сьогодення, коли усвідомлення необхідності конституційного державотворення та ідеї народного представництва та парламентаризму пустило в Європі глибоке коріння.

Мельник М. С.,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
ННІЗДН Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник: доцент кафедри
кримінального права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук **Симоненко Н. О.**

КОНТРАБАНДА ЯК ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Українське суспільство сьогодні, як і в попередні роки, перебуває у стадії проведення правових реформ. За цих умов правоохоронним органам нашої держави постійно доводиться протистояти зростанню злочинності. За оцінкою Кабінету Міністрів України, контрабанда завдає суттєвої шкоди

економічним відносинам у сфері господарської діяльності нашої держави. Збитків зазнають інтереси вітчизняного товаровиробника і порушується нормальний порядок товарівідносин на внутрішньому ринку України та у сфері зовнішньої торгівлі, що, у свою чергу, негативно позначається на розвитку економічних відносин між державами, гальмує входження України до загальносвітового економічного простору.

Нелегальне ввезення іноземних товарів зменшує попит на вітчизняну продукцію. Порушується монополія держави на експорт та імпорт певних груп товарів, особливо на ті з них, що виключені із загального товарообігу. Крім того, результати такої злочинної діяльності негативно впливають на суспільні відносини у сфері захисту життя та здоров'я громадян (контрабанда зброї та боеприпасів, ядерних матеріалів та речовин), прав громадян у галузі користування культурними цінностями, культурним надбанням нашої держави, іншим інтересам особи.

Аналіз інформаційних матеріалів та статистичних даних з цього питання показує, що протягом останніх років державними органами приділяється велика увага вирішенню проблеми, пов'язаної з контрабандою.

Правоохоронними та контролюючими органами здійснюється комплекс організаційно-практичних заходів, спрямованих на протидію криміналітету, а саме:

- опрацьовуються спільні підходи до організації боротьби з контрабандою;
- постійно оновлюються і реалізуються скоординовані схеми проведення спеціальних профілактичних заходів;
- налагоджена взаємодія між митними органами та податковими адміністраціями по координації заходів щодо протидії ухиленню від сплати податків тощо;
- проводяться заходи по виявленню та попередженню незаконного ввозу підакцизних товарів шляхом «припиненого транзиту» поза пунктами пропуску.

Проте, незважаючи на здійснені заходи тих часів і сьогодні, обстановка на митному кордоні України залишається складною. Негативні процеси продовжують завдавати економіці України великої шкоди. Також не зменшується кількість скоєних фактів контрабанди, порушень митних правил, обсягів затриманих товарів, які незаконно переміщуються через кордон. Контрабанда (італійською – *contrabando*, від *contra* – проти та *bando* – урядовий наказ) – це переміщення товарів через митний кордон поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю [5]. Контрабанда являється суспільно-небезпечним явищем. Контрабанда як злочин передбачена кримінальним, адміністративним і митним законодавством практично всіх країн [1, 2, 3]. Вона наносить збитки економіці держави, встановленому правопорядку в області міжнародної торгівлі, порушує державний суверенітет.

Важливу роль у боротьбі з контрабандою в Україні відіграє кримінальна відповідальність за контрабанду визначена ст. 201 чинного КК України, яка розміщена у розділі VII Особливої частини «Злочини у сфері господарської діяльності».

Що ж до контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів ст. 305 КК України, то цей злочин цілком обґрунтовано включено в розділ XIII КК України, в якому передбачено відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення. Більшість науковців визнає, що контрабандний провіз товарів завдає, в першу чергу, пряму економічну шкоду державі, оскільки в бюджет не надходять встановлені законодавством України митні платежі. В сучасній науковій літературі контрабанда практично одноставно визнається злочином у сфері господарської діяльності.

На сьогоднішній день можна виділити наступні причини, що породжують виникнення сучасної контрабанди:

1. Недосконалість митної політики;
2. Неєфективність митних тарифів (вибірковість, неоднорідність, диференціація ставок);
3. Завантаженість ситуації на митниці;
4. Відсутність належного підбору персоналу і виховної роботи;
5. Недостатність технічних засобів здійснення огляду;
6. Велика кількість документів, необхідних для проходження вантажу через кордон.

За словами В. Я. Тація та В. В. Сташиса, розділ VII «Злочини у сфері господарської діяльності» посідає особливе місце в структурі Особливої частини КК України. Саме в ньому найбільшою мірою відображені ті негативні явища, що супроводжують процеси економічних реформ в Україні, боротьба з якими потребує рішучого застосування кримінально-правових заходів [4].

Як злочин, який являє собою небезпеку для економіки держави, контрабанда дуже добре проявляє себе у сфері зовнішньоекономічних відносин яка з року в рік дедалі більше криміналізується, що дає підставу стверджувати, що криміногенний потенціал у цьому, винятково важливому секторі економіки країни має стійку тенденцію до зростання.

Відомо, що зовнішньо економічна діяльність будь-якої держави цілком залежить від внутрішнього стану її економіки і її потенційних можливостей до подальшого росту і розвитку.

У сучасний період у науці загально визнано, що головна причина, яка породжує та підтримує контрабандну злочинність, полягає у несприятливих умовах, що склалися в економіці України.

Значна різниця товарних цін зовнішнього та внутрішнього ринку сприяє розвитку контрабанди. Контрабанда ґрунтується на порівняльних коефіцієнтах світового ринку – контрабандним шляхом ввозиться та продукція, яка нерідко

значно якісніша і дешевша за вітчизняну, що не сприяє розвитку вітчизняного підприємництва. Тому і для успішної боротьби з контрабандою необхідне не лише застосування каральних заходів до злочинців, які вчинили контрабанду, але водночас й пониження вартості та підвищення якості вітчизняної продукції. Відтак у попередженні та локалізації злочинів у сфері зовнішньоекономічних зв'язків України головну роль повинно відіграти вдосконалення зовнішньоекономічної стратегії, заснованої на більш повному використанні можливостей взаємовигідного розподілу праці, розвитку прямих зв'язків між господарськими ланками України та інших країн: створення міжнародних об'єднань і спільних підприємств на пріоритетних напрямках науково-технічного прогресу, розширення зовнішньої торгівлі, нових форм зовнішньоекономічних відносин, кооперування з підприємствами економічно розвинених держав, зміцнення зовнішньоекономічного співробітництва з країнами, що розвиваються, піднесення рівня експорту, вироблення законодавчої моделі ефективного захисту інтересів вітчизняного товаровиробника тощо.

Треба відмітити, що впровадження цих заходів в економіці України закономірно потягне за собою невивідність контрабанди більшості предметів, які сьогодні широким потоком незаконно переміщуються через її кордони, що, звичайно, приведе до значного скорочення кількості злочинів у сфері господарської діяльності.

Також варто зауважити, що реальну картину стану цієї підструктури економічної злочинності важко виявити (та й навряд чи можливо) внаслідок високої латентності контрабанди, яка багато у чому визначається і характером, і особливостями самого злочину (головним чином відсутністю потерпілого і, відповідно, інформації про злочин, глибокою конспірацією, ретельною, детально спланованою підготовкою її вчинення, відсутністю свідків і видимих слідів злочину).

З позиції соціально негативних наслідків, контрабанда – «багатовекторний» злочин. Її наслідки поширюються на численні ділянки життєдіяльності суспільства – від економіки до здоров'я населення, – спричиняючи в них руйнівні зміни.

Водночас слід враховувати, що до тієї сумарної небезпеки контрабанди, оцінюваної як негативне антисоціальне явище з точки зору як кримінального права, так і кримінології, входять у сукупності всі її об'єктивні прояви. Лише системний, інтегрований підхід до оцінки досліджуваного явища здатний виявити усі його негативні якості.

Отже, викладене свідчить про винятково високий ступінь суспільної небезпеки контрабанди, а відтак і про необхідність наполегливої ефективної боротьби з нею як на державному, так і на міждержавному рівнях.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс Болгарії / ред. проф. А.І. Лукашов. пер. А.І. Лукашов, Д.В. Мілюшев. СПб. : «Юридичний центр Прес», 2001. 298 с.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341–ІІІ. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

3. Кримінальний кодекс Японії / наук. ред. проф. А.І. Коробєєва. СПб.: Видавництво «Юридичний центр Прес», 2002 р. 226 с.

4. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник для юридичних вузів і фак. / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін. ; за ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Харків : Право, 1997. 368 с.

5. Кримінальне право. Особлива частина : підручник (Александров Ю.В., Антипов В.І., Володько М.В. та ін.). Київ : НАВСУ – «Правові джерела». 1998. 896 с.

Мельничук І. В.,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
Міжнародного науково-технічного університету
імені академіка Юрія Бугая

Науковий керівник: головний спеціаліст
Департаменту персоналу, організації освітньої та
наукової діяльності Міністерства внутрішніх справ
України, кандидат юридичних наук, доцент

Кісілюк Е. М.

ОСОБЛИВОСТІ ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ УХИЛЕННЮ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

Виважений і послідовний курс Української держави на реформування власної економічної системи передбачає надійне забезпечення функціонування та охорони податкової сфери. Відповідно до ст. 67 Конституції України обов'язком кожної особи є сплачувати податки і збори у порядку і розмірах, встановлених законом. Податкові відносини забезпечують публічних суб'єктів фінансовими ресурсами, що необхідні для виконання ними своїх функцій та державного регулювання економіки, соціальної і духовної сфери, процесів споживання, прискорення науково-технічного прогресу.

У свою чергу порядок, механізм, умови та підстави справляння податків, зборів (обов'язкових платежів) врегульовано Податковим кодексом України. У випадку злочинного ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять до системи оподаткування, настає відповідальність, зокрема, за ст. 212 Кримінального кодексу (далі – КК) України.

Однак, незважаючи на численність, теоретичну і практичну значущість праць названих авторів, багато пов'язаних із системою оподаткування кримінально-правових аспектів залишаються гостро дискусійними. Наприклад, на часі стало питання встановлення кримінальної відповідальності за податкове шахрайство.

Разом з цим існують труднощі тлумачення, застосування і вдосконалення КК України в частині відповідальності за передбачені кримінальним законодавством податкові злочини, що обумовлено бланкетним характером відповідних кримінально-правових заборон, які мають своїм наслідком звернення до приписів великого за обсягом, вкрай складного податкового законодавства України. Важливим аспектом, який потребує з'ясування при удосконаленні кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за податкові злочини є врахування зарубіжного досвіду в цій сфері.

Відмітною ознакою законодавчого закріплення в багатьох зарубіжних країнах (наприклад, ст. 243 КК Білорусі, ст. ст. 255, 256 КК Болгарії, ст. 205, 206 КК Вірменії, ст. 244 КК Молдови, ст. ст. 221, 222 КК Казахстану, ст. 386–388, 390 Пенітенціарного кодексу Естонії) цього найбільш небезпечних посягань на систему оподаткування, які у різних країнах цілком природно мають неоднакову назву, є умисел, спрямований на заподіяння майнової шкоди державі внаслідок несплати податків, та обман, який може набувати активної (подання неправдивих відомостей) або пасивної (незаконне неподання належних відомостей) форми.

Законодавством деяких зарубіжних країн встановлено різні умови притягнення до кримінальної відповідальності і різні покарання за податкові злочини залежно від того, підприємство (організація) чи фізична особа (громадянин) не сплачує належні податки (наприклад, ст. ст. 205, 206 КК Вірменії, ст. 221, 222 КК Казахстану, ст. 211–213 КК Киргизії, ст. 292, 293 КК Таджикистану).

Звернення до зарубіжного досвіду кримінально-правового регулювання заохочення у сфері оподаткування, по-перше, зайвий раз переконує в обґрунтованості виокремлення у КК України спеціальної компромісної норми, розрахованої на злочинне ухилення від сплати податкових платежів, по-друге, показує, що кожна країна, використовуючи цей специфічний прийом протидії податковим злочинам, рухається своїм власним шляхом.

У законодавстві зарубіжних країн по-різному вирішуються питання про:

- 1) коло тих пов'язаних з оподаткуванням злочинів, на які поширюється чинність відповідних заохочувальних приписів;
- 2) зміст позитивної посткримінальної поведінки особи, винної у вчиненні податкового злочину, і час, коли ця поведінка повинна була мати місце;
- 3) форму кримінально-правового заохочення у сфері оподаткування, яке може набувати вигляду звільнення від кримінальної відповідальності (Азербайджан, Іспанія), звільнення від покарання (ФРН), припинення кримінального переслідування (Киргизія, Сан-Марино, США, Фінляндія) або обов'язкового пом'якшення покарання, що реально призначається (Болгарія, Узбекистан);
- 4) процедуру заохочення, яке носить обов'язковий або факультативний характер і здійснюється різними державними органами.

Водночас спільною рисою регламентації аналізованого заохочення у зарубіжній практиці є підстави вважати прагнення держави, принаймні в матеріальному плані, покарати податкових злочинців, яким надається шанс поліпшити своє становище у кримінально-правовому аспекті. Для цього вказані особи повинні не лише внести до бюджету суми несплачених або недоплачених податків, а й зазнати додаткових матеріальних витрат у вигляді сплати пені, штрафів тощо.

Проведений аналіз нормативних положень дозволяє стверджувати, що існує група країн (до неї, на нашу думку, входить і Україна), в яких кримінально-правовий компроміс у сфері оподаткування розглядається головним чином як спосіб наповнення державної скарбниці коштами (це Азербайджан, Болгарія, Киргизія, Узбекистан).

Натомість у законодавстві тих країн, які історично мають значно більший досвід кримінально-правової охорони податкових відносин, акцент зроблено не на фіскальний, а на, так би мовити, правоохоронний складовий заохочення – на своєчасності інформування компетентних органів про невідомі для них факти злочинних порушень податкового законодавства.

Очевидною є та обставина, що в Іспанії, ФРН, США встановлено щодо посткримінальної поведінки особи, яка прагне уникнути кримінально-правової репресії за вчинений нею податковий злочин, більш жорсткі порівняно з ч. 4 ст. 212 КК України вимоги і передусім у частині регламентації своєчасності і добровільності такої поведінки. Фактично вимагається, щоб внесення уточнених сум податкових платежів або повідомлення про скоєний раніше злочин було здійснено за власною ініціативою винної особи, наприклад, до початку проведення контрольних заходів, спроможних викрити кримінально карані порушення податкового законодавства, але в будь-якому разі не у зв'язку з тим, що уповноваженим органам стало відомо про злочин, вчинений конкретним платником податків.

Миронюк Р. В.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: доцент кафедри
кримінального права Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук ***Симоненко Н. О.***

ЕВТАНАЗІЯ: ЗА ЧИ ПРОТИ

Сучасна правова система закріплює безліч особистих немайнових прав, які належать кожній людині, проте головним і фундаментальним із них є право на життя. Як відомо, в Україні вона заборонена і з приводу цього існує багато дискусій.

Але спочатку потрібно розуміти, що таке саме «евтаназія». Евтаназія – практика припинення лікарем життя людини, яка страждає невиліковним

захворюванням, відчуває нестерпні страждання, коли хвороба бере своє, на задоволення прохання хворого в безболісній або мінімально болісній формі з метою припинення страждань [2].

Медицина виділяє: пасивну і активну евтаназії. Пасивна евтаназія передбачає припинення надання лікування, що прискорює смерть пацієнта. Активна евтаназія передбачає введення пацієнту певних лікарських препаратів, які викликають швидку і безболісну смерть [4].

Вже кілька років тому деякі форми добровільної евтаназії були офіційно дозволені в Бельгії, Люксембурзі, Нідерландах, Швейцарії, і в деяких штатах США.

Але хочеться зазначити, що національним законодавством не визнається будь-яка форма евтаназії в Україні, зокрема, про це йдеться в п. 2 ст. 52 Основ законодавства про охорону здоров'я України, який забороняє пасивну евтаназію, а також в п. 3 ст. 52 цього нормативного акту, де забороняється й активна евтаназія. Крім того, в кримінальному кодексі України (далі – КК) немає жодної статті, за якою б кваліфікувалося таке діяння. У теорії кримінального права і в правозастосовній практиці визнається, що добровільна згода людини на позбавлення її життя не виключає протиправності й караності діяння і зазвичай кваліфікується за ст. 115 КК України.. Як зазначено в статті, а саме ч.1 ст.115, що вбивство, тобто умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині, – карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років.[1]

Питання легалізації евтаназії є досить суперечливим, а тому існують багато аргументів «за» і «проти» неї.

Аргументи «проти»:

– *Психологічне гальмо.* Дозвіл застосовувати евтаназію з великою вірогідністю може стати гальмом в пошуку нових ефективних способів і засобів лікування пацієнтів, бо часто саме боротьба зі смертю спонукає медицину рухатися вперед. А якщо буде такий легкий вихід із ситуації, тоді пошуки ліків може зупинитися.

– *Тиск на фізично обмежених людей.* Легалізація евтаназії може призвести до тиску на інвалідів, престарілих і невиліковно хворих осіб, які могли б ще жити і жити, але оточуючі та і вони самі вважають себе «тягарем».

– *Засіб вчинення злочинів.* Такий спосіб позбавлення життя може бути засобом вчинення злочинів, умертвіння старих осіб, інвалідів, невиліковних хворих, на лікування яких не вистачає грошей, підкупу медперсоналу.

– *Проблема добровільності.* Дуже важко встановити добровільність згоди пацієнта. І навіть тоді, коли пацієнт словесно або іншим очевидним способом погодився, то він завжди може передумати, а коли процедура вже запущена, то права змінити рішення у нього вже нема.

– *Проблема «чудесного одужання».* Евтаназія виключає випадки на так зване «чудесне одужання».

Аргументи «за»:

– Евтаназія дозволяє в повній мірі реалізувати право людини розпоряджатися своїм життям.

– Евтаназія забезпечує реалізацію одного з основоположних принципів права – принципу гуманізму.

– Евтаназія є гуманною, бо припиняє страждання і муки невиліковно хворого [3].

Варто зазначити також точку зору і Європейського суду з прав людини, який у цьому питанні зберігає нейтральну позицію, визнаючи за державами-учасницями право на самостійність врегулювання евтаназії. Аналізуючи його рішення про евтаназію (Санлес проти Іспанії, Претті проти Сполученого Королівства, Кох проти Німеччини), можна побачити, що суд у більшості випадків не брав до уваги матеріальний аспект справ, а вирішував їх виходячи із порушень процесуальної форми [5].

Отже, легалізуючи повністю чи частково вже існуюче (в латентній формі) явище, Україна зробить крок уперед до розбудови демократичної та правової держави. Проте слід звернути увагу й на те, що цей процес повинен бути поступовим і багатовекторним. Необхідно не лише створити правову норму, а і забезпечити чіткий механізм реалізації евтаназії в Україні. Саме законом мають бути встановлені складна процедура та конкретні випадки, в яких реалізація цього права була б необхідною і доречною.

Підсумовуючи, варто все ж визнати, що проблема евтаназії потребує кримінально-правової регламентації. Від її розв'язання залежить доля багатьох безнадійно хворих людей, які останні роки перебувають у лікарнях, фізичний стан яких діагностується як проміжний – між життям та смертю, а психічний – це безпорадність, стан глибокого відчаю.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Київ : Юрінком Інтер, 2019. 328 с.
2. Даніелян Т. П. Право людини на евтаназію : матеріали VI-ї студентської наук. конф., 2015. С. 54–55.
3. Вбивство навмисне // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 1 : А–Г. 672 с.
4. Доклінічні дослідження лікарських засобів / за ред. О. В. Стефанова. Київ, 2001.

Митник У. М.,

аспірантка кафедри кримінального права
та процесу Київського університету права
НАН України

ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Останніми роками в Європейському Союзі, як і в Україні, спостерігається зростання рівня злочинності, пов'язаної із вчиненням домашнього насильства. У деяких країнах, наприклад у Франції, це явище є загальнодержавною проблемою.

Розглянемо досвід кримінально-правової протидії домашньому насильству на загальнонаціональних рівнях в окремих країнах Європейського Союзу, а саме у Великобританії, Франції та Польщі.

Так, у Франції кримінально-правова протидія домашньому насильству здійснюється наступним чином. Відповідно до секції 3 глави 2 титулу 3 книги 1 Кримінального кодексу Франції вчинення злочину щодо подружжя чи партнера є обставиною, що обтяжує покарання для всіх злочинів. Дане положення поширюється також на партнерів, які живуть із постраждалою особою за угодою громадянської солідарності, на колишнє подружжя, на партнерів, які живуть разом, за умови, що правопорушення вчинене тоді, коли пара перебувала разом або після розлучення, і вчинене внаслідок стосунків між кривдником і постраждалою особою. Відповідно до ст. 222-18-3 КК Франції карається також погроза будь-яким способом вчинити злочин проти подружжя, співмешканця, партнера, який живе з кривдником згідно з угодою громадянської солідарності. Ст. 222-31-1 та 222-31-2 КК Франції передбачають відповідальність за такий вид сексуального насильства в сім'ї як інцест, вчинений відносно неповнолітніх. Так, вчинення цього злочину тягне за собою позбавлення батьківських прав [2].

Крім цього, як до, так і після ув'язнення, можливим є виселення кривдника з дому. До розгляду справи законодавство уможливило припинення співжиття кривдника та потерпілого і заборону будь-яких контактів між ними (ст. 138-9 Кримінального процесуального кодексу Франції).

Розглянемо досвід кримінально-правової протидії домашньому насильству у Польщі. Відповідно до Кримінального кодексу Польщі від 6 червня 1997 року домашнє насильство є злочином. Так, ст. 207 Кримінального кодексу Польщі, яка міститься у Розділі XXVI «Злочини проти сім'ї і опікунства», встановлює, що той, хто завдає фізичної чи психологічної шкоди найближчій особі або іншій особі, яка постійно чи тимчасово перебуває у відносинах залежності від винуватця, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі строком від 3 місяців до 5 років. Якщо винуватець діяв із особливою жорстокістю, то строк покарання у вигляді

позбавлення волі становить від 1 до 10 років. Якщо постраждала особа намагається покінчити життя самогубством унаслідок дій винуватця, то строк покарання у вигляді позбавлення волі становить від 2 до 12 років [3].

Про домашнє насильство може повідомити будь-яка особа на підставі підозри, на підставі чого здійснюється розслідування. До обов'язків працівників поліції відноситься проведення з особою, щодо якої існує підозра, що вона вчиняє домашнє насильство, роз'яснювальної бесіди про кримінальну відповідальність за домашнє насильство та пояснення необхідності поводити себе відповідно до закону і правил суспільного співжиття.

Крім цього, в червні 2010 року у Польщі був прийнятий Закон щодо протидії злочинам в сім'ї. Закон щодо протидії злочинам в сім'ї запровадив такий запобіжний захід, як виселення особи, яка вчинила домашнє насильство із спільного із жертвою житла, якщо є вагомі причини вважати, що кривдник може знову вчинити насильницький злочин щодо потерпілого. Нововведенням стало також створення освітніх програм, спрямованих на перевиховання осіб, які вчинили насильницький злочин щодо члена або членів своєї сім'ї. Закон встановлює процедуру вилучення особи із сім'ї соціальним працівником, якщо життя або здоров'я дитини знаходиться в небезпеці. Рішення приймається спільно з працівниками поліції, лікарем, медсестрою або фельдшером. Соціальний працівник зобов'язаний повідомити суд з сімейних справ про прийняття такого рішення протягом 24 годин від його прийняття, а суд потім приймає рішення про подальшу долю дитини. На основі Закону щодо протидії злочинам в сім'ї, було створено «блакитну лінію», за якою можна негайно повідомити поліцію про вчинення домашнього насильства, внаслідок чого поліція разом з прокуратурою негайно усувають кривдника зі спільного помешкання; якщо дитина зазнає жорстокого поводження, то вона може бути негайно вилучена навіть без рішення суду. У цьому випадку дитина утримується в лікарні, «тимчасовій сім'ї», а протягом 24 годин суд розглядає це питання та визначає подальші дії; якщо особа була засуджена за злочин проти дитини, але звільнена від відбування покарання, але продовжує вчиняти злочини проти дитини, то така інформація негайно повідомляється суду і особа направляється для реального відбування покарання [1, с. 101–103].

На нашу думку, у системі кримінально-правової протидії домашньому насильству у Франції позитивним є визнання вчинення злочину щодо подружжя чи партнера обтяжуючою обставиною щодо всіх злочинів, можливість виселення кривдника з дому як до, так і після ув'язнення, криміналізація інцесту та погроз вчинення злочину щодо подружжя, співмешканця, партнера, який живе з кривдником згідно з угодою громадянської солідарності. У системі кримінально-правової протидії домашньому насильству у Польщі позитивним є створення «блакитної лінії», можливість негайного вилучення без рішення суду дитини, яка зазнає

жорстокого поводження. Вважаємо за доцільне включення аналогічних норм і у кримінальне законодавство України.

У системі кримінально-правової протидії домашньому насильству у Великобританії особливої уваги заслуговує так званий «Закон Клер». Так, людина може звернутися в поліцію, щоб перевірити чи має партнер «насильницьке минуле». Поліція зобов'язана провести за такими запитами спеціальну перевірку та за її результатами проінформувати заявника [1, с. 39].

На підставі аналізу досвіду кримінально-правової протидії домашньому насильству у Великобританії, Франції та Польщі вважаємо за доцільне включення у законодавство України норм щодо визнання вчинення злочину щодо подружжя чи партнера обтяжуючою обставиною щодо всіх злочинів, можливості виселення кривдника з дому як до, так і після ув'язнення, можливості негайного вилучення без рішення суду дитини, яка зазнає жорстокого поводження, криміналізації інцесту та погроз вчинення домашнього насильства, можливості перевірки партнера на насильницьке минуле.

Список використаних джерел

1. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству: монографія / А. О. Галай, В. О. Галай, Л. О. Головка, В. В. Муранова та ін. / за заг. ред. А. О. Галай. Київ: КНТ. 2014. 160 с.

2. Code pénal. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=A0F3FAD8A018BB1EB9389A88ED747D96.tplgfr25s_2?idSectionTA=LEGISCTA000006165281&cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20180321 (Last accessed: 24.10.2019).

3. Kodeks karny. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf> (Last accessed: 24.10.2019).

Озірна М. В.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Донецького юридичного інституту
МВС України

Науковий керівник: доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін та
судових експертиз Донецького юридичного
інституту МВС України, кандидат юридичних
наук, доцент ***Політова А. С.***

ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ЩОДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ В КК УКРАЇНИ

Кримінальне право України в сучасних умовах зазнало багато змін, обумовлених динамікою суспільних процесів. Одним із напрямків реформування кримінального законодавства відповідно до Концепції реформування кримінальної юстиції, схваленої Рішенням Ради національної

безпеки та оборони України від 15.02.2008 «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» та затвердженій Указом Президента України від 08.04.2008 № 311/2008, є впровадження в кримінальне законодавство України кримінального (підсудного) проступку.

Ще до Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженій Указом Президента України від 08.04.2008 № 311/2008, В. О. Навроцький пропонував сформувати перелік кримінальних проступків за рахунок діянь, які зараз віднесені до категорії злочинів невеликої тяжкості (але за які не передбачене позбавлення волі), ряду інших злочинів, а також тих адміністративних правопорушень, за які може бути застосовано арешт; Особливу частину КК України поділити на дві структурні одиниці («книги»): одну присвятити злочинам, другу – кримінальним проступкам; у Загальній частині КК України виділити особливості, що впливають з виокремлення кримінальних проступків; щодо останніх застосовувати спрощену процедуру розслідування, примирну процедуру та угоду про визнання вини тощо [1].

Аналіз деяких законодавчих ініціатив народних депутатів України дозволяє констатувати, що ще до прийняття КПК України у Верховній Раді України перебувало два проекти щодо внесення змін у Кримінальний кодекс України у зв'язку із запровадження інституту кримінального проступку, які активно обговорювались фахівцями з кримінального права у наукових статтях, на наукових заходах різного рівня – конференціях, семінарах, засіданнях за круглим столом. Вченими-фахівцями висловлювалась однозначна позиція щодо неприпустимості прийняття цих законопроектів, а висловлені критичні зауваження щодо їх змісту, законодавчої техніки говорили про необхідність здійснення подальших наукових розробок інституту кримінальних проступків.

Розпорядженням Президента України від 30.05.2012 № 98/2012-рп «Про робочу групу з питань реформування законодавства про адміністративні правопорушення та запровадження інституту кримінальних проступків» було створено робочу групу з питань реформування законодавства про адміністративні правопорушення та запровадження інституту кримінальних проступків. Відповідно до п. 4 Розпорядження робоча група повинна була підготувати та подати у тримісячний строк пропозиції щодо проектів кодексу про адміністративні проступки, закону про кримінальні проступки та відповідних змін до Кримінального кодексу України. Проте, у термін, визначений у розпорядженні, не було підготовлено ніякого нормативно-правового акту щодо законодавчого закріплення поняття кримінального проступку та запровадження інституту кримінального проступку у КК України.

У січні 2013 року було зареєстровано новий законопроект, підготовлений народним депутатом України В.Д. Швецем «Проект Закону країни «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» (реєстр. № 1202 від 08.01.2013) [2].

Вищезазначений законопроект також було проаналізовано вченими. Так, зокрема, аналізуючи окремі положення «Проекту Закону країни «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» (реєстр. № 1202 від 08.01.2013) А.С. Політова робить висновок про необхідність його повернення суб'єкту права законодавчої ініціативи на доопрацювання [3].

У законопроекті «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо введення інституту кримінальних проступків», який було підготовлено народним депутатом України В.С. Малишевим (реєстр. № 3438 від 17.10.2013) [4], під кримінальним проступком розглядалося діяння, за яке передбачено покарання у вигляді арешту на строк не більше ніж шість місяців, обмеження волі на строк до двох років або інше, більш м'яке покарання, за винятком основного покарання у вигляді штрафу в розмірі понад тисячу неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Основним недоліком цього законопроекту було те, що кримінальні проступки в окремий розділ не виділялись. Враховуючи численні зауваження та висновок Головного науково-експертного управління від 21.02.2014, в якому зазначено, що проект побудований на теоретично вразливих концептуальних засадах, наслідком чого є наявність у ньому багатьох змістовно невдалих та юридично некоректних положень, цей законопроект було відхилено.

Що ж стосується положень «Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації положень Кримінального процесуального кодексу України» (реєстр. № 4712 від 16.04.2014), то з впевненістю можна стверджувати, що більшість положень цього законопроекту повторює попередні проекти, а саме реєстр. № 1202, 3438 і 4712. У цьому законопроекті під кримінальним проступком пропонувалося визначати передбачене Загальною частиною та Книгою 2 Особливої частини КК суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), учинене суб'єктом проступку, за відсутності у цьому діянні ознак злочину. Це визначення дає більш конкретне тлумачення поняття кримінального проступку, проте не розкриває його правової природи та не вказує критерії диференціації кримінальних правопорушень.

Проектом Закону України «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» (реєстр. № 2897 від 19.05.2015), який підготовлено колективом народних депутатів України, зокрема Кожем'якіним А.А., Паламарчуком М.П., Мосійчуком І.В., Костенко П.П., Купрієм В.М., Бухарєвим В.В., Мацолою Р.М., Іщенко В.О., Палатним А.Л., Сотник О.С. [5], пропонувався новий підхід до визначення понять кримінального проступку та злочину. Так, автори законопроекту вважали, що кримінальним проступком є каране згідно із Загальною частиною та Книгою 2 Особливої частини цього Кодексу винне протиправне діяння (дія або бездіяльність), учинене суб'єктом проступку, яке заподіює шкоду або створює загрозу заподіяння шкоди особі,

суспільству чи державі. У свою чергу, злочином є каране згідно із Загальною частиною та Книгою 1 Особливої частини цього Кодексу винне діяння протиправне (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину, яке заподіює шкоду або створює загрозу заподіяння шкоди особі, суспільству, державі чи людству. Ми вважаємо, що виходячи із запропонованих визначень кримінального проступку та злочину не зовсім зрозуміла різниця між видами кримінальних правопорушень, а отже, надані ініціаторами проекту визначення кримінального проступку та злочину є майже ідентичними. Після розгляду цього проекту Закону, його було відхилено.

22 листопада 2018 року Верховною Радою було прийнято «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» (реєстр. №7279-д від 20.04.2018), який було підготовлено народними депутатами України Кожем'якіним А.А., Паламарчуком М.П., Котвіцьким І.О., Соляр В.М., Шенцевим Д.О., Развадовським В.Й.

19 квітня 2019 року Президент України Петро Порошенко підписав Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». Закон набере чинності 1 січня 2020 року.

Відповідно до статті 12 зазначеного Закону під кримінальним проступком розуміти передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Вважаємо, що запровадження інституту кримінального проступку хоча й наблизить національний Закон України про кримінальну відповідальність до законодавства країн Європейського Союзу, проте потребує свого подальшого доопрацювання на концептуальному рівні з урахуванням сучасних досягнень науки кримінального, кримінального процесуального та адміністративного права, а також тенденцій гуманізації законодавства України про кримінальну відповідальність.

Крім того, вважаємо, що запровадження інституту кримінальних проступків дасть можливість спростити кримінальне провадження у ряді випадків та підтвердити політику гуманізації, курс на яку було взято з прийняттям нового КПК України. Проте цей інститут необхідно належним чином узгодити з інститутами злочину та адміністративного правопорушення та внести відповідні зміни в усі нормативно-правові акти, що регулюють ці питання.

Список використаних джерел

1. Навроцький В. Кримінальний кодекс України 2001 року: підсумки та перспективи. *Юриспруденція он-лайн*. URL: // [http:// www.lawyer.org.ua](http://www.lawyer.org.ua).
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків (проект вноситься народним

депутатом Швецем В. Д.): Проект Закону України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45306.

3. Політова А. С. Питання кваліфікації кримінальних проступків у проекті Закону «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків». *Перспективи розвитку діяльності органів досудового розслідування: процесуальний та організаційний аспект*: міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Луганськ, 29 квіт. 2013 р.). URL: <http://www.corp-lguvd.lg.ua/d130903.html>.

4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально процесуального кодексів України щодо введення інституту кримінальних проступків (проект вноситься народним депутатом В.С. Малишевим). Проект Закону України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48706.

5. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків (проект вноситься народними депутатами Кожем'якіним А.А., Паламарчуком М.П., Мосійчуком І.В., Костенко П.П., Купрієм В.М., Бухаревим В.В., Мацолою Р.М., Іщенко В.О., Палатним А.Л., Сотник О.С.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55214.

Петриченко О. П.,

аспірант кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВИЇЗД ЗА КОРДОН З ТЕРОРИСТИЧНОЮ МЕТОЮ

У Преамбулі Конституції України наголошено на європейській ідентичності Українського народу, незворотності європейського та євроатлантичного курсу, а однією із засад зовнішньої політики України відповідно до статті 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» є забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі.

Україна, з метою виконання взятих на себе зобов'язань у напрямку європейської інтеграції і як член Ради Європи, має обов'язок гармонізувати кримінальне законодавство у сфері протидії тероризму з відповідними положеннями міжнародно-правових документів.

Так, з метою імплементації Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 року (далі – Конвенція) [1], Законом України від 21 вересня 2006 року № 170-V були внесені зміни до ст. 258 Кримінального кодексу України (далі – КК України), а також запроваджені нові ст.ст. 258-1 – 258-4 КК України.

Крім того, 28 жовтня 2015 року від імені України був підписаний Додатковий протокол до цієї Конвенції (далі – Додатковий протокол). Даним міжнародним нормативно-правовим актом передбачається доповнення Конвенції положеннями стосовно криміналізації діянь за «Виїзд за кордон з терористичною метою» (ст. 4), «Фінансування виїзду за кордон з терористичною метою» (ст. 5), «Організація чи сприяння іншим способом виїзду за кордон з метою терористичної діяльності» (ст. 6).

Хоча даний Додатковий протокол ще не ратифікований, але це не виключає необхідності гармонізації кримінального законодавства України з вказаним міжнародним нормативно-правовим актом. Також слід взяти до уваги і досвід інших європейських країн щодо імплементації даної норми у національне кримінальне законодавство. Так, звертаємо увагу, що такого роду склад злочину вже має місце, наприклад, у ст. 237-4 Пенітенціарного кодексу Естонії [2], який встановлює відповідальність за зловмисне проникнення в Естонську Республіку, здійснене з метою вчинення іншого злочину проти держави (терористичні злочини цей Кодекс відносить до злочинів проти держави).

Різниця лише в тому, що у ст. 4 Додаткового протоколу йдеться про виїзд за кордон з терористичною метою, а в ст. 237-4 ПК Естонії – про в'їзд з такою метою. В.П. Ємельянов, аналізуючи вказану статтю Пенітенціарного кодексу Естонії, пропонує встановити кримінальну відповідальність як за в'їзд в Україну, так і за виїзд за кордон з метою вчинення терористичних злочинів [3, с. 69]. Однак, зауважимо, що в чинному законодавстві не міститься визначення поняття «терористичні злочини». Враховуючи, що над проектом нового Кримінального кодексу України вже працюють в Комісії з питань правової реформи при Президентові України, в перспективі, визначення вказаної дефініції можна було б розмістити в Загальній частині нового КК України за прикладом п. 30 ст. 3 Кримінального кодексу Республіки Казахстан, де надається роз'яснення деяких понять, що містяться у цьому Кодексі [4]. Проте, вказане питання потребує додаткового аналізу і часу на його прийняття.

Тому, з огляду на зазначене, можна погодитись з ініціативою законодавця доповнити КК України новою статтею «Виїзд з України та в'їзд в Україну з терористичною метою» де передбачена кримінальна відповідальність за «виїзд іноземця або особи без громадянства з України до іншої країни (крім країни громадянської належності або країни попереднього постійного проживання), виїзд громадянина України з України до іншої країни (крім країни постійного проживання) з метою організації, підготовки або вчинення злочинів, передбачених статтями 258 – 258-6 цього Кодексу, а також в'їзд в Україну іноземця або особи без громадянства (крім осіб, які постійно проживають в Україні) з тією самою метою.

Кваліфікований склад злочину передбачає встановлення кримінальної відповідальності за те саме діяння, вчинене повторно або за попередньою

змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища.

Особа звільняється від кримінальної відповідальності за вказані діяння, передбачені частиною першою цієї статті, якщо вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні нею злочину добровільно відмовилася від подальшої злочинної діяльності, повідомила правоохоронний орган про цей злочин та сприяла запобіганню або припиненню терористичної діяльності, пов'язаної із вчиненням нею злочином, за умови, що в її діях немає складу іншого злочину.

У статті міститься примітка, де вказується, що «країна громадянської належності», «країна попереднього постійного проживання» вживаються у значенні, визначеному Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [5].

Підтримуючи запровадження до КК України вказаної нової статті, звертаємо увагу на відсутність в чинному законодавстві визначення терміну «терористична мета». На наш погляд, надання переліку декількох конкретних терористичних злочинів, як терористичної мети в цій статті, вбачається сумнівною і надто вузькою.

Тому, вважаємо, під «терористичною метою», слід розуміти спеціальну мету, зазначену в диспозиції ч. 1 ст. 258: а) порушення громадської безпеки, залякування населення; б) провокація воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення; в) вплив на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами; г) привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста) [6, с. 867]. Визначення терористичної мети доцільно було б встановити у Законі України «Про боротьбу з тероризмом» де цей термін використовується у ст.ст. 1, 5, 7, 8, а розглядувану нову статтю КК України доповнити приміткою, де зазначити, що термін «терористична мета», використовується у значенні, визначеному Законом України «Про боротьбу з тероризмом».

Вважаємо, що вказані пропозиції призведуть до узгодження кримінального законодавства з міжнародно-правовими стандартами і сприятимуть підвищенню ефективності протидії тероризму.

Список використаних джерел

1. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16.05.2019 // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_712.
2. Пенитенциарный кодекс Эстонии. URL: <http://www.juristaitab.ee>.
3. Ємельянов В.П. Антитерористичне законодавство: поняття, система, шляхи вдосконалення: монографія. Харків. Право, 2016. 88 с.
4. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 г. № 226-V ЗРК. URL: <https://zakon.uchet.kz/rus/docs/K1400000226#z944>.

5. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Проект закону України № 2179 від 25.09.2019. (прийнято в першому читанні 01.11.2019). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66949.

6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 10-те перероб. та допов. Київ : ВД Дакор, 2018. 1360 с.

Печора К. В.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: головний спеціаліст
Департаменту персоналу, організації освітньої
та наукової діяльності Міністерства внутрішніх
справ України, кандидат юридичних наук,
доцент ***Кісілюк Е. М.***

АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

У незалежній Україні кримінальне право виконує важливу функцію, в якій синтезована та сформована реакція суспільства та держави на злочин – найнебезпечніше для інтересів окремих індивідів, суспільства і держави діяння. У цьому сенсі, кримінальне право, як і право загалом може претендувати на те, щоб вважатися явищем цивілізації та культури.

У механізмі охорони суспільних відносин і регулювання кримінально-правових відносин, що виникають внаслідок вчинення злочину, кримінальне право займає важливе місце і в найбільш узагальненому вигляді грає роль таких засобів, як: 1) встановлення меж кримінально-правової заборони; 2) стимулювання суспільно корисної поведінки людини; 3) вплив на злочинців; 4) своєрідна форма фіксації досягнень кримінально-правової науки і практики [1, с. 39].

Від повноти та ступеня досконалості законодавчого вираження суспільно-небезпечних діянь залежить спрямованість, зміст та форми реалізації на це діяння з боку як правоохоронних, судових органів, так і суспільства.

Одним із найважливіших питань на сьогодні залишається проблема якості та стабільності кримінального законодавства. Необхідними умовами, які висуваються до закону, є ясність та доступність викладеного у ньому матеріалу. Законодавство про кримінальну відповідальність, залишаючись з одного боку стабільним та незмінним у своїх принципових положеннях та підходах до вирішення поставлених перед ним завдань, з другого – має вдосконалюватися, оновлюватися, змінюватися, тобто постійно розвиватися, бути достатньо динамічним.

Однак, тільки зважене реальною практикою застосування нормативних положень, обґрунтоване і розумне поєднання стабільності і динамічності норм закону про кримінальну відповідальність здатне забезпечити високу ефективність його приписів. Якщо ж звернутися до існуючих на сьогодні протиріч у діяльності в сфері оновлення норм закону про кримінальну відповідальність, то за останні роки воно вражає своєю стрімкістю і розмахом.

Одним з аспектів даної проблеми є те, що деякі фахівці вбачають у конструкції складів злочину, в основу обтяжуючих обставин яких покладено факт попереднього вчинення злочину тією ж особою, порушення закріпленого в ст. 61 Конституції України та відтвореного в ч. 3 ст. 2 КК України принципу «nonbisinidem», оскільки, на їх думку, таке конструювання складу злочинів фактично призводить до повторного застосування до особи кримінальної відповідальності за вчинення одного і того ж злочину.

Однак є прихильники іншої позиції, згідно з якою зазначений принцип жодним чином не порушується ні в тих випадках, коли повторність і рецидив фігурують в якості кваліфікуючих ознак у разі вчинення злочину (наприклад зазначені в ч. 2 ст. 152, 185, 201 КК України), ні в тих – коли ці ж обставини визнаються обтяжуючими (п. 1 ч.1 ст. 67 КК України), оскільки закон тим самим враховує підвищену суспільну небезпеку особи винного і надає їй значення або обставини, яка обтяжує кримінальну відповідальність (кваліфікуючої ознаки), або впливає на посилення покарання.

Саме такий висновок впливає з положення ч. 4 ст. 67 КК України, де сформульовано правило, що якщо будь-яка обставина, що обтяжує покарання, передбачена в статті Особливої частини Кримінального кодексу України як ознака злочину, що впливає на кваліфікацію, суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як обтяжуючу. Таким чином, закон забороняє подвійне застосування одних і тих же обставин.

Зазначені проблеми є лише частиною істотного нормативного розбалансування, яке набуває поширення в сучасному кримінальному законодавстві України. Очевидно, що фахівці з кримінального права повинні більше уваги приділяти науковому впровадженню, законодавчого і правозастосовчого процесів. Багато в чому підвищення впливу вчених на ці процеси можливо, як уже зазначалося, за рахунок нормативного визначення місця наукової експертизи в процесі законотворення. Однак найбільш вагомий вплив на формування професійного сучасного кримінального законодавства наука повинна здійснювати за рахунок глибоких, аргументованих наукових робіт, результати яких втілюються в монографіях, наукових статтях, коментарях до законодавства, дисертаційних дослідженнях.

Список використаних джерел

1. Гришук В.К. Проблеми кодифікації кримінального законодавства України. Юрид. ф-т Львівського держ. ун-ту ім. І. Франка, 1993. 136 с.

Пономаренко О. В.,

здобувач наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО СТРУКТУРИ ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 350 КК УКРАЇНИ

У науці кримінального права проблема об'єкта злочину залишається досі не вирішеною, немає спільної думки щодо поняття об'єкта злочину та його складових ознак, а також єдиної концепції розуміння об'єкта злочину, їх чисельність зумовлена відсутністю уніфікації поглядів вчених щодо зазначеного питання. На думку А. А. Піонтовський зазначив, що об'єктом будь-якого злочинного посягання виступають суспільні відносини, які охороняються апаратом кримінально-правового примусу [4, с. 129, 130]. Цю точку зору було підтримано багатьма вченими-криміналістами і протягом тривалого часу її послідовно обстоювала більшість дослідників, які серйозно здійснювали розробку проблем об'єкта злочину.

У свою чергу Є. В. Фесенко, П. С. Матишевський, С. Б. Гавриш, А. В. Пашковська та деякі інші вчені відзначають, що об'єктом злочину слід розуміти цінності, що охороняються кримінальним законом, проти яких спрямоване злочинне посягання і яким воно може заподіяти або спричинити шкоду. Є. В. Фесенко стверджує, що суспільні блага є конкретизацією прояву суспільних відносин, на які безпосередньо і спрямоване злочинне посягання [6, с. 47–51]. Зазначені вчені підтримують концепцію охоронюваних законом соціально значущих цінностей, інтересів чи благ (теорія об'єкта злочину – цінності та соціальні чи правові блага). Щодо зазначеної теорії М. І. Загородников уточнює, що об'єктом злочину є цінності, якими є соціалістичні суспільні відносини.

На відміну зазначеним концепціям цікавими з цього питання є погляди що об'єктом будь-якого злочину є люди, які в одних випадках виступають як окремі фізичні особи, у других – як певного роду множинність осіб, наділених чи не наділених статусом юридичної особи, у третіх – як соціум (суспільство). Вони є прибічниками теорії «об'єкт злочину – особа (людина), група осіб чи її (їх) суб'єктивне право». Альтернативною до вищезгаданої теорії є точка зору В. М. Трубікова, який зазначає, що об'єкт злочину – це соціальна оболонка людини (сукупність суспільних відносин, що формується як єдність та взаємозв'язок особи і середовища), якій завжди заподіюється шкода, незалежно від того, чи підпадають суспільні відносини під сферу правового регулювання, чи ні [5, с. 81–88].

Зміст поняття об'єкта злочину дозволяє зробити висновок, що в доктрині кримінального права існують різні теорії щодо його розуміння: особа (людина), група осіб чи її (їх) суб'єктивне право; цінності та соціальні чи правові блага (охоронювані законом соціальнозначущі цінності, інтереси,

блага); охоронювані КК України суспільні відносини; охоронюваний кримінальним законом порядок суспільних відносин; охоронювані кримінальним законом соціально значущі цінності, інтереси, блага; правові норми та ін.

Кожна з концепцій має право на існування, це дає всебічне уявлення про структуру об'єкта, що дозволяє більш широко досліджувати як сам зміст злочину, так і сутність спрямованості злочинного посягання. Беручи за основу завдання КК України, якими є правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, можемо стверджувати, що законодавець поставив під правове забезпечення охорони досить широкий спектр різнопланових утворень, об'єднати які можна тільки за допомогою категорії суспільних відносин [2]. Найбільш цілісним уявленням про об'єкт злочину, на наш погляд, є концепція розуміння об'єкта як охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, на які посягає злочин. Оскільки категорія суспільних відносин описує комплексність (всі можливі прояви та варіанти злочинних посягань) об'єкта, а деякі концепції (розуміння об'єкта як цінностей та соціальних чи правових благ) є конкретизацією підтримуваної нами концепції злочину як суспільних відносин.

В основу нашого дослідження об'єктивних та суб'єктивних ознак складів злочинів, передбачених ст. 350 КК України, буде закладена концепція розуміння об'єкта злочину як суспільних відносин. У зв'язку з неприпустимістю ототожнення понять «об'єкт злочину», та «об'єкт кримінально-правової охорони» доцільно звернути увагу на їх співвідношення. Об'єкт злочину та об'єкт кримінально-правової охорони є досить подібними між собою, однак об'єкт злочину може існувати тільки тоді, коли були порушені чи поставлені під загрозу порушення (відбулося відповідне злочинне посягання і певні суспільні відносини зазнали злочинного впливу) суспільні відносини. Не можуть визнаватися об'єктом злочину суспільні відносини, на які не здійснено протиправний (злочинний) вплив, тобто коли злочинне посягання відсутнє, в такому випадку вони підпадають під об'єкт кримінально-правової охорони. Схожі аргументи щодо розмежування об'єкта злочину та об'єкта кримінально-правової охорони наводять такі вчені як М. Й. Коржанський, П. П. Андрушко, Є. Л. Стрельцов.

Ураховуючи концепцію суспільних відносин, виникає питання про визначення структури об'єкта злочину (його конкретизація), що дасть можливість визначити ступінь та характер заподіяної злочином суспільно небезпечної шкоди, підстави та критерії вибору об'єктів кримінально-правової охорони і засобів їх захисту, місця в структурі КК України та виробити правила кваліфікації злочинів.

Підставами класифікації ознак об'єкта злочину є: 1) ступінь узагальненості охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин,

що виступають об'єктами різних злочинів (класифікація «по вертикалі»); 2) важливість охоронюваних суспільних відносин, яким заподіюється безпосередня шкода конкретним злочином (класифікація безпосередніх об'єктів «по горизонталі»).

Існує декілька варіантів щодо класифікації структури об'єктів злочину. Найбільш поширеними є триступенева та чотириступенева класифікація об'єктів злочинів «по вертикалі». «Триступенева» класифікація об'єктів «по вертикалі» включає в себе: загальний, родовий і безпосередній об'єкти злочинів. Вона була запропонована В. Д. Меньшагіним 1938 р. [3, с. 289]. Позицію щодо «триступеневої» класифікації об'єктів «по вертикалі» М. Й. Коржанський не підтримав. На його переконання, всі об'єкти злочинів необхідно розділити на чотири групи «по вертикалі»: загальний, родовий, видовий та безпосередній, при цьому, під видовим об'єктом доцільно розуміти суспільні відносини, на які посягає злочин певного виду (крадіжка як вид злочинів), а під безпосереднім об'єктом злочину – тільки категорії суспільних відносин, які зазнають посягання під час вчинення конкретного одиначного злочину (конкретна одиначна крадіжка) [1, с. 27].

Поділяючи точку зору М. Й. Коржанського, в основу дослідження об'єкта злочинів, передбачених ст. 350 КК України, буде закладена «чотириступенева» класифікація, в межах якої виділяють: загальний, родовий, видовий та безпосередній об'єкти злочинів.

Список використаних джерел

1. Коржанський М. Й. Об'єкт і предмет злочину: лекція. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 1997. 112 с.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Курс советского уголовного права. Часть общая. Т. 1. отв. ред. Н. А. Беляева, М. Д. Шаргородский. Ленинград: Изд-во Ленинград. ун-та, 1968. 648 с.
4. Пионтковский А. А. Уголовное право РСФСР. Часть общая. Москва: Гос. изд-во, 1925. 230 с.
5. Терновский Р. Б. Расследование воспрепятствования законной профессиональной деятельности журналистов: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Сургутский гос. ун-т. Сургут, 2003. 243 с.
6. Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення та система заходів з його охорони: монографія. Київ: Атика, 2004. 280 с.

Посудевський І. В.,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: професор кафедри
кримінального права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,
доцент ***Кришевич О. В.***

ПОНЯТТЯ ТА МЕТА ПОКАРАННЯ

Покарання є примусовим заходом, що призначається від імені держави за судовим вироком до особи, винної у вчиненні злочину і здатної за законом нести кримінальну відповідальність. Кримінальний кодекс не лише визначає, які суспільно небезпечні діяння слід віднести до злочинів, а й встановлює покарання за кожен із них. Покарання повинно застосовуватися з дотриманням основних напрямів, властивих каральній політиці держави: застосування суворих видів покарання до осіб, що вчинили тяжкі або особливо тяжкі злочини, а також до активних учасників організованих груп і злочинних організацій; застосування покарань не пов'язаних із ізоляцією винного від суспільства і навіть звільнення від відбування покарання осіб, що вперше вчинили злочин невеликої або середньої тяжкості.

Покарання є найбільш суворою формою реалізації кримінальної відповідальності і тягне за собою судимість. Правова сутність покарання полягає в передбачених законом обмеженнях прав і свобод засудженого, адже при призначенні покарання особа ставиться в такі умови, за якими несе ті чи інші обмеження особистого, майнового чи іншого характеру [1, с. 145].

Покарання у будь-якій суспільній формації, по суті, було засобом охорони суспільства від злочинних посягань. У процесі історичного розвитку змінюється сутність покарання і його зміст. Відповідно до ч. 1 ст. 50 КК покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає у передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого [2].

Кримінально правова політика держави спрямована на застосування більш суворих покарань до осіб, які вчинили тяжкі та особливо тяжкі злочини, і пом'якшення покарання за злочини невеликої тяжкості. Покарання, яке застосовується судом, індивідуальне, воно визначається з урахуванням характеру і ступеня суспільної небезпечності злочину, винної особи та інших обставин. Як зазначає М. Й. Коржанський, покарання є один із головних інститутів кримінального права і законодавства [3, с. 42].

Покаранням називається застосовувана судом міра державного примусу, яка заподіює злочинцю певні втрати і висловлює йому від імені держави заперечливу, докірливу, юридичну і моральну оцінку його поведінки.

Покарання є заходом законного примусу, що має публічний характер і застосовується від імені держави, яка володіє монопольним правом

визначати зокрема злочинність діяння, його караність, загальні засади призначення покарання, порядок виконання покарання, підстави й умови звільнення від покарання, систему органів і установ, покликаних застосовувати і виконувати покарання, їх компетенцію. Особа може бути піддана покаранню виключно за вироком суду і у встановленому законом порядку. Суд, встановивши вину особи у вчиненні злочину та виходячи з конкретних обставин справи, робить висновок про доцільність застосування до неї покарання, а також визначає його вид, строк або розмір. Жодний інший орган держави не наділений таким правом. Порушення цього законодавчого припису тягне за собою кримінальну відповідальність.

В КК України (ч. 2 ст. 50) законодавець називає метою покарання кару засудженого та його виправлення, запобігання вчиненню нового злочину як засудженим, так і іншими особами, а у КВК України – виправлення та ресоціалізацію засуджених. Аналіз кримінального і кримінально-виконавчого законодавства дає підстави стверджувати, що цілі покарання при його призначенні та виконанні і відбуванні в основному співпадають. Однак кінцевим результатом для кримінально-виконавчого права є не тільки виправлення особи, а і її соціальна реадптація – ресоціалізація.

Мета покарання – кінцевий результат, якого прагне досягнути держава засобами кримінально-правового впливу. Вона проявляється у чотирьох площинах:

- а) кара засудженого – позбавлення або обмеження його прав і свобод;
- б) виправлення засудженого;
- в) запобігання вчиненню засудженим нового злочину

Таким чином на підставі проведеного аналізу стосовно сутності та мети покарання необхідно зробити такі висновки:

– провідною ідеєю покарання, незалежно від його форм та змісту, виступає засудження, осуд злочинного діяння, яка якісно і чітко визначає розмір та ступінь засудження, відповідно до тяжкості самого діяння. Тобто сутність покарання являється не що інше як осуд (засудження);

– покарання за своєю суттю – це процес реалізації кари відповідно до існуючих соціальних норм;

– механізм антикриміногенної дії кари полягає в тому, що вона загрозою страждання утримує криміногенну волю особи від її прояву у виді злочину

– поєднання загального та спеціального запобігання вчиненню злочинів надає кримінальному покаранню попереджувальний характер, робить його мірою попереджувальної спрямованості. Виходячи із цього, як ця мета досягається можна стверджувати і про попереджувальну ефективність кримінального покарання.

– максимальна нейтралізація людського страждання, як глобальна ідея справедливості, повинна бути провідною метою яку зобов'язане переслідувати кримінальне покарання.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Коржанський М. Й. Проблеми кримінального права: монографія. Дніпропетровськ: Юридична академія МВД України, 2003. 198 с.

Прокопенко В. В.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності Національної
академії внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент **Марков М. М.**

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

На жаль, сьогодні, серед тих, хто скоює злочини, є чимало неповнолітніх, які по кримінальному законодавству мають особливий правовий статус. Відповідальність за ряд умисних злочинів настає з 14 років. Відповідальність за інші злочини настає з 16 років [1, ст. 22 ККУ].

Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх обумовлені: додатковими видами звільнення від кримінальної відповідальності та від покарання (із застосуванням примусових заходів виховного характеру); особливими умовами деяких видів звільнення від кримінальної відповідальності; обмеженням колом видів покарань 1; більш м'якими розмірами покарань; врахуванням при призначенні покарання додаткових обставин (умови його життя та виховання, вплив дорослих, рівень розвитку та інші особливості особи неповнолітнього); особливими умовами погашення та зняття судимості (більш м'які умови погашення та зняття судимості). Неповнолітній вік особи, яка вчинила злочин, є обставиною, яка пом'якшує покарання. Вона обов'язково має враховуватись при призначенні покарання незалежно від того, чи досяг підсудний на час судового розгляду повноліття. До неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні злочину, судом можуть бути застосовані такі основні види покарань: 1) штраф; 2) громадські роботи; 3) виправні роботи; 4) арешт; 5) позбавлення волі на певний строк. До неповнолітніх можуть бути застосовані додаткові покарання у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

При призначенні покарання неповнолітньому суд, крім загальних засад призначення покарання, передбачених у статтях 65–67 Кримінального кодексу України, додатково враховує: умови життя та виховання; вплив

дорослих; рівень розвитку; інші особливості особи неповнолітнього. При призначенні покарання неповнолітньому за сукупністю злочинів або вироків остаточне покарання у виді позбавлення волі не може перевищувати 15 років [2, с. 201–203].

Деякі вчені-юристи, з огляду на те, що суспільно небезпечні діяння вчиняють особи до 14 років, пропонують переглянути положення кримінального законодавства України щодо віку кримінальної відповідальності [3]. Так, В. Г. Павлов пропонує знизити вікову межу кримінальної відповідальності до тринадцяти років осіб, які вчинили вбивство, умисне заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, крадіжку, грабіж, розбій, хуліганство при обтяжувальних обставинах [4, с. 35]. У свою чергу, В. Ф. Мороз пропонує розподілити віковий поріг кримінальної відповідальності на чотири групи: діти до 11 років; підлітки 11–14 років; підлітки 14–16 років та неповнолітні 16–18 років [5, с. 9]. Подібну періодизацію пропонує й В. М. Бурдін. На його думку, діти віком до 11 років перебувають поза сферою кримінально-правового впливу і не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності; неповнолітні віком від 11 до 14 років притягуються до кримінальної відповідальності лише за вичерпний перелік злочинів, за умови підтвердження висновком експертизи відповідальності фактичного рівня розвитку їх хронологічному віку, достатнього для винної відповідальності [6, с.10].

На мій погляд, позиція законодавця, який установив спеціальний (знижений) вік, з якого настає кримінальна відповідальність з 14 років, є досить обґрунтованою, оскільки неповнолітні віком 11–13 років не здатні прогнозувати суспільний характер своїх учинків саме за рівнем свого психофізичного розвитку. Таким чином, слід погодитись, що кримінальне законодавство, яке регламентує особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх, потребує подальшого вдосконалення та доопрацювання. Установлюючи ці особливості, законодавець передбачив, що норми кримінального закону повинні сприяти врахуванню вікових, соціально-психологічних, психофізичних та інших особливостей розвитку неповнолітніх, які вчинили злочин. Труднощі в досягненні цих цілей зумовлені віковими соціально-психологічними рисами неповнолітніх.

Передусім під час удосконалення норм кримінального права має бути враховано такі характеристики: незрілість мислення; достатність соціального досвіду; нестабільність психіки; підвищена емоційність; підвищена навіюваність і самонавіюваність; схильність до фантазій. Зважаючи на викладене, слід зазначити, що для нормального функціонування системи правосуддя в справах про притягнення до кримінальної відповідальності неповнолітніх, вона має охоплювати: врахування вікових особливостей неповнолітнього; юридичні гарантії захисту прав і законних інтересів неповнолітніх; повноту індивідуального соціально-психологічного дослідження особистості неповнолітнього; вибір індивідуального заходу впливу та його виконання. При цьому з метою виконання принципу

індивідуалізації кримінального покарання та з урахуванням вікових особливостей неповнолітніх притягнення їх до кримінальної відповідальності потребує детального законодавчого закріплення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України Документ 2341-III, редакція від 18.10.2019, підстава 140-IX.
2. Вознюк А. Кримінальне право України. Загальна частина. Наукове видання.
3. Юзікова Н. Періодизація віку, з якого настає кримінальна відповідальність неповнолітніх : вітчизняна практика та європейський досвід. URL: <http://do.gendocs.ru/docs/index-24101.html?page=27>.
4. Павлов В. Г. Субъект преступления и уголовная ответственность / В. Г. Павлов. СПб. : Лань; Фонд «Университет», 2000. 192 с.
5. Мороз В. Ф. Делінквентність дітей до чотирнадцятирічного віку: (Кримінологічні проблеми) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Х., 1999. 18 с.
6. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08.. Київ, 2002. 18 с.

Ріміханов Е. В.,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
Міжнародного науково-технічного університету
імені академіка Юрія Бугая

Науковий керівник: головний спеціаліст
Департаменту персоналу, організації освітньої
та наукової діяльності Міністерства внутрішніх
справ України, кандидат юридичних наук,
доцент ***Кісілюк Е. М.***

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АКТИ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Світовий досвід не дає однозначної моделі організації системи регулювання і контролю на ринку цінних паперів. Різноманітністю підходів у цій сфері визначається також кримінально-правове законодавство, яке передбачає відповідальність за вчинення суспільно небезпечних діянь на ринку цінних паперів.

Важливо зазначити, що державний контроль і регулювання ринку цінних паперів застосовуються в усіх розвинутих країнах. Так, одним з важливих принципів функціонування ринку цінних паперів за кордоном, що набув широкого визнання у 80-х роках, є принцип кримінально-правової заборони торгівлі цінними паперами з використанням інсайдерської (внутрішньої) інформації. Інсайдерська інформація – це суттєва

нерозголошувана інформація про емітента або про ринок його цінних паперів. Інсайдерами (особами, які володіють інсайдерською інформацією), як правило, є директори та інші службові особи компаній-емітентів, акціонери, що мають великі пакети акцій, сторонні консультанти тощо, тобто особи, які мають завдяки своєму службовому становищу доступ до відомостей обмеженого розповсюдження або до фактів, ще невідомих громадськості, щодо угод з цінними паперами, емітента або його цінними паперами.

У всіх країнах ЄС введена заборона на торгівлю на основі інсайдерської інформації. Так, у Директиві ЄС 89/592 «Про координацію регулювання інсайдерських угод», що прийнята у 1989 р., створена модель цієї заборони. Ця Директива ЄС забороняє укладання угод на основі конфіденційної інформації (тобто службової, чітко визначеної інформації, яка у разі розголошення «мала би, цілком ймовірно, значний вплив на ціну акцій») «при повній обізнаності у всіх фактах». Деякі країни колишнього СРСР (Росія, Казахстан, Киргизстан, Молдова) вже мають законодавство, що передбачає тією чи іншою мірою заборону торгівлі цінними паперами з використанням нерозголошуваної інформації.

Необхідно також, крім розгляду національного законодавства зарубіжних країн, що передбачає кримінальну відповідальність за вчинення злочинів на ринку цінних паперів, проаналізувати міжнародно-правові норми з питань правового регулювання діяльності учасників ринку цінних паперів.

Основними міжнародно-правовими актами, які мають мету – захист прав та інтересів інвесторів на ринку цінних паперів, – крім зазначеної вище Директиви ЄС «Про координацію регулювання інсайдерських угод», є:

Директиви ЄС щодо цінних паперів:

Директива 79/279 (ЄС), прийнята у 1979 р., щодо умов котирування, яка встановлює мінімальні умови для допуску цінних паперів до котирування на фондових біржах ЄС. З метою попередження можливих злочинних посягань на європейських ринку цінних паперів ця Директива передбачає, що коли акції юридичної особи – не члена ЄС не котируються у власній країні емітента, вони взагалі не можуть котируватися у якій-небудь країні ЄС. Винятки складають лише випадки, якщо державні органи країни, де знаходиться ця юридична особа, нададуть відомості, що відсутність котирування «не пов'язана з необхідністю захисту інвесторів»;

Директива 80/390 (ЄС) від 1980 р. про докладні звіти щодо котирування, яка координує вимоги країн ЄС щодо розкриття емітентами інформації щодо випущених ними цінних паперів. Зокрема, ця Директива зобов'язує емітентів надавати деталізовані відомості про їхні борги та активи. При цьому дані відомості заборонено публікувати, доки вони не затверджені національними органами влади;

Директиви 94/18 (ЄС) щодо особливостей допуску цінних паперів на фондову біржу, 87/345 (ЄС) щодо котирування цінних паперів, 82/121 (ЄС) щодо щорічної публікації звітів стосовно обігу цінних паперів за півроку, 89/298 (ЄС) щодо складання проспекту емісії цінних паперів, 79/179 (ЄС)

відносно регулярного надання інформації фірмам, які продають цінних паперів на біржі, 90/211 (ЄС) щодо постійного надання інвесторам юридичними особами, акції яких розміщені на одній з бірж ЄС, обов'язкової інформації, яка може значною мірою вплинути на курс цінних паперів цих юридичних осіб. Ці Директиви сприяють захисту прав інвесторів, оскільки інформація, яка надається емітентами, повинна містити «правдивий і чесний огляд» фінансового стану емітентів;

Директива Ради ЄС 85/611 від 1985 р. про ІК відкритого типу (ДТ), яка передбачає контроль за діяльністю ДТ та ІК. При цьому встановлюється, що зазначені фінансові посередники повинні у разі звернення до них довіритель чи учасників скупати або викупати у останніх пакети акцій;

Директива 77/91 (ЄС) щодо діяльності компаній, яка забороняє акціонерним товариствам купувати власні акції. Згідно з цією Директивою не дозволяється компаніям збільшувати капітал, якщо ці дії завдають шкоди правам акціонерів.

Зазначені вище Директиви ЄС встановлюють жорсткий контроль за наданням емітентами обов'язкової інформації відповідним державним органам, інвесторам у проспектах емісії цінних паперів, звітах щодо фінансового стану емітентів і обігу їх цінних паперів, що сприяє ефективному захисту прав інвесторів від злочинних посягань на ринку цінних паперів.

На наш погляд, слід вивчити цей досвід країн-членів ЄС щодо надання обов'язкових відомостей емітентами державним органам та інвесторам з урахуванням національних особливостей функціонування ринку цінних паперів в Україні, а саме необхідно посилити вимоги щодо надання обов'язкової інформації емітентами, в тому числі фінансовими посередниками; не дозволяти акціонерним товариствам збільшувати статутний фонд, якщо це може спричинити порушення прав акціонерів;

Згідно з даною Конвенцією інвестор має право на відшкодування шкоди, яка спричиняється йому рішеннями та діями (бездіяльністю) державних органів або службових осіб, що суперечать законодавству країни, на території якої знаходиться об'єкт інвестування, і нормам міжнародного права.

Конвенція, якою запроваджено Одноманітний Закон про переказні векселі і прості векселі, Конвенція про урегулювання колізій законів про переказні векселі і прості векселі і Конвенція про закони про гербовий збір стосовно переказних векселів і простих векселів, що були підписані 07.06.1930 р. в Женеві. Всі три Конвенції набрали чинності 01.01.1934 р. До цих Конвенцій приєдналося з певними застереженнями більше 30-ти країн. Незважаючи на те, що згідно з Постановою Верховної Ради України від 17.06.1992 р. «Про застосування векселів в господарському обороті України» був введений на території України вексельний обіг з використанням простого і переказного векселів відповідно до Женевських Конвенцій 1930 р., проте тільки 06.07.1999 р. Україна офіційно ратифікувала зазначені конвенції, прийнявши відповідні закони.

Отже, основними напрямками удосконалення кримінального законодавства України, а також діяльності з попередження відповідних злочинів з огляду на міжнародно-правовий досвід є:

а) криміналізація суспільно небезпечних діянь на ринок цінних паперів, а саме введення кримінальної відповідальності за використання інсайдерської інформації при торгівлі цінних паперів, за перекручення і приховування при продажу цінних паперів інформації щодо надійності і доходності останніх, а також інформації, що здатна вплинути на котирування цінних паперів, за маніпулювання з курсом цінних паперів, за відмову або перешкодження акціонерам службовими особами акціонерного товариства здійснювати свої законні права щодо отримання інформації про діяльність товариства, щодо участі в управлінні та контролі за діяльністю тощо;

б) застосування суворих покарань за вчинення суспільно небезпечних діянь на ринку цінних паперів, які пропонується криміналізувати, зокрема, впровадження таких альтернативних санкцій, як позбавлення волі на тривалий термін і штрафи в залежності від того, на що спрямоване злочинне посягання (фінансово-кредитна система країни, суспільні відносини, що забезпечують реалізацію права індивідуальної (колективної) власності, тощо), і в залежності від розміру нанесеної фінансової шкоди;

в) більш широке застосування штрафів як санкцій за вчинення злочинів на ринку цінних паперів, суми яких мають бути досить значними.

Однак, внесення даних поправок у КК України само по себе не дасть належного ефекту і не буде сприяти попередженню злочинної діяльності на ринку цінних паперів, якщо не буде постійно розвиватися і удосконалюватися нормативно-правова база, що регулює функціонування ринку цінних паперів в Україні.

Сарібекаєв Ю. А.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник: доцент кафедри
кримінального права Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент *Акімов М. О.*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРОВЕДЕННЯ НЕЗАКОННОГО АБОРТУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Вітчизняні медики підбили невтішні підсумки: Україна є лідером в Європі по кількості зроблених абортів. За останній рік близько 20 % жінок відмовилися від народження дитини. В абсолютних цифрах це становить понад 100 тисяч абортів на рік. Зниження цього показника важливо не тільки для кожної жінки, не тільки для ненародженої дитини, але й для держави

загалом (адже 100 тисяч абортів на рік – це 100 тисяч ненароджених громадян України). Для порівняння – Західна Європа у цьому питанні має набагато нижчий показник, а саме 3 % [1].

Найбільша проблема (і небезпека) абортів полягає в тому, що жінка вбиває власну ненароджену дитину, не замислюючись над тим, які наслідки це може потягнути для неї самої. Дуже часто у жінок, які раніше робили аборт, наступні спроби завагітніти є набагато менш успішними, а для деяких переривання вагітності взагалі може спричинити безпліддя.

Згідно зі ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Щодо поняття «право на життя» досі триває наукова дискусія стосовно того, що слід вважати моментом виникнення цього права – зачаття чи народження. Ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), закріплюючи фундаментальне право людини, також не визначає ані його часових меж, ані моментів початку та закінчення життя [2]. На практиці проблема визначення моменту виникнення права на життя виникає в контексті права на аборт, але судова практика з цих питань є незначною, а суди підходять до вирішення цього питання обережно [3, с. 19]. Що ж до наукових позицій із цього приводу, то вивчення зарубіжного досвіду дозволило виявити низку особливостей та визначити, що початок кримінально-правової охорони життя людини повинен бути перенесений на більш ранню стадію, тобто ще до її народження, але з того часу, коли плід вже повністю сформований і життєздатний [4, с. 9].

Ст. 134 КК України не визначає поняття «аборт» та «незаконне проведення абортів», а лише регламентує відповідальність за незаконне проведення абортів та за примушування до абортів чи до стерилізації без добровільної згоди потерпілої особи). Оскільки аборт – це штучне переривання вагітності шляхом стороннього втручання в організм жінки, то потерпілим від цього злочину може бути лише вагітна жінка. Проте чому потерпілим не можна вважати дитину, яка ще не народилася, але існування якої вже є фактом? Дане питання є неабияк важливим саме у зв'язку із науковою дискусією щодо моменту набуття людиною права на життя. Зокрема, Н. Є. Крилова наполягає на тому, що кожна людина пройшла через стадію ембріонального розвитку перед тим, як народитися та отримати правовий статус особистості [6, с. 44–45].

Незаконне проведення абортів становить небезпеку для життя і здоров'я вагітної жінки, а в ряді випадків спричиняє тяжкі наслідки (наприклад, смерть, безплідність, важкі захворювання черевної порожнини, нирок тощо).

Проведення законного абортів чинним законодавством не забороняється, але він має проводитися лише в стаціонарних лікувальних установах, спеціально пристосованих для подібного роду операцій і при

відсутності медичних протипоказань. Протиправність абортів усувається станом крайньої необхідності.

Невід'ємною ознакою даного злочину є також згода потерпілої на проведення абортів. Відповідальність за ст. 134 КК України настає і тоді, коли жінка погоджується на переривання вагітності під впливом погроз з боку інших осіб. При цьому згода вагітної жінки на проведення абортів не виключає відповідальності за ст. 134 особи, яка проводить такий аборт.

З об'єктивної сторони незаконний аборт — це дії винного, що полягають в перериванні вагітності, тобто в плодозгоні. Саме з цього моменту злочин вважається закінченим. Дії, безпосередньо спрямовані на штучне переривання вагітності, але такі, що не призвели до цього наслідку (наприклад проведення абортивного масажу, введення ін'єкції з метою плодозгону), утворюють замах на злочин. Способи проведення абортів (операційний, механічний, токсичний) на кваліфікацію злочину впливу не мають.

Суб'єктом незаконного абортів є особа, яка не має спеціальної медичної освіти (наприклад, лікарі, які не мають права за характером своєї професії на оперативні втручання, особи середнього медичного персоналу та будь-які інші особи, які взагалі не мають відношення до медичної професії). Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину є вина у формі прямого умислу; мотив і мета вчиненого на кваліфікацію не впливають.

Кваліфікований склад незаконного абортів полягає у спричиненні цим діянням тривалого розладу здоров'я, безплідності або смерті потерпілої. Між вчиненням абортів і цими наслідками має бути встановлений причинний зв'язок. Психічне ставлення винної особи до спричинених наслідків характеризується необережністю.

З метою запобігання проведенню абортів у багатьох іноземних державах почали застосовувати спеціальні психологічні методи. Наприклад, жінці не дозволяється робити аборт, доки вона не побачить фотокартку першого УЗД і доки не почує серцебиття своєї ненародженої дитини. Спеціалісти стверджують, що після таких психологічних впливів людина починає більш розуміти значення своїх дій, адже більшість жінок, які прийняли рішення робити аборт, сприймали свої дії неправильно і не замислювались над тим, що вбивають власну дитину. Застосування таких методів в Україні може сприяти зменшенню кількості проведення абортів. Головне, реалізувати такі методи на законодавчому рівні та встановити жорстку відповідальність за їх недотримання.

Список використаних джерел

1. Звіт Міністерства охорони здоров'я України про абортів від 14 травня 2019 р.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. *Урядовий кур'єр*. 2010. № 215.

3. Бучківська В. Л. Незаконне проведення абортів: кримінально-правова кваліфікація та судова практика. *Медичне право*. 2014. № 2. С. 18–27.
4. Черевко Кирило Олександрович. Кримінально-правова характеристика незаконного проведення абортів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук (12.00.08) // Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2011 р. 20 с.
5. Крылова Н. Е. Ответственность за незаконное производство аборта и необходимость уголовно-правовой защиты «будущей» жизни / Н. Е. Крылова. *Вестник МГУ. Серия 11 «Право»*. 2002. № 6. С. 38–53.
6. Право України / Кримінальне право України / Особлива частина кримінального права України : підручник. URL: <https://scicenter.online>.

Смаглюк О. А.,
аспірант Донецького юридичного
інституту МВС України

АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ СТАТЕВИХ ЗНОСИН З ОСОБОЮ, ЯКА НЕ ДОСЯГЛА ВІКУ ШІСТНАДЦЯТИ РОКІВ, ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ІНОЗЕМНИХ КРАЇН

Сьогодні всебічне забезпечення статевої недоторканості особа, яка не досягла шістнадцятирічного віку, вважається виміром цивілізаційної зрілості суспільства, його здатності створити умови для гармонійного розвитку підростаючого покоління.

Можна відзначити, що здатність і бажання вести активне статеве життя у підлітків з'являється раніше, ніж можливість зрілої реалізації таких відносин. Разом з тим, вступаючи в статеві відносини, в більшості випадків, підлітки повною мірою не усвідомлюють наслідків, а здатність нести за них відповідальність – взагалі обмежена.

Кримінальний кодекс України у ст. 155 передбачає відповідальність за статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку.

Аналіз положень ст. 18 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (ратифікована Україною 20 червня 2012 року) ставить вимогу до визначення кожною стороною віку, до досягнення якого забороняється займатися діяльністю сексуального характеру з дитиною [1].

Проведений нами аналіз кримінального законодавства деяких зарубіжних країн дозволяє відзначити, що у більшості країн застосовується такий термін як «вік сексуальної згоди» та вживається словосполучення «статева зрілість».

Семантичне значення поняття «статева зрілість» описується так: це стан організму, що характеризується загальним фізичним розвитком та морфологічним станом статевих органів, який дає змогу людині без шкоди для здоров'я здійснювати статеві функції [2, с. 72].

Судово-медичне поняття «статева зрілість» означає такий стан організму людини, за якого вона може виконати всі статеві функції без шкоди для здоров'я. Щодо осіб жіночої статі, то зазвичай йдеться про статеві зносини, зачаття, пологи й вигодовування дитини. Відносно осіб чоловічої статі – здатність регулярних статевих зносин і запліднення [2, с. 72].

Встановити чіткий мінімальний вік статевого повноліття – це одна із рекомендацій Комітету ООН з прав дитини. Проте, після внесення змін та доповнень до статті 155 КК України відповідно до Закону України від 14 березня 2018 р. «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації», словосполучення «статева зрілість» зникло із диспозиції аналізованої норми.

У деяких країнах законодавство розрізняє загальний вік статевого повноліття і вік статевого повноліття повії чи іншої особи, що одержує винагороду за вступ у статевий зв'язок. При цьому цей вік повії встановлюють вище (зазвичай 18 років), ніж межа віку при безкоштовному сексі. Це виводить дитячу проституцію за рамки закону.

Крім того, слід відзначити, що Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії забороняє використання дитини (особи до 18 років) в проституції.

У більшості країн світу вік сексуального повноліття варіюється між 14 та 18 роками. Слід відзначити, що найменше з таких обмежень – 9 років у Ємені, 12 років – Зімбабве, Мексиці, Філіппінах, а найбільше – 22 роки у Нігері, Мадагаскарі, Чаді. Проте у Катарі, Омані та Саудівській Аравії такі обмеження не встановлені.

Кримінальне законодавство таких країн, як Республіка Болгарія, Латвійська Республіка, Нідерланди, Республіка Білорусь, Азербайджанська Республіка, Республіка Узбекистан, Грузія, Республіка Таджикистан, Республіка Казахстан передбачають кримінальну відповідальність за сексуальні відносини з особою, яка не досягла 16-річного віку. У Чеській Республіці до 15 років статевий акт є незаконним і карається законом. При цьому чеські закони у даному випадку стоять на захисті неповнолітньої особи, її сексуальної недоторканості, не дивлячись на те, чи мала місце згода неповнолітньої особи чи ні. Тобто, повністю кримінальну відповідальність за статевий акт з неповнолітньою особою несе повнолітня особа.

Серед країн Європейського союзу найнижчу вікову межу, встановлену законом як статеве повноліття, має Королівство Іспанія: 13-літні мають повне право на статевий акт. 14 років – це вік статевого повноліття, наприклад, в Австрійській Республіці, Естонській Республіці та Республіці Хорватії. 15-літні мають право на сексуальне життя у Французькій Республіці та Грецькій Республіці. У 16 років – статеве повноліття у Королівстві Бельгії та Фінляндській Республіці. До 17 років мусять чекати на сексуальне життя на законній основі у Республіці Кіпр та Республіці Ірландії. Турецька Республіка, Держава-місто Ватикан, Святий престол, Республіка

Мальта ставлять вимогу досягнення особою 18 років; деякі країни Близького Сходу статево зрілість пов'язують з фактом вступу особи у шлюб [3].

Американському кримінальному праву відоме так зване статутне згвалтування, яке означає статеві зносини з особою, яка не досягла певного віку (в різних штатах цей вік не є однаковим), незалежно від того, чи дала така особа згоду на статеві зносини. Проблема передусім стосується дітей, які внаслідок психологічної, соціальної та особистісної незрілості, залежності від дорослих, недостатнього життєвого досвіду та багатьох інших чинників найменше захищені від небезпек, зокрема виявів сексуального насильства (за даними ЮНІСЕФ, кожна п'ята дитина в Європі стає жертвою сексуального насильства).

Таким чином, кримінальне законодавство зарубіжних країн в цілому сприйняло рекомендації міжнародно-правових документів, які діють у сфері забезпечення регулювання статевих зносин з особою, яка не досягла статевого повноліття. Водночас слід визнати, що сам спосіб регламентації суспільно небезпечних діянь, які заподіюють шкоду статевій недоторканості особи, істотно залежить від моральних, культурних, історичних факторів формування кримінального законодавства в цілому.

Список використаних джерел

1. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25.10.2007. Офіційний вісник України. 2012. № 93. Ст. 2071.
2. Герасименко О. І. Словник-довідник термінів судової медицини. Київ : Ін Юре, 2002. 482 с.
3. «За статеві відносини з особою до 16-річного віку – тюрма». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24333121.html>.

Степанова Д. Р.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: доцент кафедри
кримінального права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
Симоненко Н. О.

ПРОБЛЕМАТИКА КЛАСИФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

На сьогоднішній день проблема торгівлі людьми в Україні з'явилися як наслідок зростання безробіття, зменшення асигнувань на програми соціального захисту, зuboжіння населення. Низький рівень доходів штовхає громадян України на пошуки роботи за кордоном навіть без знання мови і правових знань, без кваліфікації, на нелегальних умовах, що водночас зумовлює їх перехід до груп ризику. Так, у 2012 році по допомогу до

Міжнародної організації з міграції звернулись майже 1000 жертв торгівлі людьми з України. Органами внутрішніх справ України упродовж 2012–2016 року виявлено 155 фактів торгівлі людьми, установлено потерпілих від торгівлі людьми, у тому числі більшість жінки, неповнолітніх та малолітніх. Іншими правоохоронними органами України припинено діяльність 53 злочинних груп [1].

Потреба виявлення причин та передумов торгівлі людьми в Україні зумовлена поширенням протиправного явища до транснаціональних масштабів, появою нових тенденцій та загроз, зокрема: злочинці стали використовувати новітні репродуктивні технології, збільшилась кількість випадків «сексуального туризму», в тому числі дитячого, комерційної сексуальної експлуатації дітей, зокрема з використанням соціальних мереж та засобів інформаційних технологій. До групи ризику, крім жінок і дітей, останнім часом стали потрапляти чоловіки працездатного віку. Незважаючи на значимість цієї проблеми і великий суспільний інтерес до неї, єдине визначення суті торгівлі людьми з'явилося фактично у 2000 р. у Протоколі по попередженню та припиненню торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, та покаранні за неї, який доповнює Конвенцію ООН по боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю [2].

Водночас спостерігаються зміни у виборі їх пріоритетності. Перспективними результатами його застосування є необхідність змін у сфері зайнятості, створення належних умов роботи, що є дуже актуальним для України. Для більшості представників державних органів, перш за все правоохоронних, торгівля людьми розглядається як проблема боротьби зі злочинністю.

Стратегія протидії їй складається в цьому випадку в застосуванні кримінального покарання, розвитку міжнародної координації дій поліції та інших заходів, що дають можливість більш ефективно переслідувати злочинців. Така стратегія є продуктивною в контексті формування комплексних заходів протидії. Вважаємо, що увага в ній має акцентуватися на транснаціональному характері злочинів у цій сфері, формуванні відповідних міждержавних угод та організаційних зусиль по боротьбі із торгівлею людьми, без чого ефективна протидія не може здійснюватися.

Розкриваючи основних аспектів та передумов торгівлі людьми. Сьогодні ці причини є комплексними та взаємопов'язаними. Торгівлі людьми сприяють чимало чинників, зокрема:

- бідність, привабливість уявного кращого життя за кордоном;
- слабкі соціальні та економічні структури;
- безробіття;
- організована злочинність, незахищеність від неї;
- насильство проти жінок та дітей, дискримінація жінок;
- корумпованість влади;
- політична нестабільність;
- збройні конфлікти та ін.

Зростанню попиту на торгівлю людьми сприяють такі чинники, як:

- сексуальна індустрія;
- експлуаторська праця.

Проблемою сучасного світу стає сексуальний туризм та дитяча порнографія стали індустріями, які широко відомі в усьому світі що розповсюджуються через такі технології, як Інтернет. Якщо брати експлуаторську працю як чинник який сприяє світовий попит на дешеву та нелегальну робочу силу. Саме бідність та відсутність економічних можливостей робить чоловіків, жінок та дітей потенційними жертвами торгівців людьми, пов'язаними з міжнародними злочинними організаціями. Але думаючи суб'єктивно переважно жінки та діти стають особливо вразливими потенційними жертвами сексуальної індустрії. Торгівля людьми також включає у себе осіб, яких було продано на ринку праці, на виробництво, сільськогосподарські плантації та іншу принизливу роботу [3].

Якщо декілька років тому головною проблемою було безробіття, то сьогодні акцентуються не стільки на безробітті як причині бідності, скільки на дуже низьких заробітках, які не дотягують до межі бідності, навіть за висококваліфіковану працю (лікарі, вчителі, серед яких абсолютна більшість – жінки), що спричинює бідність і безвихідь. Тому, у сфері торгівлі людьми необхідно виділяти наступні категорії населення України: жінки як правило, віком від 18 до 30 років складають значну більшість потерпілих і експлуатуються переважно в секс індустрії, жінки старшого віку від 30–55 років в якості домогосподарок, швачок, мийниць посуду тощо; чоловіки здебільшого використовуються як робоча сила в сільському господарстві, на будівництві та у сфері надання різноманітних послуг; діти втягуються у заняття проституцією, використовуються у порнографічному бізнесі, нелегальному усиновленні або удочерінні, жебракуванні та трансплантації органів, а також як дешева робоча сила на некваліфікованих роботах або розповсюдженні наркотиків серед підлітків [5].

Отже, до основних різновидів торгівлі людьми належать: торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації людини; торгівля людьми з метою трудової експлуатації; торгівля людьми з метою використання у жебракуванні; торгівля людьми з метою використання у виготовленні порно продукції; торгівля людьми з метою вилучення органів.

Список використаних джерел

1. Звіт про стан реалізації державної політики у сфері протидії торгівлі людьми у 2014 році (підготовлено Міністерством соціальної політики України). URL: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>.
2. Козак В. А. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми: чи рухаємось у вірному напрямку? Кримінальне право України. № 1. 2006. С. 56-61.
3. Торгівля людьми в Україні. URL: <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=72710>.

4. Обзор механизмов, средств и правоохранительных мер для борьбы с торговлей людьми в Украине / С. Кривошеев, В. Куц, В. Соболев. Киев : МОМ, 2006. 111 с.

5. Про затвердження типового положення про реабілітацію для осіб, що потерпіли від торгівлі людьми : Постанова КМУ від 27.06.2003. URL: www.kmu.gov.ua.

Стеценко І. М.,

здобувач кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВІДМЕЖУВАННЯ ПРИДБАННЯ, ОТРИМАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ ЧИ ЗБУТУ МАЙНА, ОДЕРЖАНОГО ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, ВІД ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

У роботі сформульовано рекомендації щодо вдосконалення кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за використання злочинних доходів, виділено юридично значущі ознаки придбання, зберігання та збуту майна, здобутого злочинним шляхом та визначено критерії відмежування від легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Суттєвий внесок у дослідження ознак використання майна, одержаного злочинним шляхом, а також відмежування від суміжних злочинів зробили такі вчені: П.В. Агапов, К.М. Альошин, П.П. Андрушко, Б.В. Волженкін, О.М. Крапівіна, М.М. Лапунін, Н.І. Мазур, А.Д. Макаров, Є.В. Пономаренко, Б.Т. Разгільдієв, Б.Г. Розовський, О.В. Сабаніна, О.О. Чаричанський, О.Ю. Якімов та ін.

Протидія використанню майна, одержаного злочинним шляхом є кримінально-правовим заходом, який не дає змоги виконавцеві предикатного злочину реалізувати злочинно набуте майно. Особа, вчиняючи корисливий злочин, зазвичай має основну мету збагачення. Тому, виникає необхідність удосконалення національного законодавства, спрямованого на перешкоджання вільному використанню кримінального майна.

Між тим питанням співвідношення заздалегідь не обіцяного придбання, зберігання та збуту майна, одержаного злочинним шляхом, та заздалегідь не обіцяного відмивання злочинних доходів, а також визначення критеріїв розмежування зазначених проявів причетності до злочину, не приділялося значної уваги.

Відповідальність за ст. 198 КК України настає за заздалегідь не обіцяне придбання або отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного злочинним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Відмінності між цими злочинами, на мою думку, полягають у наступному: ці злочини відрізняються один від одного за об'єктом: легалізація посягає на встановлений порядок здійснення

господарської діяльності. Злочин, передбачений ст. 198 КК України має своїм об'єктом встановлений порядок придбання і відчуження майна, тобто реалізацію права власності; предметом легалізації є майно, яке не лише прямо, а й опосередковано отримано злочинним шляхом. До предмета ж злочину, передбаченого ст. 198 КК України, відносять тільки те майно, яке отримано в результаті вчинення злочину безпосередньо; відрізняються злочини, описані у ст. ст. 198 і 209 КК України, також за ознаками об'єктивної сторони. Дії, вказані у ст. 198 КК України, тягнуть кримінальну відповідальність за цією статтею КК України, лише за умови, що у вчиненому не вбачається ознак легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, тобто ознак складу злочину, передбаченого ст. 209 КК України. У тому разі, коли придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом, не призводять до його «відмивання», а продовжує залишатись у тіншовому обігу, вчинене потрібно кваліфікувати не за ст. 209, а за ст. 198 КК України [1, с. 132–133]; із суб'єктивної сторони, злочин, передбачений ст. 209 КК України, характеризується прагненням винної особи надати правомірний вигляд процесу залучення майна у побутовий чи господарський обіг. Натомість, така спрямованість не притаманна злочину, передбаченому ст. 198 КК України. Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом, має своїм наслідком фактичне втягнення злочинних доходів у побутовий і економічний оборот без приховування справжнього джерела походження такого майна, без надання володінню таким майном правомірного вигляду. З урахуванням того, що злочин, описаний у ст. 198 КК України, на законодавчому рівні розглядається як різновид причетності до злочину, його суб'єктом не визнається особа, яка будучи виконавцем або співучасником, вчинила злочин, внаслідок якого одержується майно. Натомість, за ст. 209 КК України відповідальність може нести як особа, яка одержала кошти чи інше майно злочинним шляхом, так і особа, яка заздалегідь пообіцяла вчинити передбачені цією статтею дії для легалізації коштів чи майна, одержаних внаслідок вчинення предикатного діяння [2, с. 134].

Склад злочину, передбачений ст. 209 КК України схожий з ознаками, складу придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного злочинним шляхом».

Схожість складів злочину полягає у наступному: а) предметом обох злочинів є майно, яке завідомо було одержане злочинним шляхом; б) з об'єктивної сторони вони характеризуються придбанням, отриманням, зберіганням чи збутом майна, одержаного злочинним шляхом.

При цьому принциповими відмінностями можна вважати те, що: предметом злочину, передбаченого ст. 198 КК України, може бути будь-яке майно, одержане злочинним шляхом, тобто одержане внаслідок вчинення будь-якого злочину, а передбаченого ст. 209 КК України – лише майно, одержане внаслідок предикатного діяння, яке містить ознаки, визначені п. 1 Примітки до ст. 209 КК України; об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 198 КК України, становлять лише придбання, збут або зберігання майна, одержаного злочинним шляхом, а об'єктивна сторона злочину, передбаченого

ст. 209 КК України, характеризується вчиненням фінансових операцій та інших угод з таким майном, а також використанням його для здійснення підприємницької або іншої господарської діяльності; придбання, збут або зберігання майна також можуть бути складовими зазначених у ст. 209 КК України дій, однак вони, по-перше, не вичерпують їх, а, по-друге, вони спрямовані на надання легального статусу майну, здобутому злочинним шляхом, через використання його під виглядом законного у фінансових операціях, інших угодах, підприємницькій або іншій господарській діяльності, а для вчинення дій, передбачених у ст. 198 КК України, така мета не є характерною [3, с.717]; умисел особи за ст. 209 КК України повинен бути спрямований саме на легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, тобто надання статусу легального походження злочинним доходам; ст. 209 КК України застосовується за умови вчинення правочину з майном, одержаним злочинним шляхом, з дотриманням цивільного законодавства (тобто на основі легально вчиненого правочину). Якщо ця умова не виконується, то діяння необхідно кваліфікувати за ст. 198 КК України; кошти, як предмет злочину, закріплені лише в диспозиції ст. 209 КК України, що виключає можливість застосування ст. 198 КК України; легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, може здійснюватися не лише шляхом придбання, отримання, зберігання або збуту майна, але і у формі розміщення злочинно здобутого майна у статутний фонд юридичних осіб, інших видів придбання корпоративних прав, заставлення злочинних доходів, при здійсненні кредитних та інших фінансово-господарських операцій тощо; ст. 209 КК України має перевагу при кваліфікації як спеціальна норма, про що свідчить диспозиція ст. 198 КК України.

Законодавець України спробував розмежувати ст. 198 та 209 КК України. Зі змісту ст. 198 КК України випливає, що відповідальність за цією нормою настає «за відсутності ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом». Однак про які ознаки, що дозволяють відмежовувати придбання або збут майна, одержаного злочинним шляхом, від легалізації злочинних доходів, ідеться в ст. 198 КК України, зрозуміти складно. На мою думку, для цього треба звернутися до преамбули Закону України від 28 листопада 2002 р. «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» в ред. 2003 р., де було визначено: «Закон регулює відносини у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом [4, с. 9].

Отже, у тих випадках, коли до легальної економіки потраплятимуть доходи, здобуті злочинним шляхом, скоєне необхідно буде кваліфікувати за ст. 209 КК України, а якщо майно залишатиметься в тіньовому секторі економіки, діяння можуть бути кваліфіковані за ст. 198 КК України. Якщо придбання або збут майна, одержаного злочинним шляхом, буде вчинено, наприклад, шляхом укладення цивільно-правової угоди, то дії винної особи слід кваліфікувати за ознаками відмивання (ст. 209 КК України).

Список використаних джерел

1. Полторацький О. Б. Кримінально-правова характеристика легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : монографія. Луганськ : Промдрук, 2013. 360 с.
2. Полторацький О. Б. Кримінально-правова характеристика легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : монографія. Луганськ : Промдрук, 2013. 360 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2 т. Т. 1 / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. 3-тє вид., переробл. та доп. Київ : Алерта; КНТ; Центр учбової літератури. 2009. 964 с.
4. Закон України від 28 листопада 2002 року № 249-IV «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» // Відомості Верховної Ради України. 2003. 3 січ. № 1. Ст. 2.

Ступницький В. П.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: доцент кафедри
кримінального права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,
доцент **Акімов М. О.**

БУЛІНГ В УКРАЇНІ

Останнім часом проблема булінгу у світі набуває все більшого поширення, оскільки у всьому світі підлітки стають жорстокішими, агресивнішими та чинять все більше тиску один на одного. Україна не є виключенням.

Згідно зі ст. 16 Конвенції ООН про права дитини, остання має право на захист від незаконного посягання на її честь і гідність. Тому головним обов'язком держави є вжиття усіх заходів соціального, адміністративного, кримінально-правового та іншого характеру з метою надання дитині права на повноцінний та гармонійний розвиток особистості [1].

Для нашого сприйняття поняття «булінг» є незвичним, оскільки походить з англійської «bully» та означає «хуліган», «забіяка», «людина, яка використовує свою силу і владу, щоб налякати, або заподіяти шкоду слабшим людям». Англійське слово «bullying» означає агресивну поведінку однієї людини, яка має вищий статус, відносно іншої людини, яка має нижчий статус, з метою заподіяти їй моральну або фізичну шкоду, принизити її, в такий спосіб утвердивши свою владу.

Науковці по-різному тлумачать термін «булінг». Зокрема, Д. Ольвеус сформулював визначення булінгу в середовищі дітей і підлітків, яке стало

загальноприйнятим, – це навмисна, систематично повторювана агресивна поведінка, що ґрунтується на нерівності соціальної або фізичної сили [2, с. 78]. На думку Х. Леймана, булінг – це соціальна взаємодія, через яку одна людина (іноді декілька) зазнають нападів іншої людини (іноді декількох) майже щодня впродовж тривалого періоду (декількох місяців), що викликає у жертви стан безпомічності і виключення з групи [3, с. 127].

Відповідно до Закону України від 18 грудня 2018 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» булінг (цькування) – це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [4]. Відповідальність за вчинення даного діяння передбачена статтею 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Вітчизняні суди вже неодноразово розглядали справи про булінг (цькування). Так, Рівненський міський суд Рівненської області у справі № 569/8467/19 встановив, що з початку 2019 року ОСОБА_2 систематично вчиняв діяння, які полягали у фізичному та психологічному насильстві відносно однокласників, учнів 3-В класу Рівненської гуманітарної гімназії, що завдало шкоди психічному здоров'ю малолітніх учнів, відповідно висновку комісії з розгляду випадків булінгу від 20.03.2019 року. У підсумку ОСОБА_1 (батька ОСОБА_2) було визнано винним за ч. 3 ст. 173-4 КУпАП та призначено адміністративне стягнення у вигляді штрафу [5]. Святошинський районний суд м. Києва у справі № 759/6340/19 встановив, що ОСОБА_2 (учень 7 класу гімназії № 287 м. Києва) вчинив булінг сексуального характеру із застосуванням засобу електронної комунікації відносно ОСОБА_3 (учениці 8 класу), чим могла бути заподіяна шкода її психологічному здоров'ю. В результаті розгляду справи ОСОБА_1 (мати ОСОБА_2) визнали винною у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 173-4 КУпАП, та наклали на неї адміністративне стягнення у виді штрафу [5].

Невід'ємним наслідком поширення булінгу в дитячому середовищі є перехід до агресивних дій, які носять вже явно злочинний характер. Таким чином було б доцільніше з метою запобігання подібних проявів притягувати винних у булінгу до кримінально-правової відповідальності. Діяння, що вчиняються ними, мають певну подібність із ст. 127 Кримінального кодексу України «Катування», тобто умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії,

скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також для залякування чи дискримінації його або інших осіб.

Булінг з об'єктивної сторони полягає у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого. Відтак слід вважати, що винна особа цілком усвідомлює суспільну небезпеку своєї поведінки та її можливі наслідки. Не може не усвідомлювати вона і мету таких діянь – залякування, дискримінація за певною ознакою, намагання покарати потерпілого за певні діяння, вчинені раніше. Викладене цілком відповідає об'єктивній стороні злочину катування.

Як свідчать психологічні дослідження, нині у підлітків у віці 11-14 років спостерігається стійкий рівень соціалізації. Такі особи здатні усвідомлювати не тільки фактичний характер своєї поведінки, але і її соціальне значення, нести відповідальність за свої дії, у повній мірі розуміти суспільну небезпеку та протиправність деяких вчинків. Особи, які володіють вказаними властивостями, повинні належним чином відповідати за свої протиправні дії. Тому, враховуючи положення ч. 1 ст. 22 КК України, варто було б віднести булінг до діянь, за які відповідальність має наставати з 14 років.

Отже, булінг – явище, що може виникнути у сталих дитячих колективах, стосується всіх його учасників і впливає на них, призводячи до порушення освітньо-виховного процесу, викликаючи тривалі наслідки для особистості та її нормального розвитку. Відповідальність за дані діяння повинні нести як батьки за неналежне виховання, так і діти-агресори та діти-свідки булінгу. З огляду на викладене є доцільним криміналізувати булінг як різновид катування та знизити вік кримінальної відповідальності за це діяння до 14 років.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
2. Плутицька К. М. Підходи до розуміння булінгу як форми шкільного насильства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2017. № 29. Т. 2. С. 78–80.
3. Лушпай Л. І. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії). *Українознавчий альманах*. 2010. Вип. 4. С. 126–131.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19>.
5. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82295855>.

Суховій М. В.,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
Міжнародного науково-технічного університету
імені академіка Юрія Бугая

Науковий керівник: головний спеціаліст
Департаменту персоналу, організації освітньої
та наукової діяльності Міністерства внутрішніх
справ України, кандидат юридичних наук,
доцент **Кісілюк Е. М.**

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Організована злочинність – складне антисоціальне явище, що не має державних кордонів та тривалий час супроводжує економічний та соціальний розвиток більшості країн, стимулюючи такі вади людського суспільства, як корупція, вимагання, насилля і т. ін.

Але найбільшу небезпеку у сучасному світі становить транснаціональна організована злочинність. Даний термін, як правило, використовується для позначення злочинних організацій, які займаються операціями, що припускають потребу перетинання національних кордонів держав. Злочинні організації одержують доступ на іноземні ринки не заручившись згодою держав, намагаючись не потрапляти в поле зору правоохоронних органів.

Зараз ми можемо говорити про появу так званих транснаціональних злочинних організацій, які базуються в одній державі, а діють в кількох іноземних державах зі сприятливою ринковою кон'юнктурою. Такі організації відіграють ключову роль у заборонених законом сферах діяльності (наприклад, виробництво наркотиків і торгівля ними), що набули глобальних масштабів.

Транснаціональні злочинні організації за низкою ознак відрізняються від міжнародних корпорацій, хоч і діють на одному полі та заради однієї мети – надприбутків. Насамперед, транснаціональні корпорації діють на законних підставах і порушення ними закону є швидше винятком, ніж правилом. На відміну від них, порушення закону транснаціональними злочинними організаціями є нормою та їхньою основною ознакою.

Злочинні організації одержують доступ на іноземні ринки не заручившись згодою держав, намагаючись не потрапляти в поле зору правоохоронних органів.

Іншою важливою ознакою є застосування насильства з боку транснаціональних злочинних організацій для залякування суперників у тій чи іншій сфері бізнесу, а також правоохоронних органів, що намагаються протидіяти їх операціям. Насильство є також засобом підтримки порядку і дисципліни в середині подібних організацій. Крім того, злочинні організації не лише займаються постачанням забороненої продукції, але й розкраданням

легально виробленого товару. При цьому ступінь ризику, до якого вдаються злочинні організації, значно перевищує ризик корпорацій, які діють у сфері законного бізнесу.

Чинники розвитку транснаціональних злочинних організацій експерти ООН пов'язують із появою відповідних можливостей на глобальному рівні, що обумовлено довгостроковими тенденціями у світовій політиці й економіці. У результаті посилення взаємозалежності держав, спрощення міжнародних зв'язків, збільшення прозорості національних кордонів і формування світових фінансових мереж з'явилися нові ринки збуту як легальної, так і незаконної продукції. Транснаціональні злочинні організації однаковою мірою є як причиною, так і наслідком цих глобальних змін.

Іншою особливістю процесу світової інтеграції, що викликає занепокоєння, є посилення міграції й утворення мережі етнічних діаспор, що їх з вигодою для себе використовують злочинні організації. Райони з етнічно однорідним населенням стають джерелом поповнення рядів транснаціональних злочинних організацій, які можуть використовувати у своїх інтересах національно-патріотичні почуття етнічних груп. Крім того, співпраця з етнічним середовищем представників правоохоронних органів надзвичайно утруднена. Мовні та культурні бар'єри являють собою свого роду механізми самозахисту, що підкріплюються родинними зв'язками і підозрою до органів влади.

Вказані фактори створюють сприятливі умови для розвитку транснаціональної злочинності. Водночас нинішня світова фінансова система дає змогу злочинцям оперативної і майже безкарно приховувати прибутки від своїх незаконних операцій та відмивати «брудні» гроші.

Єдиної моделі транснаціональної злочинної організації не існує. Такі угруповання різняться за формою і розмірами, а також спеціалізацією. Вони діють у різноманітних регіонах і на ринках різних товарів, використовуючи найрізноманітнішу тактику і механізми, ховаючись від правоохоронних органів. Наприклад, структура картелю наркобізнесу, що базується в колумбійському місті Калі, мабуть найближча за своїм характером до формальної структури корпорації, заснованої на суворій ієрархії, діловій спеціалізації та плануванні своєї діяльності. Це достатньо потужна організація, хоча в ній діють численні та не пов'язані між собою угруповання, які проводять широкомасштабні міжнародні операції. На рівні оптової та роздрібної торгівлі картель складається з невеличких груп, що здійснюють діяльність на місцях, виконують фінансові підрахунки і повертають кошти, отримані від торгівлі наркотиками, своїм керівникам. До складу цієї організації входять інші структури, що виступають як кур'єри і беруть участь лише в тих етапах наркобізнесу, які пов'язані з перевезенням товару.

Транснаціональні злочинні організації розрізняються і за сферою діяльності. Наприклад, нігерійські організації беруть участь у багатьох видах злочинної діяльності, включаючи підробку кредитних карток і шахрайство. Азіатські злочинні організації, такі як «якудза» у Японії і «тріади» у Китаї,

теж мають у своєму арсеналі повний набір засобів протизаконної діяльності. В інтересах свого «бізнесу» вони вдаються до корупції, насильства і відмивання грошей.

Хоча транснаціональні злочинні організації є за своєю суттю цілком незалежними структурами, вони все ж таки йдуть на утворення союзу з іншими злочинними організаціями, терористичними угрупованнями, а іноді, навіть, – з урядами. Характер, цілі та сфери впливу цих союзів недостатньо вивчені. Для них характерні: ділове чуття, ефективна система управління, заснована на щедрому матеріальному стимулюванні та суворих заходах покарання, активна розвідувальна і контррозвідувальна діяльність, гнучкість.

Для боротьби з цим явищем у грудні 2000 року в м. Палермо (Італія) майже 150 країнами була підписана Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Конвенція передбачає створення на національному чи міжнародному рівні спеціальних фондів для матеріальної компенсації жертвам організованої злочинності в тих випадках, коли така компенсація не може бути стягнена з винних осіб. Дієвим засобом боротьби з транснаціональною злочинністю є перекриття каналів відмивання «брудних» грошей, оскільки в цьому разі зникає економічна доцільність такої діяльності.

У Кримінальному кодексі України кримінальну відповідальність за створення злочинної організації передбачено ст. 255 КК України, в якій зазначено, що створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також керівництво такою організацією або участь у ній, або участь у злочинах, вчинюваних такою організацією, а також організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій, а також передбачено звільнення від кримінальної відповідальності «особи, крім організатора або керівника злочинної організації за вчинення злочину, передбаченого частиною першою цієї статті, якщо вона добровільно заявила про створення злочинної організації або участь у ній та активно сприяла її викриттю».

Передбачивши кримінальну відповідальність за створення злочинної організації нормою Особливої частини КК, саме поняття «злочинна організація» законодавець виніс до Загальної частини Кримінального кодексу – у ч. 4 ст. 28, де вказано, що злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

Топольник В. В.,

здобувач кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: головний спеціаліст
Департаменту персоналу, організації
освітньої та наукової діяльності
Міністерства внутрішніх справ України,
кандидат юридичних наук, доцент
Кісілюк Е. М.

ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБ'ЄКТА КРАДІЖКИ

Поточна криміногенна обстановка в Україні є досить складною. Злочинність набуває все нових і більш небезпечних якостей. Це обумовлено складною політичною, економічною та соціальною ситуацією, яка склалася в нашій державі за останні роки. В умовах кардинальних соціально-економічних, політичних та інших перетворень проявляється негативне, знехтувальне ставлення до життя, здоров'я, недоторканності, власності особи. До чинників, які суттєво вплинули на погіршення криміногенної ситуації в країні, на нашу думку, належать: збройний конфлікт на Донбасі, фінансово-економічна криза, погіршення рівня життя населення, зростання безробіття, збільшення кількості соціально незахищених верств населення, збільшення кількості осіб із поствоєнним синдромом, різке збільшення міграції населення.

Також з'явилася величезна кількість біженців, переміщених осіб з АР Крим, Донецької та Луганської областей, і водночас на руках у людей опинилася велика кількість вогнепальної зброї та вибухових пристроїв. Крім того, відповідно до ухваленого Верховною Радою в квітні 2014 р. Закону України «Про амністію» 15 200 засуджених було достроково звільнено з місць позбавлення волі, що також сприяло зростанню злочинності. До таких, що прогресують, видів злочинів належить і крадіжка – таємна форма заволодіння чужим майном.

Розбираючи психологічну складову крадіжки варто вказати, що концепція становлення передбачає, що людина відповідальна за реалізацію якомога більшого числа можливостей. Вона тільки тоді живе по-справжньому дійсним життям, якщо виконує цю умову.

Відповідно до цього, в потенційного злочинця, якщо звичайно він вчиняє крадіжку не для того, що б задовольнити потребу у звичайному існуванні, може виявитися потяг до реалізації власних можливостей шляхом отримання додаткових благ чи матеріальних ресурсів злочинним шляхом. При цьому оскільки моральна складова у нього відсутня або викривлена він намагається реалізувати свої потреби за рахунок власності, яка належить іншим особам. Такі дії можуть бути пояснені ним як потяг до «справедливого» перерозподілу ресурсів, або бажання отримати додаткові

переваги для себе. Таким чином злочинець може вчинити аморальну дію, яка в подальшому дасть йому можливість користуватися благами чи ресурсами, що йому не належать.

Саме тому задоволення його потягів не вирішить психологічну проблему, яка буде наявна у злочинця, а лише поглибить її. Така особистість буде спричиняти все нові і нові складнощі для групи людей, з якими вона буде контактувати. Адже у них є власні потреби, які вони прагнуть реалізувати і які вони реалізувати не зможуть внаслідок злочинної діяльності інших осіб.

Таким чином, крадіжка з одного боку заважатиме злочинцю реалізувати потреби вищого порядку, наприклад потреби у підтримці оточуючих, а з іншого перешкоджатиме реалізації потреб нижчого порядку у громадян, які стануть потерпілими від злочину, наприклад таких, як потреба у безпеці. Саме можна говорити про проблему крадіжки, як про комплексну проблему суспільного розвитку, що зупиняє суспільний прогрес та обумовлює деградацію суспільства.

Очевидно, що в даному випадку рівень злочинності пов'язаної із вчиненням крадіжок тісно пов'язаний з одного боку із рівнем правосвідомості громадян, а з іншого боку із рівнем задоволення ними своїх базових потреб. Так, зокрема, відсутність оптимального рівня задоволення базових потреб призводить до неконтрольованого зростання кількості корисливих злочинів.

В іншому випадку можливе погіршення соціальної захищеності суспільства та рівня безпеки кожного громадянина, вразливість громадян та суспільства в разі відсутності дієвих заходів спрямованих на подолання такої негативної тенденції буде зростати в геометричній прогресії. Такий процес буде пояснюватися соціальними змінами в суспільстві. Адже суспільство, яке буде нехтувати правовими нормами рано чи пізно стане відноситися до проблем викрадення з певним ступенем поблажливості. У той же час загальний об'єм власності очевидно не може зростати швидкими темпами, що обумовлює поступове зменшення кількості справедливо розподіленої власності та пов'язаний із її відсутністю дефіцит благ. Якщо власність буде розподілятися відповідно до норм закону ми можемо говорити про розвиток суспільства, однак коли така власність буде розкрадатися навіть в мінімальних розмірах наслідки цього можуть бути неприйнятні в цілому для суспільства.

Отже, якщо ми говоримо про суспільство, як про структурований механізм побудований на принципах поваги до права, то сукупна власність не піддаватиметься небезпеці, однак, якщо суспільство побудоване на принципах несправедливого розподілу власності, більшість членів такого суспільства буде вважати, що дрібна крадіжка не спричинить значної шкоди, і після подолання моральних бар'єрів буде вчиняти відповідні злочини. Очевидно, що значна кількість крадіжок обумовить не лише відсутність правової захищеності, але і тенденцію до нівелювання норма права та моралі в цілому, в результаті чого можливе перетворення кількісних показників

злочинів у якісні, тобто зростатиме важкість вчинених злочинів та ускладнюватиметься їх кваліфікація. Правове суспільство з часом перетвориться на аморфну масу людей з корисливими інтересами байдужими до норм моралі. Це не лише обумовить деградацію суспільства, а й призведе до неконтрольованого зростання кількості насильницьких злочинів, в наслідок чого можуть загострюватися питання особистої безпеки.

Подолати такий розвиток подій можуть не лише окремі індивідуальні заходи, але і комплексні дії спрямовані на формування цивілізованого культурного суспільства, яке б надавало всебічні можливості для розвитку та самореалізації людей базуючись на принципах моралі, справедливості та поваги до прав власності інших осіб. Очевидно, що таке завдання є важливою віхою різних суспільно орієнтованих дисциплін і в першу чергу юридичної психології. Саме тому попередження крадіжок є важливим елементом психологічної науки.

На цьому етапі коли особа починає розуміти, що у неї відсутня можливість для задоволення існуючої потреби вона починає шукати всебічні шляхи для її задоволення. При цьому єдиним стримуючим фактором, що може застерегти її від вчинення злочину є саме ціннісні орієнтації, які особа засвоює в процесі виховання та розвитку. Безумовно, що якщо особа не знає, не усвідомлює або легковажно відноситься до шкідливості тих чи інших дій вона не буде переконана, що вчиняти їх не варто, адже її ніхто цьому не вчив і від цього ніхто не застерігав. Саме тому, важливим є діяльність по формуванню стійких моральних цінностей у молодого покоління та ефективна діяльність спрямована на становлення ціннісних орієнтацій. При цьому очевидно держава має дбати про надання можливостей для забезпечення хоча б мінімальних базових потреб, які б з одного боку надавали кожній особі можливість існувати, хоч би й на самому примітивному рівні, і таким чином попереджували крадіжки, а з іншого спонукали до саморозвитку схвалюваними суспільством шляхами. З цією метою доцільно з одного боку підвищувати соціальні стандарти, в першу чергу для безробітних та малозабезпечених, а з іншого, стимулювати їх до саморозвитку численними освітніми програмами та програмами спрямованими на розвиток малого і середнього бізнесу, з метою збільшення числа робочих вакансій.

Таким чином, об'єкт – ключовий фактор при відмежуванні злочинів один від одного, від малозначних діянь та від правопорушень. З'ясування об'єкта злочину дозволяє визначити соціально-політичну сутність злочину, виявити суспільно небезпечні наслідки, встановити межі дії кримінально-правової норми.

Як наслідок, основним безпосереднім об'єктом крадіжки виступають відносини власності, тобто право володіння, користування і розпорядження своїм майном. При цьому всі форми власності (державна, комунальна та приватна) охороняються рівним чином – однаково.

Ципищук К. В.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого

Науковий керівник: асистент кафедри
кримінального права Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук **Крайник Г. С.**

ПОНЯТТЯ «КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОСТУПОК» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Упродовж не одного десятиліття в міжнародній практиці застосовується інститут кримінального проступку, сутність якого полягає в зменшенні кількості діянь, які класифікуються як злочини, а головна мета – у спрощенні судової процедури. Так, якщо діяння невеликої тяжкості, не несе значної суспільної небезпеки, за його вчинення передбачається менш суворе покарання, ніж за злочин, то його розслідування повинно проводитися за спрощеною процедурою. В Україні це питання є одним із напрямів реформування кримінального законодавства, визначеного у Концепції реформування кримінальної юстиції[1], проте досі повною мірою не врегульовано, тому й надалі залишається вкрай актуальним.

Насамперед це зумовлено колізією в праві: чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) нормативно закріпив положення про кримінальні проступки, а Кримінальний кодекс України (далі – КК) – ні. Так, у п. 7 ч. 1 ст. 3 КПК вказано, що закон України про кримінальну відповідальність включає до себе «законодавчі акти України, які встановлюють кримінальну відповідальність (Кримінальний кодекс України та закон України про кримінальні проступки)». Крім цього, поняття «проступку» згадується у нормах глави 25 КПК, статтях 299–302, Прикінцевих положеннях. У останніх, зокрема, і вказана необхідність прийняття Закону України про кримінальні проступки.

Загалом поняття «кримінального проступку» разом зі «злочином» можна вважати складовими елементами «кримінальне правопорушення», яке належить до понятійного апарату міжнародного права й широко використовується в практиці Європейського Суду з прав людини. Тому однією із причин запровадження кримінального проступку в національне законодавство впевнено можна назвати прагнення України наблизитися до міжнародних стандартів у цій сфері.

Так, наприклад, у Федеративній Республіці Німеччина та у Франції [2, с. 279], діяння поділяються на протиправно шкідливі та протиправно небезпечні, через що запроваджений поділ злочинних діянь на порушення, проступки та злочини. Так, ч. 2 ст. 12 Кримінального Кодексу Федеративної Республіки Німеччина від 15 травня 1871 року містить поняття

кримінального проступку – незаконні дії, які караються мінімальним позбавленням волі або штрафом [3].

У США існує така класифікація кримінально караних діянь:

- фелонія – тяжкі та середньої тяжкості злочини;
- зловживання – дрібні кримінальні правопорушення;
- місдімінор – злочини невеликої тяжкості, або власне кримінальні проступки [4].

Водночас у законодавстві України вже традиційним є поділ на злочини та адміністративні правопорушення. Питання доцільності введення ще й «кримінальних проступків» упродовж багатьох років активно досліджують чимало науковців, зокрема П. Фріс, Л. Павлик, Н. Кузнєцова, Д. Письменний, О. Дудоров, Н. Карпов, В. Корж, Л. Кривоченко, М. Хавронюк.

М. Хавронюк, прихильник введення кримінальних проступків, вважає, що до злочинів відносять діяння двох категорій:

1. Які визнавалися злочинами в усі часи існування євразійської цивілізації та які посягають на найважливіші цінності;

2. Порушення, вчинення яких опосередковано посягає на найважливіші цінності, у зв'язку із чим вказані діяння і визнаються «de-jure» злочинами, але не є ними «de-facto» – quasi – злочини, тобто «немовби злочини», які необхідно трансформувати у КК у кримінальні проступки. До вказаної категорії діянь необхідно також включити небезпечні проступки, за які КУпАП передбачено такий вид стягнення, як арешт [5, с. 187–189].

Цікавим є те, що поділ кримінально караних діянь на злочини й проступки був відомий законодавству Російської імперії, до складу якої входили й українські землі, ще в ХІХ столітті. Так, у 1845 році було прийнято Уложення про покарання кримінальні та виправні, згідно з яким, як свідчить і сама назва нормативного акту, покарання поділялися на кримінальні та виправні [6]. За проступки призначалося лише виправне покарання. Відповідно до прийнятого пізніше, у 1903 році, Кримінального уложення проступки каралися арештом або грошовим штрафом.

У 1960-ті роки спостерігалось численне зростання кількості доробок правників щодо доцільності виділення злочинів незначної тяжкості у категорію антигромадських проступків, та, незважаючи на це, ні КК УРСР, ні КК інших радянських республік, не пішли шляхом виділення кримінальних проступків як самостійного інституту кримінального права.

Як і будь-яка проблематика, вищеназвана має своїх не лише прихильників, а й критиків. Особливий вклад у дослідження теоретичних та практичних питань кваліфікації злочинів зробила Л. Кривоченко. У своїх монографіях [7] та статтях вона переконує: «Якщо не заперечувати те, що кримінальні проступки за своєю природою є злочинними, то мова йтиме лише про перейменування злочинів, які не становлять значної суспільної небезпеки, в кримінальні проступки» [8, с. 108].

Також одним із критиків доцільності впровадження кримінальних проступків є Г. Крайник, який вважає, що додаткова криміналізація адміністративних правопорушень є зайвою, оскільки:

Може негативно вплинути на стан корупції в Україні через прагнення суб'єктами права уникнути виroku за кримінальний проступок шляхом надання неправомірної вигоди;

Зумовлює незручність у використанні існуватиме три акти, які регулюватимуть проступки – Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України та Закон України про кримінальні проступки. Це може спричинити зростання чисельності колізій у праві та, як результат, неправомірності притягнення до відповідальності;

Фактично, нове поняття не відповідає Конституції України, основному закону держави, оскільки не передбачене нею. Натомість поняття «злочин» вживається досить часто [9, с. 736].

Тому науковець вважає доцільним внесення окремих змін до розділу XIII Загальної частини КК «Судимість». Насамперед Г. Крайник пропонує закріпити положення про відсутність судимості за злочини невеликої тяжкості. З раціональності такої позиції, однозначно, можна погодитись.

Враховуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що, безсумнівно, неможливо говорити про перевагу поділу кримінальних правопорушень на злочини і проступки над єдиним визначенням кримінального протиправного діяння – злочином. Існування в законодавстві певного терміну ще не дає впевненості в тому, що одразу будуть відчутними зміни, тому дане питання потребує подальших детальних наукових досліджень, прийняття нових та вдосконалення раніше прийнятих нормативно-правових актів.

Список використаних джерел

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Наказ Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>.

2. Федотова Г. В. Правове регулювання інституту кримінального проступку у Франції, Німеччині та Великобританії / Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ, № 4 (97), 2015. С. 275–279.

3. Strafgesetzbuch. URL : <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>

4. Кримінальний проступок. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Кримінальний_проступок.

5. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія. Київ: Юрисконсульт, 2006.

6. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. URL: <http://elibrary.shpl.ru/ru/nodes/17827-t-15-ch-1-ulozhenie-o-nakazaniyah-ugolovnyh->

i-ispravitelnyh-izdanie-1885-goda-so-vklyucheniem-statey-po-prodolzheniyam-1912-1913-i-1914-godov-ch-2-ugolovnoe-ulozhenie-1916#mode/inspect/page/9/zoom/4.

7. Кривченко Л. М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 120 с.

8. Кривченко Л. Н. К дискуссии об уголовном проступке / Проблемы социалистической законности. Вып. 9. X. : Вища шк., 1982. С. 105–110.

9. Крайник Г. С. Щодо недоцільності введення інституту кримінальних проступків до Кримінального кодексу України / Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятого моногр. «Правова доктрина України», Харків, 20–21 листоп. 2013 р. / Нац. акад. прав.наук України. Харків, 2013. С. 735–737. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7243/1/Kraynik_735.pdf.

Єрмак В. В.,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності Національної
академії внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент **Марков М. М.**

ПІДЛІТКОВА ЗЛОЧИННІСТЬ: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Проблема злочинності серед неповнолітніх є актуальною у різні епохи розвитку суспільства, адже від того, як вона вирішується, залежить не лише стан і тенденції злочинності у майбутньому, а й моральний клімат суспільства в цілому.

За статистикою підлітки в Україні скоюють такі види злочинів: крадіжка, хуліганство, злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних речовин, нанесення тілесних ушкоджень, тому актуальність порушеної проблеми є надзвичайно важливою для вивчення та запобігання правопорушень серед підлітків.

Метою роботи є з'ясувати кримінологічні особливості вчинення злочинів неповнолітніми задля майбутнього запобігання та профілактики таких діянь.

За результатами дослідження А. А. Тайбакова, більш ніж половина (53 %) професійних злочинців свій перший злочин вчинили у віці 14–16 років; 39 % – у віці 17–18 років [1, с. 41].

Саме тому, щодо неповнолітніх заходи профілактики виявляються найефективнішими. Адже, перебуваючи на стадії формування особистості,

неповнолітні правопорушники краще, аніж дорослі, піддаються впливу заходів виховного характеру, що дозволяє усунути дефекти їх соціалізації.

У сучасному світі проблема підліткової злочинності є дуже небезпечною. Так, чверть усіх вчинених злочинів припадають саме на підлітків, зросла жіноча злочинність (26 %) ;високий рівень рецидивної злочинності.[2]

Причиною такої злочинності є неналежний догляд за дітьми з боку дорослих, а саме: зниження рівня життя, відсутність розуміння сімейного виховання, бездоглядність та низький рівень освіченості батьків, зниження моральних цінностей, порушення прав дитини та насилля в сім'ї. Всі ці фактори, призводять до того, що діти намагаються досягти так званого «успіху», утвердитися в колі свого соціуму шляхом вчинення злочинів.

Слід зазначити, що важливу роль у формуванні світогляду підлітка відіграє середовище, де перебуває дитини, захоплення, якими вона цікавиться, теле-відеопроекти, які переглядає підліток. Нажаль, із-за відсутності уваги, контролю з боку дорослих для дітей дуже часто прикладом стають друзі, герої телесеріалів, які не завжди пропагують моральні діяння. У сукупності цих причин, неповнолітня особа починає ставати на злочинний шлях.

Є. Д. Лукянчиков та Д. М. Письменний вважають, що доцільно аналізувати злочини неповнолітніх з огляду на вікові особливості контингенту неповнолітніх злочинців, а саме: 1 – злочини, вчинені неповнолітніми, які досягли 14 років (нижньої межі кримінальної відповідальності); 2 – злочини, вчинені неповнолітніми у віці від 14 до 16 років, на яких покладається кримінальна відповідальність лише за злочини, що характеризуються підвищеною суспільною небезпекою; 3 – злочини, вчинені неповнолітніми віком від 16 до 18 років, які підлягають кримінальній відповідальності у загальному порядку [3, с. 43].

Більшості неповнолітніх злочинців властива брутальність, зухвалість, дратівливість, упертість та нещирість, як результат неналежного виховання, невірною розуміння дружби і товариства, страхом виглядати зрадником, бажанням виділитися або привернути увагу. Такі фактори слід врахувати у спілкуванні із ними.

Злочинність неповнолітніх, порівняно зі злочинністю дорослих, характеризується підвищеною латентністю. На латентність злочинності неповнолітніх опосередковано вказує й те, що з-поміж злочинів, вчинених неповнолітніми, майже 51–69 % щорічно становили тяжкі й особливо тяжкі злочини [4, с. 203].

Слід зазначити, що саме в багатьох випадках діяння, які вчинили особи, котрі не досягли вісімнадцяти років, сприймаються як дитячі пустощі.

За експертними оцінками, рівень злочинності неповнолітніх у 3–4 рази перевищує офіційно зареєстрований [5, с. 275].

Відповідно до статей Кримінального кодексу України, неповнолітні у віці від 14 до 16 років підлягають кримінальній відповідальності за вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів (умисне вбивство).

Проте ст. 97 Кримінального кодексу України передбачає звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітнього, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості із застосуванням примусових заходів виховного характеру, порядок призначення яких, передбачений статтею 497 Кримінально Процесуального кодексу. Як ми можемо бачити, наразі до неповнолітніх у дуже рідких випадках застосовується таке покарання, як позбавлення волі, зазвичай застосовуються інші види покарань, такі як: 1) штраф; 2) громадські роботи; 3) виправні роботи; 4) арешт. Безкарність неповнолітніх, недостатнє проведення з ними заходів профілактичного характеру дуже часто призводять до повторного вчинення злочину неповнолітньою особою.

Згідно із чинним законом про Національну поліцію України, підрозділами ювенальної превенції проводяться заходи щодо зменшення рівня злочинності серед підлітків, так звані «рейди». Проводять різного роду заходи щодо попередження злочинності серед неповнолітніх, проте низький рівень батьківського виховання, складний економічний стан, вплив різних угруповань не нестійку психіку дитини ускладнює можливість зменшення рівня злочинності серед неповнолітніх.

Отже, впровадження національних програм щодо культури та виховання підлітків, подальшого реформування законодавства щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх, розробка нових методів та засобів боротьби зі злочинністю підлітків, подальше вивчення криміногенної поведінки дітей – є шляхом до зниження рівня злочинності серед неповнолітніх.

Список використаних джерел

1. Тайбаков А. А. Проблеми попередження і профілактики корисливої злочинності: навчальний посібник, 2000. С. 3. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/orovz/lections/lection9.html>.
2. Лукьянчиков Е. Д. Дозвіл органами внутрішніх справ заяв і повідомлень про злочини неповнолітніх : навч. посіб.
3. Якімова С. В., Маковецька Н. Є., Омельчук О. М. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник. Хмельницький : Хмельницький унт управління та права, 2014. 442 с
4. Кримінологія : підручник/ під ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Емінова. М. : Юрист, 1995. 512 с.

Шопіна Ю. О.,

аспірант кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МЕДИЧНОГО ПРАЦІВНИКА В ПЕРІОД ГАЛИЦЬКО- ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗІВСТВА, ЛИТОВСЬКО-РУСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ТА ПЕРЕБУВАННЯ УКРАЇНИ ПІД ВЛАДОЮ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

Аналіз формування та розвитку законодавства, спрямованого на протидію злочинності у сфері охорони здоров'я, є надзвичайно актуальним, оскільки історичний зв'язок між минулим та сучасним законодавством дозволяє відслідкувати позитивні і негативні процеси протидії злочинності у сфері охорони здоров'я і використати узагальнений історичний досвід [1, с. 63].

Згадки про відповідальність медичного працівника у нормативних актах цього періоду не було. Не існувало на той час навіть стародавніх аналогів досліджуваної норми. Спочатку були вироблені статuti для Малої Польщі та окремо для Великої Польщі (1347 р.), а в 1368 р., після затвердження на сеймі у місті Віслиця, Статут набув назви – «Віслицький інститут». У 1423 р. Віслицький статут був переглянутий у м. Варті на сеймі й відтоді залишався чинним до кінця Речі Посполитої, тобто до 1795 р. 45 пов'язано з тим, що кримінальне законодавство українських земель у складі Польського королівства, Кримського ханства лише почало розвиватися. Що стосується відповідальності медичних працівників за ненадання допомоги хворому в складі Російської імперії, то в Судебнику 1497 року було передбачено: «...буде из них кто нарочно или не нарочно кого уморит, а про то сыщется и им быть казненным смертию» [2, с. 11].

Більш стрімко кримінальне законодавство щодо відповідальності медичного працівника почало розвиватися в період перебування земель України в складі Великого князівства Литовського. Так, власне, суспільні відносини, які охоронялися від протиправних посягань того періоду, регулювалися редакціями трьох Литовських статутів (1529, 1566, 1588 років), які ґрунтувалися на «Руській правді». Розглянемо більш детально Литовський Статут 1529 року. Так, ст. 21 «Якби хто у своєму домі поранив злодія, коли той обкрадав» розділі 13 «Про злодійство» передбачала відповідальність за діяння, які частково мали характер ненадання допомоги пораненому. Стаття була такого змісту: «Если бы злодеи ранил при злодействе у своему дому, тогда имеет того повести з лицом, што вкрал будеть, до пана, чий ест человек. А еслибы оный пан был далеко, тогда имеет повести до двора нашего з лицом, который будеть близший к то врагу оповедити. А еслибы оного ранного не вел до его пана, чий ест человек, ани до двора господарского, а держал в себе три дни, а он бы в его доме умер, таковый головщину платитъ» [3, с. 186].

Дослівне тлумачення цієї норми засвідчує, що «якби хто у своєму домі поранив злодія, коли той обкрадав, тоді має повести його із речовими доказами, тобто із тим, що вкрадене, до того пана, чия людина. А якби цей пан знаходився далеко, тоді мусить привести його із речовими доказами на наше подвір'я, яке

буде найближчим, і заявити про це властям. А якби цю поранену людину не вів ні до пана, чия людина, ні на господарське подвір'я, а держав у себе три дні і та померла би в його домі, той платить головщину» [4, с. 295].

Особливе місце в історії розвитку кримінального законодавства на українських землях належить козакам. Згідно з даними Густинського літопису, започаткування козацтва 1516 року стало у відповідь на постійні зазіхання на Руські землі сусідніх державних утворень. Однак 1775 року наказом Катерини II російські війська підступно захопили місця дислокації війська запорізького і знищили їх [5, с. 138].

1581 року було видано Аптекарський указ, норми якого запроваджували створення вищої адміністративної установи в Росії XVI–XVII ст. – Аптекарської палати (у її штаті працювало понад 100 висококваліфікованих лікарів та лікарів-аптекарів, алхіміків, костоправів), яка 1707 року перетворилася на Канцелярію головної аптеки, а 1721 року – на Медичну канцелярію.

Даний указ регулював відносини, починаючи з підготовки вітчизняних медичних кадрів і закінчуючи видачею дозволів на право зайняття медичною діяльністю, а також організацію як медичного забезпечення та забезпечення лікарськими засобами, організацію воєнно-медичної служби і лікарського освідування (проведення експертизи хворих та померлих). [6, 425]

Отже, кримінальна відповідальність медичного працівника на землях України в період першої половини XIII ст. – першої половини XVII ст. відображалася в нормативно-правових актах неоднозначно, оскільки заборонна норма охоплювала широке коло суспільно небезпечних діянь, що могли вчинятись як умисно так і необережно, загальним або спеціальним суб'єктом, що вказує на бланкетність норм.

Список використаних джерел

1. Вереща Р., Сулима І. Історія розвитку інституту кримінальної відповідальності медичних та фармацевтичних працівників. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. Число 2. С. 63. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vaau_2013_2_13.pdf.
2. Новоселов В. П. Ответственность работников здравоохранения за профессиональные правонарушения. Новосибирск, 1998. 231 с.
3. Временник Московского общества истории и древностей российских. Кн. 18. М., 1854. 256 с.
4. Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юрид. літ., 2002. Т. 1: Статут Великого князівства Литовського 1529 року. 464 с.
5. Колос М. І. Кримінальне право в Україні (X – початок XXI століття): монографія: у 2 т. Київ: Острог, 2011. Т. 1: Освіта, наука, законодавство. 448 с.
6. Стеценко С.Г., Стеценко В.Ю., Сеньюта І.Я. Медичне право України : підручник / за заг. ред. д. ю. н., проф. С.Г. Стеценка. Київ : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 507 с.

Гетьман А. Д.,

здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент *Левченко Ю. О.*

СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ЗАВОЛОДІННЮ ПАСПОРТОМ АБО ІНШИМ ОСОБИСТИМ ВАЖЛИВИМ ДОКУМЕНТОМ

Спеціально-кримінологічним запобіганням злочинності розуміється сукупність заходів, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямованих на усунення причин та умов, що породжують і сприяють злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [1, с. 144]. Такий вид запобігання злочинам спрямований не тільки на недопущення конкретних проявів з боку певних осіб, а й на ті негативні явища і процеси в суспільстві, які створюють, так би мовити, певний рівень і структуру криміногенного потенціалу, що проявляється, зокрема, у тяжкості вчинених злочинів [2, с. 21–22].

На підставі аналізу іноземного досвіду у спеціально-кримінологічному запобіганні злочинам, пов'язаним з незаконним заволодінням паспортом або іншим особистим важливим документом, пропонуємо визначити три основні стратегії: 1) Збільшення зусиль, які повинен докласти злочинець для вчинення злочину; 2) Збільшення ризиків, з якими повинен зіткнутися злочинець під час вчинення злочину; 3) зменшення винагороди або вигод, які злочинець розраховує отримати від злочину [4].

1. Збільшення зусиль, які повинен докласти злочинець для здійснення злочину, можна забезпечити низкою способів, наприклад: підвищення міцності фізичних перешкод поблизу конкретних об'єктів чи безпосередньо на цих об'єктах; обмеження доступу до певних місць, таких як житлові приміщення або торговельні центри; відволікання правопорушника; обмеження сприятливих чинників, а саме забезпечення умов, коли знаряддя для вчинення певних злочинів відсутні або обмежені [3, с. 198]. Крім того, в контексті запобігання незаконному заволодінню паспортом або іншим особистим важливим документом пропонуємо: підвищити рівень захисту особистих важливих документів, поширювати серед населення інформацію, проводити роз'яснювальну роботу щодо важливості збереження особистих важливих документів та висвітлювати можливості злочинців щодо використання особистих важливих документів інших осіб у злочинних цілях; здійснювати правову пропаганду, роз'яснювальну роботу серед населення, з метою

демонстрації громадянам небезпеку та розповсюдженість крадіжок, способів заволодіння та хитрощів злочинців, при злочинному посяганні на паспорт або особисті важливі документи, окремо варто висвітлювати негативні наслідки, які можуть мати місце для потерпілого від такого злочину.

2. Збільшення ризиків, з якими повинен зіткнутися злочинець під час вчинення злочину. Ризик при вчиненні злочину підвищується, коли зростає реальна чи ймовірна небезпека викриття, арешту або засудження. Реальність чи ймовірність арешту може бути посилена шляхом упровадження різних форм спостереження. У свою чергу, спостереження може бути «технічного» (відео) або «персонального» характеру.

Виділяють три види спостереження:

- офіційне спостереження, спрямоване а саме захист власності, в тому числі особистих важливих документів виявлення та відлякування правопорушників особами, які спеціально для цього призначені (поліція, служби безпеки тощо). Важливе профілактичне значення має проведення поліцією спільно з іншими підрозділами МВС України спеціальних заходів: рейдів, патрулювань, цільових оперативно-розшукових операцій з метою виявлення іноземців, які безпідставно знаходяться у країні, перевірки стану додержання паспортного режиму, тощо.

- спостереження з боку працівників, які спеціально не найняті для цього, але в силу своїх обов'язків виконують таку функцію, наприклад, консьєржі, продавці у магазинах, паркувальники, вчителі тощо.

- природне спостереження, під яким слід розуміти захист осіб і власності звичайними громадянами. Так, американським дослідником О. Ньюманом розвинена ідея, внаслідок чого виникло поняття «охоронюваного простору». У зміст цього поняття закладена думка, яка полягає в тому, щоб мешканці цього простору повністю контролювали його та почувалися на цій території у безпеці. У результаті дослідником розроблена цілісна концепція запобігання злочинам за допомогою дизайну навколишнього середовища (crime prevention through environmental design). Таким чином, місцеві громади, утворені за місцем проживання, мають змогу ефективно запобігати злочинній діяльності. При цьому роль місцевих громад у реалізації завдань щодо попередження злочинності з року в рік підвищується. Це обумовлено активною роботою, що проводиться ними серед всього населення, посиленням ролі і авторитету закону в усіх сферах суспільного життя.

Отже, ймовірність злочину зменшується, якщо потенційний злодій вважатиме, що його можуть побачити, тим самим можливості спостереження значно збільшуються завдяки правильній організації простору різноманітними способами – дизайн, планування будівель та території навколо них [4].

3. Зменшення винагороди або вигод, які злочинець розраховує отримати від злочину. Зменшення вигідності від вчинення злочину досягається шляхом зниження вартості об'єкта посягання [3, с. 199]. Враховуючи, що предметом незаконного заволодіння паспортом або іншим

особистим важливим документом є саме паспорт або будь-який особистий важливий документ, знизити вартість такого об'єкту посягання можна шляхом зменшення можливостей щодо подальшого використання таких предметів у злочинних цілях.

З цією метою, доцільним буде вдосконалення захисту особистих важливих документів, шляхом використання новітніх сучасних технологій, які унеможливають внесення будь-яких змін та здійснення їх фальсифікації, проведення роз'яснювальної роботи серед працівників, посадові обов'язки яких пов'язані з прийманням, зберіганням та опрацюванням паспортів або інших особистих важливих документів; модернізація обладнання та інфраструктури на прикордонних контрольно-пропускних пунктах, проведення тренінгів з підвищення кваліфікації працівникам прикордонної служби, надання доступу до єдиного реєстру вкрадених, втрачених та недійсних паспортів органам державної влади, місцевого самоврядування та банківським установам; запровадження багаторівневої системи ідентифікації особистості, тощо.

Таким чином, спеціально-кримінологічне запобігання має на меті не допустити скоєння реально можливих злочинів, а якщо вони почали відбуватися, то зупинити їх на ранній стадії. Такий вид запобігання злочинам спрямований на зменшення можливостей для вчинення злочинів, збільшують ризики і втрати від злочинної поведінки для злочинця та намагаються звести до мінімуму переваги від скоєного злочину.

Список використаних джерел

1. Кримінологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 440 с.
2. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посібник / Голіна В. В. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
3. Шрамко С.С. Поняття та специфіка стратегії зменшення можливостей зменшення злочинів. *Вісник Асоціації кримінального права України* № 1 (8). 2017. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/07/11_Shramko.pdf.
4. Clarke R. Becoming a Problem-Solving Crime Analyst / R. Clarke, J. Eck ; Jill Dando Institute of Crime Science. – London : University College London, 2003. Retrieved at: http://www.jdi.ucl.ac.uk/publications/other_publications/55steps.

Компанець Є.М.,

аспірант НДІ інтелектуальної власності
НАПрН України

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ПОДІЛУ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ НА РОЗДІЛИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ПІДСТАВІ УГОД

Ефективний захист прав інтелектуальної власності за мінімальний строк – мета кожного правовласника. Одним з інструментів досягнення такої мети в кримінальному судочинстві є інститут провадження на підставі угод. Статистика свідчить про активне використання угод в слідчій та судовій практиці, оскільки вони є альтернативним способом вирішення карно-правових конфліктів у спрощеному порядку. Цілком природно, що новели зіштовхуються з проблемами на практиці та потребують вирішення. Про необхідність удосконалення даного інституту свідчать дослідження науковців, в т.ч. на дисертаційному рівні [5; 6], навчально-наочний посібник Генеральної прокуратури України, узагальнення ВССУ [2], постанова Пленуму ВССУ "Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод" від 11.12.15 р. № 13 [3].

Провадження на підставі угод активно використовується і під час захисту прав інтелектуальної власності, однак в даній категорії злочинів є свої особливості та проблемні питання, що зумовлені:

- розміщенням статей, які передбачають кримінально-правову охорону прав інтелектуальної власності (далі - ПІВ), у різних розділах Особливої частини ККУ;

- правовою природою публічного\приватного обвинувачення щодо різних або одних і тих же об'єктів ПІВ, що в свою чергу обумовлює необхідність чіткого визначення об'єкту посягання (суспільні чи приватні інтереси) та правильної кваліфікації вчиненого діяння.

Формальне розміщення статей, які передбачають кримінально-правову охорону ПІВ у різних розділах Особливої частини ККУ зумовило різні підходи до реалізації інституту угод. Незважаючи на ідентичний родовий об'єкт (ПІВ), злочини за ст. 176,177 розміщені в Розділі V "Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина", а злочини за ст.203-1, 229, 231, 232 в Розділі VII "Злочини у сфері господарської діяльності". Можливо такий розподіл вплинув на віднесення в КПКУ 2012 р. злочинів за ч.1 ст. 176, ч.1 ст. 177, ст. 203-1, 229, 231, 232 ККУ до приватного обвинувачення (ч. 1 ст. 474 КПКУ), а за ч. 2,3 ст. 176, ч. 2,3 ст. 177 до публічного і це мало би сприяти чіткому вибору певного виду угоди.

Відомо, що застосування норм кримінального права відбувається в нерозривному взаємозв'язку з нормами кримінального процесуального права. Ще І.Я. Фойницький відмічав, що шляхи правового встановлення істини у кримінальному процесі повинні бути врегульовані особливістю процесуальних відносин. Вони повинні не підміняти, а лише доповнювати загальні логічні начала [7, с. 8].

У зв'язку з наведеними вище особливостями виникають дискусійні/проблемні питання і суперечлива судова практика, які не сприяють єдності правозастосування в даній категорії справ, що можливо проілюструвати на окремих прикладах.

За результатами вивчення низки вироків з Єдиного реєстру судових рішень за ч. 1 ст. 176, 203-1, 229 ККУ на основі суб'єктного критерію завдання шкоди приватним інтересам в більшості з них необхідно констатувати вірне обрання виду угоди (про примирення), оскільки шкода завдана приватним правам потерпілого. Однак у справі № 711/2061/14-к [9]по обвинуваченню особи за ч. 2 ст. 203-1 ККУ (приватне обвинувачення)вироком затверджено угоду про визнання винуватості.

Даний приклад ілюструє нерозуміння слідчим, прокурором та судом об'єктів посягання та їх взаємозв'язку: 1. Суспільний інтерес - регламентований порядок здійснення господарської діяльності з продажу дисків. 2. Приватний інтерес - авторське право. Приклад ускладнюється тим, що у вирокі по багатоепізодній справі перелічуються назви аудіовізуальних творів які, без сумніву, охороняються авторським правом, тобто наявний як суб'єкт права – потерпілий, так і ознаки іншого пов'язаного злочину – порушення авторських прав (ст.176 ККУ). Не встановлення потерпілих свідчить про поверхневість досудового розслідування, що призвело до неможливості відновлення їх прав. Прокурор та суд не перевірили вид обраної угоди та затвердили наявну, а тому, на нашу думку, вирок не може вважатися законним.

Кардинально інша ситуація у справі № 765/3456/13-к [10] по обвинуваченню особи за ч. 2 ст. 176 ККУ (публічне обвинувачення), де було затверджено угоду про примирення. Об'єкт посягання –приватне (авторське) право. На даному прикладі показано, що дотримання формальних вимог ч. 3 ст. 469 КПКУ (злочин середньої тяжкості, відсутність майнових претензій з боку потерпілого)дозволяє застосувати угоду, нетипову для публічного обвинувачення, в якій виконання перелічених вище умов превалює над змістом права. Однак враховуючи те, що потерпілий відмовився від заявленого позову, необхідно констатувати, що реалізація засобів кримінальної репресії обумовлена (залежить) від потерпілого.

На відміну від попередньої, у справі № 688/2067/15-к [11]вироком затверджено угоду про примирення за ч.1, 2 ст. 176 ККУ. Слід звернути увагу, що частини зазначеної статті віднесені до різних форм обвинувачення (приватне і публічне), за тяжкістю злочини також різні (невеликої та середньої тяжкості). Формальні умови ч. 4 ст. 469 КПКУ до угоди про

примирення дотримано, права потерпілого відновлено в т.ч. шляхом відшкодування шкоди. В даній справі наявне співвідношення приватного і публічного інтересів. Елемент публічності реалізований державою при обранні покарання на підставі ст. 70 ККУ - шляхом складання покарань за ч.1 і 2.

Особливо цікавою для аналізу є справа № 462/2713/18 [8] у зв'язку з багатоепізодним порушенням авторських прав 5-ти правовласників, кожному з яких завдано збитків на суму 1220198 грн. Суд затвердив угоду про визнання винуватості за ч. 2 ст. 176 ККУ, задовольнив цивільні позови на загальну суму більше 6 млн. грн. та призначив покарання – мінімальну санкцію (штраф 17 тис. грн.). З першого погляду в даній справі кожна з сторін отримала позитивний результат: порушник - мінімальний штраф за вчинення злочину середньої тяжкості, прокурор - економію часу на судовий розгляд та швидке надходження штрафу до бюджету, потерпілі відносно швидке відновлення порушених прав. Однак обрання в даній справі угоди про визнання винуватості виглядає суперечливим, оскільки:

- з одного боку не виконано одну з вимог ч. 4 ст. 469 КПКУ ... шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам,

- з іншого, дотримано вимогу виключного випадку за якого допускається укладання такої угоди - надання всіма потерпілими згоди на укладення угоди.

Зважаючи на зазначене вбачається за необхідне також детально дослідити питання наявності чи відсутності підстав для відмови в укладанні угоди, визначених в ч. 7 ст. 474 КПКУ, а саме:

1. Чи правильна правова кваліфікація правопорушення? Очевидно, що за ознакою повторності кваліфікація вірна, однак розмір завданих збитків більш ніж у тисячу разів перевищує н.м.д.г, що вказує на ознаки більш тяжкого злочину (за ч. 3). Думка автора підтверджується вироком у справі № 522/6406/17 [12], в якій за аналогічних фактичних обставин, потерпілих, їх представника та значно менших збитків, злочин було кваліфіковано за ч. 3 ст. 176 ККУ. Кваліфікація напругу пов'язана з наступною підставою;

2. Чи відповідають умови угоди інтересам суспільства? Мінімальний штраф за ч. 2 ст. 176 ККУ – 17 тис. грн, а за ч. 3 – 34 тис. грн. Якщо кваліфікація невірна, бюджетом недоотримано штрафу розмірі 17 тис. грн, що явно суперечить інтересам суспільства.

В п.12 постанови Пленуму ВССУ [3] визначено "У випадку вчинення особою декількох кримінальних правопорушень сторони угоди попередньо мають узгодити (визначити) міру покарання за кожне вчинене суспільно небезпечне діяння, остаточну (сукупну) міру покарання..."

Як було згадано вище, порушено права 5-ти різних юридичних осіб, злочини вчинені неодноразово і за наступний злочин передбачено новий за своїм змістом склад злочину, що дає підстави стверджувати про наявність сукупності злочинів. На думку автора, принцип складання покарань мав би бути реалізований не лише щодо вчинених злочинів (як у справі №

688/2067/15-к), а й з врахуванням порушення прав кожного правовласника. Натомість сторонами узгоджено один мінімальний штраф.

В розглянутому аспекті слід погодитись з Андрушко П.П. [4, с. 15] про необхідність доповнення норм ККУ стосовно порядку призначення покарання на підставі угод та запровадження чітких орієнтирів для правозастосувачів.

3. Визнання порушником та задоволення судом позовів на суму більш 6 млн. грн. не виключає неможливість виконання зобов'язань обвинуваченим. Саме тому питанню підтвердження майнового стану\платоспроможності порушника прокурор і суд мали би приділити особливої уваги.

Слід погодитись з автором Узагальнень ВССУ [2] де констатовано, що недоліки здійснення кримінального провадження на підставі угод "передусім пов'язані з недостатністю досвіду застосування положень КПКУ, відсутності єдиних підходів до вирішення питань в цій категорії проваджень, неправильного тлумачення чинного законодавства і, як наслідок, його неправильним застосування суддями, слідчими, прокурорами".

Аналіз наведених прикладів вказує на низку дискусійних питань, які потребують вирішення шляхом узагальнення судової практики, а в перспективі - реформування законодавства, зокрема:

- унормування балансу суспільних та приватних інтересів;
- конкретизації критеріїв для обрання виду угоди стосовно злочинів проти інтелектуальної власності;
- об'єднання всіх злочинів проти інтелектуальної власності в один розділ ККУ "Злочини проти інтелектуальної власності";
- доопрацювання порядку призначення покарання на підставі угод тощо.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13.04.2012 р., №4651-VI // ВВР України. - 2013. - № 9-10.

2. Узагальнення судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод. 22.01.2014. Вищий спеціалізований суд України розгляду цивільних і кримінальних справ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/print/40988uzagalnennya_sudovoi_praktiki_na_temu_sudova_prktika_zdiysne.html.

3. Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11.12.2015 № 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-15>.

4. Андрушко П.П., Васюк М.М. Питання призначення покарання на підставі угод про примирення та визнання винуватості. Форум права. 2014. №3. С.12-15.

5. Новак Р.В. Кримінальне провадження на підставі угод в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09, Харків, 2015. 214 с.
6. Саєнко Г.Ю. Провадження на підставі угод у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09, Київ, 2017. 254 с.
7. Фойницький И. Я. Курс уголовного процесса. Т. 1 / И. Я. Фойницкий. – СПб., Альфа, 1996. – 607.
8. Вирок Залізничного районного суду м. Львова від 09.08.18 р. у справі № 462/2713/18 <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75836953>
9. Вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 19.03.14 р. у справі № 711/2061/14-к <http://reyestr.court.gov.ua/Review/45291094>
10. Вирок Нахімовського районного суду м. Севастополя від 11.09.13 р. у справі № 765/3456/13-к <http://reyestr.court.gov.ua/Review/33485818>
11. Вирок Шепетівського міськрайонного суду від 25.06.15 р. у справі № 688/2067/15-к <http://reyestr.court.gov.ua/Review/45522742>
12. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 06.09.17 р. у справі № 522/6406/17 <http://reyestr.court.gov.ua/Review/69004423>

Заярна А.О.,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
Навчально-наукового інституту заочного та
дистанційного навчання Національної
академії внутрішніх справ,
Науковий керівник: професор кафедри
кримінального права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент ***Бабаніна В.В.***

ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ РОДОВОГО ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 188-1 КК УКРАЇНИ

В комплексі наукових проблем, пов'язаних із відповідальністю за вчинення злочинів, що стосуються права власності на воду, електричну та теплову енергію, визначне місце займає проблема визначення їх родового об'єкта, який відображає характер суспільної небезпечності цієї категорії злочинів. Значення родового об'єкта полягає і в тому, що його встановлення сприяє в ряді випадків більш точному з'ясуванню змісту, ознак складу конкретного злочину і, в кінцевому підсумку, правильній кваліфікації злочинного діяння. В кримінальному праві родовий об'єкт злочину традиційно розуміється як певна група тотожних або однорідних за своєю соціально-політичною та економічною сутністю суспільних відносин на які можуть посягати злочини певного роду (злочини передбачені певним розділом Особливої частини КК України), внаслідок чого вони повинні

охоронятися єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм.

На основі родового об'єкта законодавець розподіляє кримінально-правові норми в конкретні розділи Особливої частини КК України. Він відображає характер і ступінь суспільної небезпеки окремої групи злочинів, через що виступає своєрідним критерієм об'єднання окремих злочинів у групи та подальшого розташування таких груп в Особливій частині КК України. Саме родовий об'єкт виступає критерієм систематизації норм Особливої частини.

За своєю сутністю викрадення води, електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання є різновидом злочинів проти власності. У доктрині кримінального права існує пріоритетні три позиції щодо визначення родового об'єкта злочинів проти власності: 1) посягання на відносини власності, які як економічна категорія являє собою відносини між людьми з приводу матеріальних благ, при яких одні особи відносяться до матеріальних благ як до своїх, а інші – як до чужих; 2) посягання на власність і в цілому на відносини власності [5, с. 9]; 3) посягання на право власності. Останню позицію підтримували П. С. Матишевський, зазначаючи, що за допомогою правових норм, які охоплюються поняттям права власності, не тільки закріплюються матеріальні блага за певними суб'єктами, а й регулюється порядок придбання і припинення права власності, здійснюється володіння, користування і розпорядження майном, а також захист прав і законних інтересів власника. Злочин проти власності посягають на фактичне право власності, відповідно до якого здійснюється володіння, користування і розпорядження майном або інакше – на право власності в його суб'єктивному сенсі [4, с. 12].

П. П. Андрушко та А. А. Стрижевська зауважують, що у розділі VI «Злочини проти власності» Особливої частини КК право приватної власності є складовою частиною права власності взагалі, яке є родовим об'єктом посягання усіх злочинів проти власності. Конкретні ж злочини, відповідальність за які передбачена цим розділом, можуть посягати або на окремі форми права власності, або ж на декілька із них [1, с. 57].

Т. А. Чумаченко визначає, що родовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 188-1 КК України, є право власності, зміст якого становлять правомочності володіння, користування і розпорядження фізичної чи юридичної особи, держави або територіальної громади, в яких реалізується їх право як власника (власників) [6].

Правомочності щодо володіння, користування, розпорядження, закріпленні у ст. 317 Цивільного кодексу України. Існують різні варіанти розширення такої тріади аж до 11 елементів: 1) право володіння – винятковий фізичний контроль над річчю або право виняткового

користування нею; 2) право використання (застосування корисних властивостей благ для себе); 3) право управління, тобто право вирішувати, як і ким може бути використана річ; 4) право на дохід, тобто на ті блага, які дає реалізація двох попередніх повноважень; 5) право на відчуження, споживання, витрату на свій розсуд, зміну або знищення речі; 6) гарантія від експропріації, або право на безпеку; 7) право передавати річ; 8) безстроковість; 9) заборона використовувати річ на шкоду іншим; 10) можливість використання речі для сплати боргу; 11) залишковий характер, тобто існування правил, що забезпечують відновлення порушеної правомочності [2, с. 68–69].

Згідно ст. 324–327 ЦК суб'єктами права власності є народ України, фізичні та юридичні особи, держава, територіальні громади. Одна з гарантій рівності захисту всіх форм власності – це встановлення кримінальної відповідальності за злочини проти власності, закріпленої в розділі VI «Злочини проти власності» Особливої частини КК України.

У ст. 6 Водного Кодексу України зазначено, що води (водні об'єкти) є виключно власністю українського народу і надаються тільки у користування, а централізоване водопостачання населення (ст. 59) здійснюється підприємствами, установами та організаціями, у віданні яких перебувають питні та господарсько-побутові водопроводи (на підставі Закону України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення»). Аналогічно, в ст. 9 Закону України «Про власність» визначено, що водні ресурси є об'єктами права виключної власності народу України. Природні ресурси в Україні можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності [3, с. 18].

Законодавство України наводить лише окремі тлумачення певних форм власності та дає точне визначення права на власність, зокрема в ст. 2 Закону України «Про власність» зазначено, що право власності – це врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження майном. Правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб, а власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном (ст. 316, 317 Цивільного кодексу України).

Виходячи з викладеного вище можна дійти висновку, що родовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 360 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують право власності.

Список використаних джерел:

1. Андрушко П. П., Стрижевська А. А. Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика: навч. посіб. Київ: Юрисконсульт, 2006. 342 с.

2. Галуцько В. В. Правова охорона власності. *Персонал*. 2006. № 11. С. 68–71.

3. Лапечук П. І., Попович Т. Г., Бесарабчик В. О. Право власності на природні ресурси: особливості здійснення окремих правомочностей. *Приватне право і підприємництво*. 2015. Вип. 14. С. 17–21.

4. Матышевский П. С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления: научно-практ издание. Київ: «Юринком», 1996. 240 с.

5. Наил Абид Аль Рахман Преступления против собственности по уголовному праву Иордании. Амман: изд-во «Дар аль Факир», 1996. 340 с.

6. Чумаченко Т. А. Викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання (ст. 188-1 КК України): кримінально-правова характеристика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Київ, 2008. 16 с.

Мостепанюк Л.О.,

доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ВІК, З ЯКОГО МОЖЕ НАСТАВАТИ КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, У ЗАКОНОДАВСТВІ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ (1921-1991 р.р.)

Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність, є досить динамічним явищем. Це пояснюється волею законодавця, яка ґрунтується на певних історичних умовах розвитку суспільства, особливостях кримінально-правової політики держави у боротьбі зі злочинністю. При встановленні віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, враховуються досягнення медицини, психології, педагогіки та інших наук.

У кримінальному законодавстві Української РСР (1921 – 1991 рр.) спостерігається тенденція щодо визнання 14-річного віку як мінімального віку кримінальної відповідальності. Так, положеннями КК УРСР 1922 р. передбачалося, що покарання не застосовувалось до осіб віком до 14 років, а також до осіб віком від 14 до 16 років, стосовно яких було визнано можливим обмежитись заходами медико-педагогічного характеру.

Основи кримінального законодавства СРСР та Союзних республік 1924 р. встановлювали лише загальні положення про кримінальну відповідальність неповнолітніх [1, с. 52], а визначення конкретного віку, з якого можлива кримінальна відповідальність, відносилося на розгляд республік [2, с. 201]. Відповідно до Основ кримінального законодавства СРСР та Союзних республік 1924 р. був прийнятий та введений в дію КК

УРСР 1927 р. Цей кодекс містив положення, згідно яких до осіб віком до 14 років, які вчинили суспільно-небезпечні діяння, не застосовувались покарання. Таким чином, КК УССР 1922 р. та КК УРСР 1927 р. передбачали тотожні положення щодо визначення мінімального віку, з якого можливе настання кримінальної відповідальності: особи, які не досягли 14-річного віку, не підлягали покаранню.

Починаючи з 1935 р., посилюються тенденції щодо посилення каральної політики відносно неповнолітніх [1, с. 54]. Так, постановою ЦВК та РНК СРСР від 7.04.1935 р. «Про заходи боротьби зі злочинністю серед неповнолітніх» було встановлено, що неповнолітні, починаючи з 12-річного віку, викриті у вчиненні крадіжок, у заподіянні насильства, тілесних ушкоджень, каліцтв, у вбивстві або спробах вбивства, притягаються до кримінальної відповідальності з застосуванням усіх заходів кримінального покарання [2, с. 381-382]. Тут спостерігається зниження мінімального віку, з якого можливе настання кримінальної відповідальності, з 14 до 12 років. Перелік злочинів, відповідальність за які починалась з 12-річного віку, був доповнений указом Президії Верховної Ради СРСР від 10.12.1940 р. «Про кримінальну відповідальність за дії, які можуть викликати аварію поїздів». Ним передбачалося, що неповнолітні з 12 років, які розкручують рейки, підкладають на рейки предмети, які можуть викликати аварію поїздів, повинні притягуватись до кримінальної відповідальності із застосуванням всіх заходів кримінального покарання [2, с. 409]. На думку Т.О. Гончар, такі кроки законодавця свідчать про затвердження в 30-х–50-х рр. курсу на проведення політики щодо неповнолітніх для зниження рівня їх злочинності [3, с. 56].

Основи кримінального законодавства Союзу РСР та Союзних республік від 25.12.1958 р. стали підґрунтям для нового КК УРСР 1960 р. Нормами КК УРСР 1960 р., наслідуючи загальносоюзну кримінально-правову політику Радянського Союзу, з врахуванням збільшених можливостей попередження підліткової злочинності, був підвищений вік кримінальної відповідальності. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність, в КК УРСР 1960 р. був встановлений на рівні 16 років і отримав назву «загальний вік кримінальної відповідальності». Поряд з цим, передбачався спеціальний (знижений) вік кримінальної відповідальності, а також вичерпний перелік тяжких та тяжких злочинів, за вчинення яких особа могла бути притягнена до кримінальної відповідальності з 14 років. Положеннями КК УРСР 1960 р. суду надавалося право застосовувати до осіб, які вчинили злочин невеликої тяжкості у віці до 18 років примусових заходів виховного характеру, які не вважалися покаранням.

Певні коливання як у бік зниження віку кримінальної відповідальності, так і в бік її збільшення, спостерігалися протягом всього

терміну дії радянського законодавства. Найбільших змін зазнавали нижчі межі віку кримінальної відповідальності, які коливалися від 12 до 16 років. Загалом, в цей період нижні вікові межі кримінальної відповідальності коливалися від 14 до 16 років (Керівні начала 1919 р. – 14 років, КК УСРР 1922 р. – 16 років, КК УРСР 1960 р. – 14-16 років).

Отже, для кримінального законодавства Української РСР (1921 – 1991 рр.) характерною особливістю стало підвищення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (16 років), а також його диференціація залежно від ступеня тяжкості вчиненого діяння: за особливо тяжкі злочини кримінальна відповідальність наступала не з 12, а з 14 років. Підвищення віку, з якого можливе настання кримінальної відповідальності, свідчить про бажання законодавця виключити із сфери застосування покарання неповнолітніх, типовий рівень вікового розвитку яких викликає сумніви щодо усвідомлення ними під час вчинення злочинів характеру і значення власних дій.

Список використаних джерел

1. Бурдін В.М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: дис... к. ю. н.: 12.00.08. Київ, 2002. 242 с.
2. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР 1917-1925гг. Под ред. И.Т. Голякова. Москва: Госюриздат, 1953. 463 с.
3. Гончар Т.О. Неповнолітній як суб'єкт відповідальності за кримінальним правом України: дис... к.ю.н. : 12.00.08. Одеса, 2005. 234 с.

Князєв С. М.

здобувач Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ НЕГЛАСНОЇ РОБОТИ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Поняття оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) сьогодні в Україні загалом урегульовано на законодавчому рівні, проте зміст цієї фундаментальної категорії неодноразово визнавався предметом дискусій представниками різних галузей наукових знань. Її розглядали як вітчизняні науковці, так і вчені зарубіжних країн, у яких цей вид діяльності традиційно становить окремий напрям правоохоронної практики. При цьому як в українському науковому середовищі, так і за кордоном досі точаться дискусії щодо формулювання визначення поняття та елементів змісту ОРД. Результати багаторічних обговорень мають не лише теоретичне, а й суто

прикладне значення. Адже тлумачення на рівні закону вказаної категорії безпосередньо впливає на порядок, повноваження та остаточні результати діяльності правоохоронних органів, на ефективність виконання завдань кримінального провадження й роботи з виявлення та припинення злочинів, запобігання кримінальним правопорушенням.

На відміну від поняття ОРД, поняття негласної роботи сьогодні законодавчо не визначено. Йому бракує й наукової уваги. Дана категорія була запроваджена у правоохоронну практику без належного наукового обґрунтування.

Такий крок був вимушеним, оскільки у правових реаліях з введенням у дію КПК України (2012 р.) [1] та внесенням відповідних змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2], значна частина важливої суспільно-корисної діяльності оперативних підрозділів Національної поліції де-факто опинилася поза законом. Ця частина була переважно негласною.

Особливого значення набуло запровадження в кримінальне процесуальне законодавство інституту негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) (глава 21 КПК України), що обумовило зміни і доповнення до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Такими нововведеннями, з одного боку, зламано досить помітну і підтримувану керівниками на той час ОВС залежність слідчих від роботи оперативних працівників. Однак зазначене й зумовило необхідність подальшого законодавчого унормування і відомчого (міжвідомчого) регулювання взаємодії слідства та оперативних підрозділів, зокрема щодо чіткого визначення підстав і порядку проведення, оформлення і використання як на досудових стадіях, так і безпосередньо в суді результатів НСРД.

Такий підхід законодавця став предметом нищівної критики науковців та практичних працівників. Адже його наслідком є те, що оперативні підрозділи правоохоронних органів юридично позбавлені можливості здійснення оперативно-розшукового супроводження кримінального провадження (крім підрозділу детективів, та підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України).

Саме на це вказував М. А. Погорецький ще на момент введення в дію чинного КПК. Зокрема, учений констатував, що законодавець ліквідував інститут оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства, унаслідок чого розширилися можливості підозрюваних, обвинувачених та інших зацікавлених осіб застосовувати різноманітні заходи протидії органам досудового розслідування та суду (вплив на свідків і потерпілих шляхом погроз, підкупу тощо) на усіх стадіях кримінального процесу і, передусім, на судових, де у сторони обвинувачення взагалі

відсутні ефективні засоби викриття такої протидії та протистояння їй [3, с. 270–277].

На цьому наголошував і В. А. Колесник, який зауважував, що ліквідація інституту оперативно-розшукового супроводження кримінального провадження було поспішним рішенням, оскільки потреба в такому супроводженні залишилася, і задовольнити її лише наявними негласними слідчими (розшуковими) діями неможливо. Адже однією слідчою дією не забезпечують проведення іншої. Наприклад, перед тим, як проводити обшук у квартирі підозрюваного, як раніше, так і за новим КПК України, слідчий дізнається, скільки кімнат та інших приміщень у квартирі, хто проживає з власником, коли мешканці виходять із дому й повертаються, чи тримають домашніх тварин, чи можуть несподівано завітати гості тощо. Така оперативна установка потрібна, щоб належним чином підготуватися й ефективно провести слідчу дію – обшук. Це є оперативно-розшуковим забезпеченням діяльності слідчого, і таким саме оперативним воно залишилося. Слідчий, як і раніше, у таких випадках дає окреме доручення не іншим слідчим, а саме оперативно-розшуковим підрозділам [4, с. 32–33].

На необґрунтованість підходу законодавця щодо обмеження повноважень оперативних підрозділів у кримінальному провадженні звертали увагу й інші науковці, зокрема М. Л. Грібов, П. В. Жовтан, С. В. Обшалов, С. О. Сафронов, М. В. Стащак, А. М. Черняк, А. О. Шишкін та ін.

Незважаючи на критику науковців та практиків, а також на подання до Верховної Ради України (у тому числі за участю автора) пропозицій у форматі законопроектів про внесення змін і доповнень до КПК України щодо врегулювання повноважень оперативних підрозділів, законодавець не зробив жодних кроків до виправлення цього становища. Зазначене і стало головною причиною, яка зумовила необхідність запровадження на рівні підзаконного нормативно-правового акту МВС України нової категорії – «негласна робота». Таким чином було відмежовано ОРД як таку від роботи із супроводження оперативними підрозділами кримінального провадження (у т.ч. і комплекс заходів, які виходять за межі виконання доручень слідчого, прокурора на виконання НСРД).

Водночас передумови для розмежування ОРД та негласної роботи були закладені ще задовго до прийняття чинного КПК України. Адже з часу прийняття Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» чи не головною проблемою законодавчого регулювання діяльності оперативних підрозділів було і залишається питання заборони проведення оперативно-розшукових заходів без заведення оперативно-розшукових справ (ч. 3 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») [2].

Тому на сьогодні виникла необхідність переосмислення співвідношення поняття та змісту ОРД (як у теоретичному, так і в праксеологічному аспектах) з поняттям та змістом суто прикладної категорії «негласна робота».

Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 2) ця діяльність закріплено як систему гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [2].

Це визначення не може сформувати однозначного розуміння того, що саме являє собою ОРД. Це зумовлено відсутністю достатньої інформативності. Крім того, законодавець окремо не визначає пошукові, розвідувальні та контррозвідувальні заходи, не розмежовує їх на гласні й негласні та не зазначає їх перелік. Отже, не зрозуміло, що це за заходи. Те саме стосується й «оперативних» та «оперативно-технічних» засобів. Крім як у визначенні ОРД терміни «оперативні засоби», «оперативно-технічні засоби», «пошукові заходи», «розвідувальні заходи», «контррозвідувальні заходи», «гласні заходи», «негласні заходи» у тексті Закону більше не згадуються.

Таким чином, сформувати однозначне уявлення про зміст ОРД і точно визначити її поняття можливо лише ґрунтуючись на комплексному науковому аналізі усієї сукупності норм відповідного закону, на вироблені теорією та перевірені практикою положення щодо змісту діяльності загалом. Комплексний науковий аналіз результатів наукових досліджень, присвячених змісту діяльності (зокрема, юридичної) та її окремих різновидів, дає підстави для висновку щодо наявності значних розбіжностей у поглядах учених.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. Дата оновлення: 22.05.2019. URL: zakon.rada.gov.ua/go/2135-12.

3. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. Київ. 2013. № 1. С. 270–277.

4. Колесник В. Негласні слідчі дії для слідчого – «золоте дно», яке адвокат здатен перетворити в пекло. *Закон і бізнес*. 22.08.2014. Вип. 32–33. URL: <http://zib.com.ua/ua/print>.

Швець А.В.,

аспірант заочної форми навчання
кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
Національної академії внутрішніх
справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ З РАДІОАКТИВНИМИ МАТЕРІАЛАМИ (СТАТТЯ 265 КК УКРАЇНИ)

Розвиток міжнародного співробітництва, глобалізація економічних та суспільних процесів супроводжується появою нових ризиків, пов'язаних із загостренням ідеологічних, національних та релігійних протиріч. Це сприяє активізації терористичної діяльності, яка постійно урізноманітнює форми свого прояву, долучаючи до арсеналу злочинності сучасні досягнення науки та техніки.

Злочинність у сфері обігу радіоактивних, хімічних, біологічних та ядерних (далі – РХБЯ) матеріалів відноситься до нових видів протиправної діяльності і полягає у застосуванні або погрозі застосування радіоактивних, хімічних, біологічних та ядерних матеріалів або забруднюючих пристроїв на їх основі для досягнення соціальних, економічних чи політичних цілей.

Ст. 265 КК України встановлена кримінальна відповідальність за незаконне поводження з радіоактивними матеріалами [1].

У частині 1 цієї статті радіоактивні матеріали визначаються як «джерела іонізуючого випромінювання, радіоактивні речовини або ядерні матеріали, що перебувають у будь-якому фізичному стані в установці або виробі чи в іншому вигляді».

Згідно п. 1.8 Правил забезпечення збереження ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, затверджених наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 14 грудня 2000 року № 241 під радіоактивними матеріалами розуміються будь-які матеріали, які містять радіонукліди і для яких питома активність та сумарна активність вантажу перевищують межі, встановлені нормами, правилами та стандартами з ядерної та радіаційної безпеки [2].

Визначення поняття радіоактивних матеріалів, яке є аналогічним зазначеному у вищевказаних Правилах, дається і у ст. 1 Закону України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії» від 11.01.2000 № 1370-XIV.

Радіоактивні матеріали – це джерела іонізуючого випромінювання, ядерні матеріали та радіоактивні відходи (абз. 15 ч. 1 ст. 1 Закону України

«Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 8 лютого 1995 р.).

Радіоактивні відходи – матеріальні об’єкти та субстанції, активність радіонуклідів або радіоактивне забруднення яких перевищує межі, встановлені діючими нормами, за умови, що використання цих об’єктів та субстанцій не передбачається Законом України «Про поводження з радіоактивними відходами» від 30.05.95 № 255/95-ВР.

Джерело іонізуючого випромінювання – фізичний об’єкт, крім ядерних установок, що містить радіоактивну речовину, або технічний пристрій, який створює або за певних умов може створювати іонізуюче випромінювання (ст. 1 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 8 лютого 1995 р.).

Радіоактивна речовина – речовина, яка створює або в певних умовах здатна створювати іонізуюче випромінювання (абз. 15 п. 2 Інструкції щодо проведення радіаційного контролю транспортних засобів і вантажів у пунктах пропуску через державний кордон та на митній території України, затвердженій наказом Міністерства екології та природних ресурсів від 15 травня 2000 р. № 27) [3, с. 12–13].

Ядерний матеріал – плутоній, за винятком плутонію з концентрацією ізоотопів, що перевищує 80% по плутонію-238, уран-233, уран, збагачений ізоотопами уран-235 чи уран-233, уран, що містить суміш ізоотопів, які зустрічаються в природі у формі, відмінній від руди або рудних залишків, і будь-який матеріал, що містить один або понад вищеназваних елементів (ст. 1 Конвенції про фізичний захист ядерного матеріалу та ядерних установок).

Об’єктивна сторона злочину полягає у вчиненні перелічених у ч. 1 ст. 265 КК дій щодо радіоактивних матеріалів без відповідного дозволу, а саме: придбання, носіння, зберігання, використання, передача, видозмінення, знищення, розпилення, руйнування [4, с. 573].

Незаконним придбанням слід вважати умисні дії, пов’язані з їх набуттям (за винятком викрадення, привласнення, вимагання або заволодіння шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем) всупереч передбаченому законом порядку – в результаті купівлі, обміну, привласнення знайденого, одержання як подарунок, на відшкодування боргу тощо.

Незаконне носіння є умисними, вчиненими без передбаченого законом дозволу діями по їх переміщенню, транспортуванню особою безпосередньо при собі (в руках, одязі, сумці, спеціальному футлярі, транспортному засобі тощо).

Під незаконною передачею слід розуміти надання цих предметів іншій особі у володіння, для тимчасового зберігання чи використання за цільовим призначенням без передбаченого законом дозволу.

Під незаконним зберіганням розуміються умисні дії, які полягають у володінні (незалежно від тривалості в часі) без відповідного дозволу або із простроченням його дії будь-яким із зазначених предметів, що знаходиться не при особі, а в обраному нею місці (п.п. 11, 12, 15 ППВСУ «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» від 26 квітня 2002 року № 3) [5, с. 606].

Використання радіоактивних матеріалів – це отримання їх корисних властивостей, застосування як джерела іонізуючого випромінювання.

Використання джерел іонізуючого випромінювання – один з окремих видів діяльності у сфері використання ядерної енергії, що включає такі види робіт з джерелами іонізуючого випромінювання: експлуатація, технічне обслуговування, зарядження-перезарядження, перетарювання, ремонт, налагоджування, проведення випробовувань з метою визначення технічних характеристик та перевірки на герметичність; введення та виведення з експлуатації установок, що містять джерела іонізуючого випромінювання; монтаж та демонтаж, зберігання (крім транзитного зберігання під час перевезення), отримання (придбання) та передача (збут), у тому числі з метою постачання (Ст. 1 Закону України «Про поводження з радіоактивними відходами» від 30.05.1995).

Видозмінення радіоактивних матеріалів – це переведення радіоактивних матеріалів із одного виду в інший (зміна агрегатного стану (з твердого в рідкий чи газоподібний), проведення хімічних реакцій з такими матеріалами, внаслідок чого змінюється їх хімічна формула; зміна концентрації (збагачення) радіоактивних матеріалів, тощо.

Знищення радіоактивних матеріалів означає приведення до такого стану, коли вони не можуть бути використані за цільовим призначенням. Воно включає в себе хімічні перетворення, механічні ушкодження, фізичні зміни, у т.ч. і на ядерному рівні.

Розпилення радіоактивних матеріалів – це їх розподіл дрібними частками по багатьох місцях, що призводить до зниження їх концентрації і втрати радіаційних властивостей. Розпилення може здійснюватися шляхом випуску радіоактивних газів в атмосферу, виливання рідких радіоактивних матеріалів – у водні об'єкти, розсипання порошку над поверхнею, а також через змішування радіоактивних матеріалів з комунальними чи виробничими відходами, додавання їх у сировину, з якої продукуються-вироби тощо.

Руйнування радіоактивних матеріалів – це також один із способів їх приведення до непридатного стану.

Суб'єкт злочину – загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умисною або необережною виною. Суб'єктивне ставлення до наслідків, вказаних у ч. 2 ст. 265, може виражатися лише в необережності.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 265 КК) є дії, якщо вони вчинені з метою спричинення загибелі людей, шкоди здоров'ю, майнової шкоди у великому розмірі або смачного забруднення довкілля.

Особливо кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 3 ст. 265 КК) є дії: 1) вчинені повторно; 2) за попередньою змовою групою осіб; 3) спричинення загибелі людей; 4) спричинення майнової шкоди у великому розмірі; 5) значне забруднення довкілля; 6) інші тяжкі наслідки [4, с. 574; 5, с. 606–607].

Загибель людей – випадки смерті однієї або кількох осіб.

Спричинення майнової шкоди у великому розмірі – заподіяння прямих збитків на суму, яка в 300 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (примітка до ст. 265 КК).

Значне забруднення довкілля – значне погіршення екологічної обстановки в тому чи іншому регіоні (місцевості) або території, зникнення, масова загибель чи тяжкі захворювання об'єктів тваринного і рослинного світу, забруднення атмосферного повітря, землі, лісових масивів, водоймищ тощо.

Інші тяжкі наслідки – заподіяння тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній людині, середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом і більше особам.

Відношення світової громадськості до цієї проблеми пройшло декілька етапів – від усвідомлення гіпотетичної загрози РХБЯ до встановлення факту існування тіньового ринку РХБЯ матеріалів. Загроза злочинності у сфері обігу таких речовин та матеріалів посилюється тим, що вона носить, здебільшого, міжнародний характер. Це пояснює особливу увагу, яка приділяється світовою спільнотою питанням протидії даному виду злочинної діяльності, організації міжнародного контролю за поширенням ядерних технологій та матеріалів.

Україна займає високу позицію у світовому рейтингу країн, які відповідально відносяться до діяльності, пов'язаної з РХБЯ матеріалами та технологіями. З іншого боку, географічне розташування нашої країни, досвід участі у ядерних програмах СРСР потенційно визначають Україну в зоні ризику для діяльності організованих злочинних груп, метою яких є незаконне поводження з РХБЯ матеріалами або налагодження їх транзиту.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон від 5 квіт. 2001 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

2. Правила забезпечення збереження ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання: наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 14 груд. 2000 р. №

241. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0013-01>

3. Дії поліції під час виявлення фактів незаконного поводження з небезпечними матеріалами: метод. реком. / Максимчук І. М., Сура О. М., Саковський А. А., Фурман Я. В. та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 79 с.

4. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова та ін. 5-те вид., доповн. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина. 2013. 1040 с.

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

Шумейко Д. О.,

старший викладач кафедри
кримінального процесу Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Основною формою пізнання реальної дійсності є наукове пізнання. Воно проходить цілеспрямовано, являє собою наукове дослідження, має певну природу, структуру й особливості. Результатом наукового пізнання виступає система понять, категорій, методологій, методів, законів, теорій. Головною метою наукового пізнання є відкриття об'єктивної істини, що базується на конструктивно-критичному ставленні до дійсності. Основною функцією наукового пізнання є обслуговування потреб практики. Наукове пізнання виступає як складний, суперечливий процес відтворення знань. Наукове пізнання здійснюється за допомогою різних методів дослідження, що є певними способами, прийомами й процедурами, якими повинен володіти суб'єкт пізнання в процесі наукового дослідження.

Наукова методологія має бути заснована на використанні таких критеріїв науковості: системність знання, формальна несуперечність, перевірюваність, відтворюваність, відкритість для критики, свобода від упередженості [1].

Постановка і розв'язання проблем нормативного регулювання та практичної реалізації спеціального кримінального провадження поряд з формально-юридичним вивченням, потребують визначення методології

дослідження, що є обов'язковою умовою для всебічного розкриття сутності, змісту, значення та інших важливих аспектів цього інституту.

Адекватна модель процесу наукового дослідження, результатом якого є нове знання, охоплює стадію формулювання й оцінки проблеми; відкриття, генерування й обґрунтування нових наукових ідей. І хоча наука не має у своєму розпорядженні який-небудь безпомилково діючий метод генерування нових наукових ідей і гіпотез, вона має у своєму розпорядженні широку розмаїтість методів, прийомів, засобів і способів міркувань як логічного, так і евристичного характеру, що значною мірою регулюють і збагачують процес дослідження. Процес дослідження в науці детермінується соціально-історичними, світоглядними і конкретно-науковими вимогами й умовами. Отже, процес пошуку в науці не зводиться до сукупності випадкових відкриттів, раптових осяянь. Насправді «випадкове» тут обумовлено необхідністю рішення насущних проблем розвитку наукового знання.

Виходить, формування новаційного підходу до вивчення державно-правових явищ, можливо лише на основі критичного аналізу традиційних, що сформувалися раніше дефініцій і твердженнях, наукових знаннях. З урахуванням об'єктивних потреб суспільства в дійсний період і можливих змін в майбутньому [2, с. 16].

О.Ф. Скакун загальнотеоретичне поняття і зміст методології визначає як систему загальних підходів, принципів, методів, способів і засобів пізнання права і держави, реалізованих на основі знань про закономірності їхнього застосування за допомогою сукупності юридичних понять і категорій, а також вчення про теоретичні основи їхнього пізнавального використання. Автор (О.Ф. Скакун) виокремлює такі методи: 1) формально-юридичний (догматичний, юридично-технічний); 2) формально-логічний; 3) діалектичний; 4) соціологічний; 5) системного аналізу: а) структурно-системного аналізу (загальної теорії систем); б) структурно-функціонального аналізу; 6) історичний; 7) герменевтичний; 8) правової семіотики; 9) порівняльний; 10) функціонально-інструментальний; 11) теоретико-правового моделювання; 12) теоретико-правового прогнозування [3, с. 8].

З цих позицій теоретико-методологічне дослідження спеціального кримінального провадження відображає його зміст і спрямоване на вирішення низки актуальних проблем, а, насамперед, – термінологічну визначеність та загальну впорядкованість, розкриття особливостей, властивостей досліджуваного інституту, його процесуально-правову природу.

У доктрині методологію переважно розглядають як систему методів дослідження, вчення про науковий метод. Відтак, основоположним поняттям і складником методології є метод.

Метод (від грецької *metodos*) у широкому розумінні слова – «шлях до чогось», шлях дослідження, шлях пізнання, теорія, вчення, свідомий спосіб досягнення певного результату, здійснення певної діяльності, вирішення певних задач. У словнику української мови даються наступні визначення даним поняттям. Метод визначається як: 1) спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя»; 2) прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо) [4, с. 692; 5, с. 34].

Методологічний інструментарій включає сукупність методів, вибір яких зумовлений предметом і об'єктом дослідження, його метою і завданнями, що дозволило концептуально синтезувати аналітичні, статистичні, наукові та інші результати, які були отримані та сформульовані раніше.

Методи дослідження, як основа методології, різноманітні і розглядаються як шлях дослідження і його спосіб. У літературі пропонують різні класифікації методів.

П. М. Рабінович визначає наступну систему методів:

- філософсько-світоглядні підходи (матеріалістичний чи ідеалістичний, діалектичний чи метафізичний, визначення чи заперечення об'єктивних соціальних, у тому числі державно-правових, закономірностей та можливості їх пізнання, здобуття істинних знань про них);

- загальнонаукові методи, що використовуються в усіх або більшості наук (наприклад, структурний, функціональний, сходження від абстрактного до конкретного, формально логічні процедури);

- групові методи, що застосовуються лише в певній групі наук, наприклад, тільки в суспільствознавстві (наприклад, метод конкретно-соціологічного дослідження);

- спеціальні методи, що прийнятні для дослідження предмета, будь-якої однієї науки [6, с. 103].

В. М. Сирих зазначає, що метод правової науки є системою загальних, спеціальних і приватних методів пізнання, що ґрунтуються на матеріалістично-діалектичному методі. Вони охоплюють чотири види, а саме:

- матеріалістичну діалектику;

- загальні прийоми (аналіз і синтез, індукція та дедукція, аналогія, порівняння, системно-структурний підхід тощо);

- спеціальні методи;

- приватно-правові методи [7, с. 13].

Методологію наукового дослідження спеціального кримінального провадження, застосування якої дозволило отримати низку нових наукових знань та висновків, а також здійснити аналіз та узагальнення існуючих наукових та нормативних напрацювань становить її інструментально-

методологічне забезпечення. А саме – філософські, загальнонаукові (емпіричні, теоретичні, загальнологічні), спеціально-наукові (конкретно-наукові) методи дослідження.

Систему методів дослідження складає комплекс філософських (діалектичний, герменевтичний); загальнонаукових (формалізації, аксіоматичний, історичний, аналіз, синтез, індукція і дедукція, аналогія, абстрагування, прогнозування, праксеологічно-правовий, системно-структурний, функціонально-структурний, системно-історичний) та спеціально-наукових (опитування, анкетування, інтерв'ювання, спостереження, вивчення документів, компаративістський, формально-юридичний) методів.

Методологія дослідження визначена із урахуванням принципів всебічності, історизму, комплексності, зв'язку теорії та практики, науковості.

Результатом застосування методології є досягнення належного усвідомлення проблематики, що вивчається та формування найбільш важливих наукових результатів.

Отже, методологія дослідження спеціального кримінального провадження – сукупність методів пізнання, підходів, процедур, способів та засобів, які застосовувались для вирішення спеціальних дослідницьких завдань щодо формулювання нових, удосконалення існуючих теоретичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на формування і розвиток наукового знання та практики застосування спеціального кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Салига К.С. Методологія наукового дослідження економічної ефективності інвестицій в інноваційні проекти. *Ефективна економіка*. 2003. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1791>.
2. Дудченко В.В., Манько Д.Г. Роль методології юридичної науки у становленні новаційного науково-правового мислення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. С. 13–17.
3. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник. 3-тє видання. Київ : Алерта, 2012. 524 с.
4. Великий енциклопедичний юридичний словник / [за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка]. К. : ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2007. 992 с.
5. Скибенко О.І. Методологія дослідження конституційно-правового статусу прокуратури України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 4. С. 33–37.
6. Рабінович П. М. Методологія юридичної науки / П. М. Рабінович. Юридична енциклопедія : в 6 т. К. : Укр. енцикл., 2001. Т. 3. 2001. 789 с.

7. Сырых В. М. Метод правовой науки. Основные элементы, структура / В. М. Сырых. М. : Юрид. лит, 1980. 176 с.

Саміленко В. В.,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
за спеціальністю «Право» Національної
академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ

У сучасних реаліях українського суспільства, в умовах загальної соціальної напруженості, нестабільної економіки, поляризації суспільства за рівнем доходу, суперечливості та непослідовності кроків політичної влади, втрати позитивних ціннісних орієнтацій, занедбання культури, відбувається процес руйнування основ суспільної моральності, що є одним із способів контролю за людською життєдіяльністю, особливою формою суспільної свідомості, а також складовою суспільних відносин. У всьому світі моральність має однаковий зміст, саме це робить її універсальною категорією, яка пронизує майже всі сфери життя людини, відіграючи, таким чином, важливу роль у формуванні як окремої особистості, так і нації загалом [1, с. 1].

Громадський порядок охоплює систему суспільних відносин, урегульованих нормами права та іншими соціальними нормами (мораль, звичаї, традиції), що забезпечують нормальні умови життя населення, повагу до суспільної моралі, до честі і гідності громадян і нормальну діяльність підприємств, установ та організацій. Моральність, як складова громадського порядку, проявляється в добровільному самостійному узгодженні почуттів, прагнень та дій членів суспільства з почуттями, прагненнями та діями співвітчизників, з інтересом та гідністю усього суспільства в цілому [2, с. 126].

Моральність, як об'єкт кримінально-правового захисту, виконує функції забезпечення соціально-психологічного здоров'я суспільства; створює психологічний механізм стримування громадян від вчинків, які суперечать нормам загального співіснування, а отже, є основою для підтримання законності та правопорядку в країні [3].

Найбільш ефективними спеціально-кримінологічними заходами, спрямованими на запобігання злочинам проти моральності, є такі: забезпечення належної охорони та благоустрою місць поховань; налагодження ефективної взаємодії співробітників Національної поліції з

населенням, медичними установами, ветеринарними лікарнями; проведення роз'яснювальної роботи в школах і навчальних закладах серед неповнолітніх та осіб молодіжного віку щодо важливості тих чи інших об'єктів археологічної й культурної спадщини, їх значення для збереження історії та культури рідного краю й держави; співпраця підрозділів кіберполіції з правоохоронними структурами інших країн; розробка та впровадження виховних програм (зокрема програм статевого виховання); чітка правова регламентація дій з продукцією еротичного змісту, забезпечення установ, що здійснюють мистецтвознавчі експертизи, необхідними методичними рекомендаціями; підтримання авторитету релігійних норм і формування в громадян шанобливого ставлення до них; припинення розповсюдження порнографічних матеріалів та предметів; вжиття заходів щодо запобігання статевої деморалізації й підвищенню сексуальної культури населення; боротьба з контрафактною продукцією; недопущення пропаганди жорстокості й насильства в ЗМІ та Інтернеті. Спеціальними заходами запобігання суспільно небезпечним діям, що посягають на моральний і фізичний розвиток неповнолітніх, є такі: виявлення, постановка на облік та профілактика неблагополучних родин, у яких дитина зазнає будь-якої форми насильства або аморального, антисуспільного впливу, а також виявлення, постановка на облік та проведення профілактичної роботи з особами, які раніше вчиняли злочини проти неповнолітніх [1, с. 12].

Список використаних джерел

1. Кулик С.Г. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти моральності: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоряжжя, 2016. 21с.
2. Кримінальне право України. (Особлива частина) : підручник / [А. В. Байлов, А. А. Васильєв, О.О. Житний та ін.] ; за заг. ред. О. М. Литвинова ; наук. ред. серії О. М. Бандурка. Харків : Вид-во ХНУВС, 2011. 572 с.
3. Малярова В.О. визначення злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків через призму сучасного міжнародного законодавства. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Юридические науки». Том 26 (65). 2013. № 2–1 (Ч. 2). С. 222–228.

Копитова О. С.,

суддя Північного апеляційного
господарського суду, старший
співробітник відділу організації наукової
діяльності та захисту права інтелектуальної
власності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ПЕРМАНЕНТНЕ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ЯК ФАКТОР ПОСЛАБЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІ ПІД ЧАС СУДОВОГО ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Реформування законодавства у сфері судової влади останніх десяти років, в частині постійного законодавчого втручання у конституційний статус судді, питань добору судді, інших змін під час перебування його на посаді судді, вочевидь спрямовані, за таких обставин вочевидь на досягнення інших прихованих цілей – а саме закріпити позитивне сприйняття громадськістю звичку втручання у судову владу законодавчого органу. У цьому контексті слід звернутися до позиції О. З. Хотинської-Нор, що «на думку Штефана Гасса, для фактичного втручання законодавчої та виконавчої влади існує багато шляхів, тож складається враження, що незалежність суддів під загрозою. Деякі з таких втручань можуть здаватися звичайними або неминучими, оскільки вони глибоко укорінені у традиційних способах організації держави. До того ж, можна часто почути таку думку, що незалежність суду повинна існувати не тільки теоретично на ґрунті конституційно визначеного положення або принципу, але також має опиратися практично на добросовісність тих, хто долучається до роботи законодавчої та виконавчої влади. Безумовно, покладатися лише на добросовісність представників інших гілок влади дуже шляхетно, але це зрештою призведе до підпорядкування суддівського корпусу. Суддям доведеться, як зазначається з цього приводу у загальному звіті дослідницької комісії МАС, «догоджати руці, з якої вони годуються» [1; 4, с. 51].

Це не просто призводить, а вже майже призвело до повного нівелювання незалежності судової влади як такої, зважаючи на постійні законодавчі зміни судоустрійних законів без паралельного створення й прийняття чітких й прозорих законів (матеріального і процесуального права) та закріплення нових процесуальних інструментів, що оптимізують судовий захист прав і свобод осіб. Природно, що це має наслідком ризик абсолютного нівелювання внутрішньої незалежності судді під час здійснення правосуддя у конкретній справі – під час ухвалення рішення на користь однієї чи другої сторони, що максимально залежить від судового тлумачення у

мотивувальній частині конкретного рішення. Такий стан в свою чергу створює негативні підвалини для неможливості забезпечення єдності судового правозастосування. При реформуванні судової системи, як і політичної, економічної, соціальної систем, найбільш ефективними визнаються гомеостатичні принципи і механізми управління. Гомеостаз передбачає збереження та розвиток найважливіших параметрів системи, порушення яких призводить до втрати нею стійкості та життєздатності. Для судової системи такими, зокрема, є самостійність і незалежність, які в доктрині вивчаються як основоположні принципи судової влади, її невід’ємні атрибути, а також легітимність. Остання свідчить про ступінь довіри суспільства до судової системи, а отже, – виправданість її існування. Саме ці характеристики забезпечують підтримку життєздатності судової системи. Тому розвиток судової системи повинен відбуватися не лише в контексті їх дотримання, а й у контексті прогресу означених параметрів [4, с. 111].

Регулярне законодавче безсистемне втручання в діяльність органів судової влади призвело до фактичного блокування роботи судових інстанцій усіх рівнів та юрисдикцій, наслідком чого є катастрофічна ситуація із накопиченням справ і зупиненням їх розгляду й перегляду усіма судами усіх інстанцій і юрисдикцій. Наголошуємо, що така картина реального стану судової влади може бути визнана як пряме порушення доступності права громадян на розгляд своєї справи (доступність правосуддя) правосуддя для громадян протягом розумного строку (виділено нами – О.К.). У цьому контексті ми також наголошуємо про порушення права осіб на доступ до правосуддя в цілому, чим порушується ключовий засіб забезпечення реалізації права на судовий захист, передбачений ст. 55 Конституції України, як одна з найважливіших гарантій здійснення конституційних й інших прав і свобод людини та громадянина. Передбачене ст. 55 Основного Закону України право громадян на судовий захист є непорушним і повинне гарантуватись державою. Фактичне звуження такого права законодавцем на невизначений термін може призвести до численних звернень громадян як до судів України, так і до міжнародних судових установ, що безумовно, негативно вплине на додержання Україною міжнародних зобов’язань за Конвенцією, зокрема, в частині гарантування прав людини, передбачених у ст. ст. 6, 13 Конвенції. У цьому контексті найбільш драматичним є те, що після численних реформ і всього загального руху у бік розширення сфери компетенції суду (як неодноразово наголошувалося – до ВС перейшло повноваження офіційного тлумачення законів), протягом останніх 29 років, ефективне покращення захисту суб’єктивних прав осіб, а також конституційних прав і свобод людини і громадянина, нині в Україні не демонструється. Продовжується систематичне втручання інших гілок влади

у судову із намаганням в змісті різних публікацій ЗМІ, різного рівня пропаганд тощо, видати цей процес як об'єктивний чинник «нормальності» побудови судової системи держави демократичного типу.

Все це відбувається у зв'язку із: 1) відсутністю програмного документа про розвиток судової системи; 2) існуванням фактору незавершеності системного будівництва й розвитку судової системи; 3) недостатністю сегменту судочинства у реформуванні судової влади, оскільки саме зміни до процесуальних кодексів і важливих законодавчих актів матеріального права, були відтерміновані у часі від судоустрійних реформ, запровадження нових процесуальних інструментів захисту прав осіб, що оптимізує їх захист якісно і в часі (груповий позов, преюдиційний, консультативний запит тощо). Таким чином, викладені об'єктивні фактори, що впливають на зниження зовнішньої незалежності судової влади, стають підставою для створення засад порушення внутрішньої незалежності судді під час його правозастосовної діяльності при здійснення правосуддя. Звичайно, якби українське законодавство було ідеальним, то судові помилки суддів під час правозастосування рано чи пізно зійшли нанівець чи максимально мінімізувалися. Побічним, але не менш жаданим наслідком цього було б підвищення рівня правової культури Українського народу загалом. Хоча, як вже було неодноразово доведено у попередніх розділах, навіть ідеальні чинники не в змозі створити унікальної ситуації ідеальності судового правозастосування – у вигляді кожного високоякісного судового рішення в його мотивованості, обґрунтованості і коректності судового тлумачення.

Наголошуємо, що справедливим правосуддя може бути за сукупності умов: 1) взаємозв'язку і взаємодії внутрішньої незалежності судді із зовнішньою незалежністю судової влади; 2) системи чіткого і прозорого законодавства, що володіє якостями системності, єдності і несуперечливості, тобто відсутності фактору транзитності; 3) єдності судового правозастосування, що у практичному аспекті полягає у судовому верховенстві, внаслідок якого формуються переконливі прецеденти, підтримувані всією юридичною спільнотою України як країни континентального права. Оскільки суди застосовують у своїй діяльності те законодавство, яке є, одним із глобальних факторів, що впливає на єдність судового правозастосування як такого, виступає стабільність законодавства. Україна, на жаль, все ще проживає стан транзитності законодавства (не тільки судового, а загалом), що також об'єктивно підриває єдність судової практики і судового правозастосування.

Список використаних джерел

Штефан Гасс. Деякі спостереження щодо незалежності суду, як вона презентована у міжнародних документах та досвіді. Вісник Центру суддівських студій. 2007. № 10. С. 25–32.

Прилуцький С. В. Вступ до теорії судової влади (Суспільство. Правосуддя. Держава) : моногр. К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. 317 с.

Судова влада : І.Є. Марочкін, Л. М. Москвич, І.В Назаров та ін.: ; за заг. ред. І.Є. Марочкіна. Х. Право, 2015. 792 с.

Хотинська-Нор О. З. Теоретико-правові та праксеологічні засади судової реформи в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2017. 474 с.

Бігунець І. М.,

аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ЗМІСТ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХИСНИКА ЗІ ВСТАНОВЛЕННЯ ОБСТАВИН КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Ефективне використання засобів і способів захисту захисником неможливе без встановлення фактичних обставин кримінального провадження, оскільки пошукова ситуація, що виникає перед ним під час вступу у справу, є одночасно і відправною точкою реалізації ним функції захисту, і процесом, який супроводжує його діяльність у кримінальному провадженні. Змістом діяльності адвоката-захисника зі встановлення обставин кримінального провадження є пошук сприятливої для підзахисного юридично значимої інформації про кримінальне правопорушення.

Діяльність захисника є важливою гарантією забезпечення права на захист у кримінальному судочинстві, оскільки вона має соціальний характер і спрямована на спростування обвинувачення, встановлення обставин, які пом'якшують відповідальність підзахисного, запобігання порушень його конституційних прав. При цьому діяльність захисника спрямована не лише на інтереси підозрюваного, обвинуваченого, а й на інтереси правосуддя [1, с. 59].

Залучення захисника до кримінального провадження на початковому етапі розслідування відповідає інтересам як підозрюваного, так й особи, яка здійснює розслідування. Вступ у кримінальне провадження професійно підготовленого захисника надає можливість підозрюваному отримати кваліфіковану юридичну допомогу, реалізувати надані йому права, мотивувати власну версію у кримінальному провадженні.

Вартим уваги як з наукової, так і з практичної точки зору є зміст п. 7 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» відповідно до якого, адвокат у своїй професійній діяльності має право збирати відомості про факти, що можуть бути використанні як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою [2].

Наразі за законодавством України захисником у кримінальному провадженні може виступати лише адвокат, ряд професійних прав та обов'язків якого закріплено у ст. ст. 20 та 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Також відповідне коло повноважень адвоката-захисника на стадії досудового розслідування закріплено у КПК України, про що вже згадувалося вище.

Варто також зазначити, що чинний КПК України виокремлює випадки, обов'язкової участі захисника. Так, у ч. 1 ст. 52 КПК України вказано, що участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів. У цьому випадку участь захисника забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного [3].

З аналізу змісту вказаної статті КПК України вбачається, що обов'язкова участь захисника в більшості випадків пов'язується з низкою обставин особи-правопорушника. До таких законодавцем віднесено: неповноліття, психічні або фізичні вади, незнання мови, якою ведеться судочинство. Нововведеннями чинного кримінального процесуального закону стало включення до списку випадків про обов'язкову участь захисника осіб, стосовно яких здійснюється спеціальне досудове розслідування або спеціальне судове провадження, – з моменту прийняття відповідного процесуального рішення а також у разі укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості – з моменту ініціювання укладення такої угоди. В кожному, із вказаних вище випадків захисник наділяється відповідними повноваженнями, які визначені та закріплені в окремих розділах кримінального процесуального закону.

Діючи як захисник, адвокат під час досудового розслідування: вивчає матеріали кримінального провадження та наявні фактичні дані, працює над одержанням перспективних доказів, які виправдовують підзахисного; звертається до слідчого, прокурора в порядку ст. 221 КПК з вимогою про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування; з'ясовує правильність юридичної кваліфікації кримінального правопорушення (закон, який обтяжує становище особи не застосовується і не має зворотної дії); перевіряє чи не пропущені строки досудового розслідування, передбачені ст. 219 КПК і в необхідних випадках звертається до слідчого, процесуального прокурора, слідчого судді; здійснює аналіз судової практики та відповідних

рішень ЄСПЛ; вирішує питання про можливість і доцільність оскарження повідомленої підозри (п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України); робить необхідні виписки (у разі заборони копіювання) та копії з матеріалів; готує письмові або усні пояснення на підозру (в порядку ст. 20 КПК), до яких додає відповідні докази, в тому числі і одержані до повідомлення про підозру; вирішує питання про доцільність надання письмових та усних пояснень щодо повідомленої підозри; з'ясовує чи дотримано процесуальні вимоги щодо призначення експертизи (на підставі ухвали слідчого судді; бере участь в засіданнях у слідчого судді щодо застосування запобіжних заходів, в необхідних випадках оскаржує їх; заявляє клопотання про допит свідків (у т. ч., в порядку ст. 225 КПК); якщо клієнт перебуває в ізоляторі, лікувальному закладі, за кордоном тощо, вживає заходів до якнайшвидшої зустрічі, відео чи аудіокомунікації захищеними засобами; з'ясовує у підозрюваного характеризуючи дані (обставини затримання, стан здоров'я, освіту, місце роботи, наявність судимостей тощо); спільно з підзахисним визначається з попередньою правовою позицією у кримінальному провадженні та узгоджує порядок та умови її реалізації; здійснює підготовку підзахисного клієнта до майбутніх слідчих (розшукових) дій та бере безпосередню участь у їх проведенні; в необхідних випадках оскаржує такі дії; заявляє клопотання та подає скарги до слідчого судді на неправомірні дії уповноважених осіб; ознайомлюється з відкритими в порядку ст. ст. 221, 290 КПК матеріалами кримінального провадження та в порядку ч. 9 ст. 290 КПК письмово підтверджує факт надання доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів; одержує розписку або підпис на копії письмового повідомлення про ознайомлення з матеріалами.

Поділяємо окремі законодавчі ініціативи, відображені у Проекті закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» № 9055 щодо законодавчого закріплення загального права адвокатів на ідентифікований доступ до ЄРДР, до автоматизованої системи документообігу суду, усіх інших реєстрів крім реєстрів, що містять інформацію, яка становить державну таємницю [4].

Наразі за незаконне втручання в роботу ЄРДР, несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється автоматизованою системою, існує кримінальна відповідальність, передбачена ст. ст. 361, 362 КК України, що свідчить про наявні обмеження та статус інформації, яка міститься в ЄРДР.

Забезпечення ідентифікованого доступу захисника до ЄРДР дасть можливість контролювати дотримання прав та інтересів підзахисного під час досудового розслідування, покращить якість надання правничої допомоги, сприятиме вчасному реагуванню на виявлені порушення і стане ефективним способом недопущення неправомірних дій, прийнятті процесуальних рішень та бездіяльності органу досудового розслідування. При цьому отримання

ідентифікованого доступу до ЄДРП не є автоматичною процедурою для усіх адвокатів, які отримали свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та дані про які внесені до Єдиного реєстру адвокатів України, порядок буде визначатися Генеральною прокуратурою України або автоматизованою системою за погодженням Ради адвокатів України, а обов'язок зберігання адвокатами професійної таємниці та кримінальна відповідальність за розголошення даних досудового розслідування, встановлена ч. 1 ст. 387 КК України, свідчить про відсутність будь-яких ризиків, пов'язаних з ідентифікованим доступом адвокатів до ЄДРП [5].

Доходимо висновку, що повноваження захисника під час досудового розслідування характеризуються відповідними ознаками: є складовою статусу адвоката; їх виникнення зумовлено конкретним юридичним фактом – залученням слідчим, прокурором, слідчим суддею до участі у кримінальному провадженні.

Тож, з наведених вище законодавчих положень та науково-теоретичних позицій можна зробити висновок, що захисник як учасник кримінального провадження є особою, яка наділена відповідними повноваженнями для реалізації важливої мети: вироблення тактики та стратегії захисту, ефективної реалізації законодавчо закріплених повноважень та надання якісної правової допомоги підзахисному.

Список використаних джерел

1. Кухарук Ю.О. Відвід захисника від участі у кримінальній справі в кримінальному процесі України: монографія. Київ: Центр учб. літ., 2013.148 с.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>. (Дата звернення 30.05.2020).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n384> (Дата звернення 22.06.2020).
4. Проект закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» №9055 від 06.09.2018 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5174-19_ (Дата звернення 30.05.2020)
5. Блащук О.Є. Про ідентифікований доступ адвокатів до єдиного реєстру досудових розслідувань в контексті розширення професійних прав. <https://barristers.org.ua/news/advokat-ao-barristers-blashhuk-olga-pro-identyfikovanyj-dostup-advokativ-do-yedynogo-reyestru-dosudovyh-rozsliduvan-v-konteksti-rozshyrennya-profesijnyh-prav/>

Холоденко Н. О.,

помічник судді Касаційного господарського
суду у складі Верховного Суду

ПРИНЦИП НАУКОВОСТІ ЯК ВИХІДНА ЗАСАДА НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ

Ефективна реалізація наукового забезпечення діяльності судів як автономної сфери, що відзначається цілісним системним характером, можлива за умови дотримання певних принципів, які справляють вплив не лише на зміст діяльності, а й визначають рамки здійснення такої діяльності.

Слід зазначити, що предметно та системно принципи наукового забезпечення діяльності судів в Україні не вивчалися. Фактично, лише В.А. Волошина у своєму дисертаційному дослідженні спробувала виокремити та охарактеризувати принципи науково-консультаційного забезпечення діяльності ВСУ, до яких віднесла: законність, професійність, системність, оперативність, повнота та об'єктивність [1, с.68].

Ми ж переконані в тому, що вихідною засадою наукового забезпечення судової діяльності слід визнати принцип науковості. Це принцип, який передбачає примат об'єктивного наукового знання, що досягається завдяки системі принципів і методів наукового пізнання, над певними кон'юнктурними інтересами (наукова істина повинна бути понад усе), що для сучасних умов функціонування судової системи є вкрай актуальним і важливим.

У такому разі принцип науковості відображає пріоритет сукупності всіх принципів наукового пізнання в процесі, спрямованому на наукове забезпечення діяльності судів.

Серед основних принципів наукового пізнання (методологічні принципи науки) у методичній літературі називають такі:

1) принцип єдності теорії та практики. Практика – критерій істинності того чи іншого теоретичного положення. Теорія, що не спирається на практику, безплідна. Водночас, практика, що не керується науковою теорією, страждає стихійністю, малоефективністю та відсутністю необхідної цілеспрямованості;

2) принцип історизму. Він вимагає необхідність урахуванням в процесі дослідження всіх конкретних умов, в яких розвиваються явища чи процеси: місця, часу, конкретної обстановки. «Не можна оцінювати теорії минулого з позиції сучасності»;

3) принцип об'єктивності. Мистецтво пізнання полягає в тому, щоб знайти шляхи та засоби проникнення у суть феномену, не привносячи при цьому нічого зовнішнього, суб'єктивного;

4) принцип всебічності та комплексності. Будь-який феномен пов'язаний багатьма зв'язками з іншими явищами і його ізоляція, односторонній аналіз неминуче призводить до викривленого, помилкового

висновку. Тому необхідно ураховувати всі взаємозв'язки досліджуваного явища та використовувати різні методи (їх різні поєднання) в процесі дослідження;

5) принцип єдності історичного та логічного. Логіка пізнання об'єкта, феномена відтворює логіку його розвитку, тобто його історію;

6) принцип системності. Передбачає вивчення об'єкта пізнання як системи: виявлення певної множинності її елементів, упорядкування зв'язків, виокремлення серед них системоутворюючих [2, с.41-43].

Дещо іншого підходу дотримується О. Отич. До принципів наукового дослідження він відносить принципи: інтерсуб'єктивності, історизму, достатньої підстави, детермінізму, несуперечливості, перевірюваності й відтворюваності, науковості, наступності й відповідності, цілісності й системності, додатковості. Зміст окремих із них полягає у такому:

- принцип інтерсуб'єктивності відображає властивість загальнозначущості й загальнообов'язковості наукового знання. Він виявляється у прагненні дослідника досягти істинного знання, максимально абстрагуючись від своїх бажань, упереджень, переваг та індивідуальних особливостей наукового пошуку й спрямування його на розкриття загальних особливостей і властивостей досліджуваного об'єкта чи явища;

- принцип достатньої підстави виявляється в тому, що кожна висловлена думка обґрунтовується іншими, істинність яких науково доведена й не підлягає сумніву;

- принцип детермінізму виступає у формі причинності як «...сукупності обставин, що передують в часі певній події й викликають її». Він відображає зв'язок явищ і процесів, коли одні з них за певних умов виступають причиною інших явищ і процесів;

- принцип несуперечливості виявляється у такій логіці наукового мислення дослідника, яка забезпечується дотриманням законів логіки, передусім, закону недопущення суперечності;

- принцип перевірюваності зумовлений вимогою щодо можливості перевірки фактів, досвіду та істинності наукових тверджень з метою їх підтвердження чи спростування;

- принцип відтворюваності, оскільки отримані дані мають бути відтвореними за умови забезпечення для цього подібних умов;

- принципи наступності та відповідності розвитку наукового знання, зумовлений узгодженням здобутого знання зі встановленими раніше принципами, законами й теоріями, які добре перевірені, надійно підтверджені й не викликають сумніву [3].

Усі з зазначених принципів, на нашу думку, повинні бути притаманні сфері наукового забезпечення судової діяльності, визначаючи зміст

принципу науковості як вихідної засади наукового забезпечення діяльності судів.

Список використаних джерел

1. Волошина В.А. Науково-консультативне забезпечення діяльності Верховного Суду України: дис. ...канд. юрид. наук. К., 2016. 256 с.
2. Бахтина И.Л., Лобут А.А., Мартюшов Л.Н. Методология и методы научного познания: учебное пособие. Екатеринбург, 2016. 119 с.
3. Отич О. «Три кити» науки: наукове пізнання – наукове дослідження – наукове знання. *Післядипломна освіта в Україні*. 2016. № 2. С.3–9.

Жук А.А.,

заступник начальника відділу відпроцювань
ризикових підприємств Управління
оперативно-розшукової діяльності ГУ ДФС
України у м. Києві

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ, ЯК МЕХАНІЗМ ОХОРОНИ ПРАВ, СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПІДОЗРЮВАНОГО ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Відповідно до чинного КПК України слідчий суддя уповноважений здійснювати судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні шляхом ухвалення рішень про застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тримання під вартою, надання дозволів на проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, а також розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора під час досудового розслідування.

Слід зазначити, що «судовий контроль за досудовим розслідуванням – законодавчо регламентована, неупереджена діяльність, здійснювана за наявності процесуальної підстави у визначених межах спеціальним суб'єктом – слідчим суддею з метою перевірки дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні» [5, с. 452].

Водночас, законодавець у п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України визначив: «слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні» [2].

Під час проведення досудового розслідування на слідчого суддю покладаються особливі повноваження з нагляду та оцінки процесуальної

діяльності учасників кримінального провадження, та контроль за дотриманням конституційних прав та свобод підозрюваного (обвинуваченого). Саме слідчий суддя повинен об'єктивно оцінити представлені докази на підтримку клопотання про застосування заходу забезпечення, або ж законність та допустимість тих чи інших доказів, які потім будуть досліджені в судовому порядку. Тому за таких умов слідчий суддя завжди перебуватиме під непрямим «підсвідомим» впливом учасників досудового слідства, і лише його неупереджений погляд на факти дозволить отримати справедливий результат роботи. Забезпечення контролю за дотриманням прав, свобод та законних інтересів осіб, які беруть участь у досудовому слідстві, покладає на слідчого суддю обов'язок спостереження за діями, в першу чергу, правоохоронних органів, як носіїв владних функцій. Однак, не варто забувати, що поняття прихильності та завчасного «переходу» на чийсь бік суперечить базовим принципам здійснення правосуддя та кримінального процесу в цілому. Слідчий суддя є гарантом законності, і його безсторонність забезпечує встановлення істини та рівноправності на досудовому слідстві, що, в свою чергу, прямо відображається в процесі судового розгляду [2, с. 454-455].

Значення судового контролю полягає у тому, що завдяки діяльності слідчого судді забезпечуються невідкладним судовим захистом права, свободи та інтереси учасників кримінального провадження, а також створюються належні умови для реалізації засади змагальності під час досудового розслідування [3, с. 3].

На нашу думку при дослідженні діяльності слідчого судді на досудовому розслідуванні, доречним є виокремлення системи специфічних засад її здійснення, які навів Р. І. Тракало, якими, на його думку, є:

1) законність. Під час кримінального провадження слідчий суддя зобов'язаний неухильно додержуватися вимог Конституції України, КПК України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. Невиконання або неточне дотримання кримінального процесуального законодавства України слідчим суддею призводить до суддівського свавілля, підриває авторитет судової влади, порушує права громадян;

2) швидкість (оперативність) розгляду слідчим суддею клопотань слідчого. Клопотання про застосування або зміну запобіжного заходу розглядається слідчим суддею невідкладно, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту фактичного затримання підозрюваного, обвинуваченого або з моменту надходження до суду клопотання, якщо підозрюваний, обвинувачений перебуває на свободі, чи з моменту подання підозрюваним, обвинуваченим, його захисником до суду відповідного клопотання (ст. 186 КПК України). Слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання

підозрюваного, обвинуваченого про зміну запобіжного заходу протягом трьох днів з дня його одержання згідно з правилами, передбаченими для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу (ч. 4 ст. 201 КПК України). Клопотання про обшук розглядається в суді в день його надходження за участю слідчого або прокурора (ч. 4 ст. 234 КПК України) тощо;

3) своєчасність виконання ухвал слідчого судді на проведення процесуальної дії. Так, ухвала слідчого судді щодо застосування запобіжного заходу підлягає негайному виконанню після її оголошення (ст. 205 КПК України). Строк дії ухвал на обшук житла чи іншого володіння особи, не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали (п. 1 ч. 2 ст. 235 КПК України);

4) допустимість повторного звернення до слідчого судді при відмові в наданні дозволу на проведення процесуальної дії. Так, постановлення слідчим суддею ухвали про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії не перешкоджає повторному зверненню з новим клопотанням про надання такого дозволу (ч. 5 ст. 248 КПК України);

5) апеляційний порядок оскарження ухвал слідчого судді (ст.ст. 309–310 КПК України) [4, с. 116].

Зазначені засади характеризують найважливіші риси здійснення повноважень слідчим суддею, як специфічної діяльності під час досудового розслідування, першочергово при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>;
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. // Голос України. – 2012. – 19 травня (№ 90-91);
3. Скрипіна Ю. В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 «Кримінальний процес; криміналістика та судова експертиза». Харків, 2008. 20 с.;
4. Тракало Р. І. Роль слідчого судді у досудовому розслідуванні. Вісник Академії адвокатури України. 2014. Том 11. С. 109–119;
5. Фаринник В. І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика: монографія. Київ: Алерта, 2017. 548.

Кушнірєв В.М.,

ВИДИ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кримінальні процесуальні строки існують в багатьох своїх різновидах, характер яких залежить від мети встановлення строку, його функцій, порядку регулювання відносин, яких він стосується і на які він має вплив. У найбільш загальному вигляді відобразити сутнісні подібності та відмінності будь-яких правових строків між собою та систематизувати накопичені знання про них дозволяє класифікація.

Серед підстав для класифікації строків у кримінальному процесуальному праві велике теоретичне та практичне значення має поділ строків за тими цілями, для яких вони встановлені, за характером їх дій і правовими наслідками, які настають у зв'язку із закінченням того чи іншого строку. За цими ознаками слід розрізняти:

- 1) строки здійснення слідчих, судових та інших процесуальних дій;
- 2) строки прийняття процесуальних рішень;
- 3) строки застосування заходів процесуального примусу;
- 4) строки заявлення учасниками кримінально-процесуальної діяльності клопотань, скарг, заяв, тобто строки захисту прав тих суб'єктів судочинства, які залучаються до кримінального судочинства органами і посадовими особами, які безпосередньо здійснюють провадження в конкретній кримінальній справі.

За юридичним значенням існуючі строки, на наш погляд, можна класифікувати на процесуальні, строки давності та строки примусової дії.

1. За допомогою процесуальних строків закріплюються відрізки часу, в межах яких уповноважені органи та посадові особи зобов'язані вчинити певну процесуальну дію (розглянути скаргу або клопотання, направити копію постанови прокурору, внести у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину тощо). Процесуальними також будуть і строки, що визначають час, протягом якого особа вправі оскаржити рішення особи, котра безпосередньо провадить кримінальне судочинство. Порушення цих строків тягне за собою для винної особи несприятливі наслідки – на посадову особу, яка допустила тяганину у справі, може бути накладено дисциплінарне стягнення. При цьому необхідно зазначити, що порушення процесуальних строків провадження у справах не зупиняють.

2. Що стосується строків давності, то у випадку, якщо вони минули, провадження у справі закривається, а прийняті акти втрачають юридичне значення і стають недійсними.

3. Строки примусової дії визначають час для здійснення окремих заходів кримінально-процесуального примусу. Вони закріплюються безпосередньо законом, а при застосуванні санкцій конкретизуються спеціальною постановою або актом правозастосування, які приймаються відповідно й на підставі закону. Якщо час примусової дії минув, посадова особа зобов'язана припинити її (затримані та заарештовані повинні бути звільнені; відсторонення обвинуваченого від посади повинно бути скасовано тощо).

За правовими наслідками закінчення строків у кримінальному процесі в літературі їх класифікують як:

1) обмежуючі в часі дії, вчинення яких залежить від волі суб'єкта і які є його правом. Закінчення даного строку вказує, що суб'єкт позбавляється свого права, а вчинені ним процесуальні дії не створюють правових наслідків (до таких відносяться строки, протягом яких можуть бути оскаржені дії (бездіяльність) і рішення слідчого, прокурора та суду);

2) обмежуючі в часі вчинення обов'язкових процесуальних дій (строк пред'явлення обвинувачення після винесення постанови про притягнення особи як обвинуваченого). Закінчення даного строку без вчинення дії (пред'явлення обвинувачення) тягне за собою визнання наслідків прийняття процесуального рішення про притягнення особи як обвинуваченого юридично неспроможними. Однак закінчення даного процесуального строку не перешкоджає повторному прийняттю того ж процесуального рішення, після чого строк знову почне свій перебіг;

3) обмежуючі триваючі дії (до таких варто віднести строки провадження досудового розслідування, а також строки тримання під вартою). Закінчення строків досудового розслідування передбачає припинення самої діяльності по здійсненні кримінального провадження, тому що вчинення будь-яких процесуальних дій за межами строків розслідування також додає їм статус юридично неспроможних. Закінчення строку тримання під вартою вимагає негайного звільнення особи. Дані строки обчислюються з урахуванням того строку, плин якого було припинено чи зупинено, або протягом якого особа раніше утримувалася під вартою [1, с. 24–25].

Відповідно до ч. 1 ст. 113 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України процесуальні строки можна також поділити за суб'єктами, які встановлюють тривалість строків, на дві групи:

1) процесуальні строки, встановлені законодавцем;
2) процесуальні строки, встановлені прокурором, слідчим суддею або судом.

Отже, підстави для класифікації процесуальних строків можуть бути самими різноманітними. Зокрема, КПК України дозволяє класифікувати про-

цесуальні строки за суб'єктами, які встановлюють тривалість процесуальних строків (строки, встановлені законодавцем, і строки, встановлені прокурором, слідчим суддею або судом), за правовими наслідками закінчення строків, за юридичним значенням, за характером дій тощо.

Список використаних джерел

1. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України : підручник. 4-те вид., доп. і перероб. Київ : А.С.К., 2003. 1119 с.

Василик В. В.,

аспірант Національної академії
внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Реформи, що нині тривають у державі потребують ґрунтовного наукового супроводу, їх проведення актуалізує широке громадське обговорення нагальних проблем. У центрі цих реформ – зміна парадигми державної політики боротьби зі злочинністю в аспекті верховенства права та основоположності прав людини, захист яких і є віссю усіх перетворень. Без проведення теоретичних і прикладних наукових досліджень з актуальних питань формування та реалізації державної політики у сфері кримінальної політики та її кримінально-виконавчої складової, проблем професійної діяльності та підготовки персоналу, а також без широких відкритих дискусій неможливий подальший прогресивний рух у заданому напрямку [1, с. 112].

Зміна геополітичних векторів України та стрімке прагнення нашої держави до європейської інтеграції диктує ряд вимог, найголовнішими серед яких є побудова ефективних механізмів державно-владного регулювання, забезпечення прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів правових відносин, демократизації суспільно-політичних та економічних процесів.

В системі суспільно-політичних змін виступили органи юстиції. Саме Міністерство юстиції України стало виразником того стрімкого поступу та інноваційності, якого очікує українське суспільство у постреволюційну добу. Саме в системі юстиції активно запроваджується передовий світовий досвід у сфері інновацій надання адміністративних послуг, спрощення та зниження вартості процедур, активне впровадження новітніх інформаційних технологій, навіть у найконсервативнішій сфері, а також, застосування новітніх принципів роботи державних службовців з прозорістю та відкритістю їх діяльності [2, с. 275].

Постановою Кабінету Міністрів України від 18.09.16. № 343 «Деякі питання оптимізації центральних органів виконавчої влади системи юстиції» - Державну пенітенціарну службу ліквідовано, поклавши на Міністерство юстиції

України повноваження з реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації. Такий рішучий крок був зумовлений необхідністю оптимізації діяльності системи виконання покарань [3].

13 вересня 2017 року Кабінетом Міністрів України схвалено Концепцію розвитку пенітенціарної системи України, котра визначила ряд проблем у сфері виконання покарань та шляхів їх подолання. В цьому контексті Міністерством юстиції проведено ряд рішучих кроків, що полягали в оптимізації та зміні кадрової та економічної політики закладів виконання покарань, оновлення матеріально-технічної бази та поліпшення умов утримання засуджених осіб, активізації роботи по превенції порушення прав людини [4].

Одним з найголовніших завдань, що ставить перед собою Концепція – це своєрідна «кадрова революція», тобто оптимізація кадрового складу закладів виконання покарань, добір та професійна перепідготовка кваліфікованих фахівців по роботі із засудженими, підвищення заробітної плати. Особливу увагу, Концепція приділяє переобладнанню існуючих закладів та побудові нових. Свідченням активності в цьому контексті є те, що із 148 установ, що перебувають у сфері державного управління Державної кримінально-виконавчої служби України – в 17 засуджені не утримуються, у зв'язку зі здійсненням оптимізації їх діяльності. Подібна оптимізація, зумовлена вище переліченим, та незначною кількістю осіб, що відбувають покарання у згаданих установах [4].

Існує низка умов, що заважають проведенню реформи пенітенціарної системи - це в першу чергу недофінансування, зумовлене ростом інфляції та значними потребами видатків, а також низьким рівнем зацікавленості іноземних та вітчизняних інвесторів у сфері державно-приватного партнерства. Недофінансування пенітенціарної системи, зумовило значний відтік професійних кадрів. Підготовка нових спеціалістів, вимагає значних затрат бюджетних коштів та часу [5, с. 130].

Насамперед основним завданням пенітенціарної системи, яке намагається вирішити Міністерство юстиції України – законодавче закріплення запланованих реформ. Основною віхою новацій галузі має стати прийняття Закону України «Про пенітенціарну систему». Цей закон, має на меті оновити морально застарілу систему виконання покарань, основоположні принципи якої сформовані у минулому столітті. Зазначений закон має на меті докорінно змінити підходи до роботи із засудженими. Метою пенітенціарної системи має стати не покарання, а перевиховання злочинця, визнання ним своєї вини за вчинений злочин та недопущення протиправної поведінки у майбутньому. А це, у свою чергу, ставить нові вимоги до працівників виправних установ.

Новітні підходи до впливу на особу, що перебуває у конфлікті із законом вже впроваджуються через органи пробації, що діють у системі органів юстиції. Як показує іноземний досвід, значна кількість осіб, що

перебували під наглядом органів пробачії, не повертались до асоціального способу життя, особливі успіхи можна спостерігати при роботі із неповнолітніми злочинцями [6, с. 147].

Система пробачії в Україні запроваджена ще у 2015 році, однак на повну потужність, почала діяти лише в цьому році. На нашу думку, даний напрямок є досить перспективним, зважаючи на високу ефективність, відносно невисоку затратність та людиноцентричну спрямованість.

Отже, підсумовуючи зазначимо, що на даний момент, в кримінально-виконавчій системі України існує ряд системних питань, зумовлених різними чинниками, ключовим шляхом подолання яких стане прийняття нового законодавства, що ляже в основу побудови нової пенітенціарної системи України, зміни підходів до роботи із засудженими, сприятиме економічній взаємодії держави із приватними інвесторами у галузі, та зможе перетворити виправні заклади на прибуткові підприємства.

Список використаних джерел

1. Джу́жа О. М. Про деякі правові засади кримінологічної діяльності персоналу колоній щодо забезпечення безпеки засуджених до позбавлення волі в Україні / О. М. Джу́жа // Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності : тези всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 3 бер. 2017 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 186–190.

2. Фаренюк С. Я. Нормативно-правове забезпечення реформування кримінально-виконавчої системи України // Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 24 берез. 2017 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 272–277.

3. Деякі питання оптимізації центральних органів виконавчої влади системи юстиції: Постанова КМУ від 18.09.16. № 343. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/343-2016-%D0%BF>

4. Концепція розвитку пенітенціарної системи України, затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 № 654. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-%D1%80#Text>.

5. Колб О. Г. Про деякі питання стану наукового дослідження проблеми застосування заходів і засобів безпеки у місцях позбавлення волі // Наукові праці Національного авіаційного університету. Юридичний вісник «Повітряне і космічне право: Наукові праці. –К.: НАУ, 2015. № 2 (35). С. 128-134.

6. Реалізація принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань у кримінально-виконавчій діяльності України: [навч. посіб.] / за. заг. ред. професора. О.М. Джу́жи., О.Г. Колба. К. : Кондор – Видавництво, 2016. 336 с.

Богайчук А.С.,

здобувач ступеня вищої освіти магістра заочної форми навчання юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: професор кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор **Кучинська Оксана Петрівна**

ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Одним із найважливіших понять в теорії кримінально-процесуального доказування є предмет доказування.

Питання про предмет доказування – це питання про те, що підлягає доказуванню у кримінальному судочинстві, інакше кажучи, питання про сукупність явищ зовнішнього світу, пізнання яких необхідне для досягнення завдань кримінального судочинства. Від правильного визначення предмета доказування залежить забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду. Як відомо, безпідставне розширення предмета доказування тягне загромождження кримінального провадження фактами й обставинами, що не мають суттєвого значення для його вирішення, затягування строків досудового розслідування й судового розгляду. Обмеження предмета доказування призводить до неповноти та односторонності досудового розслідування та судового розгляду, може призвести до постановлення виправдувального вироку через недоведеність винуватості особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції (п. 1 ч. 1 ст. 409, ст. 410 КПК України) тощо. Отже, доказуванню повинні підлягати виключно обставини, що мають значення для вирішення кримінального провадження.

У чинному КПК України ч. 1 ст. 91 містить перелік наступних обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні: 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають

кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

Не зважаючи на перелік вказаних обставин у кримінально-процесуальному законі, в юридичній літературі висвітлюються різні підходи до визначення поняття, сутності та змісту предмета доказування.

Результати аналізу наукових джерел свідчать про те, що більшістю процесуалістів доказування розуміється як пізнання обставин злочину, проте питання про співвідношення предмета пізнання та предмета доказування у кримінальному провадженні є дискусійним.

Так, І. М. Лузгін розмежовує поняття «предмет пізнання» і «предмет доказування» у справі, пояснюючи це тим, що перше поняття є значно ширшим, ніж поняття «предмет доказування». С. М. Стахівський вважає, «що для такого розмежування немає достатніх підстав. Адже будь-яка обставина, яка підлягає пізнанню у кримінальному судочинстві, обов'язково входить до предмета доказування, і навпаки, ті обставини, що входять до предмета доказування, теж обов'язково мають бути пізнані органами досудового розслідування чи судової влади».

В науці кримінального процесуального права та в теорії кримінального процесуального доказування прийнято під предметом доказування розуміти не всі обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (хоча з точки зору логіки всі без виключення обставини, що обґрунтовуються доказами є предметом доказування), а тільки ті, що визначають кінцеве вирішення кримінального провадження.

Отже, традиційним в кримінально-процесуальній науці є розуміння предмету доказування як кола *обставин*, що підлягають дослідженню та встановленню у кримінальній справі з метою її правильного вирішення (Ю.М. Грошевий; Артамонова Є.А.). Окремі автори уточнюють, що встановленню підлягають *фактичні обставини* (П.А. Лупинська); обставини, що повинні бути встановлені, є *істотними* для справи (А.С. Кобликов). Низка авторів вважають, що предмет доказування становлять сукупність *фактів і обставин*, що підлягають доказуванню в кримінальній справі (Г. Ф. Горський, Л. Д. Кокорев, П. С. Елькінд).

Л. Т. Ульянова підкреслює, що предмет доказування – це сукупність обставин, що підлягають обов'язковому встановленню в кожній кримінальній справі, незалежно від її специфіки, і які мають правове значення для вирішення справи по суті. Такої точки зору дотримувався С. М. Стахівський.

В. О. Попелюшко під предметом кримінально-процесуального доказування розуміє систему (сукупність) фактів і обставин об'єктивної дійсності, які мають матеріально-правове (кримінально- та цивільно-правове)

і процесуальне (кримінально- та цивільно-процесуальне) значення і є необхідними і достатніми фактичними підставами для вирішення кримінальних справ остаточно і по суті. Проте таке визначення було піддане обґрунтованій, на наш погляд, критиці з боку Є. Г. Коваленко, оскільки необхідність уведення до предмету доказування обставин цивільно-правового та цивільно-процесуального значення, якими, на погляд В. О. Попелюшка, повинні керуватися суб'єкти доказування, при вирішенні кримінальної справи по суті є досить дискусійною.

Як бачимо, зміст предмета доказування визначається по-різному. Розмежовуючи факти й обставини, що підлягають доказуванню, окремі автори виходять із етимологічного значення цих термінів. Так, «факт» розуміється як дійсна, не вигадана подія, дійсне явище; те, що сталося, відбулося насправді; «обставина» – явище, подія, факт і т. ін., що пов'язані з чим-небудь, супроводять або викликають що-небудь, впливають на щось. Зазначені автори обґрунтовано доводять, що факт є об'єктивною дійсністю не залежно від того, чи пізнаний він людиною. Факт є таким і тоді, коли він ще не пізнаний, але повинен бути пізнаним правозастосовними органами, факт залишається таким і після його встановлення. Аналізуючи відповідні положення кримінально-процесуального законодавства, вони доходять висновку, що законодавець має на увазі й факти (наприклад, подію злочину, що мала місце в минулому), і власне обставини (наприклад, ті, що впливають на ступінь й характер відповідальності обвинуваченого). Таким чином, в предмет доказування входять і факти, й обставини.

На наш погляд, вищевказана точка зору є достатньо обґрунтованою та такою, що заслуговує на підтримку. Проте, необхідно зауважити, що оскільки обставина розуміється у тому числі й як факт, що пов'язаний з чим-небудь, супроводить або викликає що-небудь, впливає на щось, то у визначенні поняття «предмет доказування» можна використовувати лише термін «обставини». Таким шляхом пішов законодавець, що у ст. 91 КПК України відносить до обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні й факти, якими є подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, розмір процесуальних витрат, і обставини – мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

Отже, під предметом доказування слід розуміти коло обставин, що підлягають встановленню, в порядку передбаченому КПК України.

Нормативне закріплення предмета доказування в ч. 1 ст. 91 КПК України конкретизується в окремих нормах Особливої частини КК України, в окремих видах проваджень (наприклад, у провадженнях щодо неповнолітніх – ст. 485 КПК України, щодо застосування примусових заходів медичного характеру – ст. 505 КПК України тощо), а також у правозастосовній практиці щодо конкретного кримінального провадження.

Монастирська В. Ю.,

аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Для висвітлення питань діяльності адвоката під час кримінального провадження вбачається за доцільне провести аналіз міжнародного законодавства, яке є провідним орієнтиром у професійній діяльності адвокатів. Це зумовлено його домінуючим значенням у системі правового регулювання. Так, основними стандартами, закріпленими в документах, які вже прийнято за основу більшістю провідних країн світу, а Україні ще потрібно й надалі впроваджувати, є, зокрема, визнання суспільством та державою «особливої ролі» адвокатури, її унікальної і універсальної функції в суспільстві як інституту, якому довірено в сучасних демократіях захищати права і свободи людини [1].

Місце адвоката у суспільному житті визначає Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (прийнятий делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні в Страсбурзі у 1988 році). Даний Загальний кодекс містить окрему норму під назвою «Місце адвоката в суспільному житті», у якій передбачено, що у будь-якому правовому суспільстві адвокату відведено особливу роль; його призначення не обмежено сумлінним виконанням свого обов'язку у межах закону. Адвокат має діяти в інтересах права в цілому так само, як і в інтересах тих, чий права і свободи йому довірено захищати; не лише виступати в суді від імені клієнта, а й надавати йому юридичну допомогу у вигляді порад і консультацій» [1]. В цьому зв'язку на адвоката покладається цілий комплекс зобов'язань як юридичного, так і морального характеру.

Свідченням того, що адвокатурі належить чільне місце серед юридичних засобів захисту прав людини є те, що на VIII Конгресі ООН по

запобіганню злочинам у серпні 1990 р., було прийнято спеціальний документ: «Основні положення про роль адвокатів», який став найважливішим міжнародно-правовим актом регулювання адвокатської діяльності. Даний документ передбачає адекватне забезпечення прав людини і основних свобод, на які усі люди мають право в економічному, соціальному, культурному, суспільному і політичному житті й вимагає, щоб усі люди мали ефективну можливість користування юридичною допомогою, здійснюваною незалежною юридичною професією [2]. Основні положення про роль адвокатів у суспільному та правовому житті держави сформульовано так, щоб допомагати державам-учасникам у їх завданні сприяти і забезпечувати належну роль адвокатів, яка має поважатись і гарантуватися урядами при розробці національного законодавства та його застосуванні як адвокатами, так і суддями, прокурорами, представниками законодавчої, виконавчої влади, правоохоронних органів й суспільством в цілому. За змістом вказаних нормативно-правових документів передбачені обов'язки адвокатів, які включають: консультування клієнта про його права і обов'язки, роз'яснення принципів роботи правової системи; надання допомоги клієнту законним способом і здійснення певних дій для захисту його інтересів; надання клієнту допомоги в судах, трибуналах, адміністративних органах та ін.

Таким чином, саме провідні міжнародно-правові документи формують міжнародні стандарти діяльності адвоката під час кримінального провадження.

Основу правового регулювання діяльності адвоката на міжнародному рівні (загального характеру) складає система міжнародно-правових актів, серед яких: а) Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи від 8 січня 1993 р. № R (93) «Про ефективний доступ до права та правосуддя малозабезпечених»; б) Резолюція Комітету Міністрів Ради Європи від 18 лютого 1996 р. № (76) 5 «Про юридичну допомогу по цивільним, торговим та адміністративним справам»; в) Резолюція Комітету міністрів Ради Європи від 2 березня 1978 р. № (78) 8 «Про юридичну допомогу та консультації»; г) Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи від 14 травня 1981 р. № R (81) 7 «Комітет Міністрів – державам-членам відносно шляхів полегшення доступу до правосуддя»; д) Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи про свободу здійснення адвокатської професії (прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 25 жовтня 2000 р.; е) Основні принципи, які стосуються ролі юристів (прийняті восьмим Конгресом ООН по попередженню злочинності та поведженню із правопорушниками 27 серпня – 7 вересня 1990 р.; е) Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів (прийняті на конференції МАЮ у вересні 1990 р. у м. Нью-Йорк); ж) Загальний Кодекс правил для адвокатів країн

Європейського співтовариства; з) Рекомендації R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи про свободу здійснення професійних адвокатських обов'язків. Прийняті Комітетом Міністрів Ради Європи на 72-й зустрічі заступників міністрів 25 жовтня 2000 р. та ін.

Вперше питання щодо засобів правового захисту було визначено у Міжнародному пакті про громадянські й політичні права, прийнятому 16 грудня 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН. Згідно даного документу кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується: забезпечити, щоб право на правовий захист для будь-якої особи, яка потребує такого захисту, встановлювалось компетентними судовими, адміністративними чи законодавчими властями або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави, і розвивати можливості судового захисту (б. ч. 3 ст. 2). Частиною 2 ст. 14 Міжнародного пакту до гарантій прав обвинуваченого віднесено такі: а) бути терміново і докладно повідомленим мовою, яку він розуміє, про характер і підставу пред'явленого йому обвинувачення; б) мати достатній час і можливість для підготовки свого захисту і спілкування з обраним самим ним захисником; с) бути підданим суду без невинуватої затримки; d) бути підданим суду в його присутності й захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним захисника; якщо він не має захисника, бути повідомленим про право на це і скористатися послугами призначеного йому захисника в будь-якому разі, коли інтереси правосуддя того вимагають, безоплатно для нього в усякому такому випадку, коли у нього немає достатньо коштів для оплати цього захисника [3].

Отже, Міжнародний пакт про громадянські й політичні права 1966 року регламентує окремі положення щодо правових засад адвокатської діяльності, що свідчить про визнання ролі адвокатури на міжнародному рівні, регламентації засад її функціонування у міжнародно-правових документах.

Мінімальні стандартні правила поведінки з ув'язненими 1955 року [4], схвалені Економічною і соціальною радою в її резолюції 663 CI (XXIV) від 31 липня 1957 р. та доповнені Радою від 13 травня 1977 р., передбачають, що ув'язнені з метою свого захисту повинні мати право на допомогу юридичного радника, а у Зводі принципів захисту всіх осіб, що піддаються затриманню чи ув'язненню в якій би то не було формі, затвердженому 43-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН 09 грудня 1989 р. [5], закріплено, що затримана особа має право сама виступати на свій захист або користуватися допомогою адвоката, як це передбачено законом.

Принципи і керівні настанови щодо забезпечення доступу до правової допомоги в системі кримінального правосуддя, прийняті Генеральною Асамблеєю ООН 20 грудня 2012 р. [6], закріплюють участь

адвоката у форми надання правової допомоги, що включає юридичні консультації, правовий захист та представництво осіб, затриманих, заарештованих або тих, які тримаються під вартою, підозрюваних, обвинувачених або засуджених за вчинення кримінальних злочинів, а також потерпілих та свідків, що надаються безоплатно особам, які не мають достатньо коштів або якщо цього вимагають інтереси правосуддя. До того ж правова допомога включає юридичну освіту, забезпечення доступу до правової інформації та інших послуг, що надаються особам з використанням альтернативних механізмів вирішення спорів.

Розглянувши універсальні міжнародно-правові документи, прийняті у межах діяльності ООН, перейдемо до нормативно-правових актів, прийнятих під егідою європейського співтовариства. Розвиваючи правове положення про право на захист, закріплене у Загальній декларації прав людини, європейським співтовариством була прийнята Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [7]. Зокрема, ст. 6 «Право на справедливий судовий розгляд» закріплює для кожного обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення право на захист.

Здійснений аналіз, дає змогу дійти висновку, що міжнародно-правові норми передбачають реалізацію права на правову допомогу адвоката шляхом: забезпечення своєчасного доступу адвоката до клієнта; конфіденційності контактів адвоката із клієнтом; закріплення в законодавстві такого обсягу професійних прав адвоката, який у сучасних умовах розвитку держави і суспільства є достатнім для ефективного виконання відповідної функції правової допомоги; забезпечення неможливості відповідальності адвоката за здійснення законної професійної діяльності; невтручання в законну професійну діяльність адвоката; охорони від незаконних посягань на особу, власність і професійну діяльність адвоката з боку держави.

Список використаних джерел

1. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства, прийнятий делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі 01.10.1988. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_343.

2. Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам 1 серпня 1990 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/995_835.

3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: прийнятий 16 груд. 1966р. резолюцією Генер. Асамблеї ООН 2200А (XXI). Верховна Рада України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

4. Мінімальні стандартні правила поведінки з в'язнями від 30.08.1955 р. Верховна Рада України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_212

5. Звід принципів захисту всіх осіб, які підлягають затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі : резолюція № 43/173 ГА ООН від 9 груд. 1988 р. *Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій*. Амстердам-Київ, 1996. С. 31–37.

6. Принципи і керівні настанови щодо забезпечення доступу до правової допомоги в системі кримінального правосуддя (ООН) від 20 груд. 2012 р. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_42613

7. Конвенція про захист прав людини і основних свобод : міжнар. док від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

Зелькіна Т. Є.,
адвокат

ПРОБЛЕМА ОБМЕЖЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ ОСОБИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ БАНКІВСЬКИХ РАХУНКІВ

В Україні на практиці часто обмежуються майнові права осіб під час проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. Не становить винятку і моніторинг банківських рахунків.

Як слушно зазначає Н. О. Іверук, «у сучасних умовах розвитку світового ринку фінансових послуг з характерною для нього високою мобільністю коштів і швидким розвитком технологій платіжних операцій, моніторинг банківських рахунків є одним з найновіших та найефективніших засобів розкриття злочинності» [4, с. 156]. Так, важливим засобом, що сприяє розкриттю кримінальних правопорушень, є своєчасне і повне отримання інформації, що становить банківську таємницю. Саме тому в багатьох розвинених країнах простежується тенденція до законодавчого обмеження недоторканості банківської інформації.

Крім того, нормативно встановлена процедура проведення негласних слідчих (розшукових) дій перебуває у постійному динамічному розвитку. Так, закріплення моніторингу банківських рахунків як НСРД у ст. 269¹ КПК України було обумовлено, насамперед, необхідністю виконання Україною міжнародних зобов'язань щодо боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму, а також забезпечення Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ) належним негласними засобами для виявлення, попередження, розкриття та розслідування злочинів корупційної спрямованості.

Кримінальне процесуальне законодавство України має регламентувати моніторинг банківських рахунків з дотриманням принципів юридичної

визначеності та пропорційності. Мета застосування моніторингу банківських рахунків має бути суспільно значущою, а засіб для її досягнення – найменш обтяжливим під час кримінального провадження, адже його проведення потребує значних матеріальних витрат [5].

Проте проведений О. С. Стареньким аналіз матеріалів судово-слідчої практики України свідчить, що на сьогодні «лише до 5% результатів НСРД використовуються як докази у кримінальному процесуальному доказуванні, а в окремих областях України цей показник ледве доходить до 3%, що пояснюється перш за все недосконалістю процесуальної форми окремих негласних засобів отримання доказів у кримінальному провадженні, до яких відноситься моніторинг банківських рахунків (ст. 269¹ КПК України)» [5, с. 63].

Також ураховуючи зміни кримінального процесуального законодавства, яким розширено перелік НСРД та коло суб'єктів, уповноважених на їх здійснення, вказана проблематика потребує додаткового дослідження.

Так, відповідно до ст. 269¹ КПК України, за наявності обґрунтованої підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку, або з метою розшуку чи ідентифікації майна, що підлягає конфіскації або спеціальній конфіскації, у кримінальних провадженнях, віднесених до підслідності НАБУ (ч. 5 ст. 216 КПК), прокурор може звернутися до слідчого судді в порядку, передбаченому КПК України, для винесення ухвали про моніторинг банківських рахунків. Згідно з ухвалою слідчого судді банк зобов'язаний надавати НАБУ в поточному режимі інформацію про операції, що здійснюються на одному або декількох банківських рахунках [1].

Зокрема, зазначеною ухвалою надається дозвіл на розкриття банками банківської таємниці стосовно своїх клієнтів. Отже, правовий режим банківської таємниці не є абсолютним, оскільки існують передбачені законом механізми розкриття змісту такої інформації. Згідно з ч. 1 ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність» інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку, є банківською таємницею [2]. Інформація про банки чи клієнтів, що збирається під час проведення банківського та валютного нагляду, становить банківську таємницю.

Так, згідно з ч. 1 ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність» розкриття банківської таємниці можливе: за рішенням суду; на письмову вимогу стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу органам прокуратури України, Служби безпеки

України, Державному бюро розслідувань, Національній поліції, Національному антикорупційному бюро України, Антимонопольному комітету України; на письмову вимогу щодо наявності банківських рахунків центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, тощо [2].

Інформація про операції, що здійснюються на банківських рахунках, повинна доводитися до відома Національного антикорупційного бюро України до виконання відповідної операції, а у разі неможливості - негайно після її виконання [3].

Таким чином, законодавець чітко закріпив випадки, у яких можливе застосування моніторингу банківських рахунків, зокрема, це наявність обґрунтованої підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку або з метою розшуку чи ідентифікації майна, що підлягає конфіскації або спеціальній конфіскації.

На нашу думку, не досить коректно використана законодавча техніка формулювання положень ч. 1 ст. 269¹ КПК України, оскільки моніторинг банківських рахунків, виходячи з її змісту, проводиться: 1) за наявності обґрунтованої підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку; 2) з метою розшуку чи ідентифікації майна, що підлягає конфіскації або спеціальній конфіскації.

Таким чином, першу підставу застосування відповідного негласного засобу отримання доказів сформульовано через визначення умови проведення НСРД – наявність обґрунтованої підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку, а другу – через мету проведення цього негласного заходу. Сполучник «або» вказує на те, що ця НСРД може проводитися як за визначеної умови, так і за наявності підстав припущення можливості досягнення визначеної у нормі мети.

Видається, що у цьому контексті неоднозначним також є формулювання підстави для проведення моніторингу банківських рахунків – «за наявності обґрунтованої підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку». Поділяємо думку О.С. Старенького, що наявність такої підозри в жодному разі не ототожнюється законодавцем із повідомленням про підозру, інакше законодавець обмежить можливості застосування цього заходу на початковому етапі розслідування, коли підозру ще нікому не оголошено [5]. У той же час видається, що з метою уникнення плутанини, яка постійно виникає між практичними працівниками щодо тлумачення таких категорій, як «підозра» та «обґрунтована підозра», під час обрання, зміни чи скасування запобіжних заходів доречніше було б використовувати формулювання «виявлення та фіксація протиправних дій особи з використанням банківського рахунку».

На думку М.А. Погорецького та О.С. Старенького, потрібно також уточнити належність банківських рахунків, що підлягають моніторингу, особі, яка вчинює злочинні дії з їх використанням. Неприпустимим є як обмеження об'єкта моніторингу банківських рахунків лише особою, яка ймовірно здійснює злочинні дії, що розслідуються НАБУ в межах кримінального провадження, так і безпідставне розширення їх кількості. Це питання є досить складним, проте без сумніву потребує свого вирішення та законодавчого закріплення [5].

Таким чином, з огляду на зміст діючого законодавства, моніторинг банківських рахунків може здійснюватися винятково підрозділами детективів та підрозділами внутрішнього контролю НАБУ з метою попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень вчинених вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [2].

Водночас, нам видається, що закріплена кримінальним процесуальним законом регламентація дій по моніторингу банківських рахунків суттєво обмежує можливості інших суб'єктів щодо проведення відповідних дій в ході ОРД та кримінального провадження. Адже результати моніторингу банківських рахунків мають у край важливе значення й під час доказування розслідування кримінальних правопорушень іншої категорії, наприклад, кримінальних правопорушень у сфері банківського кредитування, економічних кримінальних правопорушень, корупційних кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національної поліції України чи Державного бюро розслідувань, податкових чи господарських кримінальних правопорушень тощо.

Варто зазначити, що на сьогодні йде активний процес створення нового органу досудового розслідування – Бюро фінансових розслідувань із запровадженням у його структурі процесуальної фігури детектива, до повноважень якого цілком логічно було б віднести й застосовувати такої НСРД, як моніторинг банківських рахунків, що цілком узгоджувалося б із функціональним призначенням Бюро фінансових розслідувань.

Тим паче, що така модель, за якої моніторинг банківських рахунків уповноважені здійснювати спеціальні підрозділи поліції або фінансової розвідки, вже тривалий час використовується в окремих зарубіжних країнах моніторинг банківських рахунків уповноважені здійснювати спеціальні підрозділи поліції або фінансової розвідки.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що загалом запровадження моніторингу банківських рахунків є досить позитивним. Але це є виключною прерогативою НАБУ. Разом з тим розслідування кримінальних проваджень майнового (фінансового) характеру зумовлює

необхідність використання таких повноважень й іншими органами досудового розслідування. Проте поза увагою законодавця залишаються не врегульовані нормативно прогалини, які зумовлюють проблеми правозастосування і потребують негайного вирішення.

Власне, обмеження майнових прав осіб під час проведення моніторингу банківських рахунків на стадії досудового розслідування є одним із ефективних негласних засобів отримання доказів у кримінальному провадженні. Проте проведений нами системний аналіз положень, які закріплюють процесуальну форму моніторингу банківських рахунків та практики їх застосування, дають підстави дійти висновку про їх недосконалість, що негативно позначається на ефективності використання результатів моніторингу банківських рахунків у кримінальному процесуальному доказуванні.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07 грудня 2000 № 2121-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
3. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>
4. Іверук Н. О. Моніторинг банківських рахунків як негласна слідча (розшукова) дія: проблеми законодавчої регламентації і практичної реалізації та шляхи їх вирішення. Вісник кримінального судочинства: науково-практичний журнал, 2018. № 1. С. 155-161. URL: http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/1_2018_Iveruk.pdf
5. Старенький О.С. Моніторинг банківських рахунків як засіб отримання доказів: питання удосконалення процесуальної форми. Актуальні проблеми кримінального судочинства, 2019, № 3. С. 62-71. URL: <https://vkslaw.knu.ua/ua/3-2019-aktualni-problemy-kryminalnoho-sudochynstva-2/280-problemy-kryminalnoho-protseesu-3/974-monitorynh-bankivskykh-rakhunkiv-iak-zasib-otrymannia-dokaziv-pytannia-udoskonalennia-protseusualnoi-formy>

Тихомиров Д. О.,

докторант докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЩОДО РОЗУМІННЯ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ

Аналіз нормативно правових актів країн Європейського союзу дає можливість знайти визначення терміну «стандарт» як технічної специфікації необов'язкового характеру, що була затверджена визнанням органом стандартизації для постійного чи повторюваного використання.[1] Основною особливістю цього визначення, слід визнати необов'язковість відповідності інших вимог встановленим стандартам. Отже можна зробити висновок, що європейське законодавство розуміє стандарти як щось бажане, рекомендоване, перспективне, але не обов'язкове для виконання, навіть в межах самого європейського союзу. Схоже розуміння стандарту є і в угодах країн Співтовариства незалежних держав, що хоча і має інше визначення з певними уточненнями, хоча необов'язковість дотримання стандартів там також має місце.[2]

При цьому ж існування беззаперечних вимог щодо відповідності діяльності суб'єктів права прийнятим стандартам можна знайти в окремих міжнародно-правових документах, таких як, угода між урядом України та Республіки Польща, де зазначається, що стандарт – це будь-яка вимога до фізичних характеристик, конфігурації матеріальної частини, технічних характеристик, персоналу або правил, про що йдеться в статті 37 Конвенції про міжнародну цивільну авіацію, однакове застосування яких визнається необхідним для забезпечення безпеки або регулярності міжнародної аеронавігації та якої дотримуватимуться Договірні Сторони; у випадку неможливості дотримання стандарту до Міжнародної організації цивільної авіації в обов'язковому порядку направляється повідомлення згідно зі статтею 38 Конвенції.[3]

Закон України «Про стандартизацію» визначає стандарт як – нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнанням органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері. При цьому у нормативному тексті не зазначається чи є стандарти вимогою абсолютною, що не може бути порушена.

Проте слід зазначити, що в більшості випадків законодавець України частіше оперує не загальним поняттям «стандарт», а різноманітними уточненими та конкретизованими, наближеними до предметної сфери впливу

термінами як стандарт початкової, середньої освіти, стандарт якості, стандарт адміністративної послуги, стандарт якості ІКАО тощо.

Аналізуючи розуміння стандартів можна їх розподілити на чотири групи. Перша група – це розуміння стандарту при якому його суть направлена на регулювання результативності діяльності. Таким прикладом стандартів є стандарти у сфері вищої освіти, що розробляється для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості вищої освіти та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти (наукових установ), результатів навчання за відповідними спеціальностями. Таким чином, стандарт визначає сукупність мінімально необхідних вимог, що висуваються більше до результату діяльності, а ніж до самого процесу її здійснення. Це виявляється у передбаченості стандартами сукупності компетентностей, знань, вмінь та навичок, що будуть отримані особами, що здобувають освіту в процесі навчання та напрям на оцінку якості та «результатів освітньої діяльності».

Другою групою є визначення стандарту як регулювання процесу діяльності. Прикладом такого варіанту виступає стандарт надання адміністративної послуги, розуміння якого було передбачено у постанові Кабінету міністрів України як акт, який видається суб'єктом відповідно до нормативно-правових актів, що визначають порядок надання адміністративної послуги, та містить інформацію про адміністративну послугу і процедуру її надання, зокрема умови та відповідальних осіб.[4] Установлювати стандартом адміністративної послуги права і обов'язки громадян забороняється. Дане розуміння направлено на не результативність діяльності, а її процедурно процесуальний порядок і ніяким чином не впливає на вимоги щодо кінцевого результату адміністративної діяльності компетентного суб'єкта.

Третьою групою виступає стандарт, як відносно оціночне поняття. Таким прикладом виступає термін стандарт якості (в напрямі регулювання обігу донорської крові), що визначається нормативно правовим актом як вимоги, що є основою для порівняння.[5]

Четвертим варіантом розуміння стандарту є його вияв у конкретних технічних, поведінкових та інших вимогах, що висувається до виду діяльності. Одним з розповсюджених та прийнятих для використання в міжнародній спільноті стандартів такого виду є стандарт ІКАО – вимоги до фізичних і технічних характеристик, матеріальної частини, персоналу або правил, однакове застосування яких визнається необхідним для забезпечення безпеки, регулярності та ефективності міжнародної аеронавігації В даному випадку визначаються не тільки самі вимоги до процесу діяльності а й зазначається сама мета існування стандарту – забезпечення безпеки.

На основі викладеного можна сформулювати певне зібране поняття стандарту, що б дозволило поєднати різні авторські підходи. Так, стандарт у сфері безпеки можна розуміти як правила, настанови, мінімальні нормативні вимоги, характеристики, що висувуються до певного виду діяльності або її результатів, що формуються компетентними органами, установами на основі консенсусу, сприймаються всіма адресатами як добровільне зобов'язання, а також спрямовані на підтримання допустимого рівня безпеки,

Список використаних джерел

1. О процедуре предоставления информации в области технических стандартов и регламентов, а также правил оказания услуг в информационном обществе. -. ДИРЕКТИВА Європейського парламенту та Ради ЄС від 22 червня 1998р. № 98/34/ЕС URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b11/ed20061120#n71

2. Про технічні бар'єри в зоні вільної торгівлі Угода затверджено із застереженням Постановою Кабінету Міністрів України від 31.05.2006 № 783 (783-2006-п) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_a48/ed20060629/find?text=%D1%F2%E0%ED%E4%E0%F0%F2

3. Про повітряне перевезення УГОДА між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща від 12.03.2013 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_197/ed20130312#n31

4. Про заходи щодо упорядкування адміністративних послуг Постанова кабінету міністрів України від 17 липня 2009 р. N 737 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/737-2009-%D0%BF/ed20130508/find?text=%D1%F2%E0%ED%E4%E0%F0%F2+%E0%E4%EC%B3%ED%B3%F1%F2%F0%E0%F2%E8%E2%ED%EE%BF+%EF%E%F1%EB%F3%E3%E8>

5. Про затвердження Положення для установи переливання крові (щодо організації управління системою якості і безпеки донорської крові та її компонентів) Наказ Міністерства охорони здоров'я України 14.12.2010 N 1112 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0310-11/ed20110325/find?text=%D1%F2%E0%ED%E4%E0%F0%F2+%FF%EA%EE%F1%F2%B3>

Савицький О.А.

аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПОРЯДКУ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІВ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ

Відповідно до ст.6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу. А одним з критеріїв забезпечення незалежності суддів у відправленні об'єктивного і неупередженого правосуддя є особлива процедура притягнення даних осіб до кримінальної відповідальності. При цьому норми Конституції України та спеціальних законів не виключають можливості притягнення їх до кримінальної відповідальності, а лише встановлюють особливу процедуру здійснення кримінального провадження щодо них.

Особливий порядок кримінального провадження відносно суддів за чинним законодавством має ряд особливостей. На законодавчому рівні їхній зміст закріплені у положеннях Закону України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя» та у главі 37 КПК України. Недоторканність судді в разі порушення щодо нього кримінального провадження стосується як особливого порядку проведення досудового розслідування, так і судового провадження, зокрема, затримання таких осіб, обрання запобіжних заходів, повідомлення про підозру, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій.

Створення нового підрозділу судової влади з виключними повноваженнями може не усунути проблеми з корупцією в країні, якщо судді Вищого антикорупційного суду (ВАС) не будуть користуватись додатковими гарантіями. Цю тезу підтримав законодавець, підсиливши рівень гарантій недоторканості і незалежності цих суддів. Зокрема, оцінюючи положення кримінального процесуального законодавства щодо недоторканності суддів ВАС, слід зазначити, що в цілому процедура здійснення кримінального провадження стосовно суддів, в тому числі і суддів ВАС, є однаковою. Водночас, варто відмітити, деякі особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності досліджуваної категорії осіб.

По-перше, відповідно до положення ст. 480¹ КПК України встановлено особливий порядок початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених суддею ВАС. На відміну від суддів судів загальної юрисдикції, відомості, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення суддею ВАС, вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків

Генерального прокурора) у порядку, встановленому КПК України. Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора) зобов'язаний невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту внесення таких відомостей, повідомити Верховний Суд про початок досудового розслідування [1].

Це положення спрямовано на зміцнення гарантій незалежності суддів ВАС та покликане на зменшення можливого впливу на них, враховуючи, що тільки Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора) може починати досудове розслідування щодо зазначеного суб'єкта.

По-друге, особливий порядок застосування заходів кримінально-процесуального примусу, який охоплює:

- особливий порядок затримання, який гарантує право на особисту недоторканність судді, і, відповідно до якого без згоди Вищої ради правосуддя (ВРП) суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. А обов'язок внесення подання про надання згоди на затримання судді ВАС покладається на Генерального прокурора (виконувача обов'язків Генерального прокурора).

Законом України «Про Вищу раду правосуддя» у ст. 59 передбачено, що розгляд подання про надання згоди на затримання судді ВАС, утримання його під вартою чи арештом здійснюється ВРП з обов'язковою участю судді або його представника. Повідомлення про дату, час і місце розгляду відповідного клопотання направляється невідкладно Генеральному прокурору (виконувачу обов'язків Генерального прокурора) та судді ВАС. У разі неявки судді ВАС або його представника на засідання ВРП, розгляд подання здійснюється без їх участі [2].

Рішення ВРП про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом стосовно судді ВАС негайно вручається Генеральному прокурору (виконувачу обов'язків Генерального прокурора).

У контексті розгляду питання щодо надання згоди на затримання судді, в тому числі суддів ВАС, утримання його під вартою чи арештом ВРП, необхідно зазначити, що, наведенні положення законодавця давно викликають чималу дискусію. Деякі науковці критикують зміну суб'єкта, уповноваженого надавати згоду на притягнення суддів до відповідальності, а саме замість Верховної Ради України така згода надаватиметься ВРП. На погляд Н. В. Шелевер, така зміна суб'єкта є недоцільною, оскільки тут буде діяти принцип «суддівської солідарності». Це рішення має приймати політично незалежний орган. Так, Верховна Рада України представляє різні політичні сили, тому й рішення стосовно позбавлення імунітету суддів може

бути об'єктивним. Із цього випливає, що все взаємопов'язане: депутатський і суддівський імунітети. Тому необхідно залишити депутатам імунітет, тоді є хоч якісь шанси, що вони будуть приймати неупереджені рішення стосовно суддів [3, с. 169].

Натомість І. Н. Гоненко переконує, що дорікати ВРП за її «суддівську солідарність» є не зовсім слушним кроком, посилаючись на те, що ВРП формується за принципом політичної нейтральності та професійності, відповідно до ст. 131 КУ, лише 10 членів із 21 обираються з'їздом суддів України із числа суддів чи суддів у відставці, а інші ж члени здебільшого можуть не належати до суддівського корпусу [4, с. 111–112].

Враховуючи точки зору наведених науковців та особливий статус суддів ВАС, вважаємо, що тільки політично незалежний орган, більшість членів якого не належать до суддівського корпусу, може об'єктивно вирішувати питання про обмеження права на особисту свободу та особисту недоторканність суддів ВАС.

- особливий порядок тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя стосовно судді ВАС. Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності ухвалюється ВРП на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора (виконувача обов'язків Генерального прокурора). Тобто ініціювати перед ВРП застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження може виключно Генеральний прокурор та виконувач його обов'язків.

Відповідно до ч. 4 ст. 63 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», на відміну від інших суддів, Генеральний прокурор або його заступник не можуть уповноважити прокурора на вручення судді ВАС копії клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності та матеріалів, що обґрунтовують клопотання, а також на представлення відповідного клопотання під час розгляду на засіданні ВРП.

По-третє, особливий порядок повідомлення про підозру. Відповідно до ч. 1 ст. 480 КПК України, судді ВАС може бути повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення лише Генеральним прокурором (виконувачем обов'язків Генерального прокурора). У ч. 2 цієї ж статті законодавець зазначає, що Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора), може доручити іншим прокурорам здійснити письмове повідомлення про підозру судді ВАС у порядку, передбаченому ч. 1 та 2 ст. 278 КПК України. Наведене законодавче положення означає, що таке повідомлення має бути обов'язково скріплене підписом одного із цих суб'єктів (Генеральним прокурором, виконувачем обов'язки Генерального прокурора), а не безпосередньо ними вручене.

Аналізуючи процедуру притягнення судді до відповідальності, не можна не відзначити процесуальну роль Генерального прокурора та виконувача обов'язків Генерального прокурора у кримінальному провадженні відносно судді ВАС, адже саме ці суб'єкти уповноважені на відкриття кримінального провадження, повідомлення про підозру та внесення відповідних клопотань (подань) про застосування окремих заходів кримінально-процесуального примусу щодо суддів ВАС.

Недоторканність судді ВАС має особливе значення з огляду на специфіку кримінальних проваджень, підслідних такому суду. Саме для усунення можливостей неправомірного тиску на суддів шляхом маніпулювання кримінальними провадженнями КПК України визначає особливий порядок кримінального провадження щодо досліджуваного суб'єкта.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775>.
2. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 7-8, ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
3. Шелевер Н. Особливості реформування суддівського імунітету після внесених змін до Конституції України (в частині правосуддя). *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5/1. С. 167–170.
4. Гоненко І. Н. Імунітет суддів у кримінальному процесі: теоретико-правовий аналіз. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 4 (69). С. 109–114.

Антощук А. О.

доцент кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

В дослідженнях криміналістичного спрямування щодо обігу наркотичних засобів, як правило, приділяється увага загальним питанням розслідування і проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Проте, при вчиненні кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів неповнолітніми особами або за їх участю виникають певні особливості.

Відповідно до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення по державі Офісу Генерального прокурора у 2016 році зареєстровано 23029 злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення, з яких 126 фактів вчинених неповнолітніми або за їх участю. У 2017 році зареєстровано 29010 вказаних фактів, із них 175 неповнолітніми або за їх участю, у 2018 році – 27007 вказаних фактів, із них 186 неповнолітніми або за їх участю, у 2019 році – 28774 вказаних фактів, із них 117 неповнолітніми або за їх участю [1]

Виходячи із правозастосовної практики доводиться констатувати, що кримінальні правопорушення, вчиненні неповнолітніми у сфері обігу наркотичних засобів, у більшості виявляються патрульними поліцейськими або працівниками поліції в ході патрулювання. Невелика кількість таких діянь виявляється в ході оперативно-розшукових заходів або в ході негласних слідчих (розшукових) дій, проведених по іншому кримінальному провадженні. При цьому, доводиться констатувати, що спостерігається і інертність працівників поліції щодо встановлення в подальшому джерела походження наркотичних засобів, виявлених у неповнолітніх, а виділення матеріалів у окреме провадження має формальний характер.

Водночас, слід зазначити, що одним з найбільш важливих завдань реформування правоохоронних органів України є здійснення систематичної протидії злочинам, які становлять суспільну небезпеку для усієї країни. Одним з таких видів суспільно-небезпечних явищ є злочини, пов'язані з незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересиланням з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Швидке та оперативне здійснення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій за фактами вчинення таких правопорушень є запорукою відновлення порушених злочином суспільних відносин, притягнення винних осіб до суворої відповідальності, а також подальшого здійснення профілактичних заходів в цій сфері [2, с. 6].

Які ж особливості розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються неповнолітніми у сфері обігу наркотичних засобів. По-перше, в ході розслідування важливе значення має вивчення особи неповнолітнього підозрюваного. При цьому, воно має значення, як тактичне, так і процесуальне. У тактичному плані це необхідне для підготовки до допиту та інших слідчих (розшукових) дій, вибору оптимального напрямку та найбільш продуктивних методів розслідування такого кримінального провадження.

Істотного значення відіграє визначення симптомів, які можуть бути у неповнолітнього в результаті вживання наркотичних засобів. З метою їх визначення, рекомендується проведення огляду неповнолітнього

(освідування). Ст. 241 КПК України, слідчий, прокурор здійснює освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу [3]. Крім цього, важливе значення має призначення наркологічної експертизи неповнолітнього підозрюваного.

По-друге, допит неповнолітнього підозрюваного по даній категорії кримінальних проваджень відрізняється специфікою і тактико-організаційними прийомами і методами. В процесі допиту підозрюваних осіб доцільно враховувати відсутність або наявність у них наркоманії і ступінь її розвитку, зміст поглядів допитуваного на допустимість незаконного вживання наркотиків. Вважаємо за необхідне для успішного проведення допиту залучати психолога, який допоможе слідчому у виборі засобів, направлених на подолання протидії неповнолітнього підозрюваного (якщо вона прогнозована).

По-третє, важливого значення при вирішенні завдань щодо встановлення всіх обставин розслідуваного факту і його учасників має організація продуктивної взаємодії органів досудового розслідування та оперативних працівників.

По-четверте, до особливостей розслідування кримінальних правопорушень розглядуваної категорії необхідно віднести і вживання заходів щодо забезпечення належної медичної реабілітації неповнолітнього. Пов'язано це із тим, що більшість неповнолітнім обирають запобіжний захід не пов'язаний із триманням під вартою, а у них зберігається коло спілкування, які також можуть бути пов'язанні із вживанням та незаконними діями щодо наркотиків.

Отже, в ході розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються неповнолітніми у сфері обігу наркотичних засобів необхідно враховувати, як специфіку проведення окремих слідчих (розшукових) дій, так і специфіку проведення розслідування в цілому.

Список використаних джерел

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Статистична інформація. Генеральна прокуратура України* : [сайт]. URL:

https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=113281&libid=100820&c=edit&c=fo

2. Багайчук К.О., Савченко О.О., Прибиткова Н.О. Особливості досудового розслідування незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Науково-методичні рекомендації. Харків. 2015. 99 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

Мешковой К.О.,

ад'юнкт кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ

Стрельченко О.Г.,

професор публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВИЙ АСПЕКТ СТВОРЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДІЗНАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку Україна, завершуючи черговий історичний виток, опинилась на порозі серйозного вдосконалення національної правової системи з урахуванням міжнародних правових стандартів та умов сьогодення. Світова глобалізація зумовила виникнення нових видів та форм протиправної діяльності, їх трансформацію та поширення на території України. Разом з тим, зростають масштаби впливу корупції, організованої злочинності та тіньової економіки на суспільні процеси. Науковий підхід як до реформування правової системи в цілому, так і до визначення шляхів удосконалення процедури досудового розслідування передбачає звернення до історичного минулого у контексті аналізу основних етапів становлення та розвитку цього правового інституту.

Передумовами його становлення, як зазначає К.А. Волкова, була необхідність у забезпеченні розшуку винних осіб, які порушили норми звичаєвого права. На переконання науковця, певні риси дізнання вже можна простежити в "Руській правді" ("Суд Ярослава"), у якій згадуються такі форми розшуку, як "звід" та "гоніння сліду" [1, с. 102]. Можна погодитись з даними свідченнями, оскільки у зазначений період було створено розгалужений поліцейський апарат, у якому кримінально-розшукова функція спеціально не виділялася і поліцейські займалися одночасно розшуком та дізнанням поряд з іншими установами.

Водночас по всій території тодішньої України поряд з гетьманськими формами забезпечення розслідування дедалі більше поширювалася судово-

розшукова система Російської імперії. Необхідно зазначити, що поліцейські були уповноважені провадити як дізнання, так і попереднє слідство за переважною кількістю злочинів і проступків. [2, с. 208]. Необхідно відмітити, що дані дії були ефективними, оскільки приватний пристав був зобов'язаний особисто збирати та фіксувати інформацію: про особу, стосовно якої вчинено злочин, про подію вчиненого протиправного діяння, спосіб і знаряддя злочину, час, коли було вчинено злочин, місце, де його було вчинено, очевидців події, які могли пояснити наміри правопорушення та засвідчити причетність злочинця або взагалі його викрити.

Як справедливо зазначив Ю. А. Холод, поліцейська реформа 60-х років XIX ст. торкнулася не лише структури загальної поліції, але й справила істотний вплив на її компетенцію: згідно із зазначеним указом імператора провадження попереднього слідства з кримінальних справ було передано судовим слідчим, справи з дрібних кримінальних та цивільних справ – мировим суддям, господарчі функції та питання благоустрою органам земського та міського самоврядування [3, с. 163–164]. Можна погодитись із думкою вказаного автора, ці заходи сприяли ефективнішій діяльності поліції з виконання нею основного обов'язку – охорони безпеки суспільства і держави.

Складний та непослідовний шлях досліджуваний інститут мав після жовтневого перевороту 1917 р. Так, у результаті вказаних політичних перетворень поліцію як правоохоронний орган було скасовано і створено низку державних органів, серед яких вагоме місце посідала міліція. За визначенням О. В. Гриненка, у той період міліція як орган дізнання наділялася правом проводити лише окремі слідчі дії з подальшою передачею зібраних матеріалів до органів попереднього слідства [4, с. 102]. Можна стверджувати, що дії міліції були певним чином обмежені в даній сфері.

До 1993 р. у КПК України виділялися два види дізнання: у справах, за якими попереднє слідство є обов'язковим, і у справах, з якими воно не є обов'язковим, і де дізнання застосовувалось як основна і остаточна форми попереднього розслідування деяких категорій кримінальних справ. Уже тоді фахівці чітко розмежували дізнання та слідство [5]. Повністю погоджуючись з можливістю виділення на підставі існуючої правової регламентації двох названих видів дізнання.

За умови, коли ні судового слідчого, ні прокурора або його товариша не було на місці, поліція, повідомляючи їм про подію, що містила ознаки злочину, мала самостійно розпочати та провадити дізнання. Після цього зібрані матеріали передавали судовому слідчому, який надалі мав проводити досудове слідство, ретельно перевіряючи відомості, встановлені під час дізнання. За поліцією залишалося право розслідування незначних злочинів і проступків. Відповідно до Статуту кримінального судочинства передбачався

обов'язок поліції виконувати окремі доручення слідчого, зокрема й пов'язані з розшуком злочинців. У ситуації, коли судовий слідчий не міг своєчасно прибути на місце кримінальної події й виникала загроза пошкодження, втрати чи знищення слідів, поліція заміщала судового слідчого в усіх слідчих діях, які не могли бути відкладені, зокрема під час проведення оглядів, освідчування, обшуків, виїмок (стаття 258 СКС) [6, с. 156]. Тому можна стверджувати про позитивні моменти, оскільки судовий слідчий міг перевіряти та доповнювати дізнання, проведене поліцією, а також скасовувати рішення, ухвалені під час дізнання, скасовувати всі без винятку дії, проведені як під час дізнання, так і здійснення невідкладних слідчих дій за відсутності судового слідчого .

23 листопада 2018 р. у другому читанні прийнято Закон України № 7279-д "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень" [7], який запроваджує інститут кримінальних проступків і набув чинності з 1 січня 2020 року. Уведення інституту спрямовано на забезпечення швидкого розслідування кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, а також зменшенню навантаження на слідчих органів досудового розслідування, оскільки їхні повноваження у процесі досудового розслідування кримінальних проступків, згідно з положеннями, передбаченими ч. 3 ст. 38 КПК України [8], зможуть здійснювати співробітники інших підрозділів. Порівняно з досудовим слідством, розслідування у формі дізнання передбачає дещо спрощену процедуру, включаючи скорочені строки розслідування, обмеження у застосування запобіжних заходів і негласних слідчих (розшукових) дій та ін.

Отже, у кримінально-процесуальній науці розкривалась історія виникнення та розвитку дізнання. На думку багатьох науковців, вітчизняне дізнання пройшло три етапи: досудове дізнання другої половини ХІХ та початку ХХ ст. (1964-1917 рр.); період радянської доби (1917-1991 рр.); досудове дізнання незалежної України (з 1991 р. по теперішній час). На наше глибоке переконання, сучасна модель дізнання достатньо вдало відображає позитивний історичний досвід та правову думку.

Список використаних джерел

1. Волкова К. А. Генезис законодательства о дознании как форме предварительного расследования: Борьба с преступностью: теория и практика. *Материалы II Междунар. науч.-практ. конф. Могилев. 2014.* С. 103–104.
2. Когутич І. І. Прокурорський нагляд в Україні : підручник. К., 2011. С. 271-272.

3. Kholod, Y. A. Zahalna politsiia Rosiiskoi imperii v Ukraini v 1862–1905 rr. General Police of the Russian Empire in Ukraine in 1862–1905. Doctoral dissertation, National University of Internal Affairs. Kharkiv in Ukrainian.

4. Гриненко А. В. Уголовный процесс : учебник и практикум для СПО 3-е изд., перераб. и доп. М. : Изд-во Юрайт, 2016. 333 с.

5. Галаган В. І., Яковенко М. О. Становлення і розвиток дізнання як форми досудового розслідування в Україні URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:FEgLoYBx2f0J:nrplaw.ukma.edu.ua/article/view/225370/225216+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>.

6. Бойко О. П. Розвиток законодавства та теоретичних поглядів на взаємодію слідчих із підрозділами карного розшуку на досудовому провадженні. Судова та слідча практика України. 2016. № 1. С. 57–61.

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України № 2617-VIII від 22.11.2018. *Відомості Верховної Ради України*. 2019 р., № 17, стор. 5, стаття 71.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI від 13.04.2012. *Відомості Верховної Ради України*. 2013 р., № 9-10, стор. 474, стаття 88.

Василик Ю. С.,

аспірант кафедри публічного управління
та адміністрування Національної академії
внутрішніх справ

ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНИХ ТА НЕДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ІЗ СУБ'ЄКТАМИ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Як інститут громадянського суспільства і складова правової системи держави нотаріат характеризується діапазоном своїх функцій, які він виконує щодо держави та суспільства. Реалізуючи таку взаємодію органи нотаріату виконують тільки їм властиві функції, серед яких найбільш істотними є такі: забезпечення безспірності і доказової сили документів (нотаріально завірених договорів на випадок спору в суді полегшує стороні можливість довести свою правоту); гарантування законності під час укладення угод, оскільки нотаріус перевіряє наявність необхідного складу юридичних фактів, у тому числі правоздатність і дієздатність сторін, приналежність їм суб'єктивних прав, що вони передають для інших осіб, тощо; надання правової допомоги особам, що звернулися за вчиненням нотаріальних дій [4].

Тобто, з урахуванням викладеного вище маємо відмітити, що взаємодії органів нотаріату з іншими суб'єктами, державними та

недержавними формуваннями, в основному, здійснюється через виконання органами нотаріату своїх функціональних обов'язків. Також така взаємодія відбувається і під час вирішення питань безпосередньої організації нотаріальної діяльності. Так, характеризуючи сучасний нотаріат, Черемних І. Г. зазначає, що нотаріат має унікальну, двояку природу, функціонуючи на межі публічних і приватних інтересів, а тому є з'єднуючою ланкою між державою і громадянським суспільством. З одного боку, нотаріус – особа, уповноважена державою на виконання державної функції по захисту прав і свобод громадян, яка діє від імені держави, з іншого боку – представник вільної професії, що виступає у якості незалежного консультанта сторін [3, с. 4].

Тищенко В. Г. зазначає, що аналіз нормативно-правових актів та спеціальної літератури, дозволяє прийти до висновку, що на сьогодні існує розгалуженість форм взаємодії нотаріату та органів державної влади, не визначено їх сутність та поняття. У зв'язку з цим, автор під поняттям форм взаємодії органів нотаріату з органами публічної влади, пропонує розуміти законодавчо закріплені способи співробітництва, які забезпечують здійснення закріплених за ними повноважень з метою виконання як спільних так і окремих (притаманних лише їм – цим суб'єктам) функцій [2, с. 163].

Взаємодію державних та недержавних органів із суб'єктами нотаріальної діяльності слід розуміти, як засновану на законах і підзаконних нормативних актах, якій в окремих випадках властива спонтанність, що погоджується з правовим статусом, колом повноважень, місцем і часом, ділова співпраця окремих, незалежних один від одного учасників взаємодії і яка направлена на досягнення спільних цілей і загальної мети.

Нами визначено, що взаємодія із державними органами є невід'ємною і важливою складовою для нотаріату. Теорія юридичної науки і юридична практика визначає, що в процесі організації нотаріальної діяльності і здійснення нотаріального процесу, суб'єкти нотаріальної діяльності взаємодіють із різними державними органами та їх структурними утвореннями. Серед низки державних органів, які взаємодіють із суб'єктами нотаріальної діяльності нами виокремлено: Міністерство юстиції України та його регіональні та територіальні структури; податкові органи, правоохоронні органи та суди.

Недержавними органами, які взаємодіють із органами системи нотаріату є, в першу чергу, Нотаріальна палата України, оскільки її взаємодія із органами нотаріату закріплена на законодавчому рівні і вказаний орган та його структурні підрозділи є найбільш дотичними до суб'єктів нотаріальної діяльності.

Також ми прийшли до висновку, що форми взаємодії – це організаційно та функціонально обумовлена ділова співпраця конкретно визначених

суб'єктів, кожен з яких наділений відповідним колом повноважень, функцій та завдань, і які мають на меті досягнення конкретних цілей, виконання завдань в результаті здійснення спільної співпраці.

Найбільш поширеними формами взаємодії державних та недержавних органів із суб'єктами нотаріальної діяльності, які сьогодні вивчаються теорією юридичної науки і, по суті своїй використовуються на практиці, є: формальні й неформальні; прямі й непрямі; процесуальні та організаційні. Вважаємо, що їхнє детальне науково-теоретичне вивчення з подальшим нормативним закріпленням є важливою складовою удосконалення практичної сторони вказаних органів та суб'єктів.

Список використаних джерел

1. Сміян Л. С. Нікітін Ю. В., Хоменко П. Г. Нотаріат в Україні: навч. посіб. Київ : КНТ, 2008. 677 с.
2. Тищенко В. Г. Функціональна та організаційна взаємодія нотаріату з органами публічної влади в Україні. Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія". 2016. Вип. 2. С. 158-169.
3. Черемных И. Г. Российский нотариат: прошлое, настоящее, будущее. Москва : ОКТБ. 1999. 240 с.

Гуріч О. В.,

адвокат адвокатського об'єднання
«Дефендо Капітал»

ГАРАНТІЇ ЗАСАДИ ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Затримання особи, яке застосовують з підстав і в порядку, визначеному КПК України, є тимчасовим запобіжним заходом, який застосовують з підстав та в порядку, визначеному КПК України, суть якого полягає в тимчасовій ізоляції особи, яку підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення, шляхом поміщення її до спеціальної установи [1, с. 187]. У міжнародних договорах затримання тлумачать як стан будь-якої особи, позбавленої особистої свободи без засудження за здійснення правопорушення.

Аналіз норм кримінального процесуального законодавства надає можливість стверджувати, що законодавець визначив процесуальну форму затримання з гарантуванням засади змагальності сторін під час його застосування. До вимог, які гарантують змагальність під час здійснення затримання, слід віднести: 1) повідомлення затриманого про підстави

затримання, у вчиненні якого злочину його підозрюють і про його права; 2) забезпечення права на захист під час затримання; 3) судовий контроль прийняття рішення про обмеження права на свободу й особисту недоторканність; 4) ініціювання перевірки законності затримання шляхом його оскарження до суду; 5) можливість відшкодування шкоди в разі незаконного затримання.

Вимога повідомлення затриманого про підстави затримання, у вчиненні якого злочину його підозрюють і про його права закріплена в п. 2 ст. 5 Європейської конвенції з прав людини та в ч. 4 ст. 208 КПК України, де зазначено, що уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину його підозрюють, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання та місце перебування відповідно до положень ст. 213 КПК України, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені КПК України [2]. На важливості дотримання цього правила акцентовано в прецедентній практиці Європейського суду з прав людини, адже роз'яснення причин затримання має важливе значення для реалізації затриманим належних йому прав. Зокрема, у рішенні в справі «Ван дер Леер проти Нідерландів» зазначено, що будь-яка особа, яка має право ініціювати судове провадження, аби домогтися невідкладного прийняття рішення щодо законності її затримання, не зможе ефективно скористатися цим правом, якщо її негайно і належно не буде поінформовано про причини, через які її було позбавлено волі (п. 28) [3].

Зазначене засвідчує, що обізнаність особи щодо його прав і підстав затримання є передумовою реалізації засади змагальності під час застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження.

Реалізація змагальності передбачає наявність сторін кримінального провадження, які мають протилежні інтереси. Адже змагання в кримінальному процесі, зауважує М. А. Маркуш, не може відбуватися, якщо не забезпечено право на захист чи немає можливості його реалізувати. Можливість спростувати позицію та аргументи протилежної сторони з використанням рівних процесуальних прав робить зв'язок принципу змагальності з принципом забезпечення права на захист невід'ємним і обов'язковим [4, с. 53].

Участь захисника під час затримання гарантується шляхом: надання затриманій особі допомоги у встановленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, а також надання можливості використати засоби зв'язку для запрошення захисника (ч. 1 ст. 48 КПК

України); або залучення захисника з центру надання безоплатної вторинної правової допомоги [2].

Порядок забезпечення участі захисника під час затримання залежить від бажання та можливості затриманого запросити захисника. Тобто затриманий або самостійно запрошує захисника, або уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги (ч. 4 ст. 213 КПК України). У перший рік дії КПК України, відповідно до Моніторингового звіту «Реалізація нового КПК України у першому півріччі 2013 року», було виявлено такі недоліки реалізації цього положення: центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги повідомляють не про всі випадки затримання осіб; не дотримуються строків повідомлення центрів; викликаних захисників не в усіх випадках допускають до затриманих осіб; затриманих осіб продовжують примушувати відмовитися від захисника, попри передбачене КПК України правило про те, що докази, отримані під час затримання підозрюваного без його захисника, визнають недопустимими, їх не можуть надалі використовувати в кримінальному провадженні; із затриманою особою проводять процесуальні дії до прибуття захисника; не забезпечують конфіденційні умови спілкування захисника із затриманим тощо [5, с. 220].

Функція захисту, як і функція обвинувачення, виникають з моменту затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. У цьому випадку слід акцентувати увагу на моменті допуску захисника до затриманого. Зокрема, у ч. 3 ст. 12 КПК України зазначено, що затримана особа, особа, взята під варту або обмежена у праві на вільне пересування в інший спосіб, має право на зустріч із захисником (захисниками) у кримінальному провадженні негайно в розумний строк на її вимогу без обмеження в часі та кількості в робочі, вихідні, святкові, неробочі дні в будь-який час за власною ініціативою та/або ініціативою захисника [2]. Цікавим у цьому контексті є правило Міранди, яке полягає в тому, що під час затримання особі мають роз'яснюватися її право на адвоката та право не свідчити проти себе, а затриманий має підтвердити, що розуміє ці права. Це правило було запроваджено 1966 року Верховним судом США у справі «Ернесто Міранда проти штату Аризона». Відповідно до обставин справи Міранда був поміщений під варту й після допитів зізнався у вчиненні злочину. Однак перед процесуальними діями співробітники поліції не роз'яснили йому його права. Верховний суд США у своєму рішенні зазначив, що будь-які свідчення можуть бути використані в суді тільки в тому випадку, якщо сторона обвинувачення може довести, що підозрюваний перед допитом був поінформований про право на адвоката і про право не свідчити проти себе [6].

Отже, повідомлення затриманого про підстави затримання, у вчиненні якого злочину його підозрюють, про його права, а також забезпечення права на захист є базовою гарантією змагального кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процес : підручник / за ред. Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ : ЦУЛ, 2013. 544 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : затв. Законом України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775>.
3. Справа «Ван Дер Лер Проти Нідерландів (Van Der Leer V. The netherlands)» (Заява № 11509/85) : рішення Європейського суду з прав людини від 22 січ. 1990 р. *Європейський суд з прав людини* : [сайт]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-105947&filename=CASE%20OF%20VAN%20DER%20LEER%20v.%20THE%20NETHERLANDS%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D.pdf>.
4. Маркуш М. А. Принцип змагальності в кримінальному процесі України : монографія. Харків : Вапнярчук Н. М., 2007. 208 с.
5. Грошевий Ю. М., Шило О. Г. Проблемні питання застосування КПК України при обранні запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Право України*. 2013. № 11. С. 216–224.
6. Miranda v. Arisona, 384 U.S. 436 (1966). Justia US Supreme Court. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/384/436/>

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Матеріали

X Всеукраїнської науково-теоретичної конференції
(Київ, 22 листопада 2019 року)

Відповідальні упорядники: *В. В. Корольчук, К. В. Паламарчук*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої
продукції Дк № 4155 від 13.09.2011 р.

Підписано до друку 18.11.2019. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 15,5. Ум. друк. арк. 14,41.

Тираж 50 прим.
